
The Institute of Mediaeval Studies
LIBRARY
Toronto

HALLGRÍMUR PÉTURSSONS PASSIONSSALMER

ARNE MØLLER

HALLGRÍMUR PÉTURSSONS PASSIONSSALMER

EN STUDIE OVER
ISLANDSK SALMEDIGTNING FRA DET
16. OG 17. AARHUNDREDE

GYLDENDALSKE BOGHANDEL - NORDISK
FORLAG - KJØBENHAVN - KRISTIANIA
LONDON - BERLIN - MDCCCCXXII

Nærværende Afhandling er af det filosofiske Fakultet antaget til offentlig at forsvares for Doktorgraden.

22. Marts 1922.

VALD. VEDEL
Dette Aars Dekan.

GYLDENDALS FORLAGSTRYKKERI
KJØBENHAVN

TIL MIN MODERS
FÆDRELAND

JEG skylder Biskop Jón Helgason og Professor Finnur Jónsson en særlig Tak for Tilskyndelser til dette Arbejde og for værdifuld Hjælp under Arbejdet.

Ogsaa Professor Páll Eggert Ólason og Sognepræst P. Severinsen bringer jeg min Tak for forskellige Oplysninger.

Endelig maa jeg have Lov til at takke for den Imødekommenhed, jeg har mødt paa det kongelige Bibliotek, Universitetsbiblioteket og Landsarkivet i Odense.

Kølstrup Præstegaard, Juleaften 1921.

ARNE MØLLER

INDHOLD

INDLEDNING

Den islandske Litteraturs Historie efter c. 1400 er endnu forholdsvis stedmoderligt behandlet i Sammenligning med den ældre Tids.

Fortjenstfuld for sin Tid er *C. Rosenberg:* „Nordboernes Aandsliv“ ved det alsidige Overblik og den interesserede Fremdragen af Litteratur, som hidtil var næsten uænset uden for Island. Man maa beundre den omfattende Belæsthed, som i en Skildring af nordisk Aandsliv har faaet saa forholdsvis meget med af den senere islandske Litteratur; og den stærkt personlige Stil formaar endnu at fængsle Læseren og interessere ham for Æmnet. I saa Henseende vil den islandske Tunge have svært ved at komme ud af sin Taknemlighedsgæld til den Bog.

Men mere indgaaende Specialundersøgelser er der ikke gaaet forud for dette Værk, og Behandlingen af den islandske Litteratur maatte efter hele Værkets Anlæg blive meget summarisk.

Anderledes *Jón Þorkelssons* Bog om „Digtningen paa Island i det 15de og 16de Aarhundrede“. Det er det første egentlige Forsøg i senere Tid paa at give en samlet Oversigt over hele den poetiske Litteratur fra dette Tidsrum. Og som saadan vil Bogen have Betydning for Studiet heraf, saa længe ikke nyere Undersøgelser af Tekster og Tidsforhold har afløst den. Men en nærmere Vurdering af den opregnede Litteratur savnes næsten ganske, for ikke at tale om et Forsøg paa at stille den i Forhold til anden samtidig Digtning og paavise dens Sammenhæng dermed.

J. C. Poëstion: „Isländische Dichter der Neuzeit“ er en Bog, som vidner om sin Forfatters levende Interesserethed og mangesidige Kendskab til nyere islandsk Litteratur; men den hviler for det Tidsrum, der her kommer i Betragtning, især paa Rosenbergs og Þorkelssons Bøger og kan ikke gøre Fordring paa nogen selvstændig videnskabelig Betydning.

Af nyere Bøger kan nævnes *Halldór Hermannssons* fortræffelige bibliografiske Arbejde „Icelandic books of the sixteenth

century" i *Islandica IX*, *Finnur Jónssons* ypperlige Udgave af „Jón Arasons religiøse Digte" i det kgl. danske Videnskabernes Selskabs hist. fil. Medd. II₂ og visse Afsnit i *Páll Eggert Ólasons* „Jón Arason" (1919).

Men i det hele savnes der — især for Aarhundrederne omkring Reformationen — tidssvarende Udgaver, biografiske og litterære Specialundersøgelser og en almindelig litteraturhistorisk Vurdering i Forbindelse med Paavisning af Afhængighed og Selvstændighed over for udenlandsk Litteratur.

I denne Undersøgelse af Hallgrímur Péturssons Passionssalmer er der forsøgt en nærmere Bestemmelse af denne berømte Digtnings Tilblivelse; den er set i Forhold til anden samtidig islandsk og tysk Passionslitteratur, og der er paavist Forbindelseslinjer herimellem; og paa Basis heraf er der givet en litteraturhistorisk Vurdering af Passionssalmerne.

Som Baggrund for Skildringen er der forudskikket en almindelig Oversigt over den foregaaende religiøse Digtning paa Island efter Reformationen og en Gennemgang af Hallgríms øvrige Digtning, idet der især er sigtet paa herfra at samle Træk til Belysning af hans Digterpersonlighed.

I

Hovedtræk og Hovedværker fra den evangeliske Salmedigtning paa Island indtil Hallgrímur Pétursson.

1. KAPITEL

Salmedigtning før Salmebogen af 1589.

1.

LUTHERS Salmedigtning er udsprunget af hans dybe Fortrolighed med Davids Salmer, vundet gennem hans indtrængende Arbejde som Fortolker og som Oversætter[1]; den er foranlediget ved, at han saa den store Betydning, det vilde have for tysk Gudstjeneste, at der kunde foreligge gode Kirkesalmer. Deraf hans Salmers baade udpræget bibelske og udpræget kirkelige Præg.

Samtidig hørtes det straks, saa snart han løftede Røsten, at han var en Digteraand af de store, hvis Evner blot havde ventet paa at tages i Brug, og som nu blev det, da den store Sag, i hvis Tjeneste han anvendte hele sin mangesidige Genialitet, krævede det. Deraf den uforgængelige Magt, disse Salmer endnu har over Menneskehjærter. De var først blevet sunget i et stort Digterhjærte og af en vældig Stridsmand for Herren.

Luther nøjedes ikke med selv at synge Salmer; han kaldte Sangere frem for overalt at faa Reformationen sunget ind i Mennesker. „Wir suchen überall Poeten," skrev han til Spalatin, da han var ved at ordne den evangeliske Gudstjeneste og Menighedssang. Og overalt, hvor Luthers Reformation trængte frem, varede det ikke længe, før „Poeter" sang Salmer paa Modersmaalet. Men

[1]) „Ja, im Grunde ist Luthers ganze Dichtung aus diesem Psalmenkolleg herausgewachsen. Dem lateinischen Kommentar folgt die deutsche Nachdichtung, zuerst in populären Auslegungen, später in der Psalmenübersetzung von 1524, und die so schon dreimal versuchte Nachbildung verklärt sich nochmals zum gereimten Kirchenlied." *Hausrath:* Luthers Leben. Berlin 1904. II. S. 148.

saa inderlig var Reformationen sammenvokset med hans vældige Personlighed, at det længe var, som om de prøvede at synge med hans Stemme. Det var først og fremmest hans egne stærke Kirkesalmer, de søgte at nynne frem, hver paa sit Modersmaal.

Ogsaa paa Island. Det er symbolsk, at Luthers Billede findes paa Titelbladet af saa mange af det 16de Aarhundredes islandske Bøger. F. Ex. paa *Salmebogen af 1589*. Den islandske Reformation i Almindelighed og den islandske Salmedigtning i Særdeleshed var i Sandhed gjort i hans Billede. Men det var ganske vist et svagt Afbillede af det store Forbillede.

Dette er dog ikke andet, end hvad man kunde vente. Det vil ikke være rigtigt blot at anlægge en æstetisk Bedømmelse paa disse første islandske evangeliske Salmer. Man maa ikke glemme, at de først og fremmest er blevet brugt som flyvende Pile i Kampens Hede eller er blevet omdigtede i en bestemt didaktisk Anledning. De har haft en anden Klang for den Tids Øren, der var saa levende optaget af Sagen selv, at Folk kunde nøjes med en „halvkvædet Vise".

Man maa ogsaa huske paa, hvor strænge Fordringer til Overensstemmelse med Skriftordet, der dengang almindeligvis stilledes til Salmedigtningen, ikke mindst paa Island.

Endelig var Salmernes Bestemmelse jo den at være til Brug ved Sangen; de blev ikke nedskrevet som æstetiske Rimerier. Man bedømmer dem derfor ikke rigtigt, uden naar man tænker sig dem sunget.

Der kan for saa vidt ingen Sammenligning være mellem disse Salmer og et Helgenkvad, digtet i Læ af Klostermuren. Tilblivelseskaarene er saa vidt forskellige; og mens de gamle katolske Kvad ligger nær op ad den gamle Digtning, er Reformationstidens Salmedigtning opstaaet paa Baggrund af og sammen med Rímurdigtningen; desuden maa det tages i Betragtning, hvilken gærende Overgangstid det 16de Aarhundrede var baade for Aandslivet og Sproget[1]); endelig kan der ikke gives en grundig Vurdering af disse gamle Salmer, uden de bliver set i Forhold til Melodierne[2]) og Versformerne.

Indrømmes maa det, at man finder ikke Mesterværker efter vor Smag i disse første Salmehefter, og at Sprog og Rytme ofte er

[1]) — „endnu i den første halvdel af det 16. årh. har det islandske sprog i denne henseende stået på oldtidens standpunkt; dette er meget vigtigt i sproghistorisk henseende. Men der må på den anden side være sket den forandring i udviklingen, der betegner nyislandsk udtale, i løbet af det samme århundrede —" (*Jón Arasons religiøse digte* udg. af Finnur Jónsson S. 9.)

[2]) Se hertil i det hele *Thomas Laub:* Musik og Kirke. Kbh. 1920, bl. a. S. 57 ff.

lige ubehjælpsomme. Men under alle Omstændigheder vilde uden disse første famlende Forsøg Islands dybeste og fineste religiøse Poesi ikke være blevet til.

2.

Det er her især *Ólafur Hjaltasons*, *Marteinn Einarssons*[1]) og *Gísli Jónssons*[2]) Salmeoversættelser, som kommer paa Tale.

Det synes mig derfor at være en lovlig summarisk Afstraffelse, naar *Jón Þorkelsson* skriver[3]): „Jeg vil saa vidt muligt skåne hædersmændene Ólafur Hjaltason og Gísli Jónsson for fremdragelsen af deres oversættelser —". For Ólafur Hjaltasons Vedkommende maa Jón Þorkelsson tilmed tilstaa, at man foreløbig ikke kender Salmer, der med Bestemthed kan tillægges ham[4]); og han dømmer ham derfor saa at sige paa Indicier ud fra *Salmebogen af 1589*. Og sammen med denne Dom kan han dog erklære om den Mand, hvis Oversættelser han skaansomt ikke vil fremdrage (og som han altsaa heller ikke med Sikkerhed *kan* fremdrage): „Men alligevel har han lagt dén første grund til den salmesang, som ned til år 1800 brugtes ved gudstjenesten på Island." [5])

Dette Faktum er jeg enig med Jón Þorkelsson om bør „fremdrages" som disse tre Mænds Hovedfortjeneste. Jeg er ogsaa nærmest af samme Mening som han, naar han[6]) regner Marteinn Einarssons Salmeoversættelser for de bedste. Jeg skal dog anføre, at *Halldór Hermannsson* ytrer Tvivl om, hvorvidt Marteinn Einarsson kan være Forfatter til Salmerne, og iøvrigt regner de to Salmehefter for to Alen af eet Stykke. [7])

Denne Udtalelse, der altsaa er ikke mindre summarisk for

[1]) *Ein Kristilig handbog*, Islenskud af Herra Marteine Einar syne . . . heri : Epte: fylger litid Psalma kuer af heilagre Skrift vt dregid, og Islendskad af Herra. M: E S: S: — Kaupenhafn. — M.D.L.V.

[2]) *At Gudz lof meigi œtiid aukazt* aa medal Kristinna manna, þa eru hier nockrer Psalmar vtsetter af mier Gilbert Jonsyne aa Islensku — Kaupenhafn — M.D.LVIII.

[3—5]) *Om Digtningen på Island i det 15. og 16. Århundrede.* København 1888. S. 420 og 416.

[4]) Hans *Guðspjallabók* af 1562 (hvis Trykkeaar Jón Þorkelsson misforstaar, se anf. Skr. S. 415 jfr. *Islandica IX* S. 16) kan muligvis have sluttet med et Salmehefte. Men det eneste eksisterende Eksemplar af Bogen (paa det kgl. Bibl. i Kbh.) mangler Slutningen.

[6]) Anf. Skr. S. 420.

[7]) *Islandica IX.* 1916. S. 9: „Neither this work nor the preceding ritual is very creditable to the bishop [Marteinn Einarsson], since the translations are exceedingly bad, both as to form and language —". S. 11: „This second Icelandic hymn-book is very similar to the first one, both as to impurity of language, crudity of metrical form, and typographical errors."

Marteinn Einarssons Vedkommende, viser, hvor forskellig Smag og Behag kan være, men er ogsaa et yderligere Vidnesbyrd om, at hele Sagen i høj Grad trænger til nærmere Undersøgelser (bl. a. om Ólafur Hjaltasons Salmer, Marteinn Einarssons Forfatterskab og om, hvor vidt de enkelte Salmer er oversatte fra Tysk eller Dansk) og til en nærmere Sammenligning med de tilsvarende Førstearbejder f. Eks. paa Dansk.

En saadan Redegørelse vilde sikkert stille disse Salmeoversættere i en klarere og retfærdigere Belysning netop som dem, der har „lagt den første Grund".

2. KAPITEL

Guðbrandur Þorláksson — Salmebogen.

1.

I en mere omfattende Betydning af Ordet kan dette dog mere passende siges om den Mand, som med Rette er kaldt „grundlæggeren og skaberen af den senere tids litteratur[1])", Reformationens store Aandskæmpe paa Island Biskop *Guðbrandur Þorláksson* af Hólar. Han vilde ikke være den trofaste Lærling af Morten Luther, som han er, om hans næsten altomfattende Virksomhed ikke ogsaa havde været grundlæggende for Salmedigtningen. Det blev han især gennem sine tre Bøger: *Salmebogen*[2]), *Gradualet*[3]) og *Vísnabók*[4]).

Her skal der især dvæles ved *Salmebogen*. Fortalen dertil er i høj Grad oplysende for islandsk Salmedigtnings Historie baade før og efter Salmebogen og for hele Guðbrands kristelig-folkelige Oplysning. En nærmere Redegørelse for Hovedpunkterne heri, som ikke ses tidligere at være givet, vil ogsaa have sin Betydning i denne Sammenhæng.

Karakteristisk er straks den Definition, som han, efter at have begyndt med at fremhæve Luthers Salmedigtning, giver af

[1]) Jón Þorkelsson. Anf. Værk. S. 16.

[2]) *Ein ny Psalma Bok.* Med morgum Andligum Psalmum, Kristelegum Lofsaunguum og Vijsum, skickanlega til samans sett og Auken og endurbætt. — Þryckt aa Holum i Hiallta Dal. Aar epter Gudz Burd. M.D.LXXXIX.

[3]) *Gradvale.* Ein Almenneleg Messusøngs Bok, saman teken og skrifud, til meire og samþyckelegre Einingar, — af H. Gudbrand Thorlaks syne. — Þryckt a Holum j Hjalltadal, — M.D.XC.IIII.

[4]) *Ein Ny Wiisna Bok.* Med mørgum andlegum Vijsum og Kuædum Psalmum, Lof sønguum og Rijmum, teknum wr heilagre Ritningu. Almuga Folke til gagns og goda Prentud — Anno M.DC.XII.

Salmedigtning i det hele: „Þar epter breyttu adrer Fromer, Gudhrædder, Lærder Menn, og *vtløgdu Gudz Ord og Davidz Psalma* i Andligar Vijsur —"

Der gaar en lige saa dyb kristelig Taknemlighed over det genvundne Evangelium som ægte Fædrelandskærlighed gennem hans Ord: „huør Gaafa [det rene Evangelium] ad nu ecke veitist øllum Þiodum, vegna Synda og Oþacklætis. Enn oss, oss hefur Gud þad veitt, vier sem þo erum i Fiarlægd vid adra Menn, og bwum naliga ytst vnder Heimsins Skaute —"

Han nærer udpræget Foragt for Rimedigtningen: „Marger hafa adur fyrmeir hier i Lande stora Astundan lagt vppa Rijmur, Vijsur og ønnur Kuæde, Lært og idkad þad, þegar i fra Barndome, og halded þad Frodleik, og haft þar Skemtun af, sem þo ei var nema onytsamligur Hiegome. Huad mycklu framar ættu þa nu goder Kristner Menn, ad idka og læra Gudz Ord, i þessum Andligum Vijsum og Kuædum, og hafa þar Gaman og Skiemtun i Drottne?"

Men han er stolt af Modersmaalet og Forfædrenes gamle Digtning og henviser betegnende nok til den som et Forsvar for den nye og uanselige Salmedigtning: „Med sama hætte hafa þeir enu Gømlu Forfedur vorer elskad og idkad, þa Maalsnilld og þad Skalldskapar Lag, sem Norrænu Maale hæfer, allra mest i Kuædum og Vijsum, so sem openbert er, ad þetta Norrænu Maal hefur Forprijs framm yfer mørg ønnur Tungumal, þad vier af vitum, i Skalldskapar Maalsnilld, og Kuæda hætte, huad sannlega er ein Gudz Gaafa, þessu Norrænu Maale veitt og gefen, huøria enn þo marger misbrwke, þa er þad þeirra Synd og Skulld sem þad giøra. Og er hun þar fyrer ecke lastande, helldur ættu Menn ad neyta hennar, so Gude meige til Þocknunar og Lofgiørdar vera. — Þetta bid eg þeir hugleide, sem lasta allann skalldskap og Hliodstafa grein, i Psalmum og Andligum Vijsum, Og vilia ecke lijda ad Psalmar sie vppa Hliodstafa grein vtlagder, Og meina ad ei varde med huøriu mote þad er vtlagt sem i Kyrkiunne syngiast skal, þegar þad verde skilid. Og giefa þeir enu sømu þar med nogliga ad vnderstanda, huilijka Rækt, Ast og Virding, þeir hafa til Gudz Ordz, og sijns Eigenligs Modurmaals. Þui ad miøg er þad misraaded og olagligt, ad vanda Veralldlegar Vijsur, og ønnur onytsamleg Kuæde, med mestre Ordsnille og Mælsku sem madur kann best, Enn hirda ecke ad vanda þad sem Gude og hans Lofgiørd tilkemur."

Efter at have fremhævet Sangens og Musikkens store Betydning, taler han igen varmt til Modersmaalets Pris og nævner i den Sammenhæng sin levende Interesse for Salmedigtningen:

„Fyrer þessar Greiner, So og eirnen Modurmale voru til Sæmdar og Fegurdar, sem i sialfu sier er bæde liost og fagurt, og ecke þarf i þessu Efne wr ødrum Tungumalum Ord til Laans ad taka,[1]) eda Braakad Mal nie Bøgur ad þiggia, þa hef eg alla Tijma sijdann eg kom til þessa Embættes (Ouerdugur) oskad þess og lagt þar Hug og Astundann aa, ad vorer Psalmar mættu med miukare Malsnilld epter riettre Hliodstafa Grein og Hætte, og þo þar med epter Originalnum, þeim Þyska og Latinska, verda vtlagder. Þar næst ad vier i þessu Eylande, mættum suo sem aller adrer, i Danmørku og Þyskalandi, huør i sijnu Modurmale, med sømum Ordum og Adkuædum samhliodande Gud Almattugann lofa og prijsa, bæde vtann Kyrkiu og innann, med þessum Psalmum og Andlegum Lofsaunguum. Enn huernen þad hefur til geinged, og huar fyrer þad hefur allt til þessa ecke skied, þad læt eg ad sinne hia lijda."

Han gør derefter Rede for den Hjælp, han har faaet af Ólafur Guðmundsson, for sine Principper for de nye Salmeredaktioner og for sit Forhold til de tidligere Salmeoversættelser: „Enn hier gieck þad so til sem Malshatturen hliodar: Non omnibus datur adire Corinthum. Ecke ødlast aller, ad koma i Konga Haller. So vissa eg allfa sem þar høfdu Kunattu til, wr Latinu og Þysku so vt ad leggia, ad þad være bæde samhlioda vid Originalenn, og so epter voru Skalldskapar Male, og riettre Hliodstafa grein vtlagdt (þuiad þesser Psalmar eru nær aller i Latinu og Þyskunne fyrst samsetter). Enn af þui eg hafde fornumet ad sa vellærde Mann Sera Olafr Gudmundsson hafdi þar sierlega Gafu til, framar ødrum sem eg afvissa, og þeckta, og þar med godann Vilia ad þiena Gudz Kristne, i þann mata, epter sinne Gafu. Þa virdest mier ecke tilheyrlegt ad øfunda eda forsma annann, þo ædre gafu hafe af Gude þeiged enn jeg? — Oskade eg þa af nefndum Sera Olafe, ad hann villde lagfæra þa Psalma sem vier adur høfdum af þeim Fromum Mønnum vtlagda, sem nu Huila i Drottne, huørier ed fyrster vtløgdu þa, epter þeirre Gafu sem Gud hafde þeim gefed, Enn fyrer Otta saker amæles, af mørgum, sem vid hina Psalma hafa nu leinge vanist, villde hann þad ecke giøre, i fyrstu. — Enn so sem aller meiga sia og heyra, sem þar hafa Forstand a, og þar vilia aan Manngreinar med Sannindum alijta, þa eru aadurnefnder

[1]) Ejendommeligt at sammenligne disse Ord med Kingos berømte Salmefortale et Hundredaar efter: „Saa vi og her i Danmark saavel som de Tydske og andre Lands Folk (af hvilke vi hverken have behov at laane eller udi Riimkonst det ringeste at eftergive) kunne have Psalmer og Sange til Gudfrygtigheds daglige Øvelser, som ikke ere taad og udlaant af deres."

Psalmar med þrennu mote. Sumer af þeim eru epter Þyskunne og Dønskunne nærre lage vtlagder, Enn þar er eingen Hliodstafa Grein, nie Skalldskapar Malsnilld inne funden, sem woru Modurmaale og riettum Vijsna hætte til heyrer. Hiner adrer eru sumer, ofmiøg hneygder vppa Skalldskap, og Hliodstafa Malsnilld, med diupum Kienningum, og lijtt skiliande Ordum og Meiningum. Þridia slags Psalmar finnast vijda, med annarligu Tungumaale, og braakadre Norrænu, Og þesser huorutueggiu miøg i mørgum stødum wr Meiningunne og fra þeim rietta Originalnum hneygder og beygder, Huad eg hlyt med Leyfe godra Manna ad tala, þar þad skal so satt reynast. Syndist mier þui full Naudsyn a vera, ad þesser flester Psalmar være lagfærder, eda ad nyiu hid riettelig-asta vtlagder sem verda mætte, bæde epter riettum Original, og so epter Hliodstafa grein vors Modurmals. Og þessa Psalma suma lagfærda, suma ad nyiu vtlagda, hef eg nu med mørgum ødrum alldrei aadur fyr vtløgdum, i þessa Psalma Bok innsett. Eg hef og so sett hier nockra adra Psalma af þeim fyr nefndum Psalmum, sem eg hef funded rietteligast vtlagda, epter fyrnefndum greinum, þo i mørgum stødum, mættu nockud miukare og skilianlegre vera."

Naar der er Tale om Afløsning af gamle Salmebøger, er der som Regel mange, der ser med Mistillid paa det nye. Saaledes formodentlig ogsaa den Gang. I hvert Fald har det været Guð-brandur magtpaaliggende endnu en Gang at faa gjort Rede for, at han ikke har haft noget Ønske om at øve en hensynsløs Kritik af sine Forgængere eller at høste personlig Ære deraf: „Hier hlyt eg ad vitna til Gudz og godrar Samvisku, ad eg vil ecke hier med neina Afvirding edur Minkun giøra þeirra Fromra Manna Nøfnum og Virdingu sem þa hafa aadur vtlagt. Þeir goder Menn giørdu so mikid sem þeir kunnu, og þeir høfdu Nad og Gaafu af Gude til þeiged framar ecke — Enn so sem David hann seiger i Psalme-num, Non nobis Domine, non nobis, Sed Nomini tuo da Gloriam. So og vil eg ecke hier helldur neinum ødrum nockrar Lofdyrdar, Vegs edur Virdingar leita ei helldur nockurs Manns Villd edur Vinattu alijta, helldur alleinasta Gudz Lofgiørd, Gagn og Nytseme vors Fosturlands. Og ad eingenn meige so virda eg hallde minne Vtleggingu framm eda eigne mier annarra Manna Erfide, þa vite Menn, ad af øllum þessum Psalmum hef eg ecke vtlagt nema tuo eda mest þria, Enn marga þa eg i fyrstu vtlagde, latid lagfæra, enn suma vteblijfa. Nockrar Andlegar Vijsur og Psalma hef eg hier innsett, af ødrum Fromum Mønnum hier i Lande vtsettar, og

lagdar, sem eg hef kunnad til ad fa, Enn flesta adra hefur opt nefndur Sera Olafur vtlagt, vr Latinu og Þysku. —"

Til Slutning nævner han, hvad han haaber at opnaa ved at lade denne Salmebog trykke, og heriblandt den bekendte Udtalelse om Rimerne o. s. v.: „Ad sijdustu til þess, ad af mætte leggiast þeir onytsamligu Kuedlingar, Trølla og Fornmanna Rijmur, Mannsaunguar, Afmors Vijsur, Bruna Kuæde, Haadz og Hugmodz Vijsur, og annar vondur og liotur Kuedskapur, Klaam, Nijd, og Keskne, sem hier hia Alþydu Folke framar meir er elskad og idkad, Gude og hanns Einglum til Stygdar, Diøflenum og hanns Aarum til Gledskapar og Þionustu, enn i nockru Kristnu Lande ødru, Og meir epter Plagsid Heidinna Manna en Kristinna, aa Vøkunottum og ødrum Manna Motum et ct. Sømuleidis i Veislum og Gestabodum, heyrist valla annad til skemtanar haft og Gledskapar, enn þesse Hiegomlige Kuædahaattur, Sem Gud naade. —"

Endelig viser følgende Udtalelse, hvor ægte folkelig en Mand han — ligesom f. Eks. de danske Reformatorer — har været: „Ecke til þess ad aller þesser Psalma skule i Kyrkiunne Sungner verda, sem kan vera, margur Ofrodur ætlar Helldur til þess, ad Menn og lijka vtan Kyrkiu sem innann, i Husum sijnum og Hybilum, vte og inne (sem adur er sagt), take hier Psalma og adrar godar Vijsur, epter þui sem huørium best synes."

Og derfor er det vel ogsaa, at han i Nødsfald sætter de æstetiske Hensyn til Side: „Helldur er til heyrelegt, ad þar sem merkeligar Malsgreiner eru, þa er betra ad vante Hliodstafenn, helldur enn ad Madur fære Meiningina vr Lage, eda legge þad vt med oskiliande Ordum, sem Menn verda hafa Radgatu vm huad þad skal vera. Og þetta ma hier i þessum Psalmum allvijda finna ad einn eda annann Hliodstaf vantar."

2.

Jeg har citeret saa udførligt af denne Fortale, fordi den er et litteraturhistorisk Aktstykke af første Rang. Til Oplysning om Guðbrands mægtige Reformatorskikkelse i det hele og om hans Betydning for Salmedigtningen i Særdeleshed.

Der har maaske ikke været nogen Reformator, der i Luthers Fodspor har tilsigtet en mere gennemført Reformation af et Folk, haft mere alsidige Evner og bedre Midler til at sætte sin Sag igennem og er naaet saa forholdsvis langt som Guðbrandur.

En billig historisk Bedømmelse maa først fremhæve hans Hensigters Renhed og hans Planlæggelses Storhed. I begge Henseender vidner denne friske og kærnefulde Salmebogsfortale højt for ham.

Hans ægte evangeliske Sind, hans djærve Folkelighed, hans utrættelige Kærlighed til sit Folk, dets Modersmaal og gamle Digtning lyser frem af disse gule Blade. En saadan Aandshøvding maatte præge dette lille Folk dybt.

I anden Række kommer det, som ogsaa fremgaar af Fortalen, at ved den gennemgribende kristelig-folkelige Reformation, som Guðbrandur vilde, maatte han som Folkeopdrager vise den Begrænsning, som laa i Tidens Tankegang og hans egen Natur.

Hertil regner jeg hans Tillid til Uniformiteten fra oven og til den „rene Lære", hans Tyrketro paa det trykte Ords Almagt (som hans Livs Skuffelser grundig skulde kurere ham for), hans Monopol som Udgiver og hans Bedømmelse f. Eks. af hele Folkedigtningen[1]). (Men det maa ikke glemmes, at det er ét at sidde og æstetisk vurdere en svunden Tids litterære Efterladenskaber, en ganske anden Ting at staa over for den samme Sag med alle dens Skavanker i Nutidsbelysning.)

Endelig bliver der Spørgsmaal om, hvad han naaede af alt det, han vilde. Det maa her være nok at vise hen til de utallige Udtryk fra hans Samtid og nærmeste Eftertid for den største Beundring[2]). Eller til den Kendsgerning, at Efterslægten i flere Menneskealdre væsentlig nøjedes med at optrykke hans Bøger.

Dernæst viser Salmebogsfortalen specielt, at han bl. a. sigtede mod intet mindre end en religiøs-poetisk Renæssance af Folket. Atter her giver hans egne Ord et stærkt og umiddelbart Indtryk af hans Hensigters Renhed. Og man staar lige rede til at anerkende hans omfattende og klare Synsmaader og hans aabne Redelighed.

Naar Spørgsmaalet bliver om, hvad han her magtede, og hvad han naaede, da mangler der foreløbig nærmere Undersøgelser, før en velbegrundet Dom kan fældes — Undersøgelser af Salmerne enkeltvis og af deres Forhold baade til tidligere islandske Salmeoversættelser og til de fremmede Originaler.

Jeg maa derfor ogsaa her regne Jón Þorkelssons Mening for altfor summarisk, naar han skriver: „Man blev altfor afhængig af den fremmede text, beholdt gærne de samme rimstavelser som i originalen og radbrækkede sproget paa en næsten ubeskrivelig maade, så at salmerne fik en ynkelig og langtfra anstændig form.

[1]) Jfr. hertil f. Eks. Udtalelser af Frans Vormordsen og Hans Poulsen Resen med akkurat et Aarhundredes Mellemrum. Den sidste siger 1628: „hine slemme Boleviser og løgnagtige Kæmpedigt eller Borgestueviser, som tjene til intet andet end idel Løsagtighed og Forfængelighed og gode Sæder at forkrænke". — Se *Ill. dansk Litteraturhistorie* ved Carl S. Petersen I. S. 309.

[2]) F. Eks. Hallgríms Udtryk i Salmen, citeret S. 58.

Således er Marteinn's og Gísli's og vistnok Ólafur Hjaltasons salmebøger blevne til, og man må, skønt man nødig vil gøre det, tilføje: således er Guðbrandur Þorlákssons salmebog af 1589 og Gradualet 1594 fremstået."[1])

Jeg kan derimod i det hele slutte mig til *C. Rosenbergs* Ord om den Tids Salmedigtning, naar han[2]) skriver: „Fra mange Sider opsamledes i Reformationshundredaaret et stort Forraad af Salmer. Deres Værd, mener man sædvanlig, svarer ikke til Mængden. Det er dog, som man tager det. Ser man tilbage fra det 17de Aarhundredes klassiske Salmedigtning, vil Reformationstidens visselig snarest tage sig ud som stammende Forøvelser. Ser man derimod frem fra den katolske Tid, og sætter man sig ind i Reformationstidens egen Aandstilstand, saa vil man vistnok komme til en anden Opfattelse; i alt Fald vil man da skønne, at disse gamle Sange baade ved deres Form og Indhold betegne en vigtig aandshistorisk Overgang. Først og fremmest er *Versformen* et ganske mærkeligt Udslag. af en allerede i Middelalderen begyndt *Brydning* —".

Det er ogsaa et uklart Standpunkt, at Jón Þorkelsson (S. 431) skriver: „Men henved år 1600 kan vi regne, at den indlandske salmepoesi begynder med præsterne séra Einar Sigurðsson og séra Jón Þorsteinsson píslarvottur", skønt han meget rigtigt bemærker om Einar Sigurðsson, at han allerede fra 1569 skrev religiøse Digte — altsaa 20 Aar før *Psb.* af *1589!* Og skønt han med Rette gør opmærksom paa, at Jón Þorsteinsson i sit *Davids Salmeværk* ligefrem har optaget mange fra *Psb.*, og det i øvrigt flere end han der (S. 448) opregner. Jeg skal komme nærmere ind paa dette Spørgsmaal under Omtalen af Jón Þorsteinsson og her foreløbig kun bemærke, at en Sammenligning mellem hans egne Salmer og dem, han har optrykt fra Salmebogen, viser — forekommer det mig — at de ældre Salmer ingenlunde staar tilbage i Kraft og Friskhed.

Det er heller ikke meget konsekvent, at Jón Þorkelsson paa den ene Side udtaler, at til at digte originale Salmer „var man ikke åndrig nok", og paa den følgende (S. 423) bemærker, at *Psb.* af *1589* „hovedsagelig består af oversættelser". At *Psb.* nemlig ogsaa rummer selvstændig islandsk Salmedigtning, fremgaar jo af Fortalen; og jeg skulde tro, at der findes mere deraf, end Jón Þorkelsson tænker sig. Her maatte en nærmere Undersøgelse ikke mindst beskæftige sig med de mange „Davids Salmer" og se at faa fast-

[1]) Anf. Værk. S. 422.

[2]) *Nordboernes Aandsliv* III. Kbh. 1885. S. 150. Se den følgende Udvikling af Verseform, Sprogform og Stil i den tidligste protestantiske Salmedigtning i Norden.

slaaet, hvorledes de er blevet til, og om det er friere Gendigtninger (i Lighed med *Vor Gud han er saa fast en Borg*) eller blot Oversættelser, og i saa Fald hvorfra de er oversat.

Som et interessant Eksempel paa, hvad Salmeforskningen her vilde faa med at gøre, skal jeg blot nævne Davids berømte Salme LI, Bodssalmen *Miserere mei Deus*, som den her er overskrevet. Den findes i *Psb.* af *1589* i ikke mindre end tre forskellige Gengivelser[1]), hvoraf jeg til en flygtig Sammenligning skal citere det første Vers af hver:

1. „Nu bid eg Gud þu nader mig, Nægd Myskunar eg beide þig, Afplana øll mijn Ilssku hot, eg veit mijn Brot so mørg og liot. Illsku mijna þu af mier þuo, og allar Synder lijka so. Þui eg medkenne mijna Synd, j mijnum Huga hun er ei leynd."

2. „Same Psalmur, Med Ton. Ma eg ei Olucka mote sta.

S. E. S. [Einar Sigurðsson]:

Myskuna þu mier Milldur Gud, I minne Naud, Fyrer mykla Myskun þijna, Og fyrer þijna ædstu Frægd, og Nadar Nægd, afma þu illsku mina, Og þuo þu klaar, mijn Synda Saar, Eg iata a mig, ad eg modgade þig, Þad er mier þunglig Pijna."

3. „Same Psalmur, enn med ødrum hætte vtlagdur[2]):

O Gud minn Herra aumka mig, eilijf Giæska þijn mæde þig. Fyrer myckla Myskun þijna, afma þu Illgiørd mijna. Minn Gud þuo þu vel mijna Aund, af Misgiørdum og allre Synd, og af Glæp þeim eg giørde, gief þu mier hreinn eg verde. Minn Synd hun jafnan syner sig, syndgade eg miøg og stygde þig, Ad þu Riettlaatur reynest einn, I Rædum þijnum finnist hreinn, þa Mannuit þar vmm dæmer.[3])"

Der er ikke Anledning til inden for denne Afhandlings Rammer at komme nærmere ind paa alle disse Spørgsmaal, hvoraf jeg kun har fremdraget Eksempler for at vise, i hvor høj Grad der trænges til speciellere Undersøgelser. Hvad der foreløbig staar klart ud fra Salmebogsfortalen, er at Guðbrandur selv kun har har haft en ganske lille Andel i Bogen som Salmedigter, og at *Ólafur Guðmundsson* er Hovedmanden. Men derfor kan Guð-

[1]) „Ingen af *Davids-Salmerne* haves tidligere eller hyppigere i selvstændig nordisk Behandling end den 51de" — *(C. Rosenberg* Anf. Værk, S. 147).

[2]) *Høfuðgreinabók* 1772 angiver Ólafur Guðmundsson som Forfatter — med hvor stor Vished ved jeg ikke.

[3]) Jeg skal ikke her foretage nogen sammenlignende Vurdering, heller ikke komme ind paa den nærliggende Sammenligning med Jón Arasons *Dávíðsdiktr.* Hvis C. Rosenberg (Anf. Værk. S. 153) havde foretaget denne Sammenligning, ikke med Nr. 1 alene, men ogsaa med Einar Sigurðssons Gendigtning, vilde han maaske iøvrigt være kommet til et noget andet Resultat end „en Bonde sat oven paa en Herremand."

brandur meget vel have øvet stor Indflydelse baade ved Forkastelsen af de gamle og Antagelsen af de nye Salmer — og har sandsynligvis gjort det.

3.

Indholdet af denne Islands første Salmebog, som saa længe beholdt sin Gyldighed i Kirken, falder i 6 Dele: „Fyrsti partur þessarar Psalma Bokar, hefur inne ad hallda Christi historiu, vmm hans Hingadkomu, Fæding, Skijrn, Pijnu og Dauda, Vprisu og Vpstigning, So og vmm þa heiløgu Þrenning, og nockra Psalma og Hymna a þeim sierligustu Haatijdum Arsins." Det er mest Oversættelser af latinske Hymner og af Luthers Salmer; ofte staar den latinske Hymne først og Oversættelsen bagefter, eller det skifter med latinske og islandske Vers i Salmen.

„Catechismus. Sa annar Partur þessarar Psalma Bokar, hefur inne ad halda, Andligar Vijsur, og Lofsaungua, vt af Kristelegum Frædum, og Barna Lærdome." I denne Afdeling findes mange forskellige Versifikationer af de 10 Bud, af Trosbekendelsen, Fadervor og Sakramentordene.

„Sa þridie Partur þessarar Psalma Bokar, hefur ad hallda vtualda Psalma þess Kongliga Spamanns Dauids, Vtlagda og snuna, j Andliga Saungua og Vijsur." Efter den Betydning, som Davids Salmer fra Begyndelsen fik for Reformationens Salmedigtning (blandt de reformerte var Reglen jo den, at man overhovedet kun vilde bruge Davids Salmer i Kirken), og som Fortalen ovenfor saa stærkt fremhæver[1]), er det ikke underligt, at de her i Salmebogen har faaet saa stor en Plads.

„Fiorde Partur þessarar Psalma Bokar, hefur jnne ad hallda Andligar Vijsur Psalma og Lofsøngua, Dicktada af þeim hellstu Lærefedrum, og Fromum Gudhræddum Mønnum i Þyskalande, og annars stadar, hlydande vppa þær sierligustu Høfudgreiner, Kristeligs Lærdoms, Vmm huørn kiennt og predikad er i Kristeligre Kyrkiu." Heriblandt *Einn Herra eg best ætte, er mijnar Synder bar* — (efter Hans Thomissøns danske Salmebog, som har haft saa stor Betydning for den islandske Salmebog) — og *Jhesus dulcis Memoria: Jhesu Minning miøg sæt er.*

„Fimte Partur þessarar Psalma Bokar, hefur ad hallda Lofsaungua Bæner og Þackargiørder, a Kuølld og Morna So og fyrer Maltijd og epter." Heriblandt *Ein Ny Dags Vijsa vr Dønsku snuenn — Dagur i Austre øllum.* Og *Ein gømul Kristeleg Dagvijsa epter Dønskunne vtløgd — Þan signada Dag.*

[1]) „vtløgdu Gudz Ord og Davidz Psalma" —

„Sa siøtte og sijdasta Partur Þessarar Psalma Bokar, hefur ad hallda Hugganer Psalma og Bæner, af Daudanum, Vprisunne, efsta Deige, og þui Eilijfa Lijfe."

Gradualet er udarbejdet meget efter det danske ved Niels Jespersøn. Det er indledet (i første Udgave) med en ret interessant Fortale af den musikkyndige Biskop Oddur Einarsson. En nærmere Omtale af „Grallarinn" maa der her afstaas fra.

3. KAPITEL

Vísnabók.

1.

Derimod skal jeg atter gaa lidt nærmere ind paa Guðbrands Salmeværk fra hans gamle Dage: *Vísnabók*.

I Fortalen hedder det: „Kunnugt er þad godum Mønnum, ad eg hefe vm nøckur aar, feingest vid ad lata prenta Kuer og Bæklinga, sem eg meinte ad til gagns og Nytsemdar vera mætte einfølldum og ofroodum, enn huad skiedur? Þeir Bæklingar liggia hier og fwna nidur, nema þad sem eg gief j burt. —

Og þo ad eg sie þreyttur og vppgiefen, ad eiga leingur vid þad kostnadar sama Prent verk, þa skal þo enn laata þad epter þeim, sem slijkt girnast, ef ad Gud villde giefa, ad af mætte leggiast, þær Bruna vijsur, og Afmurs Kvæde, sem allmarger elska og jdka, enn j staden vpptakast þessar andlegar Vijsur —".

Tonen er blevet en anden nu paa Guðbrands gamle Dage. Han er ved at være træt af sit „Prent verk", hvilket i og for sig ikke er underligt; man regner, at han som Biskop har udgivet c. 100 Skrifter[1]). Men det er dog mest, fordi han — paa lignende Maade som Grundtvig 200 Aar senere i sit folkeopdragende Arbejde — gennem Skuffelser har faaet lært, at det er ikke nok at give Folk de bedste Bøger i Hænde. Man maa først give dem Lyst til at læse i disse Bøger. Ellers ligger Bøgerne blot og „fwna nidur". Men i Haab om endnu engang at kunne faa Ram til disse „Bruna vijsur og Afmurs Kvæde" vil han dog gøre et Forsøg endnu paa at faa Folk til at læse „aandelige Viser".

Guðbrandur har indset, at det er ikke nok — som i Fortalen

[1]) Smlg. ogsaa Opregningen i „Guðbrandsljóð", citeret hos *Jón Þorkelsson*. Anf. Værk. 394—97.

til Salmebogen — at advare mod alle disse efter hans Mening aandløse, ja til Dels uanstændige Rimerier, som Folk saa nødig giver Slip paa. Han maa se at give Folk noget i Steden derfor. „Menn hafa aadur kueded Rijmur af Fornmønnum, til Skiemtunar og Dægrastyttingar, og j Frasøgur fært þeirra ord og Giørder, þui skylldu nu þa Menn ecke helldur kueda Rijmur og Kuæde, af heiløgum Mønnum, þar bæde er j Heilsusamlegur Lærdomur, og god Dæme, epter ad breyta. Og er þeim Þacker ad kunna sem sig hafa lagt til þess, Guds Orde j Skalldskaparmaale so framm ad fylgia, so sem lios Dæme eru til j þui gamla Testamentenu. A medal slijkra tel eg fyrst og hellst þann goda Mann sijra Einar Sigurson, huørs ad er sa fyrre Partur þessarar Vijsna bokar, Hinn annarr er so sem Samtijningur fornra og nyrra Kuæda."

Det er altsaa et ret storstilet Forsøg paa at faa Bugt med den verdslige Rimedigtnings Fortryllelse af det islandske Folk (se Fortalen til *Psb.* af *1589*) ved nye kristelige Rimer[1]).

Forsøget lykkedes ikke, netop fordi det altfor meget var bestilt Arbejde. Men det skal ikke glemmes, at to Aar efter Udgivelsen af *Vísnabók* fødtes Manden efter Guðbrands Hjærte, der skulde virkeliggøre det Program, som han saa energisk havde stillet og søgt at gennemføre: „kueda Rijmur og Kuæde, af heiløgum Mønnum, þar bæde er j Heilsusamlegur Lærdomur, og god Dæme, epter ad breyta." Hallgríms Passionssalmer er en langt skønnere Virkeliggørelse af den gamle Biskops fromme Ønsker, end han selv kunde have drømt om; de er blevet det islandske Folks *kristelige Rimer*, som lever i dets Hjærte og paa dets Tunge længe efter, at alle de „Bruna vijsur og Afmurs Kuæde", som voldte ham saa megen Bekymring, er glemt.

Thi der er en dyb Sandhed i Æventyret om Kappestriden i Klippehulen mellem „Andrarímur" og „Hallgrímsrímur".[2]) Og det skal her blot siges, at naar det i Livet blev „Hallgrímsrímur", som gik af med Sejren, da kom det baade af, at Hallgríms Sjæl var grebet af den nye kristelige Inderlighed, der (som det skal vises) især gennem tyske Passionsbetragtninger var kommet ham nær, og af at han selv var fortrolig med og paavirket af det virkelig ægte i Folkedigtningen og derfor kunde tale Folkets Sprog. Men det

[1]) „Man kan altsaa sige, at ligesom den gamle skjaldepoesi efter kristendommens indførelse på Island år 1000 spalter sig i to retninger, hvoraf den ene er religiøs og den anden verdslig, således udvikler der sig efter reformationen eller omkring og efter år 1600 af den gamle profane rimepoesi en kristelig rimedigtning." *Jón Þorkelsson:* Anf. Værk. S. 132.

[2]) Jfr. *Ísl. þjóðsögur og æventýri.* I. S. 196.

maa heller ikke glemmes, at Hallgrímur næppe havde faaet sine „kristelige Rimer“ i Stand, hvis ikke den store Biskop saa bestemt havde forlangt dem i Folkets Navn, og hvis han ikke havde banet Vejen for den nye religiøse Paavirkning ved at lade oversætte og udgive de nævnte Passionsskrifter.

2.

Einar Sigurðsson har altsaa haft en lignende Betydning for *Vísnabók* som Ólafur Guðmundsson for *Psb.* af *1589*. Denne gamle Skjald (1539—1626), der skulde blive Stamfader til saa mange betydelige Mænd — heriblandt flere af Islands ypperste Digtere: Stefán Ólafsson, Bjarni Thorarensen, Jónas Hallgrímsson —, har sikkert været en af de første betydelige evangeliske Salmedigtere paa Island, maaske den første udpræget ejendommelige. Og hans Digtning fra det 16. Aarh. er altsaa, som ovenfor nævnt, tilstrækkeligt Vidnesbyrd om, at det ikke er rigtigt, at der ikke har været selvstændig evangelisk Salmedigtning paa Island inden 1600.

Man behøver kun at se de Smaavers, *Til Lesarans*, han har skrevet foran i *Vísnabók*, for at mærke, at man staar over for en Digter, lige saa hjærtelig som frisk og naturlig:

„Lesare godur lijttu a, Lioden Einars mørg og sma, stytta Dægur og stødua Þraa, standa saman a einne Skraa.

Heilagur Ande huørt eitt sinn, hefur þad kient mier Broder minn, Lijfsins krydd ef lijted finn, ad leggia þad ecke j Kistur jnn.

Eys eg þui so vt vm Land, ad avaxtest j godre Hand, j nylegt Elsku naadarband, nefne eg þar til fyrst Gudbrand. —

Kuæden hafa þann Kost med sier, þau kiennast betur og lærast giør, enn Maaled laust vr minne fer, mørgum ad þeim Skiemtan er. —

Herra Gudbrands Hiartad ment, hialpar til so gott sie kient, liufum hef eg þui Lioden sent, hann lofar ad giefa þau vt a Prent.“

Der er mærkelig Klang i det bekendte Omkvæd: „Dymt er j Heimenum Drottenn minn, Deigenum tekur ad halla —“ og enfoldig Kraft i den Gendigtning af Davids Salme LI, der ovenfor er citeret fra *Psb.* af *1589*, eller i den tilsvarende af Salme XCI, som ogsaa er overskrevet *S. E. S.: Huør sem ad reiser hæga Bygd* —

Mest kendt er han vel blevet for de smaa „Sunnudaga Gudspialla Vijsur“, der findes foran hver Søndagsprædiken i Guð-

brands *Ein Ny Hwss Postilla* af 1597 (ligesom i *Gudspiøll og Pistlar* af 1618).

Blot af saadant et lille *dróttkvætt* Vers høres det, hvor rent og kraftigt han fører det gamle Sprog. Og hans Sans for den gamle Digtning fremgaar f. Eks. af, at han til sin Versifikation af Evangeliet paa Juledag i *Vísnabók* bruger *Liljulag*, eller af hans *Mariu Vijsur* sammesteds, der begynder saaledes:

„Miukast villda eg Mærdaruers, Moder Drottens vanda —" og hvor det betegnende nok hedder:

„Nu vil eg bæta beggia Raad, þui bid eg þess heilagan Anda, ad Mariu Sonarins miuka Naad, mier sie nær og Hiartakiær, so Moder þinne Meistaren skiær, mætta eg Hroduren vanda.

Giør þu mig so godann Smid, Grædaren Elskurijke, af fornu Gulle fægde eg ryd, þar fared var villt og Lofenu spillt, enn Mariu feinge eg Heidran hyllt, so Himna Fødurnum lijke."

Et smukt lille Digt er det Digt i *Vísnabók*, som er overskrevet *Kuæde af Stallenum Christi, sem kallast Vøggu Kuæde* med Omkvæd: „Emmanuel heiter hann, Herran minn enn kiære. Med Vijsna søng eg Vøgguna þina hrære."

I *Vísnabók* er, som det fremgaar af Fortalen, første Del væsentlig at henføre til ham. Der begyndes med en Afdeling længere „Sunnudaga Gudspiøll j Psalma snuen Aared vm kring" — til alle Søndagsevangelierne. Derefter følger en lang Række „Gudspialls Vijsur" og andre Salmer. Hvor mange der kan tillægges ham af Rimerne i Slutningen af første Del, kan maaske være vanskeligt nok at afgøre. Thi ogsaa *Jón Bjarnason* i Presthólar har Del i Forfatterskabet her.[1])

En nærmere Gennemgang af Einar Sigurðssons Digtning i (og uden for) *Vísnabók* ligger uden for nærværende Afhandlings Rammer. Jeg skal kun nævne, at der findes Evangelieviser, f. Eks. den om „Christi Skib", der ikke nøjes med det historiske, men hvor der følger en allegoriserende Anvendelse efter „Historian".

3.

Anden Del af *Vísnàbók* er for saa vidt af større historisk Interesse, som den indeholder saa mange ældre religiøse Digte. Vi har her et Udtryk i Praksis for den Kærlighed til den gamle Digtning, som Guðbrandur vedkender sig saa stærkt i Fortalen til *Psb.* af *1589*. Her hedder det: „Annar Partur þessarar Viisnabokar, Eru gømul og god Kuæde, og Vijsur fyrre Manna og For-

[1]) Se Jón Þorkelsson: Anf. Værk. S. 462—63.

fedra, huar af vier meigum sia og merkia, og Gude þacka, ad j þeim blinda Pauadome hafa marger haft, goda og sanna Kynning a Almattugum Gude."

Det Vidnesbyrd, som Guðbrandur hermed aflægger som ægte Ætling af et historisk Folk, afkræftes ikke ved, at vi finder *Lilja* udgivet saaledes (ved Arngrímur Jónsson), at f. Eks. det berømte Vers om Jomfru Marie er udeladt:

Máría, ert þú móðir skærust o. s. v.

Det er ikke mærkeligt, at man saa kort efter Reformationen ikke kunde optrykke saadanne Linjer til Maries Tilbedelse. Man maa ikke undre sig over, at den Tid ikke havde vor Tids historiske Blik paa disse katolske Digte. Naar man husker paa, hvordan Hans Thomissøn omdigter en Marievise til en ren Kristussalme (det danske Forbillede for den ovenfor nævnede *Einn Herra eg best ætte*), undrer man sig langt mere over, at man allerede 1612 vilde optrykke Digte af Jón Arason og et Mariedigt som *Lilja*. Men det var vel ogsaa kun, fordi det var *Lilja*, og fordi det var paa Sagaøen.

En nærmere Omtale af denne anden Del af *Vísnabók* vilde ogsaa føre altfor vidt her. Jeg skal da kun henvise til Titelbladet for anden Del, hvor det lige efter hedder: „Þar med j Bland fylgia nøckrar adrar godar og Christelegar Vijsur, fromra og skynsamra Manna a vorum Døgum, sem nu ad sinne hafa mier fyrer Hendur komed, Og eg meina ad godum Mønnum og Gudhræddum, munu ecke ogiedfelldar vera."

Heriblandt Digte af Brødrene Ólafur og Sigfus Guðmundsson, Jón Bjarnason, Arngrímur Jónsson og Ólafur Einarsson.

Disse Digtere og nogle enkelte andre Salmedigtere fra samme Tidsrum er det ikke her Opgaven at gaa nærmere ind paa. Det maa være nok at nævne, at den tidligere evangeliske Salmedigtning paa Island i alt væsentligt og med sine bedste Digternavne er repræsenteret i *Psb.* af *1589* og *Vísnabók*. Og jeg kan som Afslutning paa Gennemgangen af dette Tidsrum og som Overgang til en Undersøgelse af et Par Hovedværker fra det følgende slutte mig til C. Rosenberg, naar han siger:[1]) „den gudelige Digtning her [paa Island] er i visse Maader ejendommeligst og naar sit Højdepunkt noget tidligere end i de andre nordiske Lande. Da først den evangeliske Vækkelse ret havde slaaet igennem, løste den forholdsvis hurtigt og i rigt Maal Islændingernes Tunge til ny Sang, derom vidne Biskop Gudbrands Samlinger: Salmebogen fra 1589 og de aandelige Viser fra 1612. Ej alene var man kommen i med at tilegne sig gode tyske og danske Sange, men ogsaa

[1]) Anf. Værk, S. 482.

var en original Produktion begyndt, som i det næste halve Hundredaar (1620—70) tog et forbavsende Opsving og afsatte sin modneste Frugt i Hallgrím Pjeturssons Passionssalmer allerede 14 Aar før Kingos og 25 Aar før Spegels første Optræden paa samme Omraade —".

4. KAPITEL

Jón Þorsteinsson.

1.

Inden jeg gaar over til Hallgríms Digtning, skal jeg endnu dvæle ved et Par Hovedværker fra den mellemliggende Tid. Af de andre mere bekendte med Hallgrímur samtidige Digtere vil Jón Magnússon og Guðmundur Erlendsson senere komme paa Tale, for saa vidt som de har Berøring med Passionssalmerne. Hallgríms berømteste samtidige Stefán Ólafsson synes at have saa lidt Aandsslægtskab som Salmedigter med ham, at jeg ikke ser nogen Grund til at gaa nærmere ind paa ham i denne Sammenhæng.

De nævnte Digtere er *Jón Þorsteinsson* (píslarvottur) og *Sigurður Jónsson* til Presthólar. Den første døde en voldsom Død, myrdet af algierske Sørøvere paa Vestmanøerne 1627, og hans Hovedværk *Davids Psalter* udkom først 1662. Han hører altsaa efter Tiden til det følgende Tidsrum, men hans Digtning peger efter sit Væsen tilbage til det foregaaende og kan godt karakteriseres som et afsluttende Udtryk for den dybeste Salmetone fra den Tid, saaledes som der blev sunget paa Island efter gammelluthersk Paavirkning fra tysk Salmedigtning. Sigurður Jónsson derimod er et tydeligt Udtryk for en ny Paavirkning fra tyske Opbyggelsesskrifter, hører afgjort til et nyt Afsnit i Salmedigtningen og viser for saa vidt fremad imod Hallgrímur.

2.

Jón Þorsteinssons Livsskæbne maatte gribe den Slægt dybt, der oplevede dette grumme Overfald paa en værgeløs Befolkning, som han selv næsten havde forudsagt. Thi i Anledning af et tidligere Overfald paa Vestmanøerne 1614 skrev han et Digt, hvori bl. a. dette Vers:

Heyrið nu frómir, hvað ég verð
hrópa út og fram segja,
hér er nú stærri hefnd á ferð,
í hverri menn munu deya,
ef vér gerum ei yfirbót
og afleggjum skemdarverkin ljót.
Þar yfir má ei þegja[1]).

Ikke underligt, at Martyrnavnet snart blev knyttet til hans Navn.

Det er vel muligt, at Martyrglorien ogsaa har kastet Genskær over hans Digtning[2]). I hvert Fald har man vurderet den temmelig højt, forekommer det mig, i Sammenligning med anden samtidig Digtning.

Hermed tænker jeg ikke især paa Samtidens Dom om hans *Genesis Psalmar*[3]). De maa have været en meget yndet Læsning paa den Tid, at dømme efter de talrige nye Oplag.[4]) Nu vil der sikkert være almindelig Enighed om, at de „er kun et rimet Udtog af Genesis, udført med ængstelig Omhu for at gengive Skriftens Ord saa nøjagtigt som muligt, og uden at Digteren udtaler nogen egen Tanke eller Følelse ved det Fortalte, hvorhos Versene falde daarligt“[5]). Man undres over, hvad Glæde han og Samtiden kan have fundet i en saa slavisk Gengivelse som f. Eks. den af Gen. 3. (Man jævnføre blot i et Glimt *Liljas* store Linjer med denne Kedsommelighed). Derimod undres man ikke over, at han engang imellem har været lige ved at opgive Ævred, som naar han ganske naivt begynder *Psalme X* saaledes:

„Hier skrifast Noa Sona Nøfn og Ætter, trautt ma j Saung frammgreina þa Kynþætte.

Huør sem vill soddan Þulu, sialfur lese, eg kiem ei Ættartølu i Liod þesse.“

Han har dog faaet gennemført det til Enden og skrevet en Salme for hvert af de 50 Kapitler i Genesis.

Men jeg vil mene, at det er endnu almindeligt at bruge lovlig

[1]) Efter *Jón Þorkelsson.* Anf. Værk. S. 453.

[2]) Jfr. Titelbladet til *Genesis Psalmar* med det stærke Udtryk for sønlig Pietet.

[3]) *Genesis Psalmar.* Sem sa Æruverduge Goode og Gudhrædde Kiennemann. Saluge S. Jon Þorsteinsson Soknarprestur fordum, j Vestmanna Eyum, Og sijdan Guds H. Pijslaruottur, Hefur samsett, a vort Islendska Tungumaal. Prentader epter Boon og Osk hanns Elskulegra Sona, S. Jons Jons Sonar, Profasts j Borgarfyrde, Og S. Þorsteins Jons Sonar, Sem og eirnen þess Saluga, Goda og vel Forsokta Manns, Jons Jons Sonar Vestmanns, þeirra Brodurs. A Hoolum j Hialltadal Anno 1652.

[4]) Hólar 1664, 1678, 1725, 1753 (*Jón Þorkelsson:* Anf. Værk. S. 450, der fejlagtig sætter 1. Udg. til 1655).

[5]) *C. Rosenberg:* Anf. Værk, III. S. 484.

stærke Ord om ham i Anledning af hans Hovedværk, *Davids Psalteret*[1]). Saaledes Rosenberg, som kalder det „en Gengivelse paa Modersmaalet, som i Udtrykkets Værdighed og Fynd nok kan maale sig med Arrebos omtrent samtidige Værk og holder sig nærmere til Grundtexten end dette“[2]). Det sidste kan være rigtigt nok; det andet kan jeg ikke uden videre godkende; og man maa ved en Sammenligning ikke glemme at fremhæve til Arrebos Fordel, at han staar ganske anderledes selvstændigt over for *Lobwassers* Salmeværk[3]).

En Sammenligning, som det imidlertid lønner sig mere at drage, er — som ovenfor nævnt — Sammenligningen med *Psb.* af *1589*, og saa bør man iøvrigt se efter i Fortalerne til Psalteret. Ingen af Delene synes det, at Rosenberg har gjort. Men først da bliver Jón Þorsteinsson stillet paa rette Plads, og der bliver vist Retfærdighed mod hans Forgængere.

[1]) *Psalltare þess Konunglega Spamans Dauids.* Huørn sa heidarlege og Gudhrædde Kíennemann, saaluge S. Jon Thorsteins son, sem var Prestur j Vestmanna Eyum, Hefur miuklega wt sett, og j fagrar Saungvijsur snued, riett epter Textanum. Med Argumentis Ambrosii Lobwassers yfer sierhuørn Psalm. Prentadur epter margra Fromra og Gudhræddra Manna boon, Leikra sem Lærdra. A Hoolum j Hiallta Dal. Anno 1662.

[2]) Anf. Værk. S. 484.

[3]) 1573 udgav *Ambrosius Lobwasser* sin rimede Salmeoversættelse. Den var ikke efter Luthers Bibel, men efter den franske Oversættelse af Beza og Marot, og den var holdt saa ordret som mulig og derfor ogsaa i et meget knudret Sprog. Denne Psalter, der altsaa er udsprunget af de reformertes *Ængstelse for at komme uden for Biblens egne Ord*, fik stor Udbredelse sammen med de franske Melodier, skønt Sproget var daarligt, og skønt Kristus ikke nævnes i Salmerne som Forjættelsernes Opfyldelse — stik imod luthersk Aand.

Herimod udgav *Kornelius Becker* 1602 sit Psalter til folkelige tyske Melodier, idet han ligesom Luther gengiver Salmerne ud fra *nytestamentlig Forstaaelse.* (Se *Nelle:* Geschichte des deutschen evang. Kirchenliedes. Hamburg 1909. S. 84—85).

Arrebo fremhæver selv, at han har lagt sine Vers „icke under de *fremmede* Franske Toner“ (*Rosenberg:* Anf. Værk. III. S. 511). Derimod har man det Indtryk af Jón Þorsteinsson, at han ikke har kendt Modsætningen mellem Lobwassers og Beckers Oversættelsesprincipper eller ikke været sig den klart bevidst, og at Lobwassers Salmeværk nærmest har staaet for ham og hans Sønner som Idealet, som han paa Grund af Forholdene desværre kun ganske udvortes kunde naa til at efterligne.

Thi — som det følgende skal vise — ved nærmere Kendskab til Jón Þorsteinssons Psalter viser det sig, at følgende Karakteristik af Arrebo ogsaa *formelt* set passer paa ham: „Ogsaa paa anden Maade bringer Arrebo med sin Kong Davids Psalter noget nyt ind i vor Litteratur. De tidligere Arbejder paa dette Omraade var mere Omskrivninger end egentlig Oversættelser, eller man valgte sig et enkelt Motiv ud af en Salme og byggede et nyt Digt derover. Han kan gøre det samme — som oftest gaar han dog direkte til den originale Text og søger at levere en virkelig Oversættelse, der følger Forlægget Vers for Vers og Tanke for Tanke, omend overført i den gængse Salmeform“. (*Illustr. dansk Litteraturhistorie* I. S. 502—03).

Fortalerne er af „Thorkiell Arngrijms son Gørdum a Alfta nese 1661“ og af Jón Jónsson paa Melar, Forfatterens Søn. Af den sidste fremgaar det, hvilket Forhold Jón Þorsteinsson har staaet i til Lobwassers Salmeværk. Det hedder nemlig: „Nockrer hafa nefnt ad þeir villdu þesser Psalmar hefdu vered med Psalmaløgum D. Ambrosij Lobwassers, enn þau munu hier flestum okunnug, þar fyrer kaus hann þau sem Almuganum være kunnugre og hia oss almennelegre, samt er hier med fyrer ofan sett Innehalld sierhuørs Psalms, epter Lobwassers yferskodan, huad þeim fafrodu er til skilnings og vndervijsunar“.

Det viser sig altsaa, at naar dette Salmeværk efter Titelbladet plejer at blive kaldt „Lobwassersk“, saa er dette kun rigtigt i den Forstand, at Jón Þorsteinsson har stræbt derefter. Kun Lobwassers „Argumenter“ findes paa deres Plads her; hans Versemaal og Melodier har Forfatteren ikke — heldigvis, kan man vist sige — ment, det kunde nytte at byde Almuen; og det fremgaar videre af Fortalerne og af en Sammenligning med *Psb.* af *1589*, at han paa andre afgørende Punkter er i absolut Uoverensstemmelse med de reformerte Oversættelsesprincipper, som Lobwasser har overtaget.

Angaaende hans Fremgangsmaade hedder det i den første Fortale: „Dauids Epterdæme hefur fylgt sa goode Guds Madur Sijra Jon Thorsteins son, fordum Guds Ords þeinare[!] j Vestmanna Eyum, og vm sijder Pijslarvottur Drottins, sem ecke alleinasta Dauids Psalltara sialfur hefur jdkad, og optlega vm Hønd haft, sier til Huggunar og Saalar fosturs, helldur þar ad auke j bland annars Loflegs Ervidis j Vijngarde Drottins, hefur hann Psalltaranum a fagrar Saungvijsur snued j voru Islendsku Tungumaale, øllum Guds elskulegum til Hiartanlegs Sætleika, daglegrar jdkunar, og so ad hann ecke skyllde sijnast þetta giøra sier til nockrar hroosunar, þa hefur hann ønguum þeim Psalmum sem aadur voru riett epter Dauids Ordum wtlagder, j nockru vmbreytt, hina sem nockud vantade, vppfyllt, enn ødrum sialfur snued“.

Og i Overensstemmelse hermed skriver Jón Jónsson: „Nockrer hafa af þeim Psalmum Dauids, teked sier efne og jnnleidslu til jnnelegra Psalma, sem marger eru j Psalma bok a Islendsku jnnsetter, so þar af er ad sia, huad jnnelega þeim hafa þeir H. Dauids Psalmar til Gieds og Hiarta geinged — þad vidvijkur þessum Dauids Psalmum hefur minn sæle Fader meir alited med einfølldum Ordum Bookstafnum ad fylgia þad næsta hann hefur kunnad, Enn vegna Skalldskapar Hliodstafa fra ad vijkia, ef þad kynne j einum edur ødrum stad hier ad finnast —

Þad vidvijkur þeim Psalmum sem adur eru wtlagder og Prentader, hefur hann þa hier jnnsett sem Textanum hafa nærkuæmer vered, enn j hinum øllum, epter þeirre Naad sem Gud hafde honum giefed, Bibliunnar Norrænudum Psalmum næsta epterfylgt, sem verked syner".

Det ses altsaa, at Psalteret slet ikke kan opkaldes efter Lobwasser i egentlig Forstand, for saa vidt som han ikke har fulgt hans Tekst, men taget gamle islandske Oversættelser, hvis han fandt dem „riett epter Textanum", tillæmpet andre og atter selv oversat nogle, idet han stadig har søgt at holde sig nær op ad Teksten i den islandske Bibel.

Naar man dernæst undersøger Salmerne nærmere, træffer man f. Eks. ved *Ps. 46* til sin Overraskelse den gamle islandske Oversættelse af Luthers berømte Gendigtning derover: *Ovinnanleg Borg er vor Gud.* Denne Salme er som bekendt lige stik imod Lobwassers Fremgangsmaade (Lobwasser har da ogsaa i sit Psalter indsat en højst kedsommelig slavisk Oversættelse i Stedet for Luthers herlige Digt), da den baade forholder sig aldeles frit til Teksten og forvandler den gammeltestamentlige Lovsang til en luthersk Salme.

Lignende ganske „kristelige" Salmevers findes der rundt omkring i Jón Þorsteinssons Psalter, f. Eks. dette Slutningsvers i *Ps. 121:*

„Herra Gud Fader Hlijfd þijn sie, og hitte þig eingenn Pijna, Guds Son Jesus vor Grædare, geyme hann Saalu þijna. Helgan Anda eg vm þad bid, Inngang þier þennann giefe, ad eignest Guds Naad og Andar Frid, vm Jørd sem Fromum hæfer, nu og vm alla æfe."

Dette maa her være nok til at vise, at Jón Þorsteinssons Psalter ikke kan kaldes op efter Lobwasser[1]) i anden Forstand, end at han har stræbt efter at holde sig „riett epter Textanum", et Princip, som han imidlertid paa afgørende Punkter har brudt med ved at optage ganske frie Gendigtninger.

En anden Sag er det, at hans Salmeværk kun har vundet ved, at han ikke har kunnet gennemføre det Lobwasserske pedantiske Rimeri (hvad man jo maa tro, hans Hu egentlig har staaet til).

[1]) „*Jón Þorsteinsson* verdanken die Isländer den ersten vollständigen Psalter in der Form einer Übersetzung oder vielmehr Nachdichtung von Lobwassers Davids-Psalter" hedder det hos *Poëstion:* Isländische Dichter der Neuzeit. Leipzig 1897. S. 208. I Virkeligheden er der altsaa intet andet rigtig „Lobwassersk" hos Jón Þorsteinsson end „Argumenterne".

3.

Et vigtigere Spørgsmaal end dette rent tekniske er det naturligvis, hvorledes han er sluppet fra sine egne Oversættelser og Omredigeringer, hvorledes de er i Sammenligning med tidligere Oversættelser, og især hvilket Forhold hans Psalter staar i til *Psb.* af *1589.* Jeg maa her nøjes med at give nogle Eksempler til Belysning især af det sidste Spørgsmaal.

Jeg har, ved at sammenholde Psalteret med Salmebogen, fundet følgende Salmer, som Jón Þorsteinsson har indsat ganske uforandret derfra[1]).

Ps. 12: O Lifande Gud lijt þar a —

(Der findes ogsaa en anden Form for denne Salme i Salmebogen, efter Luther selv; den synes noget mere djærv. Men hin er vel foretrukket, fordi den er „lagfærdur".)

Ps. 14: Ovitra Munnur seiger so.

Ps. 31: A þier Herra hef eg nu von.

(Men i Psalteret er der føjet en Del flere Vers til Salmebogens.)

Ps. 46: Ovinnanleg Borg er vor Gud.

Ps. 51: Nu bid eg Gud þu nader mig.

(Jón Þorsteinsson har derimod ladet den inderligere Salme af Einar Sigurðsson ligge (Se ovenfor).)

Ps. 73: Israels Gud er godur þeim.

Ps. 86: Herra þitt Eyra hneyg til mijn.

Ps. 90. Herra Gud þu ert hlijfden vor.

(I denne smukke Gengivelse af den berømte Salme „af Moses" findes det Vers, der har givet Genklang i Islands Nationalhymne: „Fyrer þier eru þusund Aar, þui næst sem Nætur vaka, vid Dagenn þann sem var j giær, og Vatnsføll ma þeim lijkia, edur Grøs sem hafa ønguann maat, aarla blomgast og følna braat, ad Aptne þau enda taka".)

Ps. 91: Hvør sem ad reyser hæga Bygd.

(En meget smuk Salme af Einar Sigurðsson, hvor ogsaa Slutningsdoksologien er beholdt.)

Ps. 103: Gvde Lof skallt Aund mijn inna.

(Denne og en anden Omdigtning af samme Salme tilskrives Biskop Guðbrandur.)

Ps. 111: Af hiarta øllu eg heidra Gud.

Ps. 121: Anda eg mijnum og Augum leit.

Ps. 124: Være nu Gud oss ecke hia.

(„D. Mart. Luth.")

[1]) Dog gennemgaaende uden det Vers med en Doksologi til den treenige Gud, hvormed *Salmebogen* slutter hver Salme.

Ps. 127: Heimele vort og Hwsen med.
Ps. 128: Sæll ertu sem þinn Gud.
(Salmebogen har to andre Redaktioner heraf.)
Ps. 130: Af diupre Hrygd aakalla eg þig.
Ps. 143: Herra Gud mijna heyr þu Bon.
Ps. 149: Nyann Søng Drotne synged vel.

Altsaa 18 Salmer[1]) — eller omtrent hver ottende — af Jón Þorsteinssons Psalter er i Virkeligheden gamle Bekendte fra Salmebogen. En nærmere Undersøgelse maatte ogsaa prøve paa at finde, hvor mange Salmer Jón Þorsteinsson har omarbejdet. I øvrigt spørges der noksaa meget om Kvaliteten som om Kvantiteten. Og hvis de 18 Salmer skal *vejes*, kan det være, at de vil veje tungt, og at i mange Tilfælde vil Jón Þorsteinssons Oversættelser synes matte og altfor prosaiske.

Jeg kan ikke her gaa i Enkeltheder, men maa nøjes med at fastslaa, at det er Uret — og efter Fortalerne i øvrigt ikke Jón Þorsteinssons Skyld —, om hans Psalter har stillet Salmebogens Fortjenester over for Davids Salmer i Skygge.

Bedst kan man da karakterisere Jón Þorsteinssons Psalter som et afsluttende Udtryk for den overvejende Interesse for Davids Salmer, som udmærker den første evangeliske Salmedigtning[2]), hvor den ordrette Oversættelse er ved at blive Idealet for Gengivelsen af Salmerne. Thi det var gennemgaaende ud fra Davids Salmebog, at det første evangeliske Slægtled digtede sine „inderligste" Salmer. C. Rosenberg karakteriserer i saa Henseende Slægten ypperligt, naar han skriver[3]): „Særligt ere dog *Davids Salmer* idelig Genstand for ny Omdigtning. Disse ophøjede Lovprisninger af Guds Magt og Godhed, disse jublende Taksigelser for vunden Sejr og brændende Bønner om Hjælp mod Fjender, disse voldsomme Udbrud af Anger og Forsoningstrang og straalende Spaadomme om det kommende Messiasrige maatte dybt gribe en Slægt, der paa den ene Side betragtede den evangeliske Menighed som den sande Kirke og derfor sig selv som „Guds

[1]) *Jón Þorkelsson* har (Anf. Værk. S. 448) kun lagt Mærke til 13 Salmer. Deriblandt anfører han *Ps. 23:* Herran sialfur min Hirdir er. Det Ekspl. af *Psb.* af *1589*, som findes paa det kgl. Bibl., har her en Lakune, hvor der er tilskrevet en anden Salme end *Psalterens.* Jeg maa vel derfor antage, at Jón Þorkelsson her har taget Fejl.

[2]) Jfr. *Definitionen* af Salmedigtning i Fortalen til *Psb.* af *1589* ovenfor. Jfr. ogsaa Udtrykkene om Davids Salmer fra Fortalerne til *Psalteret:* „huørs vegna sa gøfuge Guds Madur D. Martinus Lutherus j sijnum Formaala yfer Psalltarann, nefner hann þa litlu edur minne Bibliu —" „Fiesiodur gudlegrar Speke" eller dette: „Nockrer hafa af þeim Psalmum Dauids, teked sier efne og jnnleidslu til jnnelegra Psalma sem marger eru j Psalma bok a Islendsku".

[3]) Anf. Værk. S. 144—145.

Folk", Patriarker og Profeter som sine egne „Forfædre", paa den anden Side følte sig stædte i en farlig Kamp mod Kirkens og Sjælens Fjender — Tyrken og Paven, Djævelen og Verden —, og under denne Kamp med lidenskabelig Tro klyngede sig til Herren, „vor Klippe og Skjold", og til Haabet om det nye Jerusalems snarlige Aabenbarelse. Stadigt tyr man i bevægede Øjeblikke til Psalteren for at finde Ord til sine Stemninger; men man kan ikke nøjes med at læse Bibeltexten, man maa kunne *synge* Ordene ud, og man sætter dem paa Vers til kendte Melodier".

Jón Þorsteinssons Psalter har da den litteraturhistoriske Betydning at være Udtryk for Tidens levende Sans for Davids Salmer og dens Ønske om at faa hele Salmebogen paa folkelige Vers. Og den peger altsaa nærmest tilbage.

Naturligvis ikke saadan at forstaa, at Davids Salmer ikke mere havde Menighedens Kærlighed. Et betegnende Træk er Fortællingen om, hvorledes Biskop *Brynjólfur* idelig lod *Ólafur Jónssons* 7 Poenitensesalmer læse for sig paa sit Dødsleje [1]), hvad der i Parentes bemærket staar i skarp Modsætning til den Paastand (som nogle Forfattere ganske uden virkeligt Bevis ynder at fremføre), at han skal have været „katolsk" sindet.

5. KAPITEL

Sigurður Jónsson.

1.

Men ved Siden af og mere end Davids Salmer er det nu Kristi Kors, som bliver den altovervejende Genstand først for Betragtning og derefter for Salmesang.

Her er det paa sin Plads at omtale den anden ovennævnte Salmedigter, hvis Hovedværk i lige saa høj Grad peger *fremad*. Mange enkelte Salmer af *Sigurður Jónsson fra Presthólar* viser, hvilken fortræffelig Salmist han har været. Og at hans Salmetone endnu kan give Genklang i islandske Hjærter, fremgaar bl. a. af, at den islandske Kirkesalmebog har 9 Salmer af ham, som har deres Plads der med Rette. Deriblandt smukke Salmer til Nytaar,

[1]) Se *Jón Þorkelsson*. Anf. Værk. S. 456. Naar det sammesteds formodes, at disse kan være foranledigede ved Petrarkas 7 Salmer paa Grund af Syvtallet, er dette at gaa over Bækken for at hente Vand. Syvtallet er jo fæstet til Poenitensesalmer ganske uden Hensyn til Petrarka.

Vaar og Høst[1]) og ikke mindst en Dødssalme: *Ó Jesú, Jesú, Jesú minn.* Heri dette ejendommelige Billede:

— — — Eg stend við dauðans rauða haf,
Sem streyma tekur ótt mér að;
Mig áður en varir svelgir það.
Þeim ógnarlegu øldum ver,
Að ei þær, Jesú, drekki mér.

Æ, kom nú með þinn krossins staf
Og klappa á þetta dauða haf;
Mig láttu þurran farveg fá
Og føðurlandi klaklaust ná.
Þú dauðans bani, burtfør mér
Með blíðu gef í faðmi þér.

Det høres snart, at her er en Digter, hvem Versene falder let for Haanden, men som ogsaa har sunget ud af et inderligt Hjærte.

Det samme fremgaar ogsaa af hans Hovedværk, hans Salmer[2]) over Johann Gerhards *Meditationes.* Bogen har Interesse alene derved, at den indleder den egentlig didaktiske Salmedigtning. Men den er først og fremmest det første betydelige Vidnesbyrd om, hvilken Indflydelse den efterlutherske tyske Opbyggelseslitteratur fik paa den islandske Salmedigtning. Johann Gerhards *Meditationes* er jo det klassiske Hovedværk, præget af den nye Tids stærkt subjektive Inderlighed. Og det foreligger altsaa i Sigurður Jónssons Salmer 1652, efter at være blevet oversat paa Prosa allerede 1634.

Han digtede ogsaa 46 Salmer over en anden Bog af Johann Gerhard, hans *Praxis pietatis* (Sálmar út af daglegri iðkun guðrækninnar), der dog først blev trykt 1742[3]). Heri finder man næppe noget videre forbilledligt for Passionssalmerne. Jeg skal dog citere af Salme 18 *(Þackargiørd fyrir þad vier høfum fengid ad gieta snwist):* „Gud minn eg þacka þier, þad Naad þijn egin, ummsneri ørgum mier, a riettann veginn. — Samt af mier sialfum kom, i Syndir ad detta, enn snwast aptur umm, ei gat eg þetta". Jfr. *Pass.* XII 20—22 (se nedenfor S. 127).

[1]) Der findes flere saadanne trykt første Gang bag ved nedennævnte Udgave af hans versificerede Gengivelser af Johann Gerhards *Meditationes.*

[2]) Þær *Fimtiiu Heilogu Meditationes* edur Huguekiur, Þess Haat vpplysta. Doctors Johannis Gerhardi Miuklega og nakuæmlega snunar j Psalmuijsur, med ymsum Tonum. Af þeim Frooma og Gudhrædda Kienne Manne, S. Sugurde Jons Syne ad Presthoolum. Prentad ad nyu a Hoolum j Hjalltadal, Anno MDCLV.

(Bibl. Dan. opfører denne Udg. som 1. Udg. En tidligere Udg. findes ikke paa det kgl. Bibl. Men Bogen maa jo være udkommet før. Som Aarstal for 1. Udg. opgives 1652.)

[3]) I *Ein Ny Psalma Book Islendsk,* Ad Forlagi Mag. Joons Arnasonar, Biskup yfir Skaal-holts Stipti. Kbh. 1742.

Hans *Meditationes* er blevet en hel Folkebog paa Island; den er udgivet op imod en Snes Gange[1]) og er blevet brugt ved Husandagt lige ned til vore Dage[2]).

Sigurður Jónsson er, som ovenfor bemærket, ikke ufortjent kommet til Folkeyndest. Straks man begynder at læse i disse versificerede Betragtninger, standser man ved Vers, der fanger Øret og viser, at disse Tanker er blevet tilegnet af et fromt Digterhjærte. F. Eks. de sidste Vers af den første Salme *Vm rietta Þecking Syndarennar:*

Lijfsins Vppspretta er þar ein,
øll kann su græda Daudleg Mein,
Sualadryck finnur Þyrstur þar,
Þuotta Laug hinn sem Ohreinn var.

Þar vil eg koma þiaadur Þræll,
þar vil eg felast Jesu sæll,
medan Guds Reide framm hia fer,
fly eg til þijn þu tak vid mier.

Ecke þarf eg ad ottast þar,
Akløgun Guds og Skiepnunnar,
Sa er fra allre anaud fry,
vndum Drottens sem huijlest j.

Herra Jesus minn Hlijfdar Mwr,
hialpa mier øllum Vanda vr,
tak mig j þijna opna Vnd,
og annast mig a Dauda Stund.

Eller det sidste Vers af den følgende Salme *Vm Idkan Idranarennar af Herrans Pijnu:*

Myskunar Fader Myskun þijn,
Myskune oss fyrer Jesu Pijn,
og helge vor Hiørtu kramen,
Jesu þijn Bæn og Benia Foss,
Bot og Lijfgun sie øllum oss,
Amen, O Jesu, Amen.

Af den tredje Salme *Vm Auøxt sannrar Idranar* er nogle Vers optaget i Salmebogen. Det er ogsaa virkelig gode smaa Lærevers, som ikke falder i det tørre, og som ender med den kønne Bøn:

Gief mier Herra j Hiartad mitt,
hreinan Idrunar Anda,
so ad mijn Saal fra Syndum kuitt,
synge þier Lof aan enda.

[1]) 3die Udg. allerede 1660. Sidste Udg. 1843.
[2]) *Jón Borgfirðingur:* Stutt rithøfundatal á Íslandi 1400—1882. S. 23.

Det er en anden Tone, en ny Tone i islandsk Salmesang, som klinger i disse Vers. Det hænger vel sammen med, at Jesu Vunder er i den frommes Sind tidlig og sent. Men Versene kan ogsaa have en fin Sødme, der gaar til Hjærte. Det er, som Hallgríms Stemme høres i det fjerne gennem disse Toner. Saaledes i den syvende Salme *Vm Avøxt Christi Pijnu*, hvor det bl. a. hedder:

Þa Herrans Jesu harda Pijn,
hugleide eg med Krapte sijn,
eykst þa mijn Tru og eflest best,
vm þad tuent sem mig vardar mest,
aast Guds till mijn og annad hitt,
Afbrotenn øll eg fæ vel kuitt.

Þegar minn Herra hieck a Kross,
hneygde sinn Munn ad kyssa oss,
Arma wtbreidde baada senn,
baudst til ad fadma alla Menn,
hann lauk vpp sijnum Høndum tueim,
ad hialpa og audga oss med þeim.

—

Laatum oss j hans opnu Vnd,
jnnganga þui med gladre Lund,
skodum hanns heita Hiartans Aast,
huør oss Syndugum alldri braast,
j hanns Saarum er Naadar Nægd,
noog Endurlausn og allskyns Hægd.

Af fimm Lijkama Limum hans,
lagade Blood til Syndarans,
Høndum Fotum, og Sijdu senn,
so þad lijfgade alla Menn,
og hans signada Saara Flood,
Synder þuæge af allre Þiod.

—

Hann stunde haatt med Harma Kuein,
hann so oss bætte eilijft Vein,
hann bar a sijnum Herdum Kross,
hann so þyngd allre liette af oss,
hann var deyddur og hrakenn senn,
hann so lijfgade alla Menn.

—

Soddan Gagn fær þu Saala mijn,
af Saarum Jesu og beiskre Pijn,
Handskript sem oss var mote mest,
med sier hefur a Krossenn fest,
hans Blod hana af þuode þar,
j Þynghwse Guds sem ritud var.

—

Andlaat þitt Jesu og þijn Pijn,
allra Meina sie Boten mijn,

j Lijfe og Dauda Athuarf allt,
æfenlega mier vid þig hallt,
þu Heiløg Þrenning hyr og blyd,
halldest þitt Lof vm alla tijd.

2.

Man kan høre paa Hallgríms Passionssalmer, at han har kendt denne ret selvstændige Gengivelse af Johann Gerhards berømte *Meditationer.*[1]) Om han i Enkeltheder er paavirket af den poetiske eller den prosaiske Tekst, er en anden Sag. (Jfr. hermed nedenfor S. 180).

Og dog er der en afgørende Forskel mellem dem. Sigurður Jónsson gaar ikke udenfor sin Tekst. Han er glad, naar han kan finde naturlige Udtryk derfor. Men han maa da ogsaa overtage den, som den er. Med dens særlige tyske mystiske Inderlighed, som ikke er hans egen. (Hvor langt mere personlige og bly er ikke Hallgríms inderlige smaa Vers). Og med Betragtningernes brede dogmatiske Udviklinger. Af Forsoningsteorien først og fremmest. Man bliver ikke skuffet, naar man i den tiende Salme *Vm vora Fridþæging* venter at finde Satisfaktionsdogmatik af reneste Vand. (Hallgrímur prædiker naturligvis ud fra den samme Dogmatik, men han prædiker aldrig Dogmatik alene; han giver næsten altid concretum pro abstracto).

Der er saadanne rent dogmatiske Afhandlinger som Salme 20: *Vm þad, huørnenn Madur skal sig til reida, aadur enn hann geingur til þess haauerduga Alltarisins Sacramentis.* I Stedet for den Slags lange opbyggelige, formanende eller dogmatiske Stykker har Hallgrímur blot et enkelt Vers knyttet til Historien eller et levende anskueligt Billede. Og naar man har set Overskrifterne til de to sidste Salmer: *Vm þær feikna Kualer sem þeir Fordæmdu verda ad lijda j Helvijte* og *Vm þad huørnen eilijflega munu vara þær Helvisku Kualer,* glæder man sig ogsaa over Hallgríms Sparsommelighed paa disse Omraader.

Og først og fremmest er der intet tilsvarende her til den sikre historiske Gang, Allegoriernes Billedpragt og det djærve Retsind — hele den folkelige Kraft og den særegne Digteraand.

Dog har Hallgrímur næppe staaet nogen anden islandsk Salme-

[1]) Udg. af 1655 udkommer Aaret, før Arbejdet er endt med *Samuelssalmerne,* da Hallgrímur altsaa var rede til at tage fat paa en ny Digtning. Har man ikke Lov til at formode, at Sigurður Jónssons Salmer har været en Tilskyndelse for ham til at beskæftige sig paa lignende Maade med Lidelseshistorien? Ligesom maaske Jón Þorsteinssons *Genesissalmer* af 1652 kan have været en Anledning til *Samuelssalmerne.*

digter saa nær som Sigurður Jónsson. Man kan godt tale om Paavirkning, naar man ikke derved forstaar noget, der har grebet hæmmende ind i hans Ejendommelighed.

Et Par Smaating, jeg til sidst skal nævne, er det, at den tolvte Salme begynder „Vpp, vpp mijn Saal“ — man behøver altsaa ikke at gaa helt til Tyskland for at finde en lignende Optakt som Passionssalmernes[1]). Og Begyndelsen til den treogfyrretyvende Salme: *Vm Daglega Vmþeinking Daudans:*

Væntu æ Daudans Vinur kiær,
vonum framar hann stendur nær,
vid huørn Dag þeinke Hugurenn þinn,
hann mun vera sijdaste minn.

viser et lignende Sindelag (og vel ikke alene Tidens almindelige Lighed) som i Hallgríms berømte Salme om Døden.

[1]) Jfr. S. 106. Overhovedet er denne Begyndelse almindelig i alle Salmebøger, da saa mange Salmer er digtet som „Opsange“. Jfr. den paafaldende Lighed mellem *Pass. I:*

1. Upp, upp, mín sál og alt mitt geð,
upp mitt hjarta og rómur með,
hugur og tunga hjálpi til,
herrans pínu ég minnast vil.

Og det *senere* Vers af Kingo:

Stem da op, mit svage Hjerte,
stem min Tunge, Sjæl og Aand,
at jeg synger om din Smerte!
— — — — — — — —

II

Oversigt over Hallgrímur Péturssons Digtning uden for Passionssalmerne.

1. KAPITEL

Digteren.

1.

DET er kun lidt, der med Sikkerhed vides om Hallgríms Liv. Hans Fødselsdag er ukendt; som hans Fødested opgives baade Grøf á Høfdastrønd og Hólar i Hjaltadal; men man mener at kunne fastslaa hans Fødselsaar til 1614 efter en citeret Udtalelse af hans Eftermand i Saurbær Hannes Bjørnsson: „Sá hágáfaði og nafnfrægi sálugi síra Hallgrímur Pétursson er *vissulega* fæddur Anno Christi 1614.“ [1])

Hans Fader Pétur Guðmundsson, der var Fætter til Biskop Guðbrandur, blev, fortælles der, af denne ansat som Klokker i Hólar. Man har derfor Lov til at gaa ud fra, at Hallgrímur har levet sine Drengeaar dér samtidig med Guðbrands sidste Levetid, og at han har begyndt sin Skolegang der.

Det fortælles, at han tidlig kunde gøre ramsalte Vers, og at han bl. a., paa Skoledrenges Vis, brugte sin skarpe Tunge imod sine nærmeste Foresatte. Det er kun en Formodning, at Verset om Arngrímur Jónsson „Eins og forinn feitur“ er fra den Tid (ligesom det ikke med afgjort Bestemthed kan tillægges ham). Men det djærve Lune, der lyser frem saa tidt i hans senere Digtning, gør det sandsynligt, at der kan være noget om, at han er kommet paa Kant med sine Omgivelser ved sine frimodige Vers og sine uærbødige Karakteristikker af Honoratiores paa Hólar. Men det forefalder rigtignok noget brutalt, at dette skal have været Grun-

[1]) *Almanak hins íslenzka Þjóðvinafélags* 1914 S. 34; der henvises ogsaa for nogle Enkeltheder i det følgende til denne Art. af Jón Þorkelsson.

den til, som det fortælles, at han — en ren Dreng, som han dengang var — maatte forlade Skolen og senere rejse udenlands.

Men i alt Fald melder Historien, at han bliver truffet i Smedelære i København og der ved den senere Biskop Brynjólfs Hjælp skal være blevet hjulpet i Frue Skole. Og da han havde gaaet nogle Aar der, skal han være blevet opfordret til at undervise de islandske Fanger i Kristendom, som 1627 var blevet røvet paa Vestmanøerne af algierske Sørøvere og senere var blevet løskøbt og ført tilbage til København.

Blandt disse befandt sig ogsaa Enken Guðríður Símonardóttir, 16 Aar ældre end han, med hvem han rejste tilbage til Island i Aaret 1637 og senere blev gift. I Begyndelsen skal de have levet i meget smaa Kaar. Men 1644 gjorde Biskop Brynjólfur ham til Præst i Hvalsnes, hvorfra han i 1651 blev forflyttet til Saurbær ved Hvalfjarðarstrønd.

Her blev han i sin sidste Levetid spedalsk, fik Hjælpepræst og opgav Embedet (1669). 1671 flyttede han til den nærliggende Gaard Ferstikla, hvor han døde hos en Søn 27. Oktober 1674. Han blev begravet uden for Kirkedøren i Saurbær.

Det bekendte Billede af ham efter Originalen i *Þjóðmenjasafn* i Reykjavík synes at stemme ret godt overens med hans Selvportræt i Visen:

> Með svartar brýr og sívalt nef
> svo er hann uppmálaður.

Dette er de historiske Hovedbegivenheder i et Digterliv, der synes at have været lige saa stilfærdigt ført i det ydre, som det har været inderligt bevæget. Folkefantasien har imidlertid ikke kunnet nøjes med denne Ramme[1]), der i al sin Simpelhed er saa karakteristisk for den kristelige Folkedigter. Den har bl. a. søgt at gøre hans Trængsler større, end de virkelig var, ved til Spedalskhedens og Blindhedens tunge Lidelse til sidst ogsaa at føje Fattigdommens Nød.

Men efter Biskop Brynjólfs Visitatsbog synes han at have været — i hvert Fald i sine senere Præsteaar — en ret velstillet Mand. Og hans Underskrift dèr og andetsteds er Vidnesbyrd om hans Anseelse, naar kirkelige eller verdslige Sager skulde ordnes[2]).

[1]) I *Gestur Vestfirðingur* (Reykjavík 1855) meddeles der saaledes, ret ukritisk, en hel Del Anekdoter, som Folkefantasien efterhaanden har tildigtet til eller „forbedret“ Virkeligheden med.

[2]) Jfr. *Sálmar og Kvæði*. 1887. I. S. XIX f.

Om hans Tilstedeværelse paa Altinget vidner bl. a. hans eget Vers:

Hodda gengur stafstuddur
stirðfættur meðal virða
burði bar betri forðum
Baldur að Gísla tjaldi.
Hann vill í síðsta sinni
seðjendur hér kveðja
dýrbliks-hungurs, darra
dáðkunnuga runna.

Og — hvad der siden vil blive Anledning til at komme nærmere ind paa — baade Passionssalmerne og hans øvrige Digtning giver levende Udtryk for hans stærke Almensans for det borgerlige Livs Forhold og for hans udprægede Retsbevidsthed.

Altsaa baade borgerligt og kirkeligt set synes Hallgrímur at have nydt god Anseelse. Dette fremgaar da ogsaa ikke mindre af hans Venskabsforhold til Biskop Brynjólfur og andre af Tidens bekendte Mænd.

Der kan heller ingen Tvivl være om, at den Mand, der skrev Passionssalmerne, har fyldt sin Plads som Præst. Gennem hans opbyggelige Smaaskrifter faar vi vel nu bedst Adgang til at danne os en Forestilling om, hvor livfuldt, naturligt og hjærteligt han har talt til sine Sognebørn om Kristendom.

Hallgrímur har næppe i sin Ungdom haft god Lejlighed til at drive teologiske Studier efter Tidens Standpunkt. Men det ligger nær at antage, at hans nære Forhold til Biskop Brynjólfur allerede fra Ungdommen af har haft Betydning for hans aandelige Udvikling til flere Sider. Formodentlig ogsaa for hans ikke almindelige Kendskab til den oldnordiske Litteratur. Thi — som det senere skal vises — baade fra hans Digtning og fra andre samtidige Kilder har vi stærke Vidnesbyrd herom.

2.

En temmelig tidlig Karakteristik af Hallgríms ydre Fremtræden har vi i følgende Udtalelse af *Jón prófastur Halldórsson* (1665—1736): „Að ytra áliti hafði hann verið stór, luralega vaxinn, skinndøkkur, stirðraddaður í saung, í siðferði upp á slétta bændavísu, glaðsinnaður og skemtinn, en gáfuríkur prédikari, og bezta skáld hér á landi á seinni tímum, hvar um ljósast vitna hans bæklingar, helzt sem prentaðir eru — *Passíusálmar*, eitt hið bezta verk, sem eg veit liggja eptir íslenzkan mann[1]).

[1]) Citeret efter *Alm. hins ísl. Þjóðv.* 1914. S. 36—37.

Hans Udseende her stemmer godt overens med Billedet og Udtalelsen ovenfor. Hans jævne og muntre Væsen bevidnes rundt omkring i hans Digtning. Og den levende Anerkendelse af hans Digterværd, især paa Grund af Passionssalmerne, er kun et af de mange Udtryk, som allerede hans Samtid og hele Eftertiden lige ned til vore Dage har været enige om at bruge derfor.

Saaledes skriver en anden fra samme Tid, *Páll Vídalín* (1667—1727), om Passionssalmerne: „Cuncta vero, non ejus tantum, sed nostratium omnium opera in eo genere, vincit carmen, quo senior affecta valetudine historiam passionis Domini persecutus est, incomparabile, et nostra laude majus, immortale futurum, et quoad ulla pietatis scintilla superfuerit ecclesiæ Christi, intra Islandiam, et viventi et victuræ, profuturum“.[1])

Og — for blot at nævne et Par Udtryk fra vore Dage af Islands bekendteste Salmedigtere — da skriver *Valdimar Briem* om ham[2]): „En jafnvel helztu skáld 19. aldarinnar, svo sem þeir Bjarni og Jónas, Steingrímur og Matthías, hafa ekki skygt á skáldfrægð hans. Og enn merkilegra er þó það, að eingar breytingar á hugsunarhætti manna og trúarskoðunum hafa dregið úr gildi verka hans“[3]). Allermest vejer vel *Matthías Jochumssons* Ord[4]): „Þegar vér svo virðum H. P. fyrir oss sem sálmaskáld eingøngu, megum vér sleppa øllum samburði; í þeirri grein ber hann høfuð og herðar eigi einungis yfir alla samtíðarmenna sína hérlenda, heldur øll sálmaskáld vor, sem síðan hafa lifað. — — — — álit H. P. sé jafnmikið enn hjá þjóð vorri sem það var fyrir 200 árum síðan.“

Om den samme stærke Anerkendelse vidner ogsaa de talrige Bearbejdelser og Oversættelser af Hallgríms Arbejder fra hans egen og den følgende Tid[5]). Hans opbyggelige Smaaskrifter blev omdigtet til Salmer, hans Passionssalmer blev omvendt ført tilbage til Betragtninger, og de blev oversat til latinske Vers (ved Biskop Jón Vídalín, Hjørleifur Þórðarson og Kolbeinn Þorsteinsson) — men, betegnende nok, aldrig som Helhed til danske Vers.

[1]) Citeret efter *Almanak h. í. Þj.* 1914. S. 39.

[2]) Smstds. S. 45.

[3]) Finnur Jónsson gaar endog saa vidt at hævde (i *Skírnir* 1915 S. 351): „Vegna allra hinna ágætu eiginleika sálmanna, hljóta *allir* að hafa ánægju og unað af að lesa þá, hvort sem lesendurnir eru kirkjutrúarmenn eða alveg trúlausir, og jeg gæti best trúað því, að þeir hinir síðarnefudu væru ekki lakari lesendurnir.“

[4]) *Skírnir* 1914. S. 193.

[5]) Se *Sálmar og Kvæði* 1887. I S. XXVIII f.

2. KAPITEL

Verdslig Digtning.

1.

De faa Træk til et Billede af Hallgríms Digterpersonlighed, der kan hentes ud fra de sparsomme Data fra hans Biografi, kan fuldstændiggøres ved et nærmere Bekendtskab med hans Digtning.

Den bedste samlede Udgave heraf er foreløbig *Sálmar og Kvæði eftir Hallgrím Pétursson* Reykjavík I—II 1887, 1890. Saa fortjenstfuldt dette Grímur Thomsens Arbejde for sin Tid er, opfylder det dog ikke de Fordringer, man efter moderne Udgivelsesprincipper med Rette kunde stille til en Udgave af Hallgríms samtlige Digtning. Ikke alene er Værket ufuldendt: Det efter Fortalen paatænkte tredje Bind, som skulde indeholde hans *Rímur, Diarium, Umþenkingar, Morgunbænir* o. fl., er aldrig udkommet. Og her savner man især, at der altsaa endnu ikke er givet en nogenlunde let Adgang til at sætte sig ind i hans Rimedigtning. Men dertil kommer, at Fortalerne viser, at Grímur Thomsen er gaaet ret subjektivt til Værks under det til Dels meget vanskelige Arbejde med at bestemme de forskellige Digtes Autenti.

Saaledes skriver han (I. S. IV): „ekki tekið annað af ljóðmælum Hallgríms, en nokkurnvegin vissa er fyrir, að honum sé rétt eignað, og jafnframt sleppt sumu, sem minningu hans væri enginn sómi að, þó hann kunni að hafa ort það."

Og i II. S. VI hedder det: „þegar til enna veraldlegu kvæða Hallgríms Péturssonar kemur, vex vandinn stórum." Og her kan det Udgivelsesprincip ikke siges at være videnskabeligt underbygget, som Grímur Thomsen definerer saaledes: „Høfum vér yfir høfuð fylgt þeirri reglu, að taka hér ekki það sem prentað er í útgáfu dr. Jóns Þorkelssonar yngra af kvæðum ens síðarnefuda, þó með fáeinum undantekningum —."

Som Udgaven foreligger, sættes Læseren desuden slet ikke i Stand til at skønne over Berettigelsen af Udgiverens Valg i de enkelte Tilfælde saa lidt som over forskellige Tekstformer.

For nærværende Arbejde føles disse Mangler dog mindre, da Udgivelsesvilkaarene for Passionssalmerne er særlig heldige, og de mindre Spørgsmaal Teksten angaaende, der her kan være Tale om, har liden Betydning for en saadan litteraturhistorisk Undersøgelse, som her skal foretages.

Med Hensyn til det indledende Overblik over den øvrige Digtning følger jeg da med ovennævnte Forbehold Grímur Thomsens Udgave.

2.

Som Indledning til en Undersøgelse af Passionssalmerne er det mest nærliggende at gaa ind paa Hallgríms øvrige religiøse Digtning. For Forstaaelsen af hans Digtersind er det vel imidlertid mere frugtbart at lære hans „verdslige Digtning“ at kende. Jeg skal derfor først omtale denne. Iøvrigt kan der ikke sættes noget skarpt Skel mellem disse to Digtarter hos Hallgrímur. I hvert Fald ikke det Skel, som Grímur Thomsen har sat. Thi Grundstemningen i flere af de Digte, som findes i Afdelingen *Veraldleg kvæði* er absolut religiøs. Omvendt kunde flere af de foregaaende Lejlighedsdigte godt være anbragt i den senere Afdeling. (Jfr. Overskriften „Samsætis-sálmar“ o. l.).

Man ved altfor lidt om Hallgríms Liv, til at man kan prøve paa at datere de forskellige Digte og derudfra skizzere Udviklingen i hans Digtning. Men det kan være sandsynligt nok, som Grímur Thomsen mener, at hans fleste verdslige Digte er blevet til, før han blev Præst (først og fremmest Rimerne), mens hans Salmer er blevet digtede derefter[1]). I hvert Fald passer det vel gennemgaaende for Rimernes og Salmernes Vedkommende.

Hvis hans *Ferðasálmur*[2]):

Ég byrja reisu mín,
Jesú, í nafni þín
— — — — —

er fra 1637, da han vendte tilbage til Island, har vi der noget af, hvad han tidligst har digtet. Vi faar da allerede her af den 23aarige Digter et Indtryk af inderlig Tro og mandig Fasthed. Slutningsversene er af samme Karakter, som de kan findes i Passionssalmerne:

15. Ljóst þegar lífið dvín,
leið þú mig heim til ín
í føðurlandið fríða
firtan við allan kvíða.
Jesús mér fylgi' í friði
með føgru engla liði.

[1]) *Sálmar og Kvæði* I S. XXII.
[2]) Jfr. Kingos *Reyse-Andagt:* I Jesu himmel — søde Navn
min Reyse jeg begynder
— — — — — — —

16. Amen, ó Jesú minn,
að þér tak þrælinn þinn,
til skips þá ganga geri
guðs englar með mér veri.
Jesús mér fylgi' í friði
með føgru engla liði.

Ved en Gennemgang af Hallgríms verdslige Digte modtager man vel først et Indtryk af tung Alvor. Saaledes i hans *Heilræðavísur* og *Heimsádeilur*. Ganske vist, det er for en stor Del Former, han har overtaget fra tidligere Digtning. Det er jo gammelt paa Island at læse Verden alvorligt Teksten i Heimsádeilur og give gode Raad i Heilræði. Men man hører snart paa Tonen, at det ikke er en Formsag blot for Hallgrímur at digte i de gamle Former. Det er hans Hjærtensmening, at „hold er mold, hverju sem það klæðist“ [1]), saaledes som Omkvædet lyder i det meget alvorlige Formaningsdigt: *Hversu fánýt að fordildin sé:*

8. Silfurpør og dýrir dúkar,
danskur kjóll og treyjur mjúkar,
að sálunni lítið seinna hjúkar,
þá sorgarhitinn græðist.

(For ham som for Bjarni Thórarensen et Par Hundred Aar senere er Faren for udenlandsk Blødagtighed alvorlig.)

Og han ender med det Raad:

9. Þó hygginn sért og hæglundaður
hafðu ráð mín, kristinn maður,
hér er valtur heimsins staður,
hinn fær gott er mæðist.
Hold er mold, hverju sem það klæðist.

Derfor kan han ogsaa vende sig til de unge med myndige Raad som i det bekendte Digt:

1. Ungum er það allra bezt,
að óttast guð sinn herra;
— — — — — — — —

eller med Hávamáls Røst formane:

1. Auðtrúa þú aldrei sért,
aldrei tala um hug þinn þvert;
það má kalla hyggins hátt
að heyra margt, enn skrafa fátt.

[1]) Jfr. Kingos: Jorderiigs Guld
er prægtig Muld
— — — — —

Saaledes findes der rundt omkring Linjer, der lyder, som de kunde være taget ud af Hávamál. F. Eks. af *Gott og ilt:*

3. Gott er að geyma sitt
og geta prófað rétt hóf,
vera ør og vel spar,
veita engum rangsleit;
dælt þykir eigið alt,
øndvegis í sjálfs hønd
djarfur hver að skiftum skerf
skjóta finnur hugbót.

4. Ilt er á óheilt
að eggja þann ég ráð legg,
lastanna er lygð verst,
þó lýðir haldi gaman-smíð,
— — — — — — — —

Eller ikke mindre af *Gaman og alvara:*

4. *Valt er:* vífs yndi,
véla klókindi,
Þorra þíðvindi,
þoka' á fjallstindi,
geð þó margt myndi,
meyjar blíðlyndi,
hlé við hafstrindi,
húsgangs-sannindi.

10. Á fjall skal fjár leita,
í funa járn heita,
heima hest feita,
hrossi á dal beita,
á þingum løg þreyta,
í þjóðbygð styrks neyta,
knør um flóð fleyta,
feta lands reita.

19. *Varast*: vorísa,
vitra í heyrn prísa,
aumum úthýsa,
í annars bréf hnýsa,
mey til máls fýsa,
mót þar sløg rísa,
launmál auglýsa,
lýði slægvísa.

O. s. v.

Men det høres snart, at Livsanskuelsen paa Bunden er en ganske anden, saaledes som det maaske skarpest er udtrykt, næsten som i et Program, i *Verøldinni tildrukkið:*

1. Vond ertu, verøld,
með vélabrøgðin margføld;
þeir fá sjaldan góð gjøld,
sem gefa sig á þín høld;
þú ristir einum spottspjøld
og spéar hann upp í há vøld.
Múta, flærð og mein køld
markað er á þinn skjøld.

2. Þeim sem þú ert bráð blíð
býr þar undir helstríð;
hvergi muntu heilsmíð,
þó haldin værir dáfríð;
vonzku þinnar vex hríð,
versnandi fer ætíð;
sá þitt varast sárt níð
sælan tel ég þann lýð.

Det er nemlig den samme mørkt farvede kristelige Opfattelse af „Verden“, som Kingo kort efter gav det berømte Udtryk for i Salmen:

Far, Verden, far vel,
jeg keedis nu længer at være din Træl
— — — — — — — — — — — —

Og ligesom Kingo er Hallgrímur ikke nogen kedsommelig Jeronimus. Han vidner om det, han har set til Bunds i. „Hversu heimi' er háttað, það hef ég vel séð“, som det hedder i et af hans Omkvæd. Og han kan tale baade med Erfaringens Myndighed og med Oplevelsens Bitterhed. Bitrest og mest selvoplevet maaske i *Flærðarsenna*:

— vinr í kvøld vélar þig strax að morgni.

Stemningen og Ordvalget i dette Digt synes at stemme godt overens med Páll Vídalíns Udtalelse om, at det er digtet, før Hallgrímur blev Præst. I saa Fald har vi vel her en Afspejling af friske Oplevelser af Modgang og Skuffelser fra Rejsetiden eller fra de første trange Ægteskabsaar paa Island. Lignende Erfaringer synes at ligge bag ved en lignende Stemning i Verset: *Skáldinu úthýst:*

Úti stend ég ekki glaður,
illum þjáður raunununum;
þraut er að vera þurfamaður
þrælanna í Hraununum.

I *Oflátungalýsing* gives der et realistisk Portræt af en kosmopolitisk Laps paa Island fra de Tider:

5. Ber á hondum breytta hanzka
buxur fernar klæddur á,
með knappatreyju' og kjólinn franska,
klæðin trú' eg hylji sá,
sést um hálsinn silkið danska,
svarðar Heimdalls lagður der —
margur heldur mikið af sér —
með stígvél bæði' og spora spanska
spennir um kálfa stinna;
það er maður, þó hann láti minna.

Stefán Ólafsson har vel større Virtuositet i at tegne en saadan komisk Figur fra Datidens Island; men karakteristisk er det for Hallgrímur, at han ikke bliver staaende ved Skitsen. Denne er ham kun en Anledning til at aflægge et indtrængende kristeligt Vidnesbyrd.

Det er da en næsten barsk Alvor, der taler ud af det meste af Hallgríms verdslige Digtning. I *Mannsins œvi* (hvis det er af Hallgrímur, hvad Grundstemningen taler for) er det Ungdomstidens Forgængelighed, der varieres i Vers som dette:

4. Allar eikur ungar togna
og upp sig rétta;
seinna bleikar, síðan bogna,
seinast detta.

I *Helja tvítugføld* specialiseres Døden noget skematisk ved en kunstfærdig Opregning af tyve Dødsmaader, hvoriblandt ogsaa denne:

Enn nítjándi aftur
út af dó fyrir galdri; —

3.

Men ved Siden heraf ser der ogsaa et andet Ansigt ud imod os fra Hallgríms Smaadigte; et muntert Ansigt med et Par opmærksomme, livlige Øjne, der har kunnet straale i Ungdomsglæde og i festlig Munterhed i et godt Vennelag, men som ogsaa har haft et lyst Blink til overs for Dagliglivets pudsige Optrin. Men hans Humor er aldrig jordslaaet, sjælden sarkastisk bidende, undertiden grotesk, men oftest djærv og befriende i disse smaa Optrin fra Livet.

Af *Æskuleikir skáldsins* med den omhyggelige Opregning af de mange Lege, Digteren har deltaget i i sin Ungdom, faar man Bil-

ledet af en ung Mand med et friskt og aabent Sind, der har kunnet fornøje sig sammen med andre unge i den Tids muntre Ungdomsleg. Og *Ølerindi* giver en hyggelig og munter Stemning fra et Vennelag:

1. Nú er ég glaðr á góðri stund
sem á mér sér,
guði sé lof fyrir þennan fund,
og vel sé þeim sem veitti mér.

Man kan se ham sidde der sammen med de gode Venner; han har nok kunnet lægge *festivitas* over det jævne Gilde:

4. Yndi' er að sitja øls við pel
og gamna sér;
— — — — —

men han synes ogsaa at have kunnet holde op, mens Legen er god:

6. Gott er að hætta hverjum leik
þá hæst fram fer.
— — — — — —

Samsætis-sálmar giver i øvrigt Vidnesbyrd om (hvis det behøvedes!), at ikke alle gode „Brødre" den Gang (saa lidt som nu) var Mestre i denne Begrænsningens svære Kunst. Thi det er vel ikke uden given Anledning, at det hedder i den ene:

5. Enginn skal annan kæla,
og auka þar með parlament
bræðurna að bakmæla,
bannað er oss þetta tvent;
— — — — — — — —

og i den anden:

4. Hafi og mátt vor hylli' og sátt
af hrasandi drykkju-pørum
sturlast nú hér, það brotlegum ber
af biðja ljúfum svørum;
eftir skilnað skal enginn það
øðrum til mótfalls þylja,
því ástin frek bræðranna brek
byrgir með góðum vilja[1]).

Flere morsomme Rim giver hans spøgefulde Betragtninger over det daglige Livs Pudsigheder. Saaledes *Løgbókarvísur* med den festlige Begyndelse:

[1]) Der var sikkert ofte Brug herfor paa den Tid — jfr. f. Eks. *Illustreret dansk Litteraturhistorie* I. S. 497—498 med Skildringen dér af et Slagsmaal Tredjedagen ved et Bryllup paa Stod, hvor Arrebo var til Stede.

Kóngarnir drekka kryddað vín,
krásir drotningar taka til sín,
biskupar súpu sæta
— — — — — —
prestarnir bjór og brennivín,
— á blám klútum þurka skeggin sín —
húsgangar ísu harða.

Det klinger næsten lidt á la Bellman.

Og *Þráðarleggsvísur* med den pudsige Opregning af alt det, som Skjalden hellere vil gøre end „vinde, vinde Nøglegarn“, og med de ægte folkelige Udtryk fra Dagliglivet i Mængde.

Men i intet Digt har han vel faaet saa meget ud af saa lidt som i *Leirkarlsvísur*, hvor Sammenligningen mellem de to „skeggkarlar“ ender epigrammatisk:

5. Einn ég mismun okkar fann,
ef áføll nokkur skerða:
ég á von, enn aldrei hann,
aftur heill að verða.

Andre Digte viser, hvor fortrolig Hallgrímur har været med de Bønders Liv, han har levet iblandt. Der er den højst realistiske Beskrivelse af et Nattekvarter i en elendig Hytte i *Næturgisting*:

— — — — — — — — — — — —
snøgt að bragði er føtum um mig váði,
flær og annað fleira við mig háði
ferlegt stríð, svo nógur gafst mér kláði;
— — — — — — — — — — — —.

Der er hans morsomme Snakkerads om Høstfolkene og Høarbejdet i *Slátturíma* og den ganske groteske Udførelse af et lignende Tema i *Sláttukvæði* med det lystige Omkvæd: Bezt er að vera birgur vel — Óskøp þarf fyrir eina kú um vetur.

4.

Der findes ogsaa Digte, der ganske direkte aflægger Vidnesbyrd om Hallgríms Fortrolighed med den gamle Digtning, fordi han der tydelig med Forsæt digter i den gamle Stil. Saaledes især, som det er blevet fremhævet[1]), *Aldarháttur* med den pompøse Rytme og Klang:

1. Áður á tíðum
var tízka hjá lýðum
— — — — — —

[1]) Jfr. f. Eks. Finnur Jónssons stærke Anerkendelse i *Skírnir* 1915. S. 354: „Kvæðið sýnir, að hann var mjøg vel að sér í gamla skáldskaparmálinu.“

8. Ísland má sanna
það átti vøl manna
þá alt stóð í blóma;
— — — — — —

Ja saaledes *var* Island; saa herligt — næsten i et romantisk Skær — staar det i Mindets Glød for Digteren. Derfor er det ogsaa mere end en almindelig Talemaade fra en *Heimsádeila*, naar han — næsten som en Romantiker fra det 19de Aarhundrede — med en Jónas Hallgrímssons Bitterhed maaler Nutiden:

11. Nú er øld snúin
á aðra leið búin,
þar yfir má klaga.
— — — — — —

Ved Siden deraf er der et Digt som *Rostungsvísur*, hvor Hallgrímur synes at slaa ind i en antikiserende Stil for — omtrent som Holberg i Peder Paars — bedre at kunne lade sin islandske Humor spille paa sine gode Naboer.

Mere virkelig Betydning for Hallgríms Udvikling som folkelig Digter end disse og andre Forsøg i den gamle Stil[1]) har vel hans intime Forhold til Rimedigtningen haft. Dette vilde sikkert fremgaa klarere og vilde være en nærmere Undersøgelse værd, naar hans egne Rimur forelaa udgivet. Men blot et saadant lille Vers i *Ferskeytt* viser, hvor fortrolig Stilen er ham, og hvor naturlig den falder ham:

Kuldinn bítur kinnar manns,
kólnar jarðar fræið,
ekki' er heitur andinn hans
eftir sólarlagið.

Eller denne alvorlige Formaning (man skulde tro, den maatte være enhver af hans Landsmænd uforglemmelig):

Blótaðu ekki, bróðir minn,
bøl það eykur nauða,
engum hjálpar andskotinn
og allra sízt í dauða.

Hvilken Fasthed hvert eneste Ord er sat hen med! de „rammer paa et Haar —“ ligesom denne uforlignelige Bandstraale, han slynger ud i Verset:

[1]) Bl. a. flere i *Dróttkvætt*.

Þú sem bítur bænda fé,
bølvuð í þér augun sé,
stattu eins og stofnað tré
stirð og dauð á jørðunne.

Saadan Galder maa virkelig kunne slaa død!

Det er Hallgríms egen Røst, hører man snart, her ligesom i *Leirkarlsvísur* og overalt, hvor han bruger de folkelige og fordringsløse Versemaal.

Ogsaa Folkeviseomkvæd finder man hos ham. Og det var kun, fordi han først havde lært til fulde at „lege liflig med sin Moders Tunge", at det skulde lykkes for ham, hvad der ikke var lykkedes for Guðbrandur og hans Mænd til Trods for alle deres hæderlige Anstrængelser, nemlig at digte „Rijmur og Kuæde af heiløgum Mønnum", som til sidst skulde fortrænge hine „onytsamligu Kuedlingar, Trølla og Fornmanna Rijmur" fra Yndlingspladsen i Folkets Hjærte.

3. KAPITEL

Salmer.

1.

Blandt Hallgríms verdslige Digte findes afgjort noget af det ejendommeligste og friskeste, han har skrevet[1]). Og det er vel ogsaa her, hans Digterbegavelse viser sig mest umiddelbart.

Naar vi gaar til hans Salmedigtning, vil vi ogsaa møde meget, der har et stærkt personligt Præg. Især blandt hans Lejligheds-salmer.

De er — som al Lejlighedsdigtning — af meget ulige Værd.

Der er *Bryllupssalmer* fulde af gode Ønsker og smukke Vers, som sikkert har været til Glæde for de paagældende, men som ikke hæver sig op over den Lejlighedsdigtning, der hurtig falmer. Selv om den har straalet for hint lykkelige Brudepar, til hvem han skrev de stadselige Linjer:

1. Karbúnkúlus í gulli glær
glóir og skín sem vitum vær
með fegurðar blómann bjarta,

[1]) Det er en altfor overfladisk Dom, Grímur Thomsen fælder derom i Fortalen til *Sálmar og Kvæði* I. S. XXVII: „Eru veraldleg kvæði hans því mørg hver lítt vønduð" —. En ganske anderledes fin Forstaaelse herfor, bl. a. for Kunsten i Hallgríms Smaavers, viser Finnur Jónsson i Artiklen i Skírnir 1915. S. 351—57. F. Eks. naar han om *Leirkarlsvísur* siger: „Það er eitt af þeim kvæðum, sem hvert barn ætti að læra."

eins líka hjónin heiðurs klár,
heiðrandi drottin síð og ár
í hans augliti skarta;
— — — — — — —

Der er *Lykønskningsvers*, f. Eks. til Sigurður Jónsson 1663, da han blev Løgmaður, som ikke er uden Kraft og Varme, og som viser Hallgríms levende Sans for borgerlig Lov og Ret. Det samme bekræftes af hans *Valdsmannasálmur*, skrevet til Løgmaður Árni Oddsson. Det synes at fremgaa af følgende Vers, at Digteren har digtet Salmen med Henblik paa sig selv ogsaa, saa han ogsaa selv har siddet i Retten paa den Tid:

8. Sittu nú með oss sérhvern dóm,
sannleiksins andinn skæri,
svo verndað getum verkin fróm,
vond fái hefnd sem bæri.
Ályktan vor og úrskurðer
æ sé til lofs og dýrðar þér,
náð þín vor hjørtu hræri.

Her skal ogsaa nævnes de to mandige *Taksigelses-Digte*, det ene efter Branden i Saurbær 1662, det andet efter en svær Sygdom Aaret efter.

Det er det første, som har til Omkvæd:

Nafn drottins sætt fær bølið bætt,
blessað sé það án enda.

og som med en Paul Gerhardts Gudhengivenhed begynder saaledes:

Guð er minn guð þó geysi nauð
og gangi þanninn yfir,
syrgja skal spart þó missta' eg margt,
máttugur herrann lifir;
— — — — — — —

Med ikke mindre Opmærksomhed læser man hans *Mindesalmer*.

Ikke just den noget langtrukne Minderune, som han rister over den fromme *„Bartskær" Jón Sigurðarson.*

Mere griber den faste Rytme (den samme som i hans berømte *Alteins og blómstrið eina*) og den dybe Alvor i Digtet over hans beundrede Ven *Løgmaður Árni Oddsson:*

Ó, hvað aumleg úrræði
er þetta veika líf,
fallvalt og fánýtt bæði,
fult með sorg, eymd og kíf,

í víli, voli' og kvíða
veiklast hér mannlegt hold,
ævin svo loks má líða,
líkaminn verðr að mold.

Det er betegnende baade for, hvor højt Hallgrímur har sat ham og Biskop Guðbrandur, at det hedder her:

10. Hafi nokkur mátt heita
høfðingi um þetta land,
ef vildum að því leita,
eftir herra Guðbrand,
að hógværð og hjarta trygðum
honum ei fremri sést,
hugprýði, dáð og dygðum,
drottins ótta þó mest.

Selv om ogsaa Gennemgangen i Digtet af hans Dyder her er noget omstændelig, tilgiver man det, fordi Hallgríms Beundring og Sorg er saa ægte. Og hans Død er berettet saa naivt, næsten som i et Helgendigt.

Ogsaa i Sørgedigtet over hans gode Hjælper *Árni Gíslason* kommer hans personlige Følelse smukt frem og hans Taknemlighed:

22. Syrgir þig, bróðir sæti,
sorgandi lundin mín,
ástúðlegt eptirlæti,
umgengnin dygða fín
hvarf mér frá heyrn og sýn,
aðstoð varst oft mér þjáðum
í útlátum, gjøfum, ráðum,
sem víst var venja þín.

Men uforlignelige blandt Mindesalmerne er dog kun de to over hans Datter *Steinunn*. Man kan endnu den Dag i Dag ikke læse dem uden Taarer. Der er vel ikke givet et skønnere Udtryk for den stille, gudhengivne Sorg. Her sidder igen en nordisk Fader og sørger — ikke over *Sonartorrek* — men over sin lille Datters Død — „hálft fjórða' ár var ævi, eigi þó fullkomin". En Sammenligning mellem hint berømte gamle Digt og Hallgríms vilde bl. a. vise, hvordan den kristelige Følelse har omsmeltet en nordisk Fadersorg.

Hallgríms Sorg griber saa stærkt, fordi den er saa usigelig stilfærdig, saa yndig, kunde man godt sige, og fordi hans Kristentro er saa barnlig ægte. Man aner den dybe, tilbagetrængte Bevægelse bag de faa Ord.

Mest umiddelbar og finest gennemført er vel den lille Salme paa tre Vers[1]):

1. Nú ertu leidd, mín ljúfa,
lystigarð drottins í,
þar áttu hvíld að hafa
hørmunga og rauna frí;
við guð þú mátt nú mæla,
miklu fegri enn sól
unan og eilíf sæla
er þín hjá lambsins stól.

Hallgrímur selv har maaske sat den anden længere Salme højere og fundet det kunstfærdigere gjort, at han har faaet sat Versene saadan sammen, at der ud af Begyndelsesbogstaverne for hvert Vers kan læses: „*Steinunn mín litla hvílist nú*“. Det rører ogsaa os, at Digteren har fundet en vemodig Glæde i saaledes at gemme en Gravskrift over sin yndige (ljúfa) lille Pige i Salmen. Og læser man Salmen opmærksomt igennem, kan den næsten stille den første i Skygge, naar man først har faaet Øje for, med hvilken ærlig Omstændelighed Hallgrímur først gør Rede for de saliges Glæde, før han trøster sig ved at se sit elskede „barnkind“ „í þennan flokkinn fróma“. Og da Bevægelsen er ved at overvælde ham:

7. — því mun ég þig með tárum
þreyja af huga sárum,
heim til þess héðan fer. —

mander han sig op ved at male dette lille Helgenbillede af hendes fromme Død:

8. Mín gleði er sú eina
andlát þitt hugsa' ég á,
þú hafðir málið hreina,
hér með vit alls að gá,
skamt til þess líf leið frá
breiddir út hendur báðar,
bauðst þig til Jesú náðar,
kvaðst vilja koma þá.

At læse disse Salmer er at røre ved Hjærtestrængene i Hallgríms Sind. Man faar lidt at vide om, hvordan de er blevet stemt. Det er vel gaaet til, som det plejer:

Naar Hjærtet sidder mest beklemt,
da bliver Glædens Harpe stemt,
at den kan bedre klinge. (Brorson.)

[1]) Oversat til Dansk ved C. J. Brandt findes den i *Psb. for Kirke og Hjem* Nr. 455 4 Vers i Stedet for Originalens 3.

Jeg er ikke i Tvivl om, at hvis hans Hjærtestrænge ikke var blevet stemt i disse Salmer over den døde Datter, vilde han aldrig være naaet til at synge hverken Passionssalmerne eller sine store Dødssalmer.

Naar man har lyttet til den stilfærdige Blidhed i *Nú ertu leidd, mín ljúfa*, ved man noget om, hvorfra den samme fine Klang i saa mangt et lille Vers i Passionssalmerne stammer. Og det er ikke tilfældigt, at *Alteins og blómstrið eina* er skrevet paa den samme Melodi: *Dagur í austri øllum* som *Nú ertu leidd, mín ljúfa* og Salmen over Árni Oddsson. Det er hans egen dybe Sorg og stille Trøst, der klinger ud i hans Dødssalmer, og der er tydelig Samklang mellem de berømte Vers i *Alteins og blómstrið eina* og et Vers som dette (af Salmen over Árni Oddsson):

2. Dauðinn er dapurlegur,
sem Davíð og Jósúa tér,
allur eins veraldar vegur,
víst því að ævin þver,
hann ganga herrar, sveinar,
høfðingjar, almúgenn,
kvinnur sem meyjar klénar,
kóngar sem undirmenn.

2.

Det er ikke Opgaven her at give en Gennemgang i det enkelte af Hallgríms egentlige Salmer, saa lidt som en Sammenligning mellem dem og tidligere eller samtidig Salmedigtning af samme Art. Dertil er deres Antal for stort, og deres Værdi altfor ulige; og da det som Regel ikke kan lade sig gøre at tidfæste dem, kan der heller ikke være Tale om at vise Hallgríms Udvikling som Digter igennem dem.

Her skal da kun fremhæves enkelte typiske Eksempler paa de forskellige Arter af Salmedigtning, især hvor det kan være af Betydning af Hensyn til Passionssalmerne.

Jeg skal først nævne hans *Nytaarssalmer* og *Morgen- og Aftensalmer*. I begge Henseender bygger han paa tidligere Digtning, og det forekommer mig ikke, at hans Nytaarssalmer i Skønhed og Højhed naar saa højt som f. Eks. lignende af Sigurður Jónsson. Det er værd at fremhæve som noget særlig fremtrædende i Hallgríms Nytaarssalmer, at han (i Overensstemmelse med Evangeliet til Nytaarsdag) stadig kommer tilbage til *Jesusnavnet:*

Árið nýtt nú á
í nafni Jesú sæta,
byrjast blítt;
— — — —

Blandt hans Morgen- og Aftensalmer er der fine og trohjærtige Bønner — navnlig mellem de kortere. F. Eks.:

1. Á morgna þegar árla' uppstá,
eins á kvøldin, þá hvílast á,
gef ég mitt líf og líka ønd,
ljúfi Jesú, í þína hønd.

2. Sálin hvílist og huggast mín,
herra Jesú, í benjum þín,
bið ég saklausa blóðið þitt
blessi og helgi lífið mitt.

5. Hvort heldur lifi hér eða dey,
hjartað mitt við því kvíðir ei;
glaður því gef ég mína ønd,
guð sannleiksins í þína hønd.

Der er en stille, rolig Inderlighed, som vi kender den fra Passionssalmerne, i saadanne Vers, som om Hallgrímur har aandet frit ud i Morgensang, før han lærte at tage den samme Tone dybere ved Korsets Fod. Og der findes ingen overdrevne Udtryk eller Svulst i disse Morgen- og Aftensalmer; men de kan ganske vist ikke sammenlignes med Kingos i ildfuld „Himmelgang“ og taarevædet Tak.

Der er Aftenvers, der lyser trofast og stille som Lyset bag Rude:

Sólin til fjalla fljótt
fer að sjóndeildarhring,
tekur að nálgast nótt,
neyðin er alt um kring.
Dimt er í heimi hér,[1]
hættur er vegurinn;
ljósið þitt lýsi mér
lifandi Jesús minn.

Hans *Heilræða-sálmar* er ikke i væsentlig Grad forskellige fra hans *Heilræðavísur*. Noget lignende gælder da her, som der er sagt der. Man genfinder her den samme Levevisdom og den samme korte og kraftige Stil i hans Formaninger, som er saa velkendt fra Passionssalmerne. F. Eks. i den fra Tysk oversatte *Gyllini-stafrof*.

Slutningsverset deri kunde godt være et Vers fra *Pass.*:

26. Ætíð minst á þinn dauða-dag,
dóm síðastan og sálar-hag;
bið jafnan guð að gefa þér náð,
góð og heilnæm að stunda ráð.

[1]) Jfr. Einar Sigurðssons Omkvæd, citeret S. 27.

Ligesom flere af de foregaaende Vers f. Eks. disse:

11. Lukkan hvort heldur móti' eða með,
minstu að hafa støðugt geð,
sjaldan er upphaf ending líkt,
oft gefur raunin vitni' um slíkt.

21. Ven þig aldrei með agg og róg,
að samandraga fjársins plóg;
það ferst með sorg, sem fæst með synd,
við friðsamt brauð þér un og lynd.

Svarende hertil gælder det, at Tonen i hans *Bønssalmer* ofte har samme inderlige Klang som i Bønnerne i *Pass.* Og Udtryksmaaden kan minde meget om Stilen dér:

7. Sáluhjálparinn, sæll Jesú,
sál mín þér ætíð fagnar,
sálunni miskunn sýndir þú,
sálin þér lofgjørð magnar;
sál minni sýn þú lið,
sála mín þarf þess við,
sálin er sjúk og móð,
sál unn þitt blessað blóð,
er sálunni sætast gagnar.

8. Hjálpari minn og herra hýr,
hjálpa þú þræli þínum,
hjálpræðis blessuð heillin dýr,
hjálpa þú veikleik mínum;
hjálparlaus hjari' ég hér,
ef hjálpar þú eigi mér,
hjálpa mót holdi' og heim,
hjálpa mót óvin þeim,
sem veldur vítis pínum.

9. Lífgjafi minn og líknin fín
lífinu virztu vægja;
lífsfaðir ertu lífi mín,
lífs meinum ger þú hægja;
líf og sál lofi þig,
lífs meðan sparir mig,
líf mitt lifi í þér,
lifðu, Jesús, í mér,
lífi lát løstu' ei bægja.

Man træffer ofte den samme varierende Stil i *Pass.*, men ikke en saadan Hoben Gentagelser oven paa hinanden, der virker trættende. Jeg vilde gætte paa, at et saadant Digt, der gør et lignende overbroderet Udtryk som hans *Diarium* paa sine Steder,

ligesom dette lille opbyggelige Skrift er senere og svagere Glimt af Inspirationen i *Pass.*

Blandt Hallgríms Jesus-Salmer er der især Grund til at fremhæve den bekendte Salme *Herra Jesú, mín hlífð ert þú*[1]), hvori findes dette stærke Udtryk for „Jesusliebe“:

Jesús með dáð,
Jesús með náð,
Jesús í lífi' og dauða,
Jesús mín hlíf,
Jesús mitt líf,
við Jesúm eg blíf,
Jesús er bótin nauða.

Den er en Parallel til Hans Christensen Sthens *christelige Supplicatz til Guds Søn:*

Herre Jesu Christ,
min Frelser du est,
til dig haaber jeg allene[2]) —

De har saa meget tilfælles baade i Rytme og Indhold, at jeg maa formode, at Sthens Salme har været Forbillede for Hallgríms. Denne Antagelse støttes ogsaa derved, at man i den ene Salme finder *Hans* i Versenes Begyndelsesbogstaver, i den anden *Hallgrímur.*

Dermed kunde det maaske hænge sammen, at der er flere Vers i den islandske Salme; og en Del af de Forskelligheder, der er mellem de to Salmer, kunde maaske forklares ud fra de forskellige Bogstavskemaer, der har skullet følges[3]).

Der findes ogsaa en *Endurminning Krists pínu,* som kunde se ud til at være et tidligt Udkast af Hallgrímur i nogenlunde den gamle Stil. Salmen har væsentlig Interesse ved at være en god Maalestok fra Hallgríms egen Digtning for, hvilken Udvikling *Pass.* betegner.

Mere Inderlighed er der i en saadan Korssalme som *Huggun í krossi og mótgangi:*

[1]) Oversat til Dansk ved C. J. Brandt.

[2]) Se *Brandt og Helweg:* Den danske Psalmedigtning. Kbh. 1846. I. S. 187.

[3]) Jeg tilføjer, at *AM Nr. 425. 12mo* indeholder „Eitt fagurt ferðabókarkorn á dønsku af Hans Kristjánssyni presti til Roschild, en útlagt af Sr. Bøðvari Jónssyni prófasti í Borgarfjarðarsýslu 1606“. (Deri findes dog ingen Oversættelse af *Herre Jesu Christ.*) Dette er *nu* den første eksisterende „Udgave“ af Sthens *Vandrebog.* Se *Brandt og Helweg:* Anf. Skr. I. Tillæg. S. 27.

Þú, kristin sála þjáð og mædd,
þreytt undir krossins byrði,
— — — — — — — — —

Men baade i denne og andre enkelte Salmer savnes det dramatiske Liv og den plastiske Anskuelighed fra *Pass.* De falder, selv om der kan være meget værdifuldt hist og her, dog ofte noget i det langtrukne. Saaledes en ret smuk *Iðrunarsálmur:*

Guð á himnum hjálpi mér
og huggi sálu mína,
— — — — — — — —

Og der kan findes helt almindelige Salmer som Salmen *Um fæðingu Krists, dómsdag og eilíft líf,* hvor Hallgrímur (hvis Salmen da er af ham) Vers efter Vers gentager et Ord flere Gange i samme Linje og derved opnaar følgende forunderlige Virkning:

1.— lausnarinn gæzku gæddur
af meyjar kvið, kvið, kvið,
af meyjar kvið með líkn og lið
líkama vorum klæddur.

3.

Hallgríms mærkeligste Salmer (udenfor *Pass.*) er hans Salmer om Døden. Dette er i god Overensstemmelse med Tiden. — Det syttende Aarhundredes Opbyggelsesskrifter har to Yndlingstemaer: Korset og Døden. — Men ogsaa med hans medfødte skarpe Blik for Verdens Troløshed og Forkrænkelighed, hans Livs bitre Erfaringer deraf, hans dybe Følelse af sin egen Svaghed og — ikke mindst — med de Saar, som Døden slog ham blandt hans nærmeste.

Her findes da — svarende til hans ovenfor omtalte *Heimsádeilur* — Salmer *um fallvalt heimslán* o. l. af væsentlig samme Indhold som hine. F. Eks. Salmen med denne Overskrift, der begynder saaledes: „Alt heimsins glisið, fordild fríð“, hvortil endnu Digterens eget Manuskript findes.

Vi kan møde her skarpe, ja bitre Udtryk omtrent som dem, der ovenfor er givet Eksempler paa. F. Eks. i en anden Salme *Um heimsins brigðlyndi:*

4. Þeir, sem mér vóru vinir fyr
vel þá gekk einu sinni,
þegjandi sneiða þvers um dyr,
þeim er ég liðinn úr minni;

ef allir sigla sama byr
selskap er von menn finni;
hinn má vel bíða í høfnum kyr,
sem hélt mótviðrið inni.

5. Þar sem ég hugði hælis mér
í hørmung minni' að leita,
að øngu athvarfi orðið er,
ull sótt í hús til geita;
rót sú oft ávøxt ramman ber,
sem ræktuð er með sveita;
heppinn þykist sá sjálfum sér
af sundinu kann að fleyta.

6. Gott er að gleðjast góðum með,
gamans og liðs að njóta,
brátt kann þó selskaps bróðerneð
burt sem vatnsstraumar fljóta[1]);
þá heilsan brestur, heill og féð,
hornaugum vinir skjóta,
eigin gagn hvílir efst á beð
enn ástin legst til fóta.

Men især støder man atter og atter paa Udtryk for Verdens Forgængelighed eller Troens Vished, der minder om de store Dødssalmer. F. Eks. i en Salme *Um fallvaltleik mannlífsins og hinn síðasta dag:*

8. Alteins og blómstrið gult og grænt
glansandi stendur, fagurt og vænt,
á augabragði er orðið þurt,
— — — — — — — — —

3. Af því ég veit og eflaust finn,
endurlausnari lifir minn;
— — — — — — — — — —

(Sammenligningen med *Alteins og blómstrið eina* giver sig selv.) Det gælder om denne Salme og mere eller mindre om hele denne Gruppe, at det omstændelige Aktorat mod Verden og Defensorat for Døden tidt kommer til at falde i det langtrukne. Kommer man fra *Pass.*, hvor den samme Grundstemning jo raader, savner man her bl. a. det Liv, som de historiske Eksempler og de dybsindige Allegorier stadig paa Ny skænker Fremstillingen.

Anderledes bliver det, naar man staar over for de sidste Salmer, som Hallgrímur skrev paa Sottesengen med Døden for Øje. Det

[1]) Det er Reversen af Medaljen ovenfor: „Nú er ég glaðr á góðri stund sem á mér sér —".

er højtideligt at staa Ansigt til Ansigt med hans sidste grundige *præparatio ad mortem.*

Det følgende Afsnit skal vise, hvilken Betydning en yndet tysk Passionsbog har haft for Hallgríms Passionssalmer. Jeg vilde tro, at hans Beredelsessalmer til Døden ikke er fremstaaet uden Forbindelse med en anden meget yndet Opbyggelsesbog af samme Forfatter (Martin Moller): *Manuale de præparatione ad mortem* (se det følgende Afsnit). Men han har dog ikke lært sit *memento mori* af en tysk Bog alene, men først og fremmest af sit eget Liv. Ellers vilde hans Tone ikke have saa dybt alvorlig en Klang. Saaledes i den gribende Beredelse *Um kristilega burtfør*[1]), der har den samme bølgende Rytme som *Pass. XII* om Peters Anger:

1. Enn ber ég andarkvein
upp til guðs hæða,
hann kann mín margføld mein
mjúkast að græða.

2. Andvarp mitt ekki hann
út frá sér rekur,
hug gleður harmfullan,
høndum við tekur.

Hvor gudhengivent tænker han ikke paa sine nærmeste:

37. Alt hvað minn góði guð
gaf mér í heimi,
einn taki aftur við,
annist og geymi.

38. Hann veri faðir fús
føðurleysingja,
miskunn og matar-hús
minna veslinga.

Ikke mindre personligt taler han i de to *Dødssalmer paa Sottesengen.* Især i den sidste.

Den første begynder saaledes:

1. Herra Jesú, ég hrópa' á þig,
hjartans því kraftar dvína,
bænheyr þú, drottinn mildur, mig
fyrir miskunsemina þína.

[1]) Det kan næppe afgøres bestemt, hvor naar denne Salme er digtet. Men efter Tonen at dømme maa den høre til Digterens sidste Levetid (jfr. at Spedalskhed omtales i Salmen).

Heri det smukke Vers, som i Ordlag er en Genklang af *Pass.* XII:

18. Feginn vil ég sem fljótast nú
frelsast úr dauðans skorðum,
andliti þínu að mér snú
eins og til Péturs forðum.

(Jfr. *Pass.* XII 27: „Ó Jesú, að mér snú ásjónu þinni;" —)
Den anden skal efter Traditionen være digtet „sidst paa Sottesengen". Det er altsaa Skjaldens sidste Skriftemaal og Testamente. Her er ikke Plads til at udlægge nærmere dette gribende Testamente. Det maatte i saa Fald citeres fra Ende til anden. Lad mig kun nævne den stærke Begyndelse:

1. Guð komi sjálfur nú með náð,
nú sjái guð mitt efni' og ráð;
nú er mér, Jesú, þørf á þér,
þér hefi' eg treyst í heimi hér.

— den skønne Sammenligning mellem Legemets og Sjælens Fødsel til Liv, der hviler paa det islandske Ord for Jordemoder: „ljósmóðir"[1]):

20. Af þrengslum minnar móður lífs
mig leiddir þú án dauðans kífs;
leys nú af þrengslum líkamans
lifandi sál til himna ranns.

21. Strax sem mín augna uppkom rós
eg fékk að líta heimsins ljós
fyrr enn ég allur fæddur var,
fékstu mér þá hið nægsta svar.

22. Svo láttu mína sálu nú
sjá þig í einni réttri trú,
vertu sjálfur ljós-móðir mín,
mín sál fæðist í hendur þín.

— og Slutningsbønnen om at faa Lov til at synge med først og sidst, baade her og i det evige Livs Lovsang (Lovsangsdigterens sidste Vilje altsaa):

44. Láttu mig, drottinn, lofa þig,
með lofi þínu hvíla mig;
ljósið í þínu ljósi sjá,
lofa þig strax sem vakna má.

[1]) Ogsaa benyttet — formodentlig først — af Sigurður Jónsson i den ovenfor citerede Salme og af Hallgrímur andetsteds, men her skønnest og inderligst udført.

45. Láttu mig færa fram þau hljóð
fyrst og seinast, minn drottinn guð,
að lofa þig í heiðri hár,
haldist þín dýrð um eilíf ár.

C. Rosenberg har Ret, naar han om denne Salme skriver[1]: „Blandt de mange kristelige Beredelser til Døden, som kendes fra den gammel-lutherske Tid, er vistnok denne en af de mærkeligste, hvor den ensomme blinde, spedalske Olding [dog kun tredsindstyveaarig] er sin egen Præst, og Sygdoms-Kvalen og Døds-Nøden kun synes at styrke Aandens Vinger til en højere og mægtigere Digterflugt."

Det er imidlertid ikke blevet en af disse Salmer, men hans Salme *Um dauðans óvissan tíma*, som Folket har kaaret til sin Dødssalme. Endnu bliver den sunget, saa at sige hver Gang en Islænding bliver stedet til Jorde. Ogsaa for Hallgrímur selv maa den have betydet meget; ellers vilde han ikke have sat den paa Linje med sine Passionssalmer, dengang han udgav dem, alene efterfulgt af denne Salme.

En anden Dødssalme synes at være gaaet forud som et ufærdigt Udkast før det færdige Kunstværk. Det er den Salme, der er overskrevet *Umþenking dauðans*, og som netop ogsaa gør Indtryk af at være fremkommet som et Udtryk for de *tunge Tanker* om Døden, som Digteren først maatte kæmpe sig igennem, før han naaede til Freden i den anden Salme.

Den er tydelig præget af personlige Sorger, som endnu knap er overvundet. Den begynder med et Raab om Hjælp (er det det gamle Saar fra Steinunns Død, der springer op og bløder?):

1. Ó, ó, hver vill mig verja
valdi dauðans fyrer,
þá hann á líf vill herja,
hver vill liðsinna mér?
Ég finn oft sinn
veikleika mikinn minn,
holdið við helju kvíðir,
hræðist þær sorgar tíðir,
ómildan óvin þann
ekki þó forðast kann.

Baade i Rytme og Ordlag fremtræder den med Skizzens Præg, men en Skizze, som tydelig viser hen til det udførte Billede.

[1]) Anf. Værk III, S. 494.

Saaledes gaar følgende Udtryk jo igen i den store Salme, men dèr har de først været i Smeltediglen:

2. Hverja stund honum móti
hleypur þó lífið manns,
búin með bana spjóti
bíður því grimdin hans,
— — — — — — — —

Jfr. hermed 4: Lífið manns hratt fram hleypur,
hafandi øngva bið,
í dauðans grimmar greipur,
grøfin tekur þar við.
— — — — — — —

---

4. Jafngrimmur eins við alla
er hann á hverri tíð,
børn, gamla, konur og karla,
kónga og annan lýð,
hvern þann helzt kann
héðan burt hrifsar hann,
bæði lærða og leika,
líka hrausta sem veika,
enginn umflúið fær,
øllum þeim niðurslær.

Jfr. med denne noget gammelkloge Omstændelighed V. 2 og 3 i den anden Salme, især det barnligt skønne Billede, hvori Tanken her er iklædt:

3. Dauðinn má svo með sanni
samlíkjast, þykir mér,
slyngum þeim sláttumanni,
er slær alt hvað fyrir er;
grøsin og jurtir grænar,
glóandi blómstrið frítt,
reyr, stør sem rósir vænar
reiknar hann jafn-fánýtt.

---

8. Þótt allan heim ég ætti,
auð og makt sérhvers lands,
hjálpa það mér ei mætti
mót valdi dauðans;
— — — — — — —

Jfr. 5. Hvorki fyrir hefð né valdi
hopar dauðinn eitt strik;
fæst sízt með føgru gjaldi
frestur um augnablik;
— — — — — — — —

---

10. Jesús sá herra heitir,
helpín fékk yfir makt,
þann sigur sínum veitir,
sønn trú þar hefir á vakt,
— — — — — — — —

Jfr. 10. Ég veit minn ljúfur lifir
lausnarinn himnum á;
hann ræður øllu yfir,
einn heitir Jesús sá
— — — — — — —

---

11. Í guði því glaður deyja
og glaður lifa vil,
— — — — — — —

Jfr. 13. Ég lifi' í Jesú nafni,
í Jesú nafni' eg dey;
— — — — — — —

---

11. — Því dauðann Jesús deyddi,
dauðans beiskleik' og eyddi,
— — — — — — — — —

Jfr. 11. Með sínum dauða' hann deyddi
dauðann og sigur vann,
makt hans og afli eyddi,
— — — — — — — —

Endelig kan med

15. Mitt hjarta' í hjarta þínu
hvílast lát, drottinn minn,
eins þitt svo aftur mínu
innsigla sérhvert sinn;
— — — — — — — — —

jævnføres *Pass.* L:

17. Svo finni' eg hæga hvíld í þér,
hvíldu, Jesú, í brjósti mér;
innsigli heilagur andi nú
með ást og trú
hjarta mitt, svo þar hvílist þú.

Hvorledes er det gaaet til, at det bløde, graa Ler er blevet forvandlet til det faste, hvide Marmor?

Jeg tror, at Rytmen siger os noget derom. I de første fire Linjer er den jo ens for de to Salmer; men derpaa bliver den flakkende i den første Salme som en rygende Tande, der kæmper for ikke at slukkes helt; i den sidste Salme gaar den fast og roligt videre

mod sit Maal Vers efter Vers i det kendte Versemaal: *Dagur í austri øllum.*

Det er intet Tilfælde, at, som før sagt, Hallgrímur er slaaet ind paa det samme Versemaal som i den anden Salme over Steinunn. De to Salmer er ikke blot i Slægt med hinanden i Rytmen.

Jeg tror nemlig, at „blómstrið" derude paa Tunet, som Hallgrímur sidder og ser paa, egentlig er Steinunn, den yndige spæde Blomst[1]), som han i den første tunge Sorg gennem Taarer saa blive ledet ind i Herrens „lystigarð", men som han nu i Mindet tydelig ser:

fagurt með frjófgun hreina
fyrst um dags morgunstund,
á snøggu augabragði
af skorið verður fljótt
— — — — — — — —

Hun blev jo „kun halvfjerde Aar".

Hvis dette er rigtigt, da er Sorgen over Steinunn, der endnu nager i den første Salme, kommet til Hvile i den anden. Men hvad skyldes dette? Svaret ligger her i de stærke Ord til sidst:

13. — Dauði, ég óttast eigi
afl þitt né valdið gilt,
í Kristi krafti' eg segi:
kom þú sæll, þá þú vilt.

Hans Mod over for Døden er saa meget mere værd, fordi han har været saa langt inde i Angsten for Døden. Og det er ikke Mundsvejr, men det ligefremme Ord for en virkelig Oplevelse, naar Hallgrímur siger, at han har faaet Mod til at tale Døden saaledes til „í Kristi krafti". Han kunde ogsaa have sagt: „Ved Korset, saaledes som jeg har sunget derom i de foranstaaende Passionssalmer". Og det er vist ikke uden Betydning, at — som ovenfor vist — Billedet fra *Pass.* L 17 gaar igen i hans Dødssalme. Det Billede, som viser hen til Hvilen, der er vundet ved at følges med den korsfæstede. Og Hallgrímur har nok selv haft det ud af at skrive sine Passionssalmer, at Jesus virkelig er kommet til at tage Steinunns Plads i hans Hjærte: Hvíldu, Jesú, í brjósti mér!

I hvert Fald: Datterens Død[2]) har faaet nye Kilder til at vælde

[1]) Jfr. Kingos „Dit Legems Blomsterblad vil Gud bevare". Blomsten er begge Steder Billede paa det skrøbelige Menneskelegeme, der let „affalder som Blomsterblade".

[2]) Steinunn maa sikkert være død flere Aar før 1659, det Aar da *Pass.* er fuldendt. Jeg ved intet, der kan tale derimod. Og *for* taler baade Moderens Alder (født 1598) og Barnets (halvfjerde Aar). — Efter at dette var nedskrevet, har Prof. Páll

i hans Bryst, og Dødstanken har ført ham til Korset. Og jeg tror, man har Lov til at antage, at han lod Salmen om Døden følge med Passionssalmerne som et Segl derpaa, som en Bevidnelse af, at Korset har skaffet ham Fred ogsaa for Angst for og personlige Sorger over Døden.

Og det er derfor, at Salmen er blevet saa meget værd. Det er ikke en Afhandling om Døden; hans Hjærtesorg er vævet som den mørke Islæt ind i hans Kristentro og Tankegang. Saa rolig, næsten uforstyrrelig Salmen skrider frem, er den dog ikke Udtryk for en stoisk Ro; tværtimod, det vilde være bedre at sige, at det er Stemningen i Grundtvigs Ord: „Saa føler det end Dødens Pil, det værger sig kun med et Smil“, som vi her finder i et oprindeligt, islandsk Sind.

Salmen *Um dauðans óvissan tíma* hævder da med Rette sin Førsteplads, jævnbyrdig med Passionssalmerne, i det islandske Folks Hjærte. Den er det mest monumentale *memento mori*, som en islandsk Kristensjæl er naaet til gennem Smærter, der nu kun fornemmes som Dønningerne i det dybe Hav. Og det er ingen Tilfældighed, at Passionssalmerne og Salmen om Døden blev udgivet sammen. De kan i Virkeligheden ikke være uden hinanden, thi de er blevet til sammen med hinanden og er tvillingfødt ud af den dobbelte Grundstemning, som i disse Aar paa hans Digtnings Højdepunkt levede i hans Sind: Døden og Korset. Svarende til den Trøst og Tilskyndelse, som han i disse Aar har søgt og fundet i de to Opbyggelsesbøger af *Martin Moller*, hvoraf den ene — om Døden — er blevet nævnet i det foregaaende, og den anden — om Korset — vil blive fremdraget i det følgende.

4. KAPITEL

Bibelske Digte.

1.

Endnu staar tilbage at omtale Hallgríms *bibelhistoriske Digtning*. Den nævnes her sidst, da den jo som historisk Digtning maa siges i formel Henseende at staa Passionssalmerne nærmest.

Eggert Ólason paa min Forespørgsel været saa elskværdig at gøre mig opmærksom paa *Árbók hins íslenzka Fornleifafélags*. 1903. S. 39 og Omtalen dèr af Ligstenen — formodentlig over Steinunn — paa Hvalsnes Kirkegaard. Da Hallgrímur kom til Saurbær 1651, maa Steinunn altsaa være død inden det Aar, og min Antagelse foroven om hendes Dødsaar er hermed bevist.

Det at Hallgrímur satte Ligsten over hende (hvad der næppe var almindeligt) er vel ogsaa et Vidnesbyrd om, hvor dybt Sorgen er gaaet ham til Hjærte. Det var i Mindet om, hvad der laa under den Sten paa Hvalsnes Kirkegaard, at han i Saurbær samlede sin Sorg og sit Sind om Jesu Grav og „Steinþró“.

Som den tidligere bibelhistoriske Digtning er ogsaa Hallgríms for en stor Del fremkommet af pædagogiske Grunde. Dette gælder især om en Samling Smaadigte, som Grímur Thomsen har samlet under Fællestitelen: *Andleg kvæði.* Heriblandt findes Rim *um kraftaverk Krists*, der indeholder en Opregning af Jesu Undergerninger, for at fæstne dem i Hukommelsen, og *Vikuvísur*, hvor paa lignende Maade berømte Begivenheder for hver Ugedag gennemgaas paa Rad. Indholdet af disse Rim er uden poetisk Værdi; men det fortjener at bemærkes, at Sproget har en mere gammel Klang end ellers i Hallgríms religiøse Digtning. Ingensteds finder man saa stor Lighed i Udtryk og Sprog med den katolske Digtning, med *Lilja* eller *Jón Arasons* religiøse Digte. Naar det f. Eks. hedder i *Vikuvísur:*

8. — herja réð á heljar slóðir
herrann vor hinn snjalli.
— — — — — — — —

Der er ogsaa ligefremme Katekismusvers i *Barna spurningar, um kirkjusiði og seremóníur,* hvor Hallgrímur som den omhyggelige Sognepræst, han sikkert har været, praktisk katekiserer med sine Sognefolk i djærve Spørgsmaal og Svar:

Sendi' eg støkurnar sóknarfólki mínu
og óska að iðki menn í húsi sínu.

Allerkortest giver han dem den „rene Lære" i nogle Ekkosvar:

Mun Guð marga til dómsins kalla? — Alla.
Eru allir trúaðir á þeim degi? — Eigi.
— — — — — — — — — — — — —

Hvar mun þeim reiðast rúm að kveldi? — Í eldi.
Nær komast þeir úr kvøl margfaldri? — Aldri.
Hvílíkt heyrist hjá þeim hrópið? — Ópið.
Guð láti þangað fara fáa menn! — Amen.
— — — — — — — — — — — — — —

Thi at han har stræbt efter at holde sig den rene Lære efterrettelig, giver han her det stærkeste Udtryk for i *Epilogus:*

Ef legáti konungs að þér leita færi
og hans tignar náðugt bréf til þín bæri,
og væri hans majestatis mandat þar inni,
að þú skyldir í barm stinga bréfperlu sinni,
og læra fyrir utan letur, sem á stæði,
og af trú blífa við bréfuð heilræði, —
þá skyldi' hann unna þér af ríki sínu
til æru þér og uppeldis ætterni þínu;

mundir þú í bréfsins innihaldi þig æfa,
og legátann einninn í heiðri hafa.
Nú er biblían bréf kóngsins hæsta,
hans náðar sendiboða haltu þína presta.
— — — — — — — — — — — — —

Dette kan man kalde Ortodoksisme af reneste Vand, at definere Kristendommen som en Indøvelse i ved Præsternes Hjælp at lære „Kongens Brev“ ɔ: Biblen udenad. Men det er ikke eneste Gang i Kirkens Historie, at dette har været forenet med den dybeste Inderlighed.

En anden Samling enkelte bibelhistoriske Digte er hans *Sálmar út af heilagri ritningu.*

Heriblandt findes nogle Rim fra det gamle Testamente. Hvis man sammenligner dem f. Eks. med Jón Þorsteinssons *Genesissálmar*, ser man snart, at de er gjort af en anderledes Kunstnerhaand. F. Eks. et Digt *Um skøpun veraldar*, hvor Hallgrímur (som ofte i *Pass.*) „varierer“ et Udtryk (her „Guds Ord“) gennem flere Vers, for til sidst (ogsaa ganske som dèr) at ende med:

7. Ó hvað oft verð ég orðlaus hér,
eymdir mínar því valda;
líknar orð, Jesú, legg þú mér,
lát mig ei synda gjalda;
— — — — — — — — —

Især vil jeg fremhæve Digtet om *Balaam.* Det er skrevet med en djærv Kraft, som hæver det over de almindelige bibelske Rímur:

1. Þá Ísraels lýður einka fríður af Egyptó
út réð ganga, eyðimørk langa yfir dró,
á Móabs vøllum þreyttur þó
þá um síðir landtjøldum sló.

2. Móabíta og Madíaníta mønnum þá
stýrði karskur, kænn og vaskur kóngur sá,
Balak hét, sem birta má,
bægja vill þeim landinu frá.

Der er over Skildringen og de morsomme Rim en herlig Ligefremhed, der kan bringe en til at mindes Brorsons Rim om „Goliath, der drog fra Gath for paa Saul at lægge Skat“ eller Grundtvigs Vers om „Kong Pharao, der var en ugudelig Krop“. I samme Stil digter Hallgrímur uforglemmeligt for islandske Børn om Bileams Æsel:

26. „Ég þín asna lima lasna, lúin og þreytt,
frá barndóm þínum bar þig á mínu baki greitt,
hvenær gerði' eg eins þér eitt?"
„aldrei fyrri", sagði hann, „neitt".

Det er maaske til Dels, fordi Hallgrímur ikke har kunnet finde Anvendelse for den samme ligefremme Djærvhed ved de bibelhistoriske Digte fra det ny Testamente, at flere af disse klinger noget tørt og almindeligt. Saadanne Digte som det *Um brúðkaupið í Kana* eller de to: *Stutt innihald pínu og dauða drottins vors Jesú Kristi* og *Út af upprisunni* er ikke i nogen væsentlig Grad forskellige fra de mange bibelske Versifikationer fra det forrige Slægtled, som *Vísnabók* har saa mange Prøver paa. Og de kunde godt se ud til at være Øvelser, som Hallgrímur har begyndt med at gøre i den gamle Stil. Passionsdigtet kunde i øvrigt nok minde lidt om Jón Arasons Passionsdigtning[1]).

Det gælder dog i det hele, at hvor Handlingen er mere dramatisk, bliver Hallgríms Stil mere livlig; og der kan findes ypperlige Anslag som denne Optakt til Digtet *Um storminn og þann óða mann:*

1. Ljúfur með lærisveinum
lausnarinn sté á skip,
hvirfilvind óvart einum
yfirsló þegar í svip;
ókyrðist hauðr og haf,
undir áføllum láu,
enga mannhjálp því sáu,
enn herrann sjálfur svaf.

Eller dette Slutningsvers i Digtet *Um þann, sem blindur var fæddur:*

10. Náttúran, borin blind,
blekt er af margri synd;
minn Jesú mig upplýsi,
mér á hjálpar veg vísi.

Dette kunde jo godt være et Slutningsvers fra *Pass.*

Men i det hele har disse bibelske Digte vel mest Betydning derved, at de har tjent Digteren som Forstudier i Versifikation til Passionssalmerne.

2.

Desuden findes der to større sammenhængende Samlinger af Bibelvers, der bærer Hallgríms Navn: *Samuelssalmerne* fra hans

[1]) F. Eks. den ejendommelige Forestilling i V. 7: Særður í kulda — jfr. *Píslargrátr* V. 33: mæddr í stóru frosti.

Digtnings første Tid og *Andleg keðja*, der angives at være fra 1672, altsaa fra hans sidste Tid.

Om denne sidste Samling gælder det, at efter Haandskrifternes vaklende Angivelser, maa Hallgríms Forfatterskab siges at være noget tvivlsomt[1]). Hertil kommer, at *Kóngsbœnadagur* er nævnet, skønt den først blev paabudt efter 1672. (Hvis Hallgríms Forfatterskab kan fastholdes, maa dette Vers eller Overskriften vel altsaa være tilføjet senere[2]).)

Indre Grunde taler imidlertid, mener jeg, meget stærkt for Hallgrímur. *Andleg keðja* bestaar af en Række *guðspjallavers* til hver Søn- og Helligdag. Saadanne kendes f. Eks. fra *Vísnabók*. Disse her har imidlertid det Særpræg, at hvert Vers begynder med en ganske kort Evangelieparafrase paa nogle Linjer, hvortil der er knyttet nogle Slutningslinjer med en Bøn til Jesus, bygget over Tanken fra Evangeliet. Dette stemmer ganske med Hallgríms Fremgangsmaade, som vi kender den baade fra *Pass.* og fra hans opbyggelige Smaastykker i *Diarium* (se nedenfor). Og baade Evangelieparafraserne og Bønnerne er gennemgaaende ret ejendommelige og ikke Hallgrímur uværdige.

Hertil kommer, at der findes tydelige Ligheder med Vers i *Pass.* Saaledes i Verset til *Seksagesima* (Lignelsen om Sædemanden):

í bindini barna þinna
bevara mig, guðs son.

Jfr. det bekendte Vers *Pass.* XVII:

27 — í bindini barna þinna
blessun láttu mig finna.

Og i Verset til *Midfastesøndag:*

Hann er vor kóngur klár —

Jfr. *Pass.* XXVII:

9. Víst ertu, Jesú, kóngur klár —

Endelig er der indskudt et Stykke, *Ágrip af píningar søgunni.* Ved nærmere Eftersyn viser det sig, at Hallgrímur her indleder med nogle Vers XXXV—XLIII, der nøjagtig svarer til Kap. I—VIII i Bogen *Eintal salarennar,* der — som det i det følgende Afsnit skal vises — har haft den største Betydning for Tilblivelsen af *Pass.*, hvor Indholdet af disse Kapitler imidlertid er forbigaaet.

[1]) Se Grímur Thomsen i *Sálmar og Kvæði* I. S. 388.
[2]) Samme Værk II. S. 456.

Jeg tænker mig derfor, at Hallgrímur kort før sin Død har faaet Lyst til at supplere sine Passionssalmer med nogle beskedne Evangelieparafraser som en Ledetraad i Helligdagsevangelierne, som en *andleg keðja*[1]). Og da han saa er kommet til Paasketiden, har han atter følt Trang til at synge om Lidelseshistorien og har der fundet Anledning til at tage Hensyn til de Kapitler af sin Yndlingsbog, som han tidligere — i Overensstemmelse med den almindelige Tekst til Lidelseshistorien — havde forbigaaet. Det er imidlertid kun blevet en svagere Efterklang af Passionssalmerne, nærmest en Ledetraad i Lidelseshistorien. Evangelieversene staar gennemgaaende friskere.

3.

Samuelssalmerne angives at være fra 1656. Hallgrímur har taget Samuelsbøgernes Tekst og versificeret den Kapitel efter Kapitel i Salme efter Salme, der nøje svarer til Bibelteksten. Han har altsaa baaret sig ad paa lignende Maade som talrige Forgængere, f. Eks. Jón Þorsteinsson med Genesis. Og paa den Maade er han kommet igennem første Samuelsbog og ind i det tredje Kapitel i anden Samuelsbog. Værket foreligger altsaa ikke fuldendt.

I en Fortale til første Samuelsbog siger Hallgrímur, at han har versificeret den til Salmer „með einføldustu orðum og tónum“ for at faa Lejlighed til at fordybe sig „í þessum føgrum historíum“ og lære af de „merkilega lærdóma“. „Þar næst hefi ég viljað þéna ungdóminum og øðrum einføldum, sem næmi, skynsemi og lyst hafa að elska vísur og kveðlinga, svo þeir heldur temji sér að læra og iðka guðs orð, enn aðrar fáfengar spotts og háðvísur; — Enn þó ég hafi í þessum diktum nokkur orð, borga, manna og staða nøfn undan felt, sem einføldum auka meir vanmæli og hindrun enn gagn, þá hefi ég þó efnið ekki yfirgefið né frá vikið, og ekki djúpfundinn skáldskap stundað“.

Der er en karakterisk Forskel mellem denne Fortale og Fortalen til *Pass.* Man genkender tydelig Guðbrands Aand; Hallgrímur stiller sig ind i Rækken af dem, der vil give Ungdommen „hellige Rímur“ i Stedet for „fáfengar spotts og háðvísur“; og han har med fuldt Forsæt holdt sig strængt til Teksten og paalagt sig den Selvbegrænsning, som han sikkert selv har følt, ikke at stræbe efter „djúpfundinn skáldskap“[2]).

[1]) Jfr. Indledningsversene.

[2]) Derfor er det vel ogsaa, at Hannas Lovsang fra 1. Sam. II, der er noget friere omdigtet i samme Versemaal som *Pass.* XII, er blevet sat allerbagest.

Samuelssalmerne er da et Led i Kirkens store Arbejde dengang for at bringe Biblen paa Folkets Læber i *saa trofaste Rim som muligt;* og de maa bedømmes ud fra denne klart udtalte didaktiske Hensigt. Derfor forekommer det mig ogsaa, at de undertiden er blevet noget for strængt bedømt[1]). I hvert Fald: naar de sammenlignes med Hallgríms Forgængere i denne bibelhistoriske Digtning, som har til Ideal at holde sig saa nær som muligt til Skriftens egne Ord, da ser man snart, at Hallgrímur er naaet højere i at gengive Biblens Ord i djærve og naturlige Ord. Ikke mindst naar de sammenlignes med Jón Þorsteinssons Genesissalmer i Kraft og Verskunst.

Naturligvis maa det tidt falde i det brede, naar Samtaler, Opregninger og Refleksioner helst skal tages helt med. Men det er i Virkeligheden forbavsende, hvor meget Hallgrímur paa den Maade har faaet levende fortalt, og hvor mange gode bibelhistoriske Vers, han har faaet ud af Æmnet for Ungdommen i dette sit bibelhistoriske Sangværk for en Højskole paa Island i det 17de Aarhundrede.

Hvor naturligt falder f. Eks. ikke Gengivelsen af Herrens Ord til Samuel i Salme VIII:

3. Þvílík ræða ei þóknast vel
þá fyrir eyrum Samúel;
fram til drottins hann féll og bað,
fékk svo strax aftur andsvar það:
„Þetta sem fólkið óskar alt
eftir þess vilja gjøra skalt;
þeir hafna meira mér enn þér
að megi ég þeim stjórna hér".

Og hvor ypperligt spankulerer ikke Goliath frem i den berømte Scene i Salme XVII:

2. Frá þeim heiðnu, sem fyrr ég gat,
fram gekk einn risi, Golíat,
sex álna hár og handbreidd meir,
herklæði bar øll gjørð úr eir,
hann brynju þunga hafði svo,
hundruð fimm siklos gilda vo.

[1]) F. Eks. af Finnur Jónsson (*Skírnir* 1915. S. 340): „Þeir eru lítils eða einskis virði, og ekki annað en rímur með sálmaløgum í raun rjettri" —.

En mere forstaaende Dom ud fra Hallgríms villede Selvbegrænsning findes i *C. Rosenberg:* Anf. Værk. III, S. 487—88.

3. Hans spjóti líkir heilagt skrif
við hvern digrastan vefjarrif,
sex hundruð siklos vel að vigt,
var framan á því járnið þykt;
eirhjálm bar sér á høfði hann,
með honum líka skjaldsveinn rann.

4. Hátt á Ísraels hrópar lýð:
„Hvar til bjuggust þér út í stríð,
Filisteari einn ég er,
allir Sáls þjónar kallizt þér;
útveljið nú af øllum mann,
sem einvíg við mig halda kann.“ o. s. v.

Man synes næsten, at man kan høre paa Skildringen af denne berømte Tvekamp, at den er fortalt for et Folk, som elskede at høre om Tvekamp. Overhovedet hvor der er dramatisk Liv i Bibelteksten, hvor der er „bardagi“[1]), slaar det sjælden fejl, at Hallgríms Stil bliver djærv og frisk. Hvor ypperligt fortalt er saaledes ikke Salmerne IX—XI om Mødet mellem Saul og Samuel, hans Kroning til Konge og Sauls Kamp med Ammoniterne. F. Eks. IX:

3. Yfir fimm héruð fóru
og fréttu ei neitt af þeim,
jafnnærir víst þeir vóru,
vill Sál þá snúa heim,
sagði við sveininn þar:
„Minn Faðir undrast um okkur,
er þar og von til nokkur,
aktar ei øsnurnar“.

Eller dette Vers om Agags Død i XV:

14. Agag kóng leiða lét til sín,
lífhræddur mælti hátt:
„Svo skal burt drífa dauðans pín“,
djarflega fram gekk brátt.
Samúel kvað: „Mørg mannsbørn fín
mækir þinn deyddi þrátt,
nú skal þig missa móðir þín“.
Með það hjó hann í smátt.

Man kan høre Samuels Hug.

Ogsaa over Mødet mellem David og Samuel i Salme XVI er der en naiv Friskhed, der passer til Æmnet, og det er, som Hallgrímur er lige ved at sprænge Formen, især naar han i Slutningsverset kommer til at tænke paa Jesu Harpeslag:

[1]) Jfr. „Ekki er gaman að guðspjøllunum, enginn er í þeim bardaginn“.

20. Jesús, vor hjálpar herrann kær,
hørpuna fyrir oss aumum slær
þá hans orð hreint er kent,
það fær døkkum djøflum rent,
dýrstu gleði hjartanu sent.

Og af et Vers som det følgende ser man, hvor naturlig en Forbindelse hans folkelige Lynne er indgaaet med Skriftens Ord:

8. Met þú ei vøxt né vænleik hans,
venja mannleg er það til sanns,
þeir virða fagurt flest
og dást að því, sem dýrmætt sést;
drottinn gáir að hjartanu bezt.

Noget lignende, som ovenfor er sagt, gælder da om *Samuelssalmerne:* Deres væsentligste Betydning skulde blive den, at Hallgrímur ved Arbejdet med dem fik Lejlighed til at leve sig sammen med Skriftens Aand og til at øve sig i Versifikationer over Bibelordet som en ypperlig Forberedelse til *Passionssalmerne.* Maaske han samtidig har arbejdet med disse ogsaa; i hvert Fald har han haft dem i Tankerne[1]).

Der er kun 3 Aar mellem de to Salmeværker. (Saa rigt har hans Aand levet i disse Aar). Men der er alligevel et Dyb befæstet mellem dem — Afstanden nemlig mellem den gamle blot bibelhistoriske Salme og den nye, der i egentlig Forstand kan kaldes „djúpfundinn skáldskapur".

Og naar der spørges om, hvordan han har fundet ind til denne Skjaldskab, saaledes at han har kunnet svinge sig over det Dyb, der ligger mellem Samuelssalmerne og Passionssalmerne, saa bliver dette altid dybest set hans egen Hemmelighed, som vi kun kan udtrykke paa den Maade, at han laante Aandens Fjederham. Men vi har Lov til at tro, at Steinunn har hjulpet ham med at søge ned til de dybeste Kilder i Sjælen, indtil han kom helt ned til den „dybtfundne Skjaldskab". Vi kan heller ikke tvivle om, at hans Inderlighed er blevet uddybet, jo nærmere han er kommet til Korset, og at hans Kræfter er vokset sammen med Æmnet.

Men det følgende Afsnit skal vise, at han ogsaa har haft ydre Hjælpemidler og Tilskyndelser, uden hvilke *det* ikke var lykkedes, som lykkedes for ham med Passionssalmerne, nemlig at alle hans Sjælekræfter fik indgaaet en saa at sige kemisk Forbindelse med Kristi Lidelseshistorie.

[1]) Det fremgaar jo af Fortalen til *Pass.* Jfr. i øvrigt S. 187.

5. KAPITEL

Opbyggelige Smaaskrifter.

1.

Jeg skal endnu blot i denne Sammenhæng berøre et Par opbyggelige Smaaskrifter fra de samme Aar. De er et yderligere Vidnesbyrd om, hvor frugtbar hans Aand har været paa den Tid. Og Bekendtskabet med dem kan paa flere Maader tjene til at kaste Lys over hans Væsen og hans Arbejdsmaade ogsaa som Passionssalmernes Digter. Det er de to smaa Andagtsbøger *Siø Gudrækelegar Vmþeinkingar*[1]) og *Diarium Christianum*[2]).

Diarium er efter Titelbladet forfattet 1660, i god Overensstemmelse med følgende Sætning i Teksten: „Nu a þessu Are 1660. Vantar epter Almennelegum Reikninge, uppa þau 6000. Aren, 373. Ar".

Vmþeinkingar angives af Grímur Thomsen[3]) ogsaa at være fra 1660. Jeg ved ikke med hvilken Hjemmel. Men Indholdet synes nok at kunne passe til denne Affattelsestid.

I saa Fald har vi Lov til at vente her at finde Vidnesbyrd om det Aandsliv, som har rørt sig saa stærkt i Hallgrímur i disse for ham saa mærkelige Aar.

Vmþeinkingar indeholder en Række Morgen- og Aftenmeditationer til hver Ugedag, der er knyttede til jævne og trohjærtige Anvendelser af et Skriftord paa hver enkelt Morgen og Aften.

Her skal gives nogle Eksempler, der viser Lighed i Tanker eller Billeder med *Pass.*

De smukke Sammenligninger til *Søndagaften* slutter saaledes: „Laattu mig eignast þinn Frid, unn þu mier j þijnum Fride ad sofa, j þijnum Fride ad vakna, j þijnum Fride ad lifa, j þijnum Fride ad deya, j þijnum Fride upp ad rijsa og j þijnum Fride eilijflega ad glediast". Dette er jo en Disposition til en Række

[1]) *Siø Gudrækelegar Vmþeinkingar,* Edur Eintal Christens Manns vid sialfann sig, hvørn Dag j Vikunne, ad Kvøllde og Morgne. Samanteknar af Syra Hallgrijme Peturssyne Fordum Soknar Preste ad Saurbæ a Hvalfiardarstrønd. Þryckt ad nyu j Skalhollte, af Jone Snorrasyne, Anno M.D.C.X.C.II [2. eller 3. Udgave. — 1. Udg. 1677.]

[2]) *Diarium Christianum.* Edur Dagleg Idkun af øllum Drottins Dags Verkum, med Samburde Guds tiju Bodorda vid Skøpunarverkenn, og Minningu Nafnsins Jesu. Skrifad og Samsett af S. Hallgrijme Peturssyne, Anno 1660. Þryckt j Skalhollte Af Jone Snorrasyne, Anno 1693. [3. Udg. — 1. Udg. 1677.] — Udgaverne er her — med noget Forbehold — angivet efter Hálfdan Einarsson.

Bibl. Dan. Supp. 1914 angiver, at *Vmþeinckingar* er udgivet 1677 Hoolum og 1692 Skalhollt, og at *Diarium* er udgivet 1680 Hoolum og 1693 Skalhollt.

[3]) *Sálmar og Kvæði* 1. S. XXII.

smaa Salmevers over de forskellige Slags „Fred", som vi kender det saa godt fra Hallgríms Salmer.

I Morgenandagten om *Fredagen* hedder det: „Minstu uppa, ad sialfur Jesus villde laata sig saklausann til Dauda dæma, svo þu skyllder ei af hønum sialfum, Sakadur, til eilijfs Dauda wrskurdast. — Jesus liet sig med Fiøtrum binda þinna vegna, Bind þu nu Vilia og Girnder Holldsins, med Bøndum Drottens Orda, og Fiøtrum hreinnrar Elsku til Guds, og Kiærleika til Naaungans fra øllu Raanglæte —". Lignende Sammenligninger ud fra Forsoningslæren og samme Stil træffer vi næsten med de samme Ord i den Tids Opbyggelsesbøger, spec. i Johann Gerhards *Meditationes* og i ovennævnte Martin Mollers *Eintal salarennar.* Og de genfindes i *Pass.*

I Aftenandagten til *Fredagen* om Jesu Begravelse hedder det: „Hvad miklu framar bære þier nu ad tilreida Hiarta þitt til Hvijldar og Ibwdar þeim lifanda Jesu — og hafa ætijd til Reidu jlmande Smyrsl hjartanlegrar Þackargiørdar, Bænar, Trwar, Vonar og Þolennmæde, fyrer Styrk heilags Anda".

Jfr. *Pass.* L 16—17.[1])

Man kan vist saa nogenlunde danne sig en Forestilling om, hvordan Hallgrímur har prædiket, ud fra disse Betragtninger. Det forekommer mig, at de staar over meget af den samtidige opbyggelige Prosa i Hjærtelighed, Naturlighed og Jævnhed. Der findes ikke noget sentimentalt eller sødladent, under Paavirkning fra tysk Religiøsitet.

Overensstemmelsen med Passionssalmerne er let at se; men det er ogsaa tydeligt, at det først var Hallgríms Digterhaand, der gav saadanne Smaabetragtninger Udødelighed. Afstanden mellem hans Prosa og hans Vers er meget stor.

Det er naturligt at antage, at den lille Bog er blevet til ud fra hans Beskæftigelse med den ovennævnte *Eintal salarennar* (jfr. „Eintal Christens Manns vid sialfan sig" paa Titelbladet). Efter at han — som det skal vises — havde været saa optaget af denne Bog under Digtningen af *Pass.*, har han vist ønsket ogsaa at give en lille *Eintal* til almindelig ugentlig Opbyggelse.

2.

Diarium er et noget ejendommeligere Arbejde. Det er et Udkast til en lille *Hexaëmeron* fra Hallgríms Haand.

Fremgangsmaaden er den, at han til hver Dag knytter en Be-

[1]) Jfr. S. 171.

tragtning over Dagens Skabelsesgerning[1]), sammenholdt med Ugedagens Navn og under en temmelig løs Jævnføring med et eller to af de 10 Bud; hver Dags Betragtning slutter med en Bøn til Jesus. Bønnerne gemmer den største personlige Inderlighed.

Betragtningerne — til Dels ogsaa Bønnerne — er bygget op under en ofte noget vidtdrevet Allegoriseren over Skabelsesværkerne og Dagenes Navne — undertiden gennem en rent tilfældig Talsymbolik.

Saaledes hedder det til *Tirsdagen* (Þriðjedagur): „I fyrstu minner þad þig a, mijn Saal, Vidurkenningu þinnar christelegrar Trwar. Þesse Dagur er eirn j Vikunne, fyrer sig, og hefur sitt Nafn af Þrennu j Tølunne. Eirn er Gud j sinne eilijfre Veru, þo eru þriaar adgreinanlegar Personu j þeirre eilijfu Verunne, enn er þo alleinasta eirn Gud o. s. v. — A þridia Deige epter sijna Pijnu, reis Herrann Christur af Dauda. Þvi sie og þesse þridie Dagur j Vikunne (sem og aller adrer) þinn Vpprisu Dagur af Synda Daudanum, fyrer sanna Idran“.

Bemærkningen i Parentesen gør unægtelig Analogien noget mindre slaaende!

Lige saa vanskeligt har vi ved at føle os opbyggede ved den brogede allegoriske Leg, som Hallgrímur leger over Temaet: „Jesus staar i Midten“ til *Onsdagen* (Miðvikudagur): 1) Han staar som Guddommens Midtperson mellem Guds retfærdige Vrede og Menneskenes uretfærdige Gerninger; 2) han levede midt i Verden, for at alle skal kunne nyde hans Velgerninger; 3) han hang midt imellem de to Røvere paa Korset; 4) han stod midt imellem Apostlene efter Opstandelsen; 5) han stod midt imellem dem, da han viste Thomas sine Saar; 6) han staar midt imellem de syv Lysestager; 7) Midten af Jorden gav Gud Menneskene til Bolig, derfor vil han selv bo midt i dit Legeme (Hjærtet); 8) find den rette Midte i dine Handlinger.

Eller ved den dybsindige Talsymbolik, som han uddrager af *Torsdagen* (Fimtudagur): Navnet viser 1) de fem Parter i Katekismen; 2) Jesu fem største Saar; 3) de fem Sanser; 4) Herrens Jesu fem „Hørmungastader j hans Pijnu“; 5) Menneskets fem almindeligste „Pladser“ o. s. v. Unægtelig meget tilfældige Dybsindigheder!

Man har under denne løsslupne Allegoriseren undertiden Følel-

[1]) Hallgríms Tankegang faar dette karakteristiske Udtryk: „Ad soddan Ihugan Drottens Verka [„Himlens og Jordens Bog“] er langtum meire og þarflegre Skemtun, enn øllum ødrum Heidinna Manna Sagna Bookum, þo þeim sie ecke med øllu burtkastande“.

sen af, at Hallgrímur under Arbejdet med Passionssalmerne er kommet i den Grad ind under den allegoriske Fortryllelse, at han ikke har kunnet holde op igen, før han fik slaaet Panden mod den fjærneste Stjærne. Tillige ser man klart, hvilken Betydning Verseformen og den historiske Sammenhæng har haft for Passionssalmerne ved at tvinge ham til den Begrænsning, som han i Prosa næppe var blevet Mester i.

Der findes dog ogsaa Billeder af slaaende Kraft[1]) eller barnlig Ynde og hjærtelige Formaninger.

Saaledes hedder det til *Søndagen:* „Svo sem eirn Himneskur Josua, og Hertoge Lijfsins, Leider hann oss med sinne Vpprisu, þurrann sliettann og hættulausann Veg, gegnum Daudans Flood til Himnarijkis“[2]).

Og i Bønnen til den samme Dag, hvori vi — ligesom i flere af de andre Bønner — genfinder den dybe Inderlighed i Tiltalen til Jesus fra *Pass.*, har vi en af hans Yndlingsvariationer over *Lyset* som Billede paa Jesus, hvori bl. a. dette: „Lioosed þverrar ei nie mynkar, misser og ei helldur neitt af sinne Byrtu, hvørsu mørg Lioos sem af þvi einu kveikiast“.

Omvendt hedder det til *Mandagen* om Maanens Lys (iblandt seks Allegorier over Maanen): „Tungled er ostødugt, þad ymest vex edur mijnkar. So er øll Jardnesk Glede, og Holldsins Epterlæte ostødugt og fallvallt“.

Til samme Dag allegoriserer han ogsaa over Himmelfæstningen som Billede paa Jesu udbredte Favn paa Korset og siger her ganske barnligt i Bønnen til Jesus: „A Festingar Himnenum wtbreiddum, eru margar fagrar Leyptrande og lioomande Stiørnur. Þeir vijsu Stiørnumeistarar seigia, ad þær hafe krøptuga Verken a Jørdunne. *Drottenn* minn Jesu a þijnum wtteigdum Lijkama voru mørg Saar. Þeir gømlu reikna þaug hafe vered hier umm 5240.[!] Æ hvad fagurt liooma þau øll fyrer Augum minnar Saalar? Allar Himensins lysande Stiørnur, kunna ecke med allre sinne Prijde, so mitt Hiarta ad Gledia, sem eitt af þijnum minstu Pijslarsaarum. —“

Her fører han Folkevisens naive Billedtale. Vi trækker paa Smilebaandet, naar vi støder paa den ulærde Sjæls Ærbødighed for de „vise Stjærnemestere“ og de „gamles“ Regnestykke med

[1]) Hans Stil kan minde om Jón Vídalíns; f. Eks. hedder det: „Øfunden hefur sitt Vpphaf og Nidurlag hia Diøflenum, og er lijk einum Hunde, sem sialfur etur wr sier sitt eiged Hiarta“.

[2]) Et lignende Billede (om Moses) findes — som ovenfor citeret — hos Sigurður Jónsson.

de 5240 Vunder, eller naar vi et andet Sted træffer de „lærde Mænds“ Mening om, at Jesu Hviledag i Graven var samme Aarsdag som Guds første Hviledag! Men disse Beregninger, som for os hører bedre hjemme i *Julestuen*, var nu Tidens Smag og Tidens Lærdom. Og det er den folkelige og barnlige Naivitet i Tilbedelsen af Jesus, der er denne Sjæls Storhed, og som har fundet sit fuldkomne Udtryk i Verset, hvor de „lærde Mænd“ er forsvundet, fordi der ikke er Plads til dem, og hvor vi kan være uforstyrrede under den dobbelte Fortryllelse af den stille Inderlighed og den fine Form, som passer saa godt sammen.

Den lille Bog giver ogsaa Vidnesbyrd nok for, at Hallgrímur, der, som det skal vises, har overtaget saa mange af de fastslaaede Allegorier til Passionssalmerne andetstedsfra, kunde have bragt andre med ud fra sin barnlige Fantasi[1]).

I øvrigt er der ogsaa tydelige Reminiscenser fra Arbejdet med *Pass*. Ogsaa her klinger det ovenfor citerede Vers *Pass*. XVII 27 igen (det har altsaa ikke alene været et af vore, men sikkert ogsaa et af Hallgríms Yndlingsvers), naar der tales om „eitt Hveitekorn, hvøriu jnn verdur safnad, j Himneska Dyrdar Kornhlødu Drottens“. Og i Bønnen til *Fredag* hedder det: „Af Adams Sijdu skapader þu Brude hans, þa hann svaf, enn þijna eigen Brwde bygder þu þier af þinne Sijdu, þa þu a Krossenum sofnadur, varst gegnum þijna Sijdu stungenn, þijn Christne er þijn Brwdur“. Jfr. hermed *Pass*. XLVIII 5—6, under Gennemgangen af hvilket Sted der senere vil blive Lejlighed til at komme nærmere ind paa hele Forholdet med denne ejendommelige Allegori.

Det interessanteste ved disse beskedne Smaabøger er i denne Sammenhæng dette, at det har vist sig, at de fra en Side set kan kaldes for Levninger fra den rige Mands Bord i Passionssalmerne.

[1]) Det var i øvrigt ikke umuligt, at *Diarium* kunde være afhængig af *Zachäus Faber: Quotidianum christianismi exercitium*. Leipzig 1624 (efter Referat i *Beck:* Die religiöse Volkslitteratur. Gotha 1891. S. 129 f. at dømme). Men jeg har ikke kunnet sammenligne Teksterne, da Bogen ikke findes paa det kgl. Bibl.

III

Passionssalmerne.

1. KAPITEL

Luthersk Betragtning af Lidelseshistorien — den harmoniserede Tekst.

1.

Kristi Lidelseshistorie har fra første Færd haft Hovedpladsen i Menighedens Tankegang. Herom er vore fire Evangelier det bedste Vidnesbyrd. Og enhver Tid i Kirkens Historie har — mere eller mindre — givet Genlyd af Pauli Ord i 1 Kor. 2_2: „Thi jeg agtede ikke at vide noget iblandt eder uden Jesus Kristus og ham korsfæstet".

Ogsaa i Middelalderens katolske Kirke var Lidelseshistorien Midtpunkt — baade for Andagt, Salmesang og dramatiske Opførelser. „Intetsteds erkender jeg Kristus sikrere, end hvor han hænger paa Korset" (Anselm).

Lad mig blot minde om, at det jo er gamle Toner fra Bernhards eller hans Disciples latinske *Passions-Salme*, der klinger igen i Grundtvigs skønne Genfødelse: *Hil dig Frelser og Forsoner!*

Det maatte da være en Selvfølge, at Lidelseshistorien ogsaa blev et Brændpunkt for Bøn, Betragtning og Tankeliv for det nye kristelige Opvæld, der kom med den evangelisk-lutherske Reformation.

Her skal ikke gaas nærmere ind paa, hvorledes Luther stiller Lidelseshistorien „paa sin rette Plads", og hvorledes det lutherske Trosliv paa dette Hovedpunkt tager nærmere Stilling til den katolske Tankegang, baade ved hvad det bekræfter, og ved hvad det „protesterer" imod.

Som et Eksempel paa det sidste skal der blot mindes om et Par Vers fra Middelalderens skønneste katolske Digtning paa

Island. Det hedder i *Liljas* vidunderlige Skildring af *mater dolorosa:*

56. Þó grét hún nú, sárra súta
sverði níst í bringu og herðar,
sitt einbernið, sjálfan drottin,
sá hún hanganda á nøglum stangaz,
armar sviddu af brýndum broddum,
brjóst var mætt; með þessum hætti
særðiz bæði sonr og móðir
sannheiløg fyr græðing manna.

57. Fyr Máríu faðm inn dýra,
fyr Máríu grát inn sára
lát mig þinnar lausnar njóta
lifandi guð með føður og anda.[1])
— — — — — — — — — —

Man behøver med denne naivt storladne Mariadyrkelse kun at sammenligne *Pass.* XXXVII, hvor

Maria drottins móðir kær
merkir guðs kristni sanna,

og den helt forskellige Behandling, det samme Tema her har faaet, for i et enkelt Glimt at se den Udvikling, der er foregaaet under evangelisk-luthersk Tankegang i dogmatisk og moralsk Henseende og i Inderlighed.

Men hvis man synes, at Liljas Skildring af Herrens Moder i dramatisk Kraft, i Sprogets Skønhed og i inderlig menneskelig Medfølelse med Moderhjærtets store Sorg stadig staar uovergaaet, maa man ikke glemme de Smagløsheder af Mariadyrkelse, som den religiøse Poesi op imod Reformationstiden var fuld af, og som Reformatorerne kendte af sørgelig Erfaring.

Naar det f. Eks. i et af *Hr. Mickels papistiske Rim af 1496* hedder i en Marievise:

Gør thet Maria for thin Døyd,
Then Hedher thu haffuer i Himmeriges Frøyd,
Thu hielp mig nu at raadhæ. —

Hwo som her noghæt sigher imod,
Han faar thet næpt til Siælen Bod,
Gudz Wredhæ scal offuer hannum ganghæ,
Som lasther det hær i sckriffuet staar,
Maledidædelsæ aff Paffuen offuer hannum gaar,
Himmerighæ scal han ey fanghæ[2]).

[1]) Íslensk smárit. I. *Eysteinn Ásgrímsson: Lilja* (ved Finnur Jónsson). Kaupmannahøfn 1913. S. 20.

[2]) *Den danske Psalmedigtning* ved Brandt og Helweg. København 1846. I. S. 8 og 9. Smlg. som Modstykke hertil Skjaldens ydmyge Slutningsbøn i *Lilja* v. 99.

Heroverfor maatte Reformatorerne, ogsaa i deres Betragtning af Lidelseshistorien, med Rette „protestere“. Og der blev gennem det nye Syn vundet en ny Inderlighed, som ikke staar tilbage for den gamle. Se blot, hvorledes det samme Billede har faaet en helt ny Brug, naar man kommer fra Lilja og til Passionssalmerne.

Det hedder i *Lilja:*

86. — — Vef þú ágætu verndar skauti,
vón mín sønn, er hjálpar mønnum.

Det er Middelalderens naivt ydmyge Bøn til *mater misericordiæ* — som vi endnu har et Minde om i Planten „Mariekaabe“ (Frauenmantel) — om at brede sin værnende Kaabe over Menneskene [1]).

Reformatorerne fører Forbarmelsen tilbage til Kristi Kors alene uden „Forbarmelsens Moders“ Mellemkomst. Derfor synger Hallgrímur i *Pass.* XXIV*:*

3. — athvarf mitt jafnan er til sanns
undir purpurakápu hans;
þar hyl ég misgjørð mína.

Anvendelsen af Billedet er ikke blevet mindre dyb, inderlig og sammentrængt her; og det var ikke uden Grund, at en senere islandsk Sprogmester Þorsteinn Erlingsson, som det er blevet mig fortalt, skal have elsket disse Linjer frem for mange andre dejlige Vers i Passionssalmerne.

2.

Luthers Tankegang angaaende Lidelseshistorien findes tidlig paa Dansk. Tidligst vel i Povel Eliesens Oversættelse af *Luthers Bedebog* og *Prædiken om Kristi Død* af 1526. Heri som sidste Afsnit: „Een korth lerdom och predickin, huore wy sckule rettelige, oc fructsommelige beløbe Jesu Christi død oc pyne, sckifft wdti Femthen parther“.[2])

Fra 1531 er Chr. Pedersens *Om vaar Herris Død og Pine*, hvor Luthers „Passionale“ er benyttet meget frit.[3])

Fra samme Aar er en mere nøjagtig Oversættelse af Luthers „Gebethbüchlein“ og „Passionale“: *Een ny Bedebog aff then*

[1]) Jfr. *Frederik Paasche:* Lilja. Kria 1915. S. 34.

[2]) Her er samlet to Skrifter af Luther, som udkom til forskellig Tid — Prædikenen 1519, Bedebogen 1520. Se *Aarsberetning fra det store kongelige Bibliotek.* I 339—343.

[3]) Se samme Skr. II 19—22.

hellige scrifft — Med een skøn Passiebog, med figurer oc scrifft subtilig wd stafferet.[1])

I „Bedebogen“ genfinder vi her: „Een kort lerdom oc predicken, hwore wij skulle rettelige oc fructsommelige offuertencke Jesu Christi død oc pijne. Skifft wdi femten parther.“ Heraf skal som et karakteristisk og summarisk Udtryk for den nye lutherske Tankegang citeres *Tiende Part:* „Hwilken ther ij saa maade som nw sagt er [i det foregaaende er der — efter en Polemik mod den papistiske Passionsandagt — givet en Fremstilling af den lutherske Tankegang, der samler sig om Betragtningen af Jesu Forsoning og Forbillede] betencker oc beløber Christi pijne een dag, eller een tijme, eller oc fierde parten aff een tijme. Om hannom maa vij tryggelige oc trøstelige sije att han giør een bædre gierning, en han haffde eet helt aar fastet, Eller ij samme aar, daglige haffde læst een Psaltere, eller oc hørd hundrede messer, fordi att saadanne tancker forny oc forwende eet menniske, fraa inderste, oc saa gott som føde henne paa thet ny, som hun waare nyes døpt. Oc her haffuer fordi Jesu Christi pijne sijn naturlig oc æddele krafft oc macht, thij att hun ij saa maade dræber then gamle Adam, ij thet hun fordriffuer all løst, glæde oc loffue ther kan haffuis til noget creatur. Saa bliffue wij Christo lijge, ther saa war ij alle maade forlatt aff sijne, att hans himmelske Fader siyntis, oc att forlade hannom oc offuergiffue.“

I god Overensstemmelse hermed siger Luther tilsidst i *Femtende Part:* „Sandelig thet motte wære een haanlig oc forsmædelig swend, som tha wilde hwilis wdi een bløđ seng, nar som hans Herre pijntis och stridde till døden.“[2])

Man faar af disse djærve Ord et stærkt Indtryk af, hvor levende oc „fruchtsommelig“ den evangelisk-lutherske Aand viser sig ogsaa i det nye Syn paa Lidelseshistorien. Vi har jo i disse „femten Parter“ den hele Luther med hans Djærvhed over for gammel papistisk Slendrian, med hans kærnefulde Kraft, geniale Syn og dybe Inderlighed.

Og naar Luther dristig kan sammenligne den rette Meditation over Kristi Lidelse med en ny Daab og sige, at den gør os Kristus lige, er det ikke sært, at Eftertiden ogsaa i Danmark og Island kom til at se saa mange *Meditationes* og *Soliloquia* over Passionen. Luthers stærke Ord maatte kalde den senere lutherske

[1]) Eneste Ekspl. i Karen Brahes Bibliotek paa Landsarkivet i Odense.

[2]) Jfr. *Pass.* XXIII 18: Ekkert má sóma síður,
sikátur þrællinn er
þá herrann hørmungar líður, . . .

Passionsandagt frem; men denne har desværre kun sjælden den samme Kraft og Inderlighed og er i hvert Fald under stærk Paavirkning fra middelalderlig Mystik og samtidig katolsk Meditation blevet ganske forvandlet.

3.

Anden Del af ovennævnte lille Bog „Passiebogen“ indledes med „Doctor Morten Luthers Fortale offuer thenne Passiebog“, hvori han taler om Nytten af en saadan lille „Billedbibel“ som en „legfolks biblia“. Der findes Træsnit af Begivenheder hist og her fra Biblen, men Hovedmængden er fra Lidelseshistorien. Og vi finder her i Hovedtrækkene de Fællestyper, som stadig gaar igen i den følgende Tid i Fremstillinger af Lidelseshistorien paa Dansk og Islandsk.

Men Teksten til Lidelseshistorien er kun citeret stykkevis som Illustration til Billederne, og den er endnu ikke sammenarbejdet fra de fire Evangelier.

Det er *Bugenhagen*, som vi skylder den harmoniserede Tekst til Lidelseshistorien. Denne udkom 1523 paa Latin og blev oversat paa Tysk 1525.[1]) Den tyske Tekst foreligger oversat paa Dansk af *Hans Tausen* i „Winterdelen“ af hans *Postil* af 1539: „Wor Herres Jesu Christi Hellige Passies oc pinsels hystori ord fra ord wddragen aff alle iiii Evangelister med en føye forklaring aff M. Hans Tausen.“ Denne afløses 1556 af *Peder Palladius's* Oversættelse, hvor vi har den Tekst, som nu uden større Afvigelser optrykkes stadig paa Ny lige ned til vore Dages „autoriserede Harmoni over Lidelseshistorien“.

Paa Islandsk findes denne harmoniserede Tekst trykt i „*Historia Pinunnar og vpprisu Drottins vors Jesu Christi* vt af fiorum Gudzspialla monnuni [sic!] af D. Johanni Bugenhagen Pamerano at nyiu med athyle [!] tiil samans lesin þar med eirninn eyding og nidrbrot Hernsalem [!] borgar og allra Gydinga lydz hid stuttligazta handtierut og yfuerskodut, Enn a norrænu vtlaugd af mier Odde Gotzskalkzsyne, Arum epter, Gudz burd. M.Dxlv. Areykum i Anluese [!]“.

Paa Bogens sidste Blad staar der: „Þryckt vti Konnungligum stad Kaupenhafn af mier Hans Wingard M.D.Lviij“.

Den begynder med en Fortale af „Peder Palladius Doctor Superintendens i Sielands Stict, oc tilsiuns Mand, offuer de omliggendes Lande som høre til Danmarks Rige“, hvori han siger:

[1]) Se hertil *Teologisk Tidsskrift*. 3. Række VII. S. 179.

„Aldrig kunde wi fuldtacke Gud almectigste, ved hans kære Søn vor Herre Jesum Christum, besynderlige, vdi denne siste tid, for hans Hellige oc salige Ord, som hand af sin euige Godhed lader klinge, Predickis oc høris vdi alle Land, mundelige og scrifftelige, Ocsaa nu besynderlige vdi Island — Saa haffuer hand ocsaa her giort ved den fromme her Gilbert Superintendent paa Sønderfeld, som han ocsaa haffuer giort ved den salige Otte Gaatskalcksen. — Item ved her Morten Eynersen etc. —" Og han formaner Islændingene alvorligt til at „offuergiffue deris gamle skarns Papisterei oc vildfarende Lærdom, Paa det Kongelig Maiestat vor aller kæriste Naadigste Herre Konning Christian den Tredie aff det Naffn skal icke foraarsagis til, at lade ved sin Höffuis mand Erlige oc velbyrdig Mand Knud Stensen, saadanne hid føre oc her staa til Suars, om deris egen villighed og wederuordenhed —".

I Bugenhagens derpaa følgende Fortale udtaler denne sig om sit Sammenarbejde som samvittighedsfuldt gjort, bl. a. i Modsætning til andre „þeirra saman lesning eda concordantia, Swo sem þeir kalla þad er opinberliga a mote þeire hinne somu Gudzspiallzins historiu —"

Bogen indeholder — som Titlen viser — ogsaa en harmoniseret „Opstandelses og Himmelfarts Historie" og en Beretning „om Jerusalems Ødelæggelse". Og selve „Lidelseshistorien" begynder i Overensstemmelse med Bugenhagen med en Række Afsnit, der gennemgaar Johs. 11, Kristi Rejse til Jerusalem og de sidste Dages „Historie" lige fra Lørdagen før Palmesøndag. Saa følger „Piningin Drottins vors Jhesu Christi, epter fiorum Gudzspialla monnum", begyndende med Aftalen om Forræderiet. Men først efter nogle Afsnit om det jødiske Paaskelam, om den hellige Nadvers Indstiftelse, om Fodtvætningen, om Forudsigelsen af Forræderiet og Ordene til Peter og om Johs. 14—17 følger, hvad der svarer til vor „autoriserede Harmoni over Lidelseshistorien", indledet med: „Nu epterfylger Historian frammledis. Og þa ed þeir hofdu lofsaunginn lesit, gieck Jesus vt sem han var vanr yfuer vm lækinn Kidron, til fialzins Oliueti."

Indskudt i Teksten er hist og her nogle faa Sætninger til Forklaring og Anvendelse. Karakteristisk nok paralleliseres her som i det hele i protestantiske Skrifter stadig Farisæerne med Katolikkerne som Fjender af „Guds Ords Prædikere". Anvendelsen af Teksten er tydeligt nok overvejende polemisk eller praktisk anlagt ud fra Reformationstidens kristelige Behov. Kun sjælden gaar Forklaringen nærmere ind paa at allegorisere Teksten.

Nævnes kan det dog, at det efter Jesu Begravelse hedder: „Eins og þad Adam hafdi syndgazt i grasgardinum, lika þa vard Christr fangadr i grasgardinum, Suo at hann i burt tæki Adams Synd, Og þa ed hann hafdi alla hlute fullkomnat, og þann daudann yfuervunit sem Adam innleidde, verdr hann eirnin i grasgardinum i graufina lagdr, og ris þar suo sidan vpp aptr fra daudum."

Med denne nu meget sjældne Bog (der findes bevaret to komplette Eksemplarer, et i Landsbókasafn i Rvk. og et i det kgl. Bibl. i Kbh.[1]) forelaa Herrens Lidelseshistorie som et Hele for Islands Kristenhed. Og denne Tekst bliver nu optrykt atter og atter, næsten uforandret.

Saaledes i „*Historia Pinunnar og Vpprisunar Drottins vors Jhesu Christi,* vt af fiorum Gudspialla Mønnum til samans lesenn Þar med eirnenn Eyding og Nidurbrot Borgarennar Jeru-saalem, og alls Gydinga Lydz hid stuttlegasta. Anno Domini. M.D.XC.VI." Trykfejl kan være rettede, som det fremgaar af en Sammenligning mellem de to Titelblade (der er dog ikke saa fuldt af Trykfejl inde i Bogen i Udg. af 1558, som man maatte vente det efter Titelbladet), og et Ord som „Frost" kan være erstattet med Ordet „Kulde". Men ellers er det praktisk talt den samme Tekst, inddelt i de samme Smaaafsnit. Det er da en „revideret Udgave"[2]) af Udg. af 1558, men indeholdende Teksten alene uden Fortolkning; og, vel at mærke, Bogen begynder først der, hvor vi er vant til at regne, at „Lidelseshistorien" begynder, med de Ord: „Og þa er þeir høfdu Lofsøngen lesid."

Og saaledes optrykkes Teksten uforandret, næsten Ord til andet i „*Gudspiøll og Pistlar* sem lesen verda Aared vm kring, j Kirkiu Søfnudenum A Sunnudøgum o. s. v. Prentad ad nyu — Anno M.D.C.XVII." Teksten fra Lidelseshistorien, Opstandelseshistorien og Jerusalems Ødelæggelse findes her bag i Bogen efter Søndagsevangelierne og — Epistlerne (til hvilke der i øvrigt er knyttet de samme Evangelievers af Einar Sigurðsson, som er kendt fra *Huspostillen* af 1597). Og Lidelseshistorien ender med ganske de samme Ord som de to forrige Udgaver, nemlig: „Enn þeir geingu j burt og foruørudu Grøfena, med Vardhalldsmønnunum og mørkudu Steinen" og med den samme Slutning: „Ender þeirrar Historiu, vt af Pijnunne Herrans Christi."

Det er hermed fastlaaet, hvilken Tekst til Lidelseshistorien Hallgrímur maa have kendt — om ikke andetstedsfra saa fra

[1]) *Islandica* IX. 1916. S. 13.
[2]) *Islandica* IX. 1916. S. 49.

Gudspiøll og Pistlar — og hvilken Tekst han i Hovedsagen er gaaet ud fra under Udarbejdelsen af Passionssalmerne. Naturligvis har han kendt *Guðbrandsbiblen* — og det vil paa Forhaand være sandsynligt, at enkelte særegne Ord eller Vendinger fra de fire Evangeliers Tekst derfra kan være rundet ham i Hu. Men det er ganske utvivlsomt, at han følger den harmoniserede Lidelseshistorie, da han begynder og ender nøjagtig som den og gaar frem Afsnit efter Afsnit i samme Rækkefølge.[1])

Man har maaske Lov til at antage Muligheden af, at hans Kendskab til *Gudspiøll og Pistlar* (Alterbogen), hvor Søndagsevangelierne hver har sit medfølgende Vers, mens Lidelseshistorien følger efter i ubrudt Sammenhæng uden indskudte Vers, kan have været lidt af en Anledning og Tilskyndelse for ham til at prøve paa en Versifikation ogsaa af Lidelseshistorien. Det kunde tale for denne Antagelse, at der jo i hans *Andleg keðja* foreligger en Række lignende Evangelievers — med indskudte Vers til Lidelseshistorien (efter Bugenhagens Harmoni).[2])

Det skal imidlertid vises, at Digtningen af Passionssalmerne ikke er forklaret dermed, at der er gjort Rede for, hvilken Tekst Hallgrímur har benyttet, og at han ikke har siddet alene med Alterbogen foran sig og digtet sine Salmer, men at han har haft stærkere Tilskyndelser end den ovenfor formodede og et særligt Grundlag at gaa ud fra for sin Passionsdigtning.

2. KAPITEL

Nye Strømninger i den efterlutherske Opbyggelseslitteratur — Martin Moller — Soliloquia de passione Jesu Christi.

1.

Luthers Betydning for den evangeliske Salmedigtning er omtalt ovenfor. I et lignende Forhold staar han til den evangeliske Opbyggelseslitteratur.[3])

[1]) Dette har Finnur Jónsson ikke haft Øje for i sin interessante Artikel om Hallgrímur i *Skírnir* for 1915, hvor han bl. a. undersøger den Tekst, som maa have foreligget for Digteren til Salme L, og der (S. 343) skriver: „Hallgrímur hefir eflaust farið eftir annari hvorri biblíunni, Guðbrands eða Þorláks —“.

[2]) Jfr. S. 76.

[3]) Se hertil *Beck:* Die Erbauungslitt. der evang. Kirche Deutschlands. Erlangen 1883. [Jeg har kun haft Adgang til første Bind]. *Samme:* Die relig. Volkslitt. der evang. Kirche Deutschlands. Gotha 1891. Og især: *Paul Althaus:* Zur Charakteristik der evang. Gebetslitt. im Reformationsjahrhundert. Leipzig 1914.

Ogsaa her er han Mesteren, og i hans Fodspor følger en Flok af Læresvende, hvis Tal øges i hastigt stigende Forhold i dette og det følgende Aarhundrede, men hvis Produktion bliver af mere og mere blandet Art. Det kan vel i det hele siges, at Perlerne bliver forholdsvis sjældnere at finde, jo mere omfattende Produktionen bliver, og jo længere man kommer bort fra Udspringet. Men jeg skal her blot — med Benyttelse af nedenanførte Afhandling af *Althaus*, der først har gjort Rede for hele dette ejendommelige Forhold — gøre opmærksom paa den afgørende Forandring, som den evangeliske Opbyggelseslitteratur undergaar ved Midten af det 16de Aarhundrede.

„*Seit der Mitte des 16. Jahrhunderts zieht das subjektive Element in die Erbauungslitteratur der evangelischen Kirche ein und beherrscht fortan ihre Gebete.*“ Ligesom Luther bekender paa hele Kirkens Vegne, naar han synger „vi“ i sine Salmer, saaledes er ogsaa den første evangeliske Tids Bønner Menighedsbønner. Men nu begynder Privatandagten at gøre sig gældende ved Siden af den kirkelige Bøn. Den bedende siger „jeg“ og gør i Bønnen Rede for sine specielle Forhold og personlige Oplevelser. Og svarende hertil gør baade Følelseslivet og Fantasien sig stærkere gældende. „Töne werden angeschlagen, die dem evangelischen Christentum vom Haus aus nicht geläufig gewesen sind.“

Bønnen bliver mere og mere til Meditation og til Andagt. Og der fremstaar en helt ny Kristusmystik, der ofte føres frem i sværmeriske Samtaler med Frelseren og i Billeder fra *Højsangen.* „*Es ist mit einem Worte die augustinisch-bernhardinische Mystik des Mittelalters, die ihren Einzug in die evangelischen Gebetbücher hält.*“

Dette har man for saa vidt længe været klar over. Man behøver jo blot at kende en Smule f. Eks. til Mollers Andagtsbøger for at lægge Mærke til, hvorledes han benytter og citerer de mystiske Forfattere fra Middelalderen.

Men Spørgsmaalet er, hvorledes denne Mystik har faaet Indpas i den evangeliske Litteratur, der oprindelig stod saa fremmed heroverfor. Det er i saa Henseende karakteristisk, at Luther 1537 formaner til at sky theologia mystica, „in qua et ego aliquamdiu

[Universitetsprogram]. — Althaus's Afhdlg. maa sammenholdes med Becks Bøger bl. a. for de afgørende Korrektiver, han giver dertil.

I videre Forstand henvises ogsaa for det følgende til *Koch:* Gesch. des Kirchenliedes und Kirchengesangs der christl., insbesondere der deutsch. evang. Kirche. 3. Oplag. 1—8 Bd. Stuttgart 1866—76. Og især til *Nelle:* Gesch. des deutsch. evang. Kirchenliedes. 2. Udg. Hamburg 1909.

versatus sum", som Pesten. Og den evangeliske Opbyggelseslitteratur, der staar under hans Indflydelse, er lige til Midten af Aarhundredet aldeles uberørt af Mystik.

Althaus hævder nu den Thesis, at denne Udvikling ikke skyldes dybereliggende indre Grunde: „*Die Frage nach dem Eindringen der Mystik in die evangelische Gebetslitteratur ist in erster Linie nicht ein religionsgeschichtliches, sondern ein litterargeschichtliches Problem.*" Og han paaviser meget interessant, hvorledes det især er den samtidige katolske Litteratur, ikke mindst den jesuitiske, som de evangeliske Andagtsbøger har benyttet. Ogsaa det omvendte har været Tilfældet, saaledes at man kan tale om en formelig Byttehandel mellem katolske og evangeliske Opbyggelsesskribenter.

Men hvad det her kommer an paa er, som han udtrykker det: „*Eine Geschichte der evangelischen Gebetslitteratur schreiben ohne eingehende Berücksichtigung der katholischen ist eine wissenschaftliche Unmöglichkeit*".

Som et særlig tydeligt, rettere skrigende Eksempel herpaa skal der af Althaus's Undersøgelse kun nævnes Philipp Kegels berømte Bønnebog (1. Udg. 1592). Denne Bog, der i det 17de Aarh. blev optrykt atter og atter i næsten alle Nordtysklands større Byer, indeholder kun to Bønner af en evangelisk Forfatter, mens alle de øvrige 226 Stykker er taget fra middelalderlige Kilder og katolske Forfattere fra det 16de Aarhundrede, deriblandt nogle af de mest forbitrede Modstandere af Reformationen. Saaledes findes en Mængde Bønner fra Jesuiterne Canisius's og Michaelis's Bønnebøger — deriblandt en Bøn af den sidste direkte rettet mod den evangeliske Kirke „um Abwendung der schädlichen Spaltung christlicher Religion"!

Man undrer sig unægtelig over, at en Protestant har ment at kunne give den evangeliske Kirke en Bønnebog til Opbyggelse, der udelukkende bestod af middelalderlig Mystik og af jesuitiske Bønner, ja at han har kunnet faa sig til at lægge Menigheden en Bøn i Munden, oprindelig rettet imod den selv.

Men altsaa: Bogen blev atter og atter udgivet, Bønnerne blev bedt af enfoldige Hjærter (man kan næsten sige, at det opfyldtes her igen: „I tænkte det til det onde, men Gud vendte det til det gode"), ja Johann Heermann digtede sin Salme: *O Jesu Christe, wahres Licht* over Michaelis's ovennævnte Bøn.

Dette er ganske vist et ualmindelig groft Eksempel paa mekanisk Afhængighed, men det er betegnende for de overraskende Forhold, som Althaus's Afhandling har fremdraget, og som han

til sidst sammenfatter saaledes: „*Die Geschichte der Entwicklung der evangelischen Gebetslitteratur in der zweiten Hälfte des Reformationsjahrhunderts bezeichnet den organischen Prozesz eines immer stärkeren Einströmens mittelalterlicher Mystik, unter zunehmender Abhängigkeit von der römischen Gebetslitteratur und fortgesetzter Zurückdrängung evangelischen Sonderguts.*[1])

2.

Denne tyske evangeliske Andagtslitteratur er, ligesom Salmedigtningen, meget snart blevet omplantet til eller har sat Præg paa Opbyggelseslitteraturen i de Lande, hvor Luthers Reformation trænger igennem. Ikke mindst i Nordens Lande.

Af dette Forfatterskab skal der her fremdrages den flittige Forfatter af Andagtsbøger fra sidste Fjerdedel af det 16. Aarh. *Martin Moller*[2]), hvis Skrifter, som det her skal vises, har faaet den allerstørste Betydning for den islandske Opbyggelseslitteratur og Salmedigtning i det 17de Aarhundrede.

Hvor stor Anseelse hans Skrifter endnu nyder i hans Fædreland fremgaar deraf, at *Beck* i sit ovenanførte Værk *Die Erbauungslitteratur der evang. Kirche Deutschlands* giver første Bind til Undertitel: „Von Dr. M. Luther bis Martin Moller". Og om det af hans Skrifter, som her særlig skal omtales: *Soliloquia de passione Jesu Christi* bemærker han[3]): „Eine neuere Ausgabe dieser Schrift ist uns nicht bekannt geworden. Sie wäre einer solchen wert."

Martin Moller fødtes — Aaret efter Morten Luthers Dødsaar — d. 11. Nov. 1547 i Leisznitz ved Wittenberg som Søn af en fattig Murer. Paa Grund af de smaa Kaar fik han ingen Universitetsuddannelse, men blev ganske ung Præst — længst i Sprottau i Nedre-Schlesien, sidst i Görlitz i Øvre-Lausitz, hvor han sin

[1]) Se anf. Skr. S. 46 ff. og 103 ff.

[2]) Desværre gaar Althaus ikke nærmere ind paa Spørgsmaalet om Kilderne til Mollers Skrifter. Der foreligger, mig bekendt, ingen nærmere Undersøgelser heraf ud over deres stærke Afhængighed i Almindelighed af middelalderlig Litteratur, der er tydelig nok.

[3]) Anf. Værk. S. 260. Anm. — Det fremgaar af Anm., at Beck ikke kender nogen anden Udg. af Bogen end den anførte fra 1610, som han, skønt han angiver, at Fortalen er dateret 1587, synes at antage for Originaludgaven. Der findes derfor formodentlig intet Ekspl. af denne i Tyskland. Det kgl. Bibl. i Kbh. har derimod et Ekspl. af Oreginaludgaven — „gedruckt zu Görlitz 1587" — meget velbevaret og i jævngammelt smukt Skindbind.

sidste Levetid var blind, og hvor han døde efter heftige Lidelser af Stensmerter d. 2. Marts 1606[1]).

Hans Liv frembyder — ved hans ufuldførte theologiske Uddannelse, ved hans, paa hans Tid ret ualmindelige, Bestræbelse efter at skrive for „enfoldige Folk" og ved hans sidste Tids Blindhed og Lidelser — nogen Lighed med den Mands Liv, for hvis Digtning hans Forfatterskab skulde faa saa stor Betydning.

Derimod var Island paa Hallgrímur Péturssons Tid saa lykkeligt at være nogenlunde forskaanet for den rabies theologorum[2]), der ogsaa skulde gaa saa bittert ud over Martin Moller, skønt han med Flid søgte at holde sig borte fra alle sin Tids theologiske Stridigheder. En nidkær Professor i Wittenberg, Dr. Salomo Gesner, angreb ham hensynsløst og opfordrede alle Stænder og Stæder i Schlesien „sich vor einreiszenden Calvinisten und sacramentarischen Irrthümern vorzusehen". Dog søgte Rektoren i Görlitz Samuel Groszer at forsvare ham, idet han offentlig udtalte: „Es ist dem Mollero zu viel geschehen, und man hätte ihn als einen Mann, der sich zum Disputiren nicht berufen zu seyn achtete, bei seiner erbaulichen schriftmäszigen Einfalt bleiben lassen und mit einer so weitläufigen und dem Verstand der gemeinen Leute, für die seine Schriften eigentlich gewidmet waren, übersteigenden Streitschrift wohl verschonen mögen."

Man har vel her en af Grundene til, at den prøvede Mand i sit Navns Begyndelsesbogstaver læste den stadige Formaning: *Memento mori.* Og det synes at være ganske passende, naar der under hans Billede i Peterskirken i Görlitz læses: *Theologus pacificus et practicus*[3]).

Denne flittige Forfatters vigtigste Skrifter er — foruden hans *Praxis evangeliorum*, en vidtløftig Postil, der endnu bruges — nogle Andagts- og Bønnebøger, nemlig *Soliloquia de passione Jesu Christi*, *Manuale de præparatione ad mortem*, *Natalitia Jesu*

[1]) Ang. hans Levned se — foruden de ovenanførte Skrifter af Beck og Koch — *Giese:* Leben und Schriften des Pastor prim. Moller. Görlitz 1769 og *Lausitzische Merkwürdigkeiten* von Sam. *Groszer,* Rector in Görlitz 1744. 2. Del.

[2]) Endnu *Jón Vídalín* skildrer Tilstandene saa „idylliske" (i Prædiken paa 8 S. e. T. over „de falske Profeter" i *Húspostilla.* 11. Udg. København 1827. S. 85): „Svoddan illgresi sádi fjandmadurinn nidur, medal hveitisins i Christi akri, fram eptir øldunum, svo sem af kristindóms søgunum ljóst er, og sáir enn nú vída í heiminum; en þar fyrir fáum vér aldrei Gudi fullþackad, ad vér vitum ecki af slíku ad segja; enginn er sá, ed leitist vid ad spilla réttri trú í landi voru, þad er stór velgjørníngur Drottins, ad hann hefir unt oss ad verka sáluhjálp vora i einfaldleika vors hjarta; því vil eg ecki hér um framar tala í þetta sinn —" [!]

[3]) *Koch:* Anf. Skr. 2. Bd. S. 212.

Christi, Mysterium Magnum, Meditationes sanctorum patrum, Thesaurus precationum. I de sidste findes nogle Salmer, mest Oversættelser af latinske Hymner, bl. a. *Ach Gott, wie manches Herzeleid,* hvormed „der berühmte Hymnus aus des heiligen Barnhard Zeit, *Jesu dulcis memoria,* das Lied bräutlicher Jesusliebe, seine klassische Wiedergabe im deutschen Kirchenliede erlebt“.[1])

Mollers Skrifter blev meget yndede i Tyskland, „sonderlich vnter denen vom Adel“ (som han selv skriver), og er stadig paa Ny blevet optrykt baade før og længe efter hans Død. Mærkeligt nok synes det ikke at gælde hans *Soliloquia de passione Jesu Christi* (se ovfr. anf. Anm. af *Beck:* Die Erbauungslitteratur S, 260). Skønt Beck smstds. karakteriserer den som „das Trefflichste was unsere evangelische Kirche über das Leiden des Herrn auf dem Gebiete der erbaulichen Literatur aufzuweisen hat.“

Jeg tør ikke udtale mig om, hvorvidt denne Fortrinsstilling som Passionsforfatter for Martin Moller nu vil blive almenanerkendt i hans Fædreland. Men danske Læsere vil næppe være tilbøjelige til at bruge saa stærke Udtryk om dette opbyggelige Forfatterskab i Almindelighed som Beck, naar han[2]) karakteriserer ham saaledes: „Moller ist eine innerlich angelegte Natur von ausgebildetem Gemütsleben, welches sich jedoch vor weichlicher Gefühligkeit zu bewahren weisz. — So weisz Moller — und er thut dies, wo sich in seinen Schriften Gelegenheit dazu bietet — in psychologisch begründeter Ordnung die Andacht von Stufe zu Stufe emporzuleiten und dabei alle Seelenkräfte in Thätigkeit zu versetzen. Dadurch werden seine Schriften erbaulich in des Wortes tiefster Bedeutung.“

Herfor kan der i øvrigt appelleres til Beck selv, naar han i sit ovenanførte senere Skrift (S. 48) korrigerer ovenstaaende Udtalelse saaledes: „eine innerlich angelegte Natur von ausgebildetem Gemütsleben, das aber oftmals in weichliche und süszliche Gefühligkeit übergeht. — Seiner Sprache fehlt zwar die Kraft, aber ein hohes Masz von Geschmeidigkeit und Weichheit ist ihr eigen.“

Det bedste Vidnesbyrd for, hvor yndede disse Opbyggelsesbøger straks blev, er det, at en anden opbyggelig Forfatter *Jesaias Tannenberg* allerede et Par Aar efter, at *Soliloquia* er udkommet, ud-

[1]) *Nelle:* Anf. Skr. S. 80.
[2]) Anf. Skr. S. 259.

giver et lignende Passionsskrift[1]), der benytter Mollers Skrift meget stærkt. Saaledes har han — hvad der i det følgende vil vise sig karakteristisk — under Omtalen af Jesu Sidesaar følgende Laan: „O Herr Jesu, du bist wahrhaftig der rechte Fels, den Moses schlug in der Wüsten, daraus viel Wasser flosz. Hier fleuszt nicht allein Wasser, sondern auch Bluts genug. Hie ist die Thür des Lebens. Nun kannst du in dieser geöffneten Seite deines Erlösers sehen, wie es dein Gott im Himmel mit dir meinet. Dieses treue Herz bleibet nun jederzeit offen stehen mit Gnade, Liebe und Treue. Da ist der gnadenreiche unerschöpfliche Brunnquell — Aus dieser geöffneten Seite, aus diesem Fels des Heils sind die zwei Sacramente geflossen."

Som Moller selv bemærker i Fortalen til *Soliloquia*, har han i sine Bøger imod Tidens Sædvane næsten helt undgaaet latinske Udtryk, af Hensyn til sine „enfoldige" Læsere. Kun Titlerne pynter han dermed, mest med laante Udtryk fra Kirkefædrene — saaledes er „Soliloquia" hentet fra Augustin.

3.

Den fulde Titel paa Martin Mollers Passionsbog i Originaludgaven paa det kgl. Bibl. er: „*SOLILOQVIA DE passione Jesu Christi.* Wie ein jeder Christen Mensch, das allerheyligste Leyden und Sterben vnsers HERRN Jesu Christi, in seinem Hertzen bey sich selbst betrachten, Allerley schöne Lehren und heilsamen Trost daraus schöpffen, vnd zu einem Christlichen Leben, vnd seligen Sterben, in teglichem Gebet vnd Seufftzen, nützlich gebrauchen sol.

Aus heiliger Göttlicher Schrifft, vnd den alten Vätern, mit fleisz zusamen getragen, Durch

Martinum Mollerum, Diener des heiligen Euangelii zur Sprottav."

Bagest paa Bogens sidste Side staar der: „Gedruckt zu Görlitz, bey Ambrosio Fritsch. Im Jahr, M.D.L.XXXVII."

Bogen har følgende Dedikation:

„Dem Edlen Gestrengen, Ehrenvhesten vnd Wolbenampten Herren, Brandan von Zedlitz, auff Harttmanszdorff, jetzundt zur Sprottav, etz. Meinem günstigen Herrn.

Auch Der Edlen viel Ehrentugendreichen vnd Wolbenampten Frawen Agnes von Zedlitz, gebornen Schaderitzin, Frawen auff Harttmanszdorff jetzundt zur Sprottaw, etz. Meiner günstigen Frauen Geuatterin."

Fortalen er dateret:

[1]) *Passional.* Leipzig 1592. Se *Beck:* Die Erbauungsliteratur. S. 268.

„Zur Sprotta den 9. Septembris, Anno 1587. E. G. Dienstwill. allz. Martinus Mollerus.“

Af Fortalen skal der af Hensyn til det følgende her citeres:

„Wenn du aber disz Bilde, oder sonst ein gemalet Crucifix ansihest, mustu daran mit deinen Gedancken mit nichten kleben bleiben, Sondern dich schwingen in die Schrifften der heiligen Propheten vnd Aposteln, welche dir das rechte lebendige ECCE HOMO vorbilden, vnd das allerheiligste Leiden deines Heylands gantz lieblich vorhalten vnd erkleren.“ Fortalen gennemgaar dernæst Herrens Lidelser under 11 forskellige Synspunkter og tilføjer saa: „Wer nun disz ECCE HOMO also ansiht, vnd das heylsame Leyden vnsers HERRN Jesu Christi mit solchen gedancken betrachtet, der wird befinden, das es freylich sey eine Historia vber alle Historien, die man nimmermehr gnugsam lesen nimmermehr gnugsam betrachten —“

Derpaa følger 8 Læsestykker ud af Kristi Lidelse, hvortil Forfatteren bemærker: „nicht der meinung, das es solte eine auszlegung sein der heyligen Passion, In betrachtunge, das jetzundt viel schöne Bücher verhanden, darinnen gemelte Historia herrlich und lieblich erkleret ist, sondern viel mehr, das ich den einfeltigen Leyen eine geringe vnd einfeltige anleitung zeigen wollen, waserley weise sie jhnen die schönen Lehren, den heylsamen Trost, vnd allerley gute Vermanungen, so sie von der heyligen Passion, beyde in den Büchern lesen, vnd in den Predigten hören, solten nütze machen, vnd in ihren Anfechtungen, im Gebete, im Creutze vnd Hertzenleyd, im Leben vnd Sterben, teglich recht gebrauchen. Darumb ich disz Büchlin SOLILOQVIA, obsvol ein *barbarum vocabulum* ist, genennet habe, das ist, eine anleitunge, wie ein einfeltiger Christen Mensch die History des heiligen Leidens Jesu Christi, bey sich selbst, mit andechtigem Gebete, vnd tröstlichen Seufftzen, teglich betrachten, vnd fruchtbarlich brauchen sol.“

3. KAPITEL

Martin Mollers Skrifter (spec. Soliloquia) paa (Dansk og) Islandsk — Soliloquia og Passionssalmerne.

1.

Martin Mollers Skrifter fandt meget snart stor Yndest og Udbredelse i Danmark. De er sikkert straks blevet læst paa

Tysk her i Landet „sonderlich vnter denen vom Adel“[1]), og efterhaanden udbredes de ogsaa i Oversættelser. Saaledes *Manuale de præparatione ad mortem*, „fordansket af Hans Oldeland“ Kbh. 1610. — Sst. 1613. — Sst. 1621. — Sst. 1692; og „offuersæt af Arent Berentsen“ Kbh. 1637.[2])

Soliloquia de passione Jesu Christi ses ikke at være oversat til Dansk før 1647[3]). Fortalen er dediceret til „Iffver Vind, til Nørholm, Danmarckis Rjgis Raad, oc Befalningsmand paa Dalum, samt hans Velbyrdige, Elskelige oc kiere Frue, Frue Helvig Skinckel, oc deris kiere Velbyrdige Børn. — Datum Helsingør, den 1. Januarii, Anno 1647. Eders Velb. Plictskyldige Tienere. Hermand Holstein, Brunopolitanus.“

2.

I Island har Martin Mollers Skrifter vundet forholdsvis endnu hurtigere og større Udbredelse og Yndest. *Hálfdán Einarsson* anfører i sin *Historia literaria Islandiæ* følgende Oversættelser af hans Skrifter:

Soliloquia de passione Jesu Christi, oversat ved *Arngrímur Jónsson* 1593, udgivet i Hólar 1599, 1611, 1651, 1662, 1746 og i Skálholt 1697; (det maa bemærkes, at det kgl. Bibl. i København ogsaa har Ekspl. af en Udg. fra 1677); *Meditationes sanctorum patrum*, ovs. ved Guðbrandur Þorláksson, udg. i Hólar 1607 og 1655 og under en anden Titel i Skálholt 1686; *Manuale de præparatione ad mortem*, ovs. ved Guðbrandur Þorláksson, udg. i Hólar 1611, 1645, 1661, 1753; *Mysterium Magnum*, ovs. af Guðbrandur Þorláksson, udg. i Hólar 1615, 1727. Desuden anfører han en uudgivet Oversættelse af en Postil af Martin Moller, formodentlig hans *Praxis evangeliorum*.[4])

[1]) Alene *Karen Brahes Bibliotek* i Odense har — foruden 3 Ekspl. af den danske Ovs. af *Manuale de præp. ad mortem* og 1 Ekspl. af den danske *Soliloquia* — paa Tysk 2 Ekspl. af *Praxis evangeliorum*, 1 Ekspl. af *Manuale* og 1 Ekspl. af *Soliloquia*.

[2]) *Bibliotheca Danica* I. S. 451.

[3]) *S. d. p. J. C.* Hvorledis ethvert Christet Menniske vor Herris Jesu Christi allerhelligste Lidelse oc Død, i sit Hierte eller hos sig self skal betracte, der af øse allehaande skønne Lærdomme oc nyttige Trøst, oc til et Christeligt Leffnet oc salige Død, i daglige Suck oc Bøn, nytteligen skal bruge. Af H. Guddommelige Skrifter, oc de Gamle Fædre med Flid tilsammendragen, Ved Martinum Mollerum Den Christelige Meenighed til Görlitz Ministrum Primarium. Men nu aff Tydsken udsat paa Dansk Tungemaal ved Herman Holstein. Kiøbenhaffn Anno M.D.C.XLVII.

[4]) Anf. Skr. Hauniæ 1786. S. 225, 239, 240, 222. Støttet af en Bemærkning af Biskop Jón Helgason er jeg tilbøjelig til at antage, at Aarstallet 1611 for 2. Udg. af *Soliloquia* beror paa en Fejltagelse af H. E. — muligvis med *Manuale* af 1611. Udgaven findes heller ikke paa Bibliotekerne i København og Reykjavík. Og som det bl. a. fremgaar af Halldór Hermanssons Gennemgang af det 16de Aarh.'s islandske Bøger i *Islandica* IX 1916, skal man være noget forsigtig over for H. E.'s Opgivelser.

Denne Liste viser, mener jeg, at i sikkert intet andet Land har Mollers opbyggelige Skrifter været saa yndet Læsning som i Island.

Biskop *Guðbrandur* synes at have været helt forelsket i dem og at have ønsket at faa hele Mollers Produktion omplantet paa Islandsk.

Det hedder i hans egen Fortale til *Meditationes sanctorum patrum:* „fyrer nøckrum Aarum vtlagt handa Børnum mijnum og nøckrum godum Vinum, þeim til Vppvakningar, og ad hallda þeim vid sannan Guds otta, og huxade eg ecke, at þær skylldu vijdar koma. Enn eg formerke nu, ad fleire goder Menn girnast þessar godar Bæner og Aminningar —“

Ikke mindre karakteristisk baade for Biskop Guðbrands Syn paa de kirkelige Forhold i hans Alderdom og for, hvor højt han satte hele denne nye tyske Opbyggelseslitteratur, er de Ord, han bruger i Fortalen til sin Oversættelse af *Mysterium Magnum*, en Bog, som paa mange Steder falder os for Brystet ved sine Smagløsheder ud fra det yndede Billede fra *Højsangen:* Brudgom og Brud om Kristus og Menigheden. („Sa mykle Leyndardomur, vm þad himneska Brullaup, og andlega Samteinging vors Herra Jesu Christi, og hans Brwdur christelegrar Kirkiu“, hedder det paa Titelbladet). Han siger der: „Eg hefe leinge efad mig, huørt eg skyllde laata þennan Bækling koma j Lios eda ecke, vegna þess, ad mier lijst nu su Aulld komen, ad ecke er gløgt ad sia huørt þad kiemur til Gagns eda ecke. Hier j Lande hefur nu vered kient og predikad Guds ord meir enn j sextijger Ar, Enn Avøxturen syner sig, huørnen þad er medteked af allmørgum —

Og þad er nu so komed ad marger laata sier vm Munn fara, ad vier giørum ecke annad enn ad skrafa og skrifa vm Idran, Idran, annad være jafnþarft, Oss sie ecke annad tijdara enn ad avijta og straffa, snagga og deila, Vier skylldum giøra hreint fyrer sialfs dyrum aadur enn vier strøffum adra: Kaste sa steine fyrstur sem er aan Synda, etc. I Pavadomenum (so sem gamler Menn meiga muna) voru Menn af Hiarta godviliader og fwser ad sækia sinar Soknarkirkiur — Nu er almenneleg Kløgun vm allar Sueiter, huørsu Folke verdur ad naudga til ad heyra Guds Ord. — — —

Evangelium vill huør Madur heyra j þa Meining, ad hann meige lifa og lata sem hann vill. —

Þar fyrer þarf eingen ad vndrast þo Gud reidest og straffe þuilijkt ogudlegt athæfe, og Føraktan sins heilaga Ords med Hardendum, Hungre og Hallære, so sem nu ahorfest. Ecke er langt ad

minnast a þa Landplaagu, sem gieck, Anno 1602. Þa i þessare Syslu alleina, fiellu af Hungre ecke færra enn aatta Hundrud Manna, bæde af þeim sem a Hwsgang foru, og hinum sem jnne laau med Eymd og Neyd. Enn huad hafa Menn batnad sidan? Þad ma Gud betra. —

Enn af þui eg true og treyste þar vppa ad so sem skrifad stendur j þridiu Bok Konganna 19. Cap. Þegar Spamaduren Elias meinte ad allur Israels lydur være fallen fra Gude og til Baal, og hann være eirn epter orden, þa fieck hann þad Andsuar, ad Gud hefde laated epter vera siø Þusunder Manna, sem ei høfdu loted Baal nie minst vid hann. So vona eg og nu ad Gud Drotten mune eiga nøckra riettruada, gudhrædda og med Guds Anda vpplysta a medal vor, Þeir ed slijkar hiartnæmelegar og gudrækelegar *Meditationes*, Aminningar og brennande Bæner munu elska og jdka vilia og lata sier þær liuflegar Aminningar til Hiarta ganga sem hier standa, so ad þeir giøra Idran og Yferbot. — —

Þar fyrer er þad riett og christelegt, ad huør og ein christen Manneskia og christens Mans Saal nefne jaate og medkienne oskielfd og ohrædd sig ad vera hans Brwdur, enn hann sinn Brwdguma. —“

Den gamle Biskops Kollega i Skálholt *Oddur Einarsson* har sikkert sat Mollers Skrifter lige saa højt at dømme efter Fortalen til hans *Passio*[1]):

„Epter þui eg hefe formerkt, ad hier j Skalholtsstykte, finnast marger Prestar, sem ecke predika vm Føstu tijman j midium Vikum, vm Pijningar Historiu vors Herra Jesu Christi —

Þeir kienna vm Bokaleyse, ad þeir hafe ecke þesshaattar Predikunar Bækur feinged, og kunna ecke yfer þær ad komast, huar med þeir kunna þo ecke med riettu afsakader ad verda, Þuilikar Bækur eru margar til sem þeim meiga fullt gagn giøra, so sem su agiæta Bok SOLILOQUIA, og adrar fleire. — Þa villde eg lata þessar Heiløgu Predikaner almennilega vtganga, med Raad og samþycke þess virduglega froma og Gudhrædda Herra, Herra Gudbrands Thorlaks Sonar, Superintendentis Hola Styckis[!].“

Et morsomt Vidnesbyrd om, hvor kendt „su agiæta Bok SOLILOQUIA“ blev paa de Tider i Island er et Vers af den bekendte *Øfugmæli Bjarna Jónssonar skálda:*

[1]) *Passio* Su Heilaga Historia, vm Pijnu og Dauda vors Endurlausnara Jesu Christi. So sem hinn H. Mattheus hefur hana saman skrifad. I siø stuttar Predikaner saman dreigen. Og a Islensku wtløgd, af H. Odde Einarssyne Superintendente, Schalhollts Sticktis. Þrykt a Holum. Anno M.D.C.XX.

Horfði eg Sverðfisk hissa á,
hann til kirkju vendi,
á *Eintali* hélt *sálar* sá
sinni under hendi.[1])

3.

Et Udtryk for den samme Yndest er det ogsaa, at der i Aaret 1661 udkommer en Oversættelse paa Vers af *Soliloquia de passione Jesu Christi* af *Pétur Einarsson* under følgende Titel: „*Eintal salarennar* vid sialfa sig. I huoriu ein Christenn Saal yferuegur og hugleider þa saaru Pijnu og Dauda sijns Lausnara Herrans Jesu Christi, og tekur sier þar af agiætar Kienningar og hugganer. I Psalmvijsur miuklega snued af Petre Einars Syne Løgriettu Manne fyrir Vestann. A Holum 1661.“[2])

Dette er altsaa en versificeret Oversættelse, paa lignende Maade som f. Eks. Johann Gerhards *Meditationes* og hans *Praxis pietatis* ved samme Tid foreligger paa islandske Vers ved Sigurður Jónsson til Presthólar, og ligesom saa mange andre udenlandske (særlig tyske og danske) opbyggelige Skrifter i denne og den følgende Tid er omdigtede paa Islandsk.[3])

Pétur Einarsson begynder først sin Versifikation med det 9de Kap. i *Soliloquia* (i Overensstemmelse med Lidelseshistorien i *Gudspiøll og Pistlar:* „Og þa þeir høfdu Lofsøngen lesed“, se ovenfor) og følger derfra slavisk den islandske Oversættelse af Martin Mollers Passionsskrift, idet han Kapitel for Kapitel søger at gengive baade den indledende „Historia“ og den følgende „Eintal“ i Vers, der saa vidt mulig faar alting med.

Forsøget er derfor ogsaa, poetisk set, faldet meget uheldigt ud. Digtningen er uden nogetsomhelst personligt Særpræg, og Versifikationen gennemgaaende saare tarvelig og ubehjælpsom. Som et enkelt Eksempel kan citeres Slutningsverset af første Kapitel:

Yfer Megn freistast ei laat mig,
O Jesu minn þess bid eg þig,
ei framar enn rijs vnder vel,
o minn, o minn Emanuel.

[1]) *Jón Þorkelsson:* Anf. Skr. S. 411.

[2]) Efter Hálfdàn Einarsson (Anf. V. S. 66) er for øvrigt ogsaa Mollers *Meditationes* blevet sat paa Vers af en ukendt Forfatter i 125 utrykte Sange. (Jfr. senere til Johann Heermann S. 140 og 190.)

[3]) Mange af disse opbyggelige oversatte Rimværker, som altsaa var paa Moden i hine Dage, er ikke naaet frem til Udgivelse. Der er næppe sket nogen større Skade derved, efter flere af de udgivne at dømme. Se hertil Hálfdàn Einarsson: Anf. Værk Sectio II, § 3.

Men Pétur Einarssons Forsøg er fra en anden Side set af stor Interesse. *C. Rosenberg* har lagt Mærke til den lille Bog.[1]) Han karakteriserer den med Rette saaledes: „Versene ere slette, Stilen kluntet, det Hele et maadeligt Arbejde“; han fremhæver, at det „har Interesse som Tegn paa en almindeligere Trang til en ny Slags gudelig Digtning, hvori de hidtil adskilte Hovedarter forenedes“; og han drager for saa vidt en Parallel i det ydre med Hallgríms Passionssalmer, som han bemærker, at „her den *historiske, lyriske* og *didaktiske* Sang ere, ikke sammen*stillede* som hos Pétur Einarsson, men *sammenvoxede til organisk Enhed.*“

Men han har ikke undersøgt Pétur Einarssons Bogs Forhold til det tyske Forbillede, han er ikke blevet opmærksom paa, at der kunde foreligge et intimere Slægtskabsforhold mellem Pétur Einarssons tarvelige Rimværk og Hallgríms berømte Passionsdigtning, for saa vidt som de begge — om end paa højst forskellig Maade — er afhængige af Martin Mollers Andagtsbog, og han har derfor ikke foretaget nogen Undersøgelse af Forholdet mellem *Soliloquia* og *Passíusálmar.*

En nærmere Sammenligning mellem P. E.'s og Hallgríms Bøger ligger paa Forhaand nær, al den Stund de behandler ganske det samme Æmne, er blevet til ganske paa samme Tid, og Pétur Einarsson efter en lignende kort Indledning begynder sin Fremstilling af Lidelseshistorien paa samme Sted som Hallgrímur og i øvrigt gaar frem i samme Orden som han.

Jeg finder det her kun nødvendigt eksempelvis at citere Begyndelsen — ogsaa af Hensyn til en Sammenligning mellem P. E.'s Indledningsbøn og Hallgríms „Innleiðsla“:

„I Capitule. Huørnenn DRottenn epter Lofsaungenn gieck til Vidsmiørs fiallsins, og huad hann a veigenum talade vid sijna Læresueina.

Ton, Mykellre Farsælld mæter sa.

O Gud laat helgann Anda þinn, oss veita styrk og naad, ad Hugleidum j huørt eitt sinn, þad Himneskt Giæsku raad, þa so elskader aumann Heim, wt gafst þinn kiæra Son, til Endurlausnar øllum þeim, sem a hønum hafa von. Historiu Pijnu Herrans þui, høfum jafnlega minne j, fullnadar boot hann fyrer oss vann, Fridstilltest Reidenn hørd, tynda Saude so aptur fann, sinne lid veitte Hiørd, med Fødur og Anda heidrum hann, og hædstre Þackargiørd.

Historiann.

Þegar med Sueinum sitt vid Bord, seinast ad Jesus var, og ad Lofsaung med lijufleg Ord, lesnum til enda þar, epter Vana hann

[1]) Anf. Værk S. 489.

wtgieck þa, yfir Lækinn Cedron, til Oliveti, sem leidenn la, med Læresueinum Guds Son."[1])

Det var da ogsaa P. E.'s *Eintal salarennar*, der ledede mig til Antagelsen af Muligheden for et Afhængighedsforhold mellem Passionssalmerne og *Soliloquia* og til en nærmere Undersøgelse af dette Forhold.

Man har ikke godt kunnet undgaa at blive opmærksom paa Sammenhængen mellem den islandske Salmedigtning og den nye gudelige Litteratur i Tyskland og Danmark efter Reformationen. Saaledes skriver Grímur Thomsen: „Enda má af fleiru ráða, að hin þýzka prótestantiska andagipt náði furðanlega fljótt til Íslands" — og nævner i det følgende Eksempler derpaa.[2])

[1]) Dette er sikkert tilstrækkeligt til at vise det svælgende Dyb, der er befæstet mellem disse Rimerier og Hallgríms fine Kunst.

I Indledningsbønnen er der imidlertid trods den kluntede Form saa megen Lighed i Tankegangen med Hallgríms „Innleiðsla", at man maaske tør slutte til, at de begge er byggede over det samme Grundlag. (Se det følgende.)

[2]) Sálmar og Kvæði. I. Reykj. 1887. S. IX. — I det foregaaende hævder han, at Paul Gerhardts Salmer allerede maa have været kendt paa Island 1660—70 og af Hallgrímur, da denne citerer en af hans Salmer i det bekendte Motto foran *Pass.*:

Was trauerst du doch,
Gott lebet noch?

En saadan Afhængighed forekommer mig uomtvistelig for dette Citats Vedkommende, *hvis* man da kan gaa ud fra som ganske afgjort, at Manuskriptet i Landsbibl. i Reykj. (J S 337,. 4to) er skrevet af Hallgrímur selv, eller *hvis* man bestemt kan afvise Muligheden for, at Mottoet kunde være skrevet til senere. Det er i alt Fald mistænkeligt, at det findes citeret i to Former.

En bestemtere Paavirkning paa *Pass.* fra Gerhardts Salmer, der udkom første Gang 1648, er der i øvrigt næppe Tale om. Og jeg kan for saa vidt være enig med Jónas Jónsson, naar han (i *Almanak hins íslenzka Þjóðvinafélags* 1914 S. 54—55) tager Afstand fra de andre Eksempler paa Afhængighed af Gerhardt, som Grímur Thomsen giver. Der er saaledes næppe Grund til at se Efterligning i den berømte Begyndelse: „Upp, upp mín sál og allt mitt geð" af „Auf, auf mein Herz mit Freuden" i en Paaskesalme af Gerhardt, da dette er en meget almindelig Indledning i Salmer, og, som det skal vises (jfr. ogsaa ovenfor S. 42), Hallgrímur maaske snarere andet Steds fra har faaet disse Ord lagt paa Læben.

— Efter at dette var skrevet, har jeg faaet den Mistanke til Citatet af Gerhardt, som jeg nærmest var ført til af indre Grunde, bekræftet ved en Undersøgelse af de ydre. Prof. Páll Eggert Ólason har nemlig vist mig den Elskværdighed at undersøge det nævnte Manuskript nærmere, spec. Citatet af Gerhardt. Af hans Resultater, som han har meddelt mig i Brev, skal jeg meddele følgende, der er af Interesse baade for Manuskriptets Historie og for Citatet:

„Eftir nokkuð nákvæma íhugun og samanburð held eg að handrit Passíusálmanna í Landsbókasafni (JS 337, 4to) sé ørugglega með eiginhendi H. P. Af því að:

1o eg hefi borið saman passíusálmahandritið við vizitazíubókina og sýnist vera á þeim sami blærinn. — Enn fremur er til annað handrit, sem einmitt hefir verið talið með hendi H. P. og er það Snorra-Edda (H. P. var eins og kunnugt er hneigður

Men hele Forholdet har endnu ikke været rigtig undersøgt; man har bl. a. ikke haft Øje for den Betydning som Mollers *Soliloquia* kunde have haft for *Pass.*, skønt der paa Forhaand kunde være Sandsynlighed for, at en saa udbredt og yndet Oversættelseslitteratur som de Mollerske Andagtsbøger maa have øvet Paavirkning paa Hallgrímur, og skønt de mange islandske Versifikationer af udenlandske Opbyggelsesbøger lægger det nær at antage, at ogsaa Hallgríms Passionsdigtning er blevet til ud fra den samme Tendens i Tiden og i sin Opstaaen har haft et lignende prosaisk Grundlag at gaa ud fra.

Det skal her vises, at Mollers *Soliloquia* har været et meget benyttet Grundlag for Hallgrímur under Udarbejdelsen af *Pass.*, ja at man paa visse Punkter kan betegne *Pass.* som en vidunderlig Genfødelse i en from og dyb Digtersjæl af *Soliloquia* (f. Eks. i Sammenligning med Pétur Einarssons slaviske Versifikation af samme). Og hertil skal føjes en Henvisning til et Par Smaaskrifter, udkommet før *Pass.*, som viser tydelig Paavirkning af *Soliloquia* og paa flere Punkter Overensstemmelse med Hallgríms Salmer.

fyrir fornan kveðskap) og sannast það á samanburði, að høndin er sú sama á Snorra-Eddu-hdr. sem á Passíusálmahdr.

2do. Í Passíusálmaútg. á Hólum 1780, sem Magister Hálfdan Einarsson gaf út segist hann *hafa eignazt* eiginhandarrit H. P. af passíusálmunum, sem hann gaf Ragnheiði Brynjólfsdóttur, og sýnir þar orðamun úr því, og er sá orðamunur samhljóða passíusálmahdr. (JS. 337, 4to). — Enn fremur er skrifað aftan á passíusálmahdr. (JS. 337, 4to), *að Hálfdan Einarsson hafi eignazt hdr. frá Jóni Bjørnssyni í Hjarðardal 1773,* og er það skrifað með eiginhendi Hálfdans Einarssonar. Og þá komum við að 3. atriðinu. *Hver var Jón Bjørnsson í Hjarðardal?*

3tio Jú, faðir Jóns Bjørnssonar var Bjørn á Núpi í Dýrafirði, faðir Bjørns: síra Jón Torfason á Breiðabólstað í Fljótshlíð (d. 1716), en faðir hans var: síra Torfi Jónsson í Gaulverjabæ (d. 1689), en síra Torfi var bróðursonur Brynjólfs byskups Sveinssonar í Skálholti og einnig svili hans. Þá er allt skiljanlegt. Br. bp. Sv. *gaf* síra Torfa með *erfðaskrá allar sínar bækur* (þar á meðal auðvitað passíusálmahdr. (JS. 337, 4to), sem Ragnheiður Brynjólfsdóttir hafði fengið að gjøf frá H. P. En hún var þá dáin fyrir løngu). Þar með er gátan ráðin og má beinlínis *ættfæra* hdr. (JS. 337, 4to). Það gengur mann fram af manni í sømu ættinni, þangað til Jón Bjørnsson í Hjarðardal fær það til eignar Mag. Hálfdani rektor Einarssyni.

„*Citatið*“ *úr Gerhardt* held eg ekki vera með hendi H. P., heldur *með hendi síra Jóns Torfasonar á Breiðabólstað* (sjá að ofan) og er næstum viss um það. En það er trúlegt, að síra Jón hafi þekt Paul Gerhardt. Og ef þetta er rétt, þá styrkir það enn betur það, sem að ofan er sagt.“ —

Hermed anser jeg det for afgjort, at Haandskriftet er skrevet af Hallgrímur selv, men ogsaa at al Tale om Paavirkning af Paul Gerhardt paa Hallgrímur maa opgives.

Det er — i Parentes bemærket — i øvrigt ejendommeligt at lægge Mærke til, hvilken Betydning Bispedøtre har haft baade for Passionssalmernes Tilblivelse (se nedenfor) og for deres Opbevaring.

4. KAPITEL

Passionssalmerne sammenlignet med Eintal Salarennar.

1.

Det er et stærkt Vidnesbyrd baade om den levende Forbindelse, islandsk Kristendom har staaet i med det stærke lutherske Aandsliv i Tyskland og Danmark paa den Tid, og om den store Yndest, Martin Mollers Skrifter straks har vundet, at hans *Soliloquia*, som udkommer 1587, allerede 1593 er oversat til Islandsk og 1599 udkommer (mens man i Danmark maa nøjes med at læse Bogen paa Tysk indtil 1647).

Det er paa Forhaand umuligt andet end, at Hallgrímur maa have kendt og faaet en vis Paavirkning af denne Gennemgang af Lidelseshistorien, som er udgivet paa hans Barndomshjem under hans Faders Frændes og Beskytters Biskop Guðbrands Ægide (første Gang 15 Aar før hans Fødsel og i øvrigt en eller to Gange endnu, inden *Pass.* udkommer, sidste Gang faa Aar før Hallgrímur nedskriver sine Salmer), og som Bispen i Skálholt et Par Aar efter hans Fødsel anbefaler sine Præster saa stærkt som „su agiæta Bok SOLILOQUIA" (se ovenfor).

Og det kan være meget sandsynligt (bl. a. paa Grund af Fortalen til *Pass.*), at Hallgrímur allerede fra Barnsben af har været kendt, ja maaske fortrolig med Originaludgaven af Arngrímur Jónssons Oversættelse. Til en Sammenligning mellem Teksterne i de to Bøger mener jeg derfor, at det er rigtigst at benytte Udgaven af *Eintal* af 1599.[1]) Jeg har brugt et smukt, men en Smule defekt Ekspl. paa det kgl. Bibliotek, som enkelte Steder er sammenholdt med en senere Udgave. Og jeg er gaaet ud fra den Tekst til *Pass.*, som findes i Grímur Thomsens ovenfor nævnte Udgave[2]), som det formentlig er rigtigst at gaa ud fra, saa længe der ikke findes en Udgave efter moderne Udgivelsesprincipper. Den er dog sammenholdt med 1. Udgave af 1666, uden at der derved er fundet Varianter, der spiller nogen væsentlig Rolle for nærværende Opgave.

Titelbladet til Originaludgaven af Arngrímur Jónssons Ovs. af *Soliloquia* er saaledes:

„*Soliloquia de Passione Jesu Christi.* Þad er. *Eintal Salarennar*

[1]) Udg. af 1651 er i øvrigt et næsten uforandret Optryk af 1. Udg.

[2]) Det vilde for saa vidt have givet et mere malende Billede af Sammenligningen, om ogsaa Citaterne fra *Pass.* var blevet gengivet med den gamle Retskrivning fra Originalmanuskriptet eller fra 1. Udg. Men i Realiteten er det her uden Betydning.

vid sialfa sig, Huørsu ad huør christen Madur hann a Daglega i Bæn og Andvarpan til Guds, ad tractera og Hugleida þa allra Haleitustu Pijnu og Dauda vors Herra Jesu Christi og þar af taka agiætar Kienningar og heilnæmar Hugganer, til þess ad lifa, gudlega og deyia Christelega. Saman teken vr Gudlegre Ritningu og Scriptis þeirra Gømlu Lærefedra, Enn wr Þyskunne vtløgd Af Arngrime Jons Syne. Anno 1593."[1]) Paa Bogens sidste Blad: „Prentad a Holum. Anno M.D.XC.IX".

Fortalen har følgende Dedikation: „Gudhræddum og Erlegum Kuennmans Personum þeim Systrum baadum, Halldoru og Christinu, Gudbrands Dætrum, mijnum kiærum Systrum j Drottne, Oska eg Naadar og Fridar af Gude fyrir Jesum Christum, med allskonar Lucku og Velferd Lijfs og Saalar, Amen."

Af den videre Fortale skal her citeres: „Vm þennann Naadarbrunn talar Gud, Esa 55 — Þesse same Nadarbrunnurenn seigest Jesus sialfur vera. Johannis 4. Cap. Huørs Fyrermyndan ad var sa Hellusteirnenn, af huørium Gud liet Vatslindena dasamlega wtspretta, sijnu Folke til lijfganar og næringar, Exodi 17. Numeri 20. Cap. So vard Christur fyrer vorar Synder særdur, sleigenn, barenn, og sundurmarenn, Esaie 53. So ad af hønum vtflyte sa Lijfs og Naadarbrunnuren, sem oss eilijflega endurnærer. [Jfr. den senere Gennemgang af Kap. XX. smlg. m. *Pass.* 48.] Nu þo ad øll Lijfssagan Herrans Jesu Christi (auk annarar Heilagrar Ritningar) leide oss og vijse ad þessum naadar Brunnenum, Þa er þo sa Lijfssøguparturenn sem hliodar vm hans Blessudu Pijnu og Dauda, sa eirna hellste og Hiartnæmaste þar til. —

So sem þeir munu sialfer framar sanna, er þennann Bækling elska og a Hiartad leggia, huørium eg þarf ej med mørgum Ordum ad hæla edur frammhalda, þui hann lofar sig sialfur, sem sa fær giørst ad vita er reyner. Hann hefur a þyska Tungu samsettann af Heilagre Ritningu, sem sia ma, sa aagiæte Þion j Vijngarde Drottens, Er Martinus Mollerus nefnist, og hann kallar Soliloquia Animæ, Saalarennar Eintal vid Gud og sialfan sig. —

Eg hefe fyrir nøckrum Aarum þessare Bok snued a vort Modur

[1]) Titelbladets Aarstal er blevet misforstaaet (saaledes Biskop Finnur og Espólín jfr. *Islandica* IX S. 63) om Udgivelsesaaret. Baade Fortalens Datering og Aarstallet for Trykningen viser, at Bogen kom ud 1599, men at den blev oversat 1593 (jfr. „fyrer nøckrum Aarum" i Fortalen).

Sandsynligvis har Arngrímur baade lært den tyske *Soliloquia* at kende og oversat den i København Vinteren 1592—93, „having gone there in connection with the litigations which Bp. Guðbrandur and he himself were engaged in" (jfr. *Islandica* IX S. 44). Altsaa samtidig optaget af „Morðbréfabæklingarnir" og af Herrens Lídelseshistorie! Les extrémes se touchent.

Maal, af þui eg þottest vm þetta efne ønguann Bækling hiartnæmara funded hafa. Þad og annars ad þesse Historiu Parturenn, er sialldnar alment vm Hønd hafdur, helldur enn hinn hlute af Lijfsøgunne Herrans Christi, sem ad meira Parte er j þeim Sunnudaga og annara Hatijda Gudspiøllum saman teken. Þann þyska Formaala hef eg ecke vtlagt, vegna þess, þad sama kiemur seirna framm j Bokenne, sem j hann er spunned. Eg hef og vijda i þessum Bæklinge vered, Liber Interpres. Þad er, ecke bundenn vid Bokstafe og atkuæde, Helldur rwmlega vtlagt, og sumstadar (þo ovijda) nøckud lijted vndan teked, so sem mier hefur þott epter vorre Maalysku, hellst til Skilnings horfa.

Enn yckur mijnar Fromu Systur j Drottne, hef eg j ønduerdu þetta mitt litla Omak a þeim Bæklinge skeinkt og giefed, og yckur þesse Islensku *Soliloquia* anafnad, fyrir þann skulld, ad þa þesse Bok kom mier fyrst fra Høndum, reyndust mier ønguer sem hana munde so vel jdka, sem þid baadar. —

Og med þui yckar kiære H. Fader, sem nu helldur a sinne Boka jdiu (huad Gud giefe sem leingst) þessu voru Lande til eilijfs Saalargagns, vill nu med ødru þennann Bækling prenta laata epter nøckra Manna Bon og Beidslu, sem þesse Soliloquia sier kiær hafa, þa sie eg þad giarna, ad sem flester mætte þessa lijtelmotlega Omaks sem eg hefe hier til lagt niotande verda, Þar med hef eg skiled mier þad j skrifara laun, ad Prentarenn skyllde þennann litla Formaala ecke vndann skilia. Yckur Systur badar bid eg, og adra þessa mijna einfallda Meining vel fyrer mier ad virda, Vilian fyrer Verked taka, og laata sem ad Aast mune fylgia Aums giøfum. — Skrifad a Mel j Midfirde, 8 dag. Feb. Anno. 1599.

Arngrimur Jons son."

Naar man først ved et nærmere Bekendtskab med Indholdet af *Eintal* er blevet opmærksom paa den Forbindelse, der bestaar mellem den og *Pass.*, kan man ikke undlade at lægge Mærke til de Ligheder, der findes mellem Arngríms Dedikation og den tilsvarende Dobbeltdedikation af Hallgrímur, som første Gang findes trykt i Udg. af *Pass.* af 1727. Jeg skal her kun citere følgende Ord til *Helga Aradottur* og *Christina Jonsdottur:* „Þid baadar bered aagiætleg Skijrnar Nøfn: Þvi ønnur hefur sitt Nafn af Helgun. Siaaed (Erusøm Heidurs Kvinna) I þessum Psalmum er sunged og sagt umm þad rietta Efne vorrar Helgunar — Ønnur hefur sitt nafn ødlast af Christo, þvi Christina þydest Christenn Saala. — Erusøm Heidurs Kvinna, I þessum Psalmum syng eg umm Christ-

um, og þad Efne sem ydur og alla Trwada Riett Christna giører, bæde fyrer Gude og Mønnum. Af einum, Jesu Christi Bloods Verdskulldan alleinasta helgudum og christnum Huga, Sende eg ydur (hverre fyrer sig) Erlegar og Gudhræddar Heidurs Kvinnur, þessa lijtelmotlegu Papijrs Gaafu. Skr. Saurbæ 1660. 5 Maj."

Allegoriseringen over Navnene er karakteristisk for Hallgrímur. Men foruden den almindelige Lighed i Tidens Dedikationer findes der paafaldende Overensstemmelser mellem de to Fortaler, bl. a. deri, at de begge er rettede til to „ærlige og gudfrygtige Hæderskvinder", og i et Udtryk som dette hos Arngrímur: „þessa lijtelmotlega Omaks", som synes at klinge igen i Hallgríms: „þessa lijtelmotlegu Papijrs Gaafu."[1])

2.

Eintal Kap. I begynder med et Citat fra det berømte Jesaja 53_{5-6} (Langfredagsepistlen), hvortil der er knyttet en længere „Forberedelse til Betragtningen af Herrens Lidelse", hvoraf følgende skal citeres:

„Huada Lof edur Þackargiørd kunnum vier þier þar fyrer maklega ad færa? —

Þess vegna vil eg *taka mig vpp*, o Drottenn minn Jesu, og til þinna allra Helgustu Saara ganga. —

Hugleid nu Saal mijn, huar af kanstu þijns Drottins Kiærleika lioslegar ad merkia, enn af hans Saarum? —

Þuiad hier a Jørdunne er *eckert heilnæmara*, eckert dyrmætara, *til ad græda Saar minnar Samuisku, til ad hugga Hiarta mitt j øllum Krosse og Motgange, so sem þetta þegar eg vel og aluarlega huxa vm þijn Saar, minn Liufe Lausnare.* Jfr. ogsaa foran: „Þuiad *Pijnan Jesu Christi er þad besta Skiol j øllum Freistingum, og su einka Lækning j mote øllum Syndum.*"

Kapitlet slutter med: „Og nu, minn Herra *Jesu*, vil eg med þinne Hialp og *fyrer Heilags Anda Nad*, vppbyria þessa Idiu, sem mijna Saal epter langar, og vil tractera og hugleida og mier hiartgrona giøra þijna Heilaga Pijnu. Eg vil mier þad *allt* fyrer Hendur taka, og j giegnum skoda, og hallda Samtal þar vm vid mitt eiged Hiarta og mijna Saalu. Drottenn minn, laat þu mier þad vel vegna, og laat þessa mijna Idiu vera *þijnu heilaga Nafne til Lofs og Dyrdar*, og mijnu Hiarta til æfenlegrar Huggunar og Heilsubotar."

[1]) Dedikationen kan læses i sin Helhed gengivet i *Sálmar og Kvæði* I S. 374 ff. (dog ikke helt nøjagtigt).

Det er iøjnefaldende, at der i det berømte Forspil paa otte Vers til *Pass.* findes Genklange af denne „Forberedelse". Her findes straks stærkt fremhævet den *Tiltale til Sjælen,* som er Udtrykket fra den mere subjektive Opbyggelseslitteratur saaledes som den ikke mindst kommer til Orde med Martin Moller.[1]) Og dette er jo Temaet i Hallgríms Forspil lige fra første Linje, Temaet, som atter og atter vender tilbage gennem de 50 Salmer.

Desuden finder jeg, særlig i de ovenfor fremhævede Ord og Sætninger, afgørende Overensstemmelse baade i Udtryk og Tankegang med Hallgríms „Innleiðsla", bl. a. den berømte Begyndelse:

1. Upp, upp, mín sál og alt mitt geð
— — — — — — — — — —

og

6. Hvað stillir betur hjartans bøl,
enn heiløg drottins pína' og kvøl?
hvað heftir framar hneyksli' og synd,
enn herrans Jesú blóðug mynd?

7. Hvar fær þú gløggvar, sál mín, séö
sanna guðs ástar hjarta geð,
sem faðir gæzkunnar fékk til þín,
framar enn hér í Jesú pín?

8. Ó, Jesú, gef þinn anda mér,
alt svo verði til dýrðar þér
uppteiknað — — — — —

De følgende Kapitler gennemgaar i Overensstemmelse med Bugenhagen (se *Historia Pinunnar* af 1558 ovenfor S. 91) Farisæernes og Judas's Aftale om Forræderiet, det jødiske Paaskelam, Indstiftelsen af den hellige Nadver, Fodtvætningen, Forudsigelsen af Forræderiet og Ordene til Peter, Johs. 14—17.

Det hele gør et temmelig tilfældigt Indtryk; snart er Betragtningerne overdrevent brede og vidtløftige (som i Betragtningen over Paaskelammet), snart paafaldende korte og magre (som i de Par Sider, der er føjet til de 4 Kapitler fra Johs.).[2]).

Det bør maaske nævnes, at Mottoet fra 1 Kor. 11 paa Titelbladet til *Pass.* findes citeret Kap. IV under Omtalen af den hellige Nadver (jfr. S. 163).

[1]) „In wohlthuendster Weise lernen wir solche Verbindung [„Meditation" i inderlig Forbindelse med „Cogitation" og „Contemplation"] aus den erbaulichen Schriften *Martin Mollers* kennen. Hierin liegt — die Eigentümlichkeit und der Wert der Arbeiten Mollers." *Beck:* Die Erbauungsliteratur. S. 258.

[2]) Disse 8 Kapitler, som Hallgrímur her med god Grund lader uænset, har han (som nævnt S. 76) senere skrevet tilsvarende Vers til i *Andleg keðja.*

3.

Med Kap. IX begynder Gennemgangen af den egentlige Lidelseshistorie fra „Og sem þeir høfdu Lofsøngen sunged“, saaledes at hvert Kapitel begynder med „Historian“, et Stykke af den harmoniserede Lidelseshistorie, hvortil der føjes „Eintaled“, en længere Betragtning, inddelt i mindre Grupper, hver med sin Overskrift. Der skal senere gaas ind paa Forholdet mellem den versificerede Gengivelse af Lidelseshistoriens Tekst i *Pass.* og Teksten i „Historian“ i *Eintal;* her skal først paavises afgørende Overensstemmelser mellem *Pass.* og Udtryk, Billeder og Tanker i „Eintaled“.

Kap. IX er overskrevet: „*Huørnen Drotten Jesus epter Lofsøngen, gieck til Vidsmiørs Fiallsins, og huad hann a Veigenum talade vid sijna Læresueina.*“

Det hedder her: „Drotten kienner oss, ad vera þacklaatum, þegar ad vier høfum medteked Guds Laan og Gaafur — — Skoda nu mijn Saal hid mykla Lijtelæte þijns Drottins, Þui þo hann være Herra yfer allre Skiepnu, liet hann sier ecke minkun þikia med sijnum Læresueinum, Bordpsalmen ad lesa, og Maten eda Maaltijdena ad þacka. Og hier med hefur hann þier Epterdæme giefed, ad þu skuler hans Fotsporum fylgia. Þess vegna, Huørt sem þu etur eda dreckur, eda huad þu giører med Ord og Verk, þa giør þad allt j Nafne Drottins Jesu, til Dyrdar Gude, og þacka Gude Fødur fyrer hann, 1 Pet. 2. 1 Cor. 10. — — Þui eingen tekur þad hønum er ecke giefed, þui huad hefur þu þad, þu hafer ei þeiged? 1 Cor. 4.“

Jfr. I 10. Guðs sonur sá, sem sannleiks ráð
sjálfur átti á himni' og láð,
þáði sitt brauð með þakkargjørð,
þegar hann umgekkst hér á jørð.

11. Þurfamaður ert þú, mín sál,
þiggur af drottni sérhvert mál
fæðu þína og fóstrið alt;
fyrir það honum þakka skalt.

12. Illum þræl' er það eilíf smán,
ef hann þiggur svo herrans lán
drambsamlega og dreissar sig;
drottinn geymi frá slíku mig.[1])

[1]) Den der kommer til disse Vers fra Kingos mægtige Præludium over den samme Tekst, vil uvilkaarligt undre sig over, hvor nøgternt Hallgrímur digter over Herrens „Lovsang“. *Eintal* giver Forklaringen.

Hertil føjer Hallgrímur yderligere det kønne lille Vers om Bøn før Bortrejsen, som er særlig paa sin Plads under islandske Rejseforhold:

> 14. — bænarlaus aldrei byrjuð sé
> burtfør af þínu heimile.

I *Eintal* følger nu nogle langtrukne Betragtninger over „Disciplenes Forargelse“ og „Hyrden og Faarene“, som Hallgrímur ikke gaar ind paa.

Des mere gribes han af følgende Billede: „*Vm Gang Drottens yfer vm Lækinn Cedron.* Þesse Lækur hann rennur j mille Jerusaalem og Fiallsins Olíueti, ofan epter einum Dal, hefur Nafn feinged af Myrkre, og sem liklegt er af dimmu Vatne, eda vegna þess hann hefur runned j diupum Dal, og med Skoge vøxnum tueim meigen.“

> Jfr. 15. Yfir um Kedrons breiðan bekk
> blessaður þá með sveinum gekk;
> sá lækur nafn af sorta ber,
> sýnir það góðan lærdóm mér.

Forklaringen af Navnet Kedron sætter Hallgríms Fantasi i Bevægelse; han ser det „sorte Vand“, idet han for Bogstavrimets Skyld sætter „sorta“ ind i Stedet for „Myrkre“ (jfr. dog lige efter i *Eintal:* „þennan myrkua eda suarta Læk Cedron“), ligesom han af samme Grund lader den lille Vinterbæk svulme op til „Kedrons breiðan bekk“.

Eintal drager nu den ofte brugte Parallel mellem Jesu og Davids Gang over Kedron: „Þa gieck hann [David] eirnen med sijnum Vinum og Fotgangande Þienørum yfer vm þennann myrkua eda suarta Læk Cedron.“ Men Hallgrímur har ikke Tid til at udnytte dette Æmne, som f. Eks. *Kingo* har benyttet i de kendte Strofer:

> David engang, tung om Hierte,
> Gik hen over Kedrons Vand,
> Fuld aff Harm, aff Graad og Smerte,
> Flugtig i sit eget Land;
> Men, o Jesu, motte du
> Ikke ængstes mere nu?
> Du, som dig til Døden skynder,
> Bær ald Verdens Sorg og Synder.

Medens Kingo ikke gør videre ud af den „sorte Kedron“, end at han skriver i et følgende Vers:

Nu, saa vil jeg mig da vende
Hen til Kedrons sorte Bek,
Og fra Verdens Vellyst rende
I en Poenitentzes Sek; —

har Hallgrímur al sin Opmærksomhed rettet paa at finde „góðan lærdóm" deri, saaledes som det udvikles i Billede efter Billede over Temaet: Synderen, der følger efter Jesus paa hans Gang over Kedron, jfr. Versene 16—22.

Ogsaa her er der beslægtede Tanker og Udtryk i *Eintal*, saaledes: „Þui Christur er vndan geingen, þui hlytur þu ad fylgia hønum epter. O þu Myskunsame Jesu Christe, hvad margan Hrygdargang a Madur christen fyrer Høndum j giegnum Freistingar og Krossburd, Sotter og Vesølld, Hungur og Anaud, Smaan og Spott, Jaa j giegnum Neyd og Dauda, fyrr enn hann komest þennan Eymdar dal Heimsins a enda, sem so næsta dimmr og þraungr er."

Jfr. 16. Yfir hørmungar er mín leið
æ meðan varir lífsins skeið;
undan gekk Jesús, eftir ég
á þann að feta rauna veg.

21. Vort líf er grasgarðs ganga rétt,
grøfin er øllum takmark sett.
— — — — — — — — —

Og: „Hialpa þu mier Drottenn Jesu Christe, ad eg þolenmodur sie a mijnum Veige og j Lijtelætenu þier fylge, so sem þijner Læresueinar."

Jfr. 19. — — þér er kært
þolinmæði og geð hógvært.

Der følger nu en Betragtning i *Eintal: „Drotten avijtar Petur fyrer Oftraust* — Þar af sier þu Saal mijn [af Peters oftraust], huad miøg vier meigum treysta vppa vort Holld og Blod." Smlg. hermed det berømte Vers:

26. Sú von er bæði vølt og myrk,
að voga freklega' á holdsins styrk,
án guðs náðar er alt vort traust
óstøðugt, veikt og hjálparlaust.

Af den følgende Betragtning i *Eintal: „Vm þann Grasgard Gethsemane, sem þydest Vidsmiørs Pressa"* skal der citeres: „Þui bæde Judas og nalega huør Madur visse, ad hann var vanur opt-

lega ad vera j þessum Grasgarde, i huørium hann eflaust opt hefur bedest fyrer, og sig til sinnar Pijnu bwed."

Jfr. II 6. Oft hafði Jesús í þann stað
áður gengið; því veit ég það,
hefir sannlega herrann minn
hugsað um pínu' og dauða sinn,
fulltingis beðið føðurinn þar,
svo fengi' hann staðizt píslirnar.

Men den enfoldigt smukke Lokalisering af „Urtegaarden" til den islandske fattige Kirkegaard i V. 7 er Hallgríms alene.

Det hedder nu umiddelbart derefter i *Eintal:* „Hier skaltu athuga, Saal mijn, ad þad er eingen Markleysa, ad Herran Christur er med sijnum Læresueinum til Vidarsmiørs Pressunnar geingen, Þui þar med avijsar Christur, ad hann eine hafe Vijnþruguna troded, og eingen af Folkenu medur hønum Esaj. 63. Þar var hann pressadur med Guds Reide, — — — enn þu hefur þo troded Vijnþrugu þeirrar hrædelegu grimdar Reide Guds Fødurs."

Jfr. II 1. Jesús gekk inn í grasgarð þann,
Gethsemane er nefndur hann;
af olíu þrúgan sú auknafn bar,
olíutréð rétta herrann var,
olíum hjálpræðis allra fyrst
af hans lífi þar pressaðist.

Og for det andet Billede af Vinpersen ovenfor fra Esaj. 63 smlg. senere:

IV 3. Áður var svoddan um þig spáð,
ásett fram kom nú herrans ráð,
þú hlauzt guðs reiði-þrúgu einn
þreyttur að troða, Jesú hreinn.

Saaledes løser Hallgrímur de to Billeder ud af den Indfiltring, hvori de findes i *Eintal,* og omdanner dem hver for sig til to smaa faste Vers. En tredje Allegori (over Josuas og Kalebs Vindruklase Numeri 13), som Tyskeren har hobet ovenpaa i den samme Sammenhæng, har han derimod ingen Brug fundet for.

Endelig har *Eintal* en meget „tysk" og langtrukken Betragtning, hvor den Tids Yndlingsbilleder fra Højsangen paa en for os forunderlig Maade sammenblandes med Billedet af Getsemane Have:

„*Vm þann Grasgard i huørium Drotten vard fangen.* Huørt er nu þinn Vnnuste geingen Saala mijn? Can 6. Vid vilium leita

ad hønum. Minn kiæraste hann er nu geingen vt j sinn Grasgard, Jaa, j einn Alldengard er hann geingen, ad hann skiemte sier j Grasgardenum og plocke Liliurnar. Sia hier mijn Saal, Eins og þijn Eymd vpphofst j Alldengardenum Paradijsar, So lijkade Drottne sijna Pijnu i Grasgardenum ad vppbyrja, so hann med sijnum blodugum Sueita afrekade þier Rwm og Vist j Paradijs."

Det er meget karakteristisk for Forholdet mellem Hallgrímur og hans tyske Forbillede, at han her lykkeligt ganske er undgaaet at falde i den Fristelse at genfortælle Martin Mollers rædsomme „Kærestehistorie" fra Getsemane Have, hvor Jesus skal „more sig i Urtegaarden og plukke Lilier". Han har kun taget Sammenligningen mellem Faldet i Paradisets Have og Genoprettelsen i Getsemane Have, hvilken han — i Fortsættelse af Billedet af Olietræet i V. 1 — atter her (concretum pro abstracto) prægnant fæstner i Billedet af de to Træer, Dødens og Livets Træ.

Jfr. II 2. Í aldingarði fyrst Adam braut,
aftur Jesús það bæta hlaut;
aldingarðs-eikin ávøxt gaf,
eymd, synd og dauði kom þar af;
í aldingarði ljúft lífsins tréð
lífgunar frjóvgun veita réð.

4.

Kap. X er overskrevet: *„Vm þad Kualafulla Daudans strijd Christi, hans gratlega Bæn, og Blodugan Sueita, a Vidsmiørs Fiallenu."*

Hallgrímur har formodentlig under Udarbejdelsen af *Pass.* med *Eintal* som Grundlag digtet mere og mere paa egen Haand for saa atter og atter at vende tilbage til Tanker deri, hvor han finder en „Lærdom", der forekommer ham anvendelig. (Jfr. Beg. til *Pass.* III *„Um herrans Kristi dauðastríð í grasgarðinum":*

1. Enn vil ég, sál mín, upp á ný
upphaf taka á máli því,
— — — — — — —

med Overskriften til Kap. X. Hallgrímur synes her „endnu en Gang" at vende tilbage til dette Kapitel[1].) I hvert Fald findes

[1]) Dette turde være en sandsynligere Forklaring end Anekdoten, om at H.'s Kone skal have brændt de to første Salmer, hvorefter han senere „tog fat paa Ny", saaledes som Salmen begynder! Se *Gestur Vestfirðingur* 1855 S. 79.

der ikke saa gennemgaaende en Anvendelse af Tanker fra dette Kapitel. Dog er sikkert følgende benyttet af *Eintal:* „Hann stod so opt vpp af Bænenne, gieck so fra og til sinna Læresueina, med storre Angist og Sorgarvijle, vitande ei, huad hann skyllde giøra, gieck aptur og framm fyrer Harme, gieck vpp og nidur, langt og þuert vm Grasgarden, j Suartnættenu, þotte gott ad Læresueinarner skylldu skrafa nøckud, og villde þar med Huggunar leita a sinne hrædelegre Kuøl og Angist —“

Jfr. III 2. Til og frá gekk hann þrisvar þó,
þar fékkst ei minsta hvíld né ró,
undanfæri því ekkert fann;
allstaðar drottins reiði brann;
gegn um hold, æðar, blóð og bein
blossi guðlegrar heiftar skein.

3. Himnaljósið var honum byrgt,
helzt því af nótt var orðið myrkt;
ástvina huggun øngva fann;
allir sváfu um tíma þann;
— — — — — — — —

Ligeledes: „einn Eingell af Himne kom nidur og styrkte hann. Oho, siaa þar mijn Saal, huørsu Drotten hefur sig lijtelæckad, Skaparen þiggur Styrk af Skiepnunne, Herran af sijnum Þienara. Ad vijsu þa ertu nu minne haattar orden enn Einglarner.“

Jfr. III 15. — — heilagur engill himnum frá
herra sinn kom að styrkja þá.
Enn hefir þú hér einn lærdóm,
iðka og lær hann sál mín fróm.

Naar Hallgrímur ikke dvæler mere ved dette dog vist for ham meget interessante Paradoks fra *Eintal,* at „Herren bliver styrket af sin Tjener“, hænger det vist her sammen med, at han bliver saa optaget af den „Lærdom“, som han lidt længere henne falder i Tanker ved:

„*Herran Christur vænte og beid epter sijns Fødurs Hialp.* Þo þier þike Hialp Drottins fresta, mijn Saal, þa skalltu samt vona hennar, þui hun mun eflaust koma. Þui siaa þu hier, þo Gud Almattugur Fader hefde so asett, og sinn Son j slijka Daudans Angist koma laated, þa sende hann samt sinn Eingel af Himne, til ad styrkia hann. — — Þui hans Einglar eru j kringum þig, þegar þu giører þijna Bæn, so sem þeir voru j kringum Herran Christum, og færa þijna Bæn framm fyrer hann, so sem Eing-

ellen sagde til Tobiam, Eg bar þijna Bæn framm fyrer Drottenn, Tobi. 12.“

Jfr. III 16. Ef hér verður, sem oft kann ske,
undandráttur á hjálpinne,
bið, styn, andvarpa æ þess meir
sem aukast vilja harmar þeir;
føðurlegt hjarta hefir guð
við hvern, sem líður kross og nauð.

17. Sjá þú, að engill sendur var
syni Guðs hér til huggunar;
þeir góðu andar oss eru nær
alla tíma þá biðjum vær,
helzt þá lífsenda líður að,
Lazarí dæmi kennir það.

Hallgrímur har opnaaet stor Virkning med smaa Midler ved at fjerne den temmelig uvedkommende Tobias (ligesom han saa ofte springer de altfor mange gammeltestamentlige Paralleler fra *Eintal* over) og indsætte Lazarus i Stedet for.

Kapitel X indeholder en hel Del andre ofte langtrukne og abstrakte Betragtninger. Saaledes: „*Søk og Efne til slijkrar Hrygdar Angistar og Harmkuælingar Drottins*“ — en vidtløftig Gennemgang i Læreform, lidet benyttet i Enkelthederne af Hallgrímur, men Hovedpunkterne synes dog at komme for igen i *Pass.* II og III. *Eintal* nævner følgende „Grunde til Herrens Dødsangest“: Angst for Døden, vore Synders Byrde, Guds Vrede („su brennande ognar Reide þijns Fødurs a Himnum“) og Helvedesangsten: „Jaa, mijn Saal, þar fyrer ber hann sig so hryggelega, og er lijkur þeim sem fara til Heluijtis, og Hialp øngua hafa.“

Jfr. III 5. Framar sést hér, hvað fárleg sé
fordæmdra kvøl í helvíte;
frá einni plágu til annarar
í yztu myrkrum þeir hrekjast þar;
— — — — — — — — — —

Maaske har ogsaa *Eintals* Udtryk om „Syndens Byrde“: „Aunnur Søk til þinnar hryggelegu Angistar, Drotten minn Jesu, var su hrædelega og þunga Byrde vorra og alls Heimsins Synda, huøriar Gud Fader a þig lagt hafde“ foranlediget det berømte Billede:

II 14. Mér virðist svo sem mín misgjørð
sé meiri' að þyngd enn himinn og jørð;
o. s. v.[1])

[1]) Jfr. hermed S. 177 f.

To følgende meget almindelige Betragtninger er overskrevet: „*Huør Mismunur sie a mille Pijnu Guds Sonar, og annara Pijslar-uotta, sem glader hafa geinged til sijns Dauda*“ og „*Huad Christum þuingade til þess, ad hann villde lijda soddan Kuøl Pijnu og Angist*“. Hallgrímur synes her klogelig at være gaaet ganske rolig forbi disse Overvejelser, naar undtages et enkelt Udtryk som dette: „Þig kualde Løgmaalsins Bøluan. Enn þa hefur þu giørt kuitta af henne.“

Jfr. II 15. — — hans sorg, skjálfti og hjartans pín
hjá guði er eilíf kvittun mín.

Derimod er der en Betragtning: „*Nu koma agiætar Kienningar og Huggunar Greiner, sem vier skulum taka oss til Lærdoms af þessu Daudans strijde Christi. Og þar næst, Huad føgur Alldin vier meigum plocka vr þessum Alldengardenum Herrans Jesu Christi Pijnu og Angistar.*“ Her findes der Udtryk, som tydelig er taget op af Hallgrímur: „Ad sønnu Drotten Jesu, Eg hefe þier þessa Armædu auked, Eg var Søk og Efne til þinnar Hrygdar, Aull þijn Kuøl og Pijna kom af mier til. Nu sie eg þad, Drotten minn — Awuij Drotten minn Jesu — —“

Jfr. II 13. Samvizkan mig nú sjálfan slær,
sé ég það gjørla, Jesú kær;
mín synd, mín synd, hún þjáði þig,
þetta alt leiðstu fyrir mig;
avi! hvað hefi' ég aumur þræll
aukið þér mæðu, drottinn sæll.

Dette er jo næsten det samme paa Vers.

Jævnføres kan ogsaa „Gleym ecke þeirre jnnelegre Aminningu þijns Lausnara, mijn Saal, ad hann þrysuar sinnum tekur til Ords, og seger, Vaked og bidied“ med III 1 og 2 og især

IV 18. Svoddan áminning, sála mín,
sannlega skyldi ná til þín,
— — — — — — — —

Og forinden findes der i Kap. X en udførlig og meget realistisk Udmaling af Ligheden mellem de fordømtes Pine i Helvede og Jesu i Getsemane, som vel ligger bag ved det ovenfor citerede fra III 5; saaledes: „So sem þinn Lausnare j Grasgardenum hafde stundlega Hrygd Hrædslu og Kualanna Angist, Eins hliota allar idranarlausu Manneskiur j Heluijte ad hafa æfenlega Hrygd, æfenlega Hræslu, æfenlega Kuøl Pijnu og Angist —“

Men — som ofte ellers[1]) — faar Hallgrímur *det* sagt kort og gribende, som Tyskeren udmaler bredt og uskønt.

Slutningsverset i III

18. Heiður, lof, dýrð á himni' og jørð,
hjartanleg ástar þakkargjørð,
drottinn Jesú, þér sætast sé
sungið af allri kristninne
fyrir stríðið, þig þjáði frekt,
það er vort frelsi æfinlegt. Amen.

kunde synes at give Genklang af følgende to Bønner i *Eintal:* „Gief Naad Lausnare mijn, og hialpa ad þijn Pijna vijdfrægest til Veralldarennar enda, so sier til þijn snwe, og þig tilbidie allar Þioder Jardarennar — — Lofadur siertu Drotten Jesu, sannur Gud og sannur Madur, sem þig j Daudan fyrer oss hefur giefed, og oss eilijft Hialpræde hefur afrekad, Amen."

Endelig skal der jævnføres et Par Udtryk fra det sidste Afsnit i Kapitlet, der er overskrevet: *„I Sijdasta Maata er hier ad merkia huørsu trulega Herran Jesus hann aminner sijna Læresueina, so ad þeir skule vaka og bidia, ad þeir falle ecke j Freistne."* Det hedder her: „Þiona Gude med Vøkum og Bænum Dag og Nott, og vert buen vid Freistingum —"

Jfr. IV 22. Bænin má aldrei bresta þig,
búin er freisting ýmisleg;
— — — — — — — —

og videre: „Þijn Skijrn sie þier sem einn Skiølldur —"

Jfr. IV 8. — — vitni skírnin mín um það ber.

Resultatet af en Gennemgang af Kapitel X bliver da, at flere Hovedtanker og Udtryk gaar igen i II, III og IV, men at Hallgrímur af den store og ret uordentlige Bunke Betragtninger vælger nogle, han kan bruge, idet han sammenstiller dem i mere historisk Rækkefølge, ligesom han i det hele gaar frem efter Teksten for Lidelseshistorien temmelig nøjagtigt, som den lyder. Og navnlig i II findes der ganske selvstændige „islandske" Vers og Billeder, f. Eks. det bekendte V. 7 og det gamle Ord

10. — — huggun er manni mønnum að,
— — — — — — — —

[1]) Det gælder ogsaa her, hvad der er sagt om *Sólarljóð:* „Hvor behersket er skildringen af kvalerne, hvor stilfærdig malende fortællingen om saligheten!" *Paasche:* Kristendom og kvad. Kristiania 1914. S. 165.

5.

Kap. XI er overskrevet: „*Huørnen Drotten var forraden j Grasgardenum, Og huad fleira þar vid bar.*"

For *Pass.* V kan der vist kun anføres uvæsentlige og temmelig tvivlsomme Overensstemmelser.

Men for *Pass.* VI kan Omtalen i dette Kap. af Eva: „So sem Ormuren sueik Euam" — jævnføres med

6. Evu munn eplið eina
aumlega ginnti' um sinn;
— — — — — — — —

Senere hedder det: „Drotten minn Jesu, forda þu minne Saalu þui, ad hun biode þier Hreckuijsennar Koss — — Vakta þig, Saal mijn, ad þijn Gudrækne sie eingen Hræsne, og þiona ecke Drottne med følsku Hiarta. — Statt vpp og gief þijnum Lausnara Koss Trwarennar og Elskunnar —." Heraf synes der at være Genklang i

V 3. — — Varast þú, sál mín, svik og prett;
— — — — — — — — — —

i VI 7 og især i VI 9, hvor Hallgrímur efter den skønne — og af *Eintal* ganske uafhængige — Sammenligning mellem det at give Jesus Kys og at modtage Sakramentet skriver:

9. — — Guðs vegna að þér gáðu,
gef honum ei koss með vél;
í trú og iðrun þig tjáðu
og tilbú þitt hjarta vel.

Fra *Eintals* Tekst i det følgende kan disse Udbrud: „Hvørsu viliuglega og hlyden giecksu til þijns Dauda? Huørsu feigen giørder þu þijns Fødurs Vilia?" sammenstilles med

VI 4. Føðurnum hjarta hlýðinn
hann gafst á þeirra vald;
sál mín, því sért ókvíðin,
sjá þitt óhlýðnis gjald;
viljugur vildi' hann bæta,
víst er þín skylda auðsén;
ást og auðsveipni mæta
áttu að leggja ígen.

Man faar det bestemte Indtryk, at Hallgrímur ligefrem er faldet i Tanker over de to Ord „viliuglega" og „hlyden" i *Eintals* Tekst og har gjort sit Vers over dem, idet han har anvendt dem i omvendt Orden og har modsat „Frelseren" og „Sjælen" i de to Henseender.

VI 3. Hér af má heyra' og skilja
herrans vors Jesú makt;
— — — — — — —

synes foranlediget ved en Sætning i *Eintal* kort efter: „Þu liest, minn Lausnare þijna Ofsoknara, siaa þitt Almætte.“ [1])

En Betragtning i dette Kap. er overskrevet: „*Drotten vill ei laata med Suerde veria sig.*“ Det hedder her: „Læresueinarner villdu veria sinn Lauard med Suerde, Þo spurdu þeir ad aadur, huørt þad være ecke hans Vilie. *So skalltu og giøra mijn Saal, Huad þu villt* giøra edur *aforma*, þa *tak þier raad, so þu jdrest ecke þar epter.* Ja, tak Raad hia Gude þijnum, og *lat hans vitnisburde vera þijna Raadgiafa, Laat þier seigast af hans Orde,* þad mun þig giøra goodan.“

Jfr. hermed VII 1—3, især Linjerne:

— — Sál mín, þar gjør að gá.
Ef þú áforma vildir
eitthvað, sem vandi' er á,
þarfleg ráð þiggja skyldir
— — — — — — —
seint þá að iðrast er.
— — — — — — —
guðs orð fær sýnt og sannað,
hvað sé þér leyft eða bannað;
það skal þitt leiðarljós.

Vi har her et karakteristisk Eksempel paa, hvorledes Hallgrímur tydelig nok har bygget sine tre Vers op paa Hovedtankerne, ja til Dels benyttet de enkelte Udtryk (se de fremhævede Ord i *Eintal*) i denne meget almindelige og slæbende Tankegang. Men samtidig lyser det frem, hvorledes hans Digteraand svæver over Vandene og skaber Kosmos af Kaos. De kedsommelige Sætninger bliver genfødte til friske Ord og faste Vers; han vinder en levende Udvikling for Tankegangen ved at modsætte det menneskelige ufuldkomne Raad i V. 2 med Guds Ords Lys i V. 3; og midt ind i det internationale Opbyggelsessprog, som han har overtaget fra Tyskeren, taler han pludselig sit Modersmaal med saa gammel en Klang, at det er, som vi hører Hávamál:

2. — — og þig vel fyrir sjá;
af því oftlega sker,
sá, sem er einn í ráðum,
einn mætir skaða bráðum;
— — — — — — — —

[1]) Se for VI 12—13 i øvrigt Smlg. med *Passio* S. 163 f.

Rundtom i *Eintal* findes der Træsnit af samme Type som i Datidens andre Opbyggelsesbøger, kommet ind sammen med disse fra Tyskland. (Jfr. Luthers Ord i *Passiebogen* om „legfolks biblia“.)

Undertiden har man ved Skildringen i *Pass.* Indtrykket af, at Hallgrímur har haft disse naive Billeder for Øje, mens han skrev sine Vers ned. Saaledes her i VII, hvor Hallgrímur med en gammel Sagamands Kraft og Nøjagtighed gør Rede for Peters Kamp med Malkus, men hvor samtidig den realistiske Skildring af Peters Angreb

4. — — hans trúi’ ég bræðin brynni,
og beint í flokkinn hjó;
— — — — — — —

minder paafaldende om det vedføjede Billede, hvor Malkus ligger paa Jorden og Peter hugger til med et frygteligt Hug, saa man synes at kunne se paa ham, at „bræðin brynni“.

De følgende Vers 8—11, hvor Hallgrímur uddrager, ikke Hávamáls, men den lutherske Moral af denne Begivenhed, kan sammenholdes med *Eintal:* „Huør sem hefner nu sialfur, a þeim vill Drotten hefna sijn, og hønum þa Synd tilreikna, ad hann villde taka Hefndena fra Drottne.

Nu er Veralldlegt Valld j Guds Þionustu till þess, ad hefna og refsa þeim sem illa giøra, Enn Kienneuallded skal ecke lijkamlega Hegning edur Straff a leggja, þui þeirra Vopn og Veriur eru ecke Holldlegar, helldur Andlegar, krøptugar fyrer Gude, so sem Moses Guds Madur hafde sijns Embættis Vopn og Veriur, sem voru Bænen, Forlijkunen, Reykelsed, þar med hann stod j mot Reidenne, og giørde enda a Neydenne.“

En Sammenligning viser træffende, baade hvilke Forandringer og Udeladelser *Eintals* Tekst er undergaaet, og hvorledes Klarheden og Myndigheden er paa Hallgríms Side. Og Moses gør unægtelig et mere virkeligt Indtryk her!

Jfr. 8—11. — — sverð drottins dómarinn ber,
— — — — — — — —

burt sníddu grein lastanna;
merk dæmi Móisis;
— — — — — — — —

Ræn ei guð sínum rétti,
því reiknast hefndin hans,
— — — — — — — —

sverð drottins, sem hér nefnist,
sannliga á þér hefnist;
— — — — — — — —

Endnu kan fra dette Kapitel citeres et Par Sætninger. Det hedder i *Eintal:* „og þeir høfdu ei lagt Hendur a hann, þui hans Tijme var þa ei komen, — So þecker Gud (Saala mijn) Daga og Stunder þeirra Gudlegu, og þeir eru aller vpp j hans Bok skrifader sem komande eru, og þa þegar aadur nøckur þeirra vard".

Jfr. VIII 9. Ég læt mér þessu jafnframt sagt,
Jesú, af orðum þínum,
enginn gat hendur á þig lagt
af eigin vilja sínum.

10. Þann takmarkaða tímans punkt
til setti faðirinn mildi,
nær það ánauðarokið þungt
yfir þig ganga skyldi.

11. Eins upphaf líka' og ending með
allrar hørmungar minnar,
faðir himneski', er fyrir séð
í forsjón miskunnar þinnar.

Det er næsten, som om Hallgrímur i denne prægtige „Prædiken", som han i fire „Punkter" holder over Jesu „Prædiken for Jøderne", for det andet „Punkts" Vedkommende i den første Verslinje ovenfor giver en Tilstaaelse af, at han har laant Tanken andetsteds: „Ég læt mér þessu jafnframt sagt."

Endvidere læses der i *Eintal:* „Saal mijn, Huad vøllt er Mannanna Hialp j Neydenne." Det kan sammenholdes med

IX 2. — — far því varlega' að fallvølt er
frænda og vina trúin.

Men Tanken er jo ikke saa ualmindelig (mindst hos Hallgrímur selv, som Gennemgangen af hans øvrige Digtning ovenfor har vist), at han ikke skulde kunne være faldet paa den i denne Sammenhæng uafhængigt af *Eintal.*

6.

De følgende Kapitler synes kun at have sat sig ganske svage Spor i *Pass.* Hallgrímur har formodentlig, som vi, fundet, at der sandt at sige næppe er Fugls Føde at finde paa disse altfor mange Citater fra Gl. Test. og paa disse altfor lange Skildringer af Synden. I Stedet derfor har han heldigvis givet os sine egne personlige og inderlige Bønner og sit djærve folkelige Retsind.

Naar undtages den ovenfor nævnte tvivlsomme Lighed i IX, synes IX og X ganske uden Forbindelse med *Eintal.*

Kap. XII handler om: „*Huørnen þeir binda Jesum og huada Dom hann fieck af Kiennemanna Høfdingionum, og huilijkar Smaner han aatte ad lijda af þeirra Þienørum.*“

Her kan maaske Skildringen i XIV's første Vers og Hovedtanken i Salmen om Jesu „næturkvalir“ have nogen Forbindelse med følgende Bemærkning i *Eintal:* „Nv sem þeir Menn er hielldu Jesu, heyrdu ad Aulldungarner og Skriftlærder kølludu hann Dauda verdan, þa lietu þeir ecke af þa alla Nott, ad slaa og beria, hæda og spotta Herran Christum.“ Men i saa Fald har rigtignok Ordet om at gøre en Myg til en Elefant faaet en helt ny og poetisk Betydning.

7.

Kapitel XIII, som har til Overskrift: „*Vm þad hryggelega Fall S. Peturs, og hans Hiartans aluarlega Idran*“, maa sammenholdes med *Pass.* XI og XII.

Der findes Udtryk her, som synes at have fremkaldt Linjer i XI, f. Eks.: „Þui Holld og Blod erfer ecke Guds Rijke, og er falluallt og fanytt j Neydenne“ — jfr. V. 9; „Huxa og huørsu Petur hefur og Drotten elskad, og huad hugadur hann var, ad fylgia hønum i Daudan. Þetta audsyner hann med Verkenu j Grasgardenum — —“

Jfr. 10. Áður í aldingarði
óhræddur Pétur var,
karlmensku hugurinn harði
hans sig auglýsti þar;
— — — — — —

og: „Þa lætur hann eina Ambatt skielfa sig“ — jfr. samme Vers:

auðvirð ambátt hann hreldi,
ofmjøg því skelfast vann;
— — — — — — —

endelig: „Enn huxa vm þad, ad S. Petur villde ecke leingur vera hia þeim Ogudlega Gydinga Selskap, helldur gieck wt, þvi hia jllum er jllt, Þui skalltu skilia vid þa Ogudlegu —“

Jfr. 11. — — forðastu þeirra glys;
ætíð er með þeim illu
einføldum búið slys.

13. Eftir afneitun eina
út vildi Pétur gá,
hugði hann braut sér beina
búna þeim solli frá.
— — — — — —

Og for XII kan med *Eintal:* „Huad optlega hefur hann til þijn lijted, og þier bent so naadarlega? Saala mijn, lijt þu aptur til hans, og laat ecke vndan dragast ad þu snuer þier ecke til hans —“ jævnføres:

23. Ef Jesús að þér snýr
með ástar hóti,
líttu þá hjarta hýr
honum á móti.

Og med *Eintal:* „Kom mier a Fætur aptur þui eg er nu vm koll fallen, þui þu ert sa vollduge Herra sem vidrietter og vpp reiser þa sem nidur eru slegner, Og ef þu reiser mig ecke vpp, þa giet eg ecke vpp aptur staded —“ sammenlignes V. 20—22, hvor det meget stærkt indpræntes, at Anger og Tro er ikke Menneskets egen Sag („som ingen af sig selv kan faa, men den er Aandens Gave“):

20. Ekki er í sjálfs vald sett,
sem nokkrir meina,
yfirbót, iðrun rétt
og trúin hreina.

21. Hendi þig hrøsun bráð,
sem helgan Pétur,
undir guðs áttu náð,
hvort iðrazt getur.

22. Heimska er versta víst
við það að dyljast,
þú megir þá þér lízt
frá þrautum skiljast.

Iøvrigt skal det nedenfor vises, at Hallgrímur rimeligvis har faaet Tilskyndelser til disse Salmer ogsaa andetsteds fra.[1]) Men for den sidste især gælder det, at den — den vidunderlige Salme om Peters Anger — er maaske det mest slaaende Eksempel blandt Passionssalmerne paa den nordiske Digtnings inderlige Grebethed og stilfærdige Skønhed i Sammenligning med de tyske langsommelige Meditationers mange Ord og uvedkommende Citater. Alt er fuldkomment her — lige til Rytmen med den nagende Angers Bølgeslag, frem og tilbage som Brændingen mod Klippen.

Saaledes digter Hallgrímur, naar han er helt sig selv.

[1]) Jfr. *Passio* S. 164. For den gængse Tankegang fra Tidens Teologi i XII 20—22 jfr. ogsaa Citatet fra *Daglig Idkun* S. 38.

8.

Kap. XIIII handler om: „*Huørnen ad Kiennemanna Høfdingiar dæmdu Christum til Dauda, og huad þeir gaafu hønum ad Skulld fyrer Pilato. Judas øruilnast. Drotten giører sijna Jatning ad nyiu, hans Sakleyse audsynest enn framar.*" Det er gennemgaaende ganske korte og ubetydelige Betragtninger, som i det hele synes at have været uden Betydning for de tilsvarende Salmer XIII—XVII. Man lægger Mærke til, at der ikke er noget forbilledligt i *Eintal* for XVII, hvor man især skulde have ventet det.

For XVIII kan jævnføres et Stykke „*Vm Phariseanna Hræsne*", hvor det hedder: „Enn Pharisearner villdu ecke ganga jnn j Þinghwsed, so þeir saurgudust ecke. So blinder voru þeir Daarar, og so darlega voru þeir blinder. Þeir hlijfdust vid ad koma jnn j þad Heidna Þinghws Pilati, so þeir ecke ohreiner yrde. Enn þann Riettlata til Dauda ad fordæma, þar hlijfdust þeir ecke vid, og þess skømmudust þeir sijn ecke — ad rada af Døgum þann saklausa, hikudu þeir ecke vid."

Jfr. 1. — — í þinghús inn
það sama sinn
sagt er þó enginn kæmi,
svo ekki meir
saurguðust þeir.
Sjá hér hræsninnar dæmi.

2. Inngang um húsdyr heiðingjans
héldu þeir synd bannaða;
saurgast á blóði saklauss manns,
sýndist þeim øngvan skaða.
— — — — — — — —

Dette er i øvrigt en Antithese, som Moller har overtaget — som saa meget andet — fra tidligere Tiders fromme Betragtninger af Lidelseshistorien; paa Reformationstiden bliver — som ovenfor nævnt — Farisæernes Hykleri her naturligvis set som forbilledligt for Katolikkernes.

Desuden kan

3. Pílatus sem það formerkt fékk,
fyrst ei þeim metnað sætti,
án dvalar sjálfur út því gekk,
embættisskyldu gætti;
sakargift þá
vill fulla fá
fram borna' af þeirra munni;
dáryrði fljót
drambsemi' á mót
dómarinn gefa kunni.

vel næppe være nedskrevet uden Paavirkning fra *Eintal:* „Enn nu søkum þess, ad Pilatus þecker vel þeirra vana, ad þeir ecke lietust meiga koma j Þinghwsed, þa gieck hann vt til þeirra, og spurde huad þeir giæfe Jesu ad søk. Enn þeir høfdu øngua rietta Adferd Maalanna j Andsuøronum.“ [1])

Og for den følgende Betragtning i Salmen, som begynder med

7. — — þér, Jesú, gefin var þreføld søk,
það kann ég gløgt að finna;
— — — — — — — —

og som udvikles i hele Slutningen af Salmen, er det meget interessant at sammenligne *Eintal.*

Det hedder først ganske tilsvarende dèr: „Siaa, þa setia þeir framm þriar Sakargipter“, hvorefter de tre „Punkter“ nævnes i Overensstemmelse med „Historian“: [1]) Han vildleder vort Folk, [2]) forbyder at give Kejseren Skat [3]) og siger om sig selv, at han er Kristus, en Konge. Og derpaa undersøges den tredobbelte Anklage nærmere paa følgende Maade: „O þier følsku Tungur, og obliuger Lygemunnar, Nær villde hann villa tru fyrer Folkenu? Kienner hann ecke bæde Idran og Yferboot og Syndanna fyrergiefning øllum riettruudum? Kiende hann ecke rietta Guds Gøtu j Sannleikanum? og greidde ydar Fætur a Veg Fridarins. Nær fyrerbaud hann Skatt ad giallda Keisaranum? Sagde hann ecke so vid ydur, Giefed þad Keisaranum huad Keisarans er, og Gude huad Guds er. Og ad hann øngum Manne til Hneyxlunar edur jlls Epterdæmis være, liet hann Petrum giefa Skattpeningen fyrer þa bada til Capernaum. Nær synde hann sig j þui ad leggiast epter Veralldlegu Rijke og Konglegre Stiett? Hafde hann sig ecke vndan og flwde, þa Landsfolked i Galilea villde hann til Kongs taka.“

Det er let at se, at denne Undersøgelse af de tre Punkter i Anklagen gaar igen — til Dels med de samme Udtryk — hos Hallgrímur i V. 8—10, især i de to sidste Vers. (Morsomt er det at lægge Mærke til, hvor omhyggeligt han har draget *Eintals* Sætninger sammen i V. 9.) Og dog er alt blevet nyt, fordi Hallgrímur har taget disse Tankestumper op og levendegjort dem i Versets faste Form, og fordi han har vundet en ganske anden Inderlighed og Dybde i Tankegangen ved tre Gange at modsætte den tunge Anklage mod ham selv Synderen med den falske Anklage mod Jesus:

[1]) For V. 4 se Smlg. nedenfor med *Passio* S. 164.

8. Frá snúið guði alt mitt er
eðli og líf fáneyta;
øðrum því gef ég oft af mér
ill dæmi svo að breyta;
enn hér á mót
með elsku hót
øll guðs børn rétt því trúa,
frá bølvan, deyð
djøfli og neyð
drottinn réð lýðnum snúa.

9. Guði átti' eg að greiða frí
gjald, hlýðni' og þakkarskyldur;
ranglega hefi' eg haldið því,
høndlað sem þræll ógildur;
auðsveipnin þín
fyrir øllum skín,
ástsemdar herrann kæri;
þú bauðst: gefið,
gafst sjálfur með,
hvað guðs og keisarans væri.

10. Sannlega hefi' eg hrokað mér
hærra enn vera skyldi,
boð og skipun míns herra hér
haldið í minsta gildi;
kóngdóm í heim
og heiðri þeim
hafnaðir þú og flýðir;
hátignin þín
á himnum skín,
hún mun birtast um síðir.

Sandsynligt er det, at ogsaa det skønne Slutningsvers, hvori Hallgrímur sammenfatter og endnu en Gang slaar fast den dybe Modsætnings Velsignelse, er foranlediget ved denne Sætning: „Drotten Jesu, Lausnare minn, þeir vppluku sijnum ogudlega Munne a mote þier, og tøludu eiturlega med sijnum følskum Tungum, ofsækiande þig aan saka. Og þo þu værer Riettlaatur og einskis jlls valldur, þagder þu þo samt — —“

Jfr. 11. Rægður varstu fyrir ranga søk,
réttláti Jesú mildi,
upp á það øll mín ilsku røk
afplánuð verða skyldi;
ákløgun sú,
sem þoldir þú,
þess bið ég, herrann frómi,
sé mitt forsvar,
þá finst ég þar
fyrir þeim stranga dómi.

For XIX gælder noget lignende. Ogsaa for denne Salme finder man rudimentære Tanker og „Punkter“ i *Eintal.*[1]) Det hedder saaledes: „Þa giørde Christur greinarmun a mille þessa Heims Kongsrijkia og sijns Andlega Rijkis, og sagde, Eg er ad sønnu einn Kongur, og er þar til boren, og j Heimen komen, ad eg vitne bere vm Sannleikan, Huør nu er af Sannleikanum, hann heyrer mijna Raust. Ad sønnu, Drotten minn Jesu, varstu sa Dyrdarennar Kongur, þo Heimuren foraktade þig —“

Jfr. 10. Hér máttu, sál mín, heyra fyrst,
herrann Jesús er kóngur víst,
þó ekki' að heimsins hátt;
— — — — — — — —

11. Kóngstign þín, Jesú, andleg er,
— — — — — — — —

Og videre: „Nu þott Heimenum lijtest ecke a þitt Rijke, þad kiemur so til, ad þad er andlegt enn ecke veralldlegt, þu sem ert vor Kongur sitiande til þijns Fødurs hægre Handar i Dyrd Himnanna, safnar þier Vndersatum j þinne christeligre Kirkiu hier a Jardrijke, med Orde Sannleiksins og vtdeiler med þijnum Vtuøldum Riettlæte og Syndanna fyrergiefningu, Heiløgum Anda, og þui eilijfa Lijfe — —“

Jfr. 14. Andlegt þitt ríki og eilíft er,
orð sannleiksins því rétt stjórnar hér;
— — — — — — — — — — —

15. Enn fyrst þitt ríki andlegt var,
um það heimurinn sinti' ei par;
— — — — — — — — — —

Endelig genkendes følgende „Punkter“: „3. Jardnesker Kongar rijkia, enn þo skamma stund, og eru sijnum Vndersatum wt vm stundlegan Frid. Enn þu lætur þijna Christne vid þessa Heims Kross og Motgang beriast, so hun j giegnum Synder og Anauder komest j þitt eilijfa Rijke.

4. Jardnesker Konger rijkia, enn þo skamma stund, og verdur burt kipt þa minst varer. Enn þitt Rijke Drotten Jesu varer eilijflega. — Gief mier þinn Heilaga Anda, ad eg kunne hafa mig j Hofe j þessare Verølldu, þui eg veit ad þesse Hieruist endast.“

Jfr. 12. Fyrir þinn kraft og frelsis hønd
forsvara kóngar ríki' og lønd,
sem er þeim undir lagt,

[1]) Maaske er det en stille Tilstaaelse heraf, naar det i V. 6 hedder: „er það næsta þenkingarvert“.

enn móti djøfli' og dauðans makt
dugir engin høfðingja prakt.

16. Undrast því, sál mín, ekki þarft,
þó aðkast veraldar líðir margt;
þar um þér þenkja ber,
ertu enn í útlegð hér,
annars heims þitt føðurland er.

Denne nøjagtige Redegørelse med sine forskellige „Punkter“ for Forskellen mellem Jesu aandelige Rige og denne Verdens Riger har Hallgrímur maattet standse ved. (Ligesom han selv i sine opbyggelige Smaabøger ynder at udvikle Sammenligninger i flere Punkter.) Men hvilken Kraft og Skønhed har han ikke forlenet „Punkterne“ med, f. Eks. i de prægtige Slutningslinjer i V. 12!

Maaske kan ogsaa *Eintals* Slutningsbøn og Salmens inderlige Slutningsvers jævnføres: „Lat mig lifa og deyja j þeirre Huggan, ad allar mijnar Synder sieu med þinne saklausu Pijnu bættar og bitaladar, og allt þad mig vantar hafer þu med þijnum Dauda mier wtuegad, Amen.“

Jfr. 21. Alt hefi' eg, Jesú, illa gert;
alt það að bæta þú kominn ert,
um alt því ég kvittur er;
alt mitt líf skal þóknast þér,
þar til, bið ég, hjálpa þú mér. — Amen.

9.

Kap. XV bærer til Overskrift: „*Huørsu ad Barrabas Mordingen fieck Lijf, enn Christus var Hwdstryktur, hœddur, og til Dauda dœmdur.*“

Der anvendes i dette Kapitel mange Forbandelser og Skældsord paa Jøderne, ganske ligesom vi kender det paa Dansk fra Kingos og især fra Naurs Passionssalmer. Hallgrímur er langt mere behersket i saa Henseende; han foretrækker i Reglen at tale alvorligt formanende til sin egen Sjæl.

Pass. XX—XXVIII er vel i det hele taget det Afsnit, der synes udarbejdet mest upaavirket af *Eintal.* Om Grunden hertil skal der nedenfor spørges.

Her skal det bemærkes, at, naar man læser Salmerne sammen med de hertil hørende Træsnit i *Eintal* netop i dette Afsnit, kan man undertiden tro at staa over for de naive Billeder, som har sat Hallgríms Fantasi i Bevægelse, og som han saa at sige har gennemillustreret i Salmen. Saaledes er der et Træsnit, hvor

Herodes ser meget nysgerrig ud ligesom i XXI, og et andet af *Ecce homo* med en meget fremhævet Omskrift, der kunde synes at ligge til Grund for Billedet af Frelseren i XXV.

Det samme gælder *Pass.* XXIV og XXIII. Der er et Træsnit, hvor man ser Tornekronen blive banket ned fast om Herrens Hoved med Knipler, og hvor det hedder: „afgømul Purpura Kapa, og flietta Koronu af Þyrnum, og setia hana a hans Høfud, og þreyngia henne so fast ad Bloded lagade ofan epter hønum", svarende til XXIV 3—5.

Ogsaa XXIII 1—2 og 5—6 synes at hvile paa et Træsnit, der giver Datidens Fremstilling af Hudstrygningen, og hvor man ser Jesus nøgen bundet til en Stolpe og Stridsmænd, som pisker ham med Ris. Tilføjet staar der: „Gripu Jesum, flettu hann sijnum Klædum, bundu hann og Hwdflettu hann. — Eingen Limur var heill a hans Likama, so hafa þeir med Vøndum og Svipum hans saklausa Lijkama sært og lemstrad, ad eingen Dijle var heill a hans Hwd Awui — —"

Jfr. 2. — — hver hans líkama limur og æð
af sárum sundur flakti,
sú hirting mjøg var skæð.

Og senere: „Og grat yfer þijnum Misgiørdum sem til eilijfra Kuala hafa vnned. Enn þu minn Lausnare liest þig j minn stad Hwdstrykia, og frelsader mig so fra Andskotans Vende — —"

Jfr. 6. — — til lausnar þínum þræli
því léztu binda þig;
gekst svo undir þá grimdar kvøl,
að ég kvittaður yrði
við eilíft hrygðarbøl.

For Salmerne i dette Afsnit skal endnu nævnes nogle mindre Overensstemmelser med *Eintal.*

XXII 5. Pílatus Júðum sagði svo:
„Sjáið nú gløgt um kosti tvo,
eg býð hér Jesúm yður fram
eða morðingjann Barrabam."
Hann meinti yrði helzt með því
herrann frá dauða gefinn frí.

Jfr.: „þa lætur hann þa ecke vm fleire eiga ad velia, enn vm Jesum og þann Manndrapara og jllradis Mann Barrabam. Meinande ad þeir munde helldur vilia ad sa Meinlause Jesus af Nazareth være giefen laus, enn hinn vonde Mordinge, — —"

XXVI 6. Af stórri makt sig réð stæra
stoltur Pílatus hér,
rétt mál til rangs að færa
reiknaði leyfilegt sér;
kann vera margan megi
meining sú villa þrátt,
þó løgin brjóti' og beygi,
bannað sé þeim það eigi,
fyrst vald þeir hafa hátt.

7. Guð er sá vøldin gefur,
gæti þess æðri stétt;
sitt léni hver einn hefur
hér af drotni til sett;
hann lét þig heiður hljóta,
heiðrast því af þér vill;
virðingar vel mátt njóta,
varast drambsemi ljóta,
róg og rangindin ill.

Jfr.: „Þegar Pilatus hrosade þui, ad hann hafde Magt ad giefa Jesum lausan, og ad Krossfesta hann, þa ansade hønum Jesus, seigande, þu hefder øngua Magt yfer mier, være þier hun ecke hier ofan ad giefen. Jaa ad sønnu, mijn Saal, Eckert gietur Maduren teked af sier til, nema þad sie giefed hønum af Himnenum — — —“

(At Hallgríms Tankegang har taget Anledning af disse Sætninger, er tydeligt nok; men det er ligesaa tydeligt, at det er hans eget Borgersind og hans stærke Retsbevidsthed, som har fyldt Versene med Liv.)

XXVII 1. Pílatus heyrði hótað var
honum keisarans reiði þar,
útleiddi Jesúm annað sinn,
upp sezt þegar á dómstólinn.

6. Pílatus keisarans hræddist heift,
— — — — — — — — — —

Jfr.: „Athuga þad eirnen, mijn Saal, huørnen Pilatus fellde Dom yfer þinn Lausnara, so ad hann Lijflatest, epter þui sem Gydingarner hotudu hønum, seigande, Later þu þennann lausan, þa ert þu ecke Keisarans Vinur, þa vard Pilatus hræddur enn meir vm sig, fyrer Keisarans Reide.“

XXVII 9. Víst ertu, Jesú, kóngur klár,
kóngur dýrðar um eilíf ár,
kóngur englanna, kóngur vór,
kóngur almættis tignarstór.

Dette berømte Vers er maaske bl. a. foranlediget ved dette Udbrud et Par Sider foran: „Og þo sa Ogudlege Flockur spottade þig, þa ert þu samt minn Kongur og minn Drotten —“ [1])

XXVIII 3. — — þó mót samvizku sinni þvert
sjálfur viljandi dæmdi bert.
— — — — — — — — —

Jfr.: „Þui dæmdir þu hann til Dauda mote þinne eigen Samuisku?“

For *Pass.* XXIX ses Afhængigheden af *Eintal* igen tydeligere, saaledes som det vel ogsaa ligger i Udtrykket:

2. — — Má hér finnast ein *merking* greið —.

Det hedder i en tidligere Betragtning i dette Kapitel: „Enn mijn Saal, þetta er ecke skied forgiefens, helldur þier til Huggunar. Þui Mordingen Barrabas *merker* Adam, og alla hans Nidia, I þann mata, Ad so sem Barrabas vegna sijns Mords og jllra Verka, hafde Daudan forþient, So hafde Adam fyrer sig og sijna Nidia, eilijfan Dauda og Fordæming forþienad. Enn Mordingen og Adam med sijnum Nidium, þeir vrdu frij og frialser, enn sa meinlause Christur hlaut ad deyja, Þuiad so sem aller j Adam dou, so verda aller j Christo lifande. Þar fyrer minn Herra Jesu, þo eg sie einn af þeim stærstu Syndørum, þa vil eg samt ecke øruænta mier Myskunar.“

Det er let at kende Omdigtningen af denne Allegori, som aabenbart er faldet meget i Hallgríms (og Tidens) Smag i Salmen:

3. Barrabas frá ég að „føður og nið“
flestir lærðir menn þýði;
Adam líkist þar eflaust við
og alt hans lið,
sem á féll dauðans kvíði.

4. Upphlaupsmaður hann orðinn var,
þá eplið í munn sér leiddi,
sjálfs guðs boðorði sinti' ei par
og síðan þar
sig og alt mannkyn deyddi.

5. Í djøfuls fjøtrum fastur lá
fanginn til eilífs dauða;
allir hans niðjar út í frá
með eymd og þrá
áttu von kvala' og nauða.

[1]) Jfr. ogsaa Guðmundur Erlendssons Vers, citeret S. 173.

6. Hér þá Jesú var helið kalt
af heiðnu dæmt yfirvaldi,
fékk Adam sjálfur frelsið snjalt
og fólk hans alt,
sem fagnar því lausnargjaldi.

7. Nú fyrst ég Adams niðji er
nær mér gengur það dæmi;
— — — — — — — — —

17. Svo er nú Barrabas orðinn frí,
Adam og ég hans niðji;
— — — — — — — —

Fra nu af ses Forbindelsen mellem *Pass.* og *Eintal* igen tydelig, indtil den træder stærkest frem i XLVIII.

10.

Kap. XVI handler om „*Vtfør Lausnarans til Aftøkustadarins, Og huad þar fleira vid bar.*"

Det hedder her: „Hugleid hier, mijn Saal, Drotten hefur þetta til Epterdæmis laated þier, ad þu skuler lijka vtganga fra øllum þeim sem foracta hans Nafn, og hans Heilaga Blod med Fotum troda. Þui skalltu hafa þig til vegar, skilia vid þessa Heims Synder, og Drottne fylgia — Eg seige, þu skuler hrista Syndarennar Dupt af þijnu Hiarta, med riettre Idran —"

Jfr. hermed XXX 3 (og til Dels 12 og 13):

3. Þeir sem, sál mín, syndir drýgja
samvizkunni þvert á mót,
undir drottins endurnýja,
ef ekki gjøra' á løstum bót;
við skulum frá þeim flokki flýja
og fyrirgefningar biðja' af rót.

12. — ef holdið tekur að møgla' og manga
— — — — — — — — — — —

kan jævnføres med: „Møgla ecke j mote Drottne";

13. Undir krossi illvirkjanna
aldrei hér þig finna lát,
varast glæpi vondra manna
— — — — — — — —

ligeledes med: „Hialpa mier Drotten minn Lausnare, so ad eg ej lijde eda straffest sem annar Mordinge, Þiofur eda Illuirke."

Klarest ses Afhængigheden af følgende: „Þu varst sa riette

Isaac sem sialfur bar Elldeuiden, þa hønum aatte ad offra. Enn þu varst so þreyttur og Maatlaus orden, ad þier veitte ecke par af ad ganga sialfum, þo giekstu samt vnder þa þungu Krossins Byrde. Enn so hefur þu Ok vorrar Byrde — a þig teked —":

Jfr. 8. Þessi krossins þunga byrði
þér var, drottinn, løgð á bak,
svo fyrirmyndan fyld sú yrði,
þá fórnarviðinn bar Ísaak;
sá þinn gangur sorga stirði
af sálu minni tók ómak.

Man ser, hvorledes Hallgrímur har faaet næsten alt med ovenfor i det lille Vers (naar undtages Mollers Pedanteri, at der er — midt i Ligheden — en lille Forskel mellem Isak og Jesus); ikke alene alle Tankerne i Allegorien, men ogsaa Udtrykkene gaar igen: „Riette" her „fyrirmyndan", „Elldeuiden" her „fórnarviðinn" (for Bogstavrimets Skyld, men samtidig bliver Ordet dobbelttydigt, saa ogsaa Begrebet „offra" ligger deri), „vnder þa þunga krossins byrde" her „þessi krossins þunga byrdi á bak", „Ok a þig teked", her „tók ómak".

Men det er samtidig værd at lægge Mærke til, hvordan det er lykkedes Hallgrímur at smedde Mollers Prosa om saa fast, at Verset nu lyder for os med en helt oprindelig og gammeldags trohjærtet Klang. Og man føler det næsten som lidt af en Helligbrøde at vise, hvordan det kan pilles fra hinanden; fra en anden Side set bliver Hallgríms Kunst saaledes maaske blot mere beundringsværdig.

Af de to følgende Salmer om Kristi Prædiken for Kvinderne XXXI og XXXII er den førstes Halvdel bygget over den nærliggende Tanke om Verdensgunstens Forgængelighed, en Tanke, som jo saa ofte er fremme for Hallgrímur ligesom for Kingo[1]), jfr. Verset:

Verølld, verølld,
þitt vols og vøld
vel máttu øðrum léna.
— — — — — — —

Men den Restriktion, som tages i den sidste Halvdel af Salmen, synes at have Sammenhæng med følgende i *Eintal:* „Hell þijnum Taarum wt, mijn Saal, og gief ecke vpp, Enn grat ecke yfer Christo, þui þad er hønum eingen Þionusta, og ecke helldur

[1]) Jfr. Fremstillingen ovenfor S. 51.

þacknæmt. — Enn þu skallt grata yfer þier og þijnum Syndum, og trw þu a hann, og giør riettelega Idran."

Jfr. 11. Sannlega skyldugt segi' eg mér
sára þá kvøl að gráta,
sem, drottinn Jesú, þungt að þér
þrengdi í allan máta.

12. Samt er þér ekki þént með því
þó ég þig aumka vildi;
— — — — — — — — — —

13. Þar má nú heldur aukast af
angur samvizku minnar
— — — — — — —

Den anden Salme XXXII, Allegorien *over det visne og det grønne Træ*, viser tydelig Afhængighed af følgende Citat af den samme Betragtning hos Moller om „*Su seinasta Predikun Christi sem hann hafde aa Leidenne vt ad Aftøkustadnum*". Det hedder videre her: „O Drotten Jesu, Þu ert ad sønnu su *fagurgræna* lystelega, Lijfsins *Eik* og Trie, og Dauids Kuistur, *berande* tolffalldan *Auøxt* a huørium Manude, huers *Lauf*bløð eru krøptug *Lækning* Heidinganna, Halla þu þier Saal mijn ad þessare Eik, þa muntu so visselega af þessu Trie þess eilijfa *Lijfsins Auaxtar* neyta, so sem Adam Daudans Eple af þui forbodna Trienu eted hefur.

Hugleid hier, huørnin ad Guds grimdar *Reide gieck hard*lega *yfer* þetta Trie so hun liet þad fyrer annara skulld vppuisna og þorna. Ad vijsu, Saal mijn, Fyrst soddan skiedur a þui *græna* auaxtarsama *edla Trienu.* Huad mun þa skie vid þad *þurra* og *visnada?* Huørnen mun þeim Ogudlegu ganga, sem ad eru *Auaxtarlaus* bøluud Trie og onyt? Ef sa *Riettlaate* hlytur ad lijda, Huørnen mun þa sa *Ranglaate* fara?"

Hallgrímur har her fundet et lignende ypperligt allegorisk Motiv som ovenfor i Allegorien over Barrabas (XXIX 2: „Má hér finnast ein merking greið — mjøg skýr að øllu leyti" jfr. XXXII 1: „Við skulum, sál mín, skoða' á ný skíran lærdóm í máli því"). Og han har omhyggeligt udnyttet det, idet han — som det af de ovenfor fremhævede Ord fremgaar — atter her tager alle de enkelte Udtryk af *Eintal*, som han finder Anvendelse for. Men ikke mindre interessant er det at se, hvorledes Hallgríms Fantasi og Kunstnerhaand stadig arbejder med det givne: Snart udelader han, særlig af det vidtløftige, gammeltestamentlige Apparat (her f. Eks. „Dauids Kuistur" og — mærkelig nok — „Daudans

Eple"), snart omformer han det almindelige Udtryk til et ejendommeligt (her f. Eks. „Lækning Heidinganna", der bringer Jesus som Lægen frem for hans Tanke), snart tilføjer han nye Billeder eller nye gennemførte Anvendelser og udfylder i det givne Skema, saa at dette faar Liv og kunstnerisk Helhed. Sidst — men ikke mindst — vendes hele Betragtningen altid inderlig personligt mod den enkelte selv („Visnað tré ég að vísu er").[1])

Jfr. af Salmen især

1. Greinir Jesús um græna tréð,
getur hins visna einnin með.
Við skulum, sál mín, skoða' á ný
skíran lærdóm í máli því.

2. Frjóvgunar eikin vøkvuð, væn,
velblómguð stóð með laufin græn,
þegar á jørðu sást til sanns
son guðs íklæddur holdi manns.

3. Lífsins ávøxtu ljúfa bar,
læknaði Jesús sóttirnar,
— — — — — — —

6. Réttlætis allan ávøxt bar,
— — — — — — — —

7. Þó mátti ei það eðla tré
angurlaust vera' á jørðunne,
guðs reiði stormur geysa vann,
gekk því refsingin yfir hann.

9. Þú skalt vita, að visnað tré
var mannkyn alt á jarðríke,
ofan að rótum uppþornað
ávøxt ranglætis færði það.

13. — — hið græna tréð var hrakið og hrist,
hér af það visna blómgaðist.

17. Því góða trénu þyrmt var sízt,
þurrum fausk mun þá bálið víst;
— — — — — — — — — —[2])

11.

Kap. XVII: „*Vm þann eitrada Vijndryck, sem þeir skeinktu Drottne j hans Krossfestingu, Og huørnen hann var med Spilluirkium reikna-*

[1]) Jfr. Matthías Jochumssons Ord om denne Salme S. 202.

[2]) *Gest. Vestf.* S. 79 har en Fortælling om, at H. først kun digtede 48 Salmer, men paa Brynjólfs Ønske om at faa 50 tilføjede *Pass.* XVII og XXXII. Der er maaske en historisk Kærne heri. De har Lighed i det allegoriske Anlæg, og de kunde nok undværes i den historiske Rækkefølge.

dur", er navnlig interessant for Sammenligningen mellem *Pass.* og *Eintal* som et karakteristisk Eksempel paa, hvad Hallgrímur er gaaet forbi af Mollers Betragtninger og Stil.

Der findes nemlig her følgende Stykke: „Drotten minn Jesu, huad gott er mier þa, nær eg huxa vm þijnar Heiløgu Vnder. Þui þott vonder Þankar kome j mitt Hiarta, þa hleyp eg strax til þinna Blessudu Vnda. Vilie Holld og Blod kreinkia mig, þa huxa eg til þinna Vnda, og so fæ eg vpp aptur rised. Þa Diøfullen ofsæker mig, þa fly eg til þeirra myskunsømu Vnda mijns Lausnara og þa vijkur Sathan fra mier. Þa illar Girnder plaaga mig, þa minnest eg Vndanna Jesu Christi, þa lijda þær j burtu, Jaa, J allskonar Neyd og Arasum hef eg øngua slijka Lækning sem þessar Vnder Lausnarans, þar vil eg jnne hylia mig og huijla ohræddur."

Dette viser tilbage til Prædikener over Højsangen af Bernhard af Clairvaux. Og netop Mollers opbyggelige Gengivelse heraf har været det Mellemled, hvorfra *Johann Heermann* har hentet Idé og Tanker til sin berømte Salme „Jesu deine tiefen Wunden" (Paa Dansk i Psb. Nr. 209).[1])

Men hele denne middelalderlige Højsangsmystik, som bl. a. gennem denne Salme har haft saa meget at sige for tysk og dansk Inderlighed, synes at være gaaet ganske sporløst hen over Hallgrímur. Hans tilsvarende Salme XXXIII er uden Lighed med „Jesu deine tiefen Wunden" og dens ovenfor citerede Forbillede[2]) og — heldigvis — ganske fri for de for os sødladne Henvendelser til „sødeste Jesus", som dette Kap. af *Eintal* er fuldt af.

Men lige efter ovenstaaende Citat hedder det: „Gief þu mier Lausnare minn Jesu, ad eg meige seigia med Postulanum, Eg er krossfestur med Christo." Deraf er der muligvis en Genklang i:

10. Guð gæfi að mitt hold mætti
með þér krossfestast nú
— — — — — — —

[1]) Jfr. hermed S. 190. Se *Nelle*, Anf. Skr. S. 105. Han anfører dér kun Mollers *Meditationes sanctorum patrum* som Kilde for Heermanns Salmer, men kunde for denne Salme for saa vidt lige saa godt have henvist til hans *Soliloquia* her.

[2]) Jfr. som Modstykke fra *Salmebogen af 1772* („Høfuðgreinabók") den islandske Omdigtning: *Huggun i øllum Mootgaangi, dreiginn af Saarum Jesu Christi,* hvori bl. a.: „Herra minn Jesu Hiartad þitt, helg Und og Bloodid rauda, eru Hæli og Athvarf mitt, i Þiaaning saarra Nauda, hvenær sem þwnglegt Hugarfar, hrellir Ged mitt og Sinni, hugsa eg umm þijn þrwtinn Saar, þar fæ eg Huggun inni. — Nær Hold og Blood mitt hrellir mig, Heimur og Satan Odi, Hiarta mitt læt eg horfa aa þig, helgann, laugadann Bloodi, þa hverfur allskyns Mæda mijn, so maa, eg i Fridi vera, Diøfullinn øll med Svikraad sijn, sijst kann mier Grand ad giøra."

Ligesom det følgende Vers

> 11. Einn með illræðis mønnum
> allir þig héldu þá,
> — — — — — —
> af því ég er útvalinn,
> einn með Guðs børnum talinn —

sikkert er paavirket af „Þui þinn Lausnare var med Illuirkium taldur, so þu kiæmist j Guds Barna tølu," som der her staar i det følgende Stykke *„Huørsu ad Drotten var med Illvirkium reiknadur"*.

Videre Paavirkning paa den fine Salme XXXIII finder man næppe i *Eintal* ud over dette, at atter her ligger aabenbart det vedføjede Træsnit, hvor man ser Frelseren liggende nøgen paa Korset paa Jorden, mens de grumme Bødler hugger Naglerne ind i hans Hænder og Fødder, til Grund for Skildringen af Korsfæstelsen i V. 4: „Nakinn Jesúm á jørðu o. s. v." Og dette simple, men konkrete Billede har rimeligvis ogsaa paavirket hans Fantasi under de følgende Vers (spec. V. 8—9) mere end Mollers abstrakte og følelsesfulde Ord.

12.

Med Kap. XVIII er vi naaet til Passionens Højdepunkt: Jesus paa Korset.

Det vil vise sig, at nogle af de tilsvarende Salmer er meget afhængige af dette Afsnit: *„Vm þau siø Ord Herrans Christi sem hann talade a Krossenum, og huad annad fleira þar jnnfellur vm ad ræda og huxa."*

I mindre Grad dog den første Salme XXXIV om *det første Ord paa Korset. Eintal* har her: „Huad kann hoguærara ad verda, Huad kann nadugra ad seigiast, mijn Saal?"

> Jfr. 4. Lausnara þínum lærðu af
> lunderni þitt að stilla;
> hógværðar dæmið gott hann gaf;
> — — — — — — — — — —

Og videre: „O þu minn liufe Lausnare, sem framme stendur fyrer mig hia Fødurnum, Bid þu so eirnen fyrer mier, Fader, fyrergief —". Jfr. V. 8 og især

> 9. — enn þú, sem bættir brot mín hér,
> bið þú nú líka fyrir mér,
> svo fái' eg frelsun sanna.

Bortset fra disse mindre Ligheder gør denne Salme et forskelligt Indtryk fra Mollers tilsvarende Betragtning bl. a. derved, at det her er Jesu Forsoning, men hos Hallgrímur især Jesu Forbillede, der lægges Hovedvægten paa.

Endnu her synes det ovennævnte Træsnit at ligge bagved. Mens i *Eintal* Jesus tænkes sigende dette første Ord hængende paa Korset: „Siaa, Hann leit vpp sijnu Høfde til Himens, þar hann *hieck* a Krossenum og sagde, Fader, fyrergief, —“ skildrer Hallgrímur Jesus stadig *liggende* paa Korset, nøjagtig som han vilde gengive dette simple Træsnit; thi hans Skildring maa være foranlediget derved, da Jesus efter Teksten i Lidelseshistorien øjensynlig maa være hængende paa Korset under *det første Ord.*

Jfr. 1. Þegar kvalarar krossinn á
keyra vorn herra gjørðu,
flatur með trénu lagður lá
lausnarinn niður á jørðu;
andlitið horfði í þeim stað
og augun hans blessuð himnum að;
hann stundi' af angri hørðu.

2. Sinn faðm alt eins og barnið blítt
breiddi mót føðurnum kæra,
— — — — — — — — —

11. — þegar hann lagður lágt á tré
leit til þín augum grátande;
— — — — — — — — —

Men er den spinkle Anledning til denne Salme saaledes fundet i dette naive Træsnit, saa har Hallgríms Fantasi sikkert hentet mere plastiske Tilskyndelser herfra til sin Skildring af den korsfæstede, end om han havde holdt sig til Mollers Abstraktioner.

Ogsaa XXXV[1]) og XXXVI synes at være næsten uafhængige af de tilsvarende ubetydelige Smaabetragtninger. Man kan dog maaske have Lov til at gøre opmærksom paa Overensstemmelsen mellem Salmernes Overskrifter og Overskrifterne her: „*Vm þa Yferskript, sem Pilatus sette yfer Høfud Jesu*“ og „*Vm þa sem Herrans Klædum skiptu med sier*“ (den sidste indeholder en kedelig Sammenligning mellem de falske Profeters Klæder og de rette Lærere, som Hallgrímur er gaaet helt udenom).

Dog kan for XXXV jævnføres: „Enn mijn Saal veit vissulega, ad þu ert samt einn Kongur, þui Gud þinn Fader hefur þig jnnsett a sitt Heilaga Fiall Syon, so þu siert Høfud þinnar Christne —

[1]) Jfr. Smlg. med *Passio* S. 165.

þar fyrer heiter þu Jesus, Þui þu frelsader þitt Folk af øllum þeirra Syndum."

Jfr. 5. Kóngur Gyðinga klár og hreinn
í krafti guðlegum drotnar;
sá Davíðs stól skal erfa einn,
aldrei hans ríki þrotnar,
— — — — — — —

3. — að hjálparfús
heiti Jesús
heimsins lausnarinn góði,
hver Djøfli frá
oss frelsa má
flekklaus með sínu blóði.

Derimod er Afhængigheden meget slaaende for *Pass.* XXXVII. Det hedder i det lille Stykke om „*Þad annad Orded Christi a Krossenum til sinnar Modur:* So fieck Christur sinne Modur sem annare Munadarlausre Kuinnu Johannem til Forsuars og Vmhyggiu. Siaa, mijn Saal, þar vppfyllest Spadomur Simeons hins gamla vm Mariam, Tuieggiad Suerd, sagde hann, þad er nistande Sorg mun þijna Saal j giegnum smiuga. — Tak þu eirnen þier til Hiarta Saal mijn, Kiærleika Drottins til sinnar Modur, ad hann huxade so vel fyrer henne, aadur han gaf vpp sinn Blessada Anda. Hier aattu Drottins Fotsporum eirnen epter ad fylgia, þui þetta liet hann þier til Epterdæmis. — Heidra Fødur og Modur med Ord og Verk, med allre Þolenmæde, so þeirra Blessan hrijne a þier, þar til hialpa þu mier Drotten Jesu, Amen."

Det er allerede her af flere Udtryk utvivlsomt, at Hallgrímur har haft *Eintal* i Tankerne — og formodentlig foran sig — under Udarbejdelsen af de fem første Vers, hvori han uddrager Moralen af „Historien" i den nærliggende Formaning til Børn og Trøst til Enker.

Jfr. 1. — sverðið, sem fyrr nam Símeon spá,
sál og líf hennar þjáði;
— — — — — — — .

3. — svoddan dygðanna dæmið hér
drottinn vor sjálfur gaf af sér,
børnunum eftir að breyta.

4. Girnist þú, barn mitt, blessun fá,
bjørg lífs og gæfu fína,
foreldrum skaltu þínum þá
þóknun og hlýðni sýna;
— — — — — — —

5. Ekkjurnar hafa einninn hér
ágætis huggun blíða;
Jesús alt þeirra angur sér,
aðstoð þeim veitir fríða,
— — — — — — —

Endnu mere slaaende fremgaar det dog maaske af den følgende lille Betragtning: „*Maria þyder Christnena, Johannes Kiennemennena*“, som her skal citeres in extenso, da det er lige interessant at se Ligheden og Forskellen mellem den og den tilsvarende Udførelse af Allegorien i den anden Del af Salmen:

„Merk hier eirnen Saal mijn, ad su verduga Jomfru Maria var hier einn Speigell, christelegrar Kirkiu, a Jørdunne, Þui so sem Maria med Sorg og Harme stod vnder Krosse sijns kiæra Sonar, og med Hiartans Angist hlaut ad siaa, huørnen hans Blessada Blod floode af hans heilaga Lijkama, a Jørd nidur. So er Herrans Christi Samkunda og Christne hier a Jørdunne avallt Krossenum vnderorpen, og hlytur med Sorg og Angist ad siaa og skoda, huørnen Blod og Forþienasta sijns Lausnara Jesu Christi, af þeirre Ogudlegu Verølld og Ovinum Krossins Christi, med Fotum troden og forøcktud verdur. Herra Jesu Christe, Alijt jafnan med Naadenne þijna Christne, og haf Vmhyggiu fyrer henne, þui hun er aum og vesøl hier a Jardrijke. Og sem þu S. Johannem þinne Blessudu Modur gafst til Forsuars, So send þinne Christne alla tijma froma og riettsinnada Kiennefedur, og trulynda Hirdara, epter þijnu Hiarta, þeir ed Christnena foodre med kienningum og Vijsdome, Amen.“

Hvor ypperligt har Hallgrímur ikke formaaet at sammenfatte denne langtrukne Redegørelse for den gammelkirkelige Allegori over Maria under Korset i det lille

6. María, drottins móðir kær,
merkir guðs kristni sanna,
undir krossinum oftast nær
angur og sorg má kanna,
til hennar lítur þar herrann hýrt,
huggunar orðið sendir dýrt
og forsjón frómra manna.

Han har næsten faaet alting med, endog de „fromme Mænd“. Men nu udfører han i fine Vers Billedet, som han sikkert ogsaa har det for Øje efter et af Tidens Træsnit, seende det fra Menighedens og fra den enkeltes Synspunkt, idet han smukt ender sin Billedtale med et Blik paa sig selv døende ved Korset.

Naar han naivt, men ret rørende ogsaa præsenterer den os her

noget fremmede Jonas, saa hænger det sammen med, at han er faldet for Fristelsen til at lade det ene Billede fortrænge det andet, og at hans gamle Kærlighed til Jonas[1]) ikke er rustet.

Til de følgende fire Salmer har Hallgrímur ikke fundet meget, han kunde anvende i de korte og magre Smaastykker i dette Kapitel.

Med *Pass.* XXXIX og XL kan dog jævnføres følgende af Mollers Betragtning over „*Þad þridia Ord Drottins:* Siaa hier, Saal mijn, Idran Ræningians, Huad agiæt hun er, þo hun kiæme seint framm —"

Jfr. XXXIX 10. Enginn ørvænta skyldi
þó iðrazt hafi seint
— — — — — —

„Hann jatade Drotten ad vera einn megtugan Lausnara og nialpar Mann þo hann heinge þar nu a Krossenum sialfur Hialparlaus, Hann badst Lijknar af hønum, þott hann sæe hann være þar med Spilluirkium krossfestur —"

Jfr. 6. Hann trúði' á himnaríki
hefði vor Jesús ráð,
þó syndugra sýndist líki,
svo treysti' upp á hans náð,
— — — — — — — — —

„Þar maattu og eirnen mijn Saal, sia gooda Auøxtu hans Idranar, — jatade sijnar Synder — og avijtade hinn annann Ræningian sem Drottne amællte —"

Jfr. 5. — hann gjørði iðran hreina,
hataði illverk skeð,
— — — — — —
ávítun veitti honum,
sem vildi' ei gæta þess.

„Jaa, nær sa Ogudlege snyr sier fra sijnum ogudlega Lifnade, og bæter sig vel, þa mun Drotten lata hans Saal lifa, og øngra hans Synda framar meir minnast —"

Jfr. 9. — enn Jesús ekki vildi
á það neitt minnast nú,
— — — — — — — —

[1]) Se *Su gamla Vijsna-book,* Holum, 1748, S. 371—73: „Appendix. — Nockrer Kvedlingar, Orter af Saal. Sr. Hallgrijme Peturs-Syne. Historia af Jona Spaamanne."

„Giefande hier med øllum Syndørum huggunarsamlegt Epterdæme, ad þu vilier oss naadugur vera, og vora Idran fyrer Syndernar medtaka —“ Jfr. i det hele XL og

XXXIX 8. Sætt mér fyrir sjónum skartar,
sæll Jesú, gæzkan þín,
— — — — — — —
sama hefir þú sinni
við syndugar skepnur hér,
— — — — — — — —

„Jaa Drotten minn Jesu, j minne efstu Andlats Neyd, þa eg mun so til þijn kalla og seigia, Drotten minstu mijn þar þu situr til þijns Fødurs hægre Handar, medtak þu mig jnn j þitt Rijke, þa vilier þu ei þeigia vid mier, helldur taka vid mier so sem vid Ræningianum, og seigia so vid mijna Saal, Sannlega seige eg þier, j Dag skalltu vera med mier j mijns Fødurs Rijke —“

Hallgrímur har vist i disse Ord faaet Tilskyndelse til den skønne Udvikling, han giver af denne Tanke i XL 12—18, jfr. især

12. Krossins burt numinn kvølum frá
kóngur ríkir þú himnum á;
herra, þá hér mig hrellir pín,
hugsaðu' i þinni dýrð til mín.

15. Eins þá kemur mín andlátstíð,
orðin lát mig þau heyra blíð:
í dag, seg þú, skal sálin þín
sannlega koma' í dýrð til mín.

Paa samme Maade kan ogsaa af Mollers Betragtning over *Þad fiorda Ord Herrans* jævnføres med XLI:

„Þad giørde su oseiganlega Byrde vorra Synda, sem Gud hafde lagt vppa þig, Eg hefe syndgad, enn þu pijndest, Eg hefe broted og jlla giørt, enn þu barst Kuølena, Eg hefe til Reide reitt þinn Fødur, enn henne var steypt yfer þig —“

Jfr. 2. — syndanna kraft og kvalanna stærð
kynnir hann oss — — — — —
— — — — — — — — — —

4. — sú harma bylgjan djúpa
gekk yfir þig þá galztu mín;
— — — — — — — — —

„Jaa, eirnen Solen a Himnum byrgde sig, og villde ei horfa a þig —“

Jfr. 3. Sólin blygðast að skína skær,
þá skapara sinn sá líða,
— — — — — — —

„huad stora Sorg, Mædu, Pijnu, Angist, hef eg þier bakad med mijnum Syndum, Allt hefir þu þetta lidid fyrer mig, þu varst forlaaten af Gude, so eg yrde medteken af hønum —“

Jfr. 5. — frekt gengu myrkrin yfir þig,
svo skyldi' eg þá kvøl ei kanna.

9. Yfirgefinn kvað son guðs sig,
þá særði hann kvølin megna;
yfirgefur því aldrei mig
eilífur guð hans vegna,
fyrir þá herrans hrygðarraust
hæstur drottinn mun efalaust
grátbeiðni minni gegna.

„Solen byrgde sig fyrer þier, so su eilijfa riettlætis Sol[1]) skijne mier eilijflega —“

Jfr. 6. Í svørtu myrkri það sama sinn
sorgarraust léztu hljóma,
þá hrópaðir þú mig, herra, inn
í himneskan dýrðarljóma;
í því ljósi um eilíf ár
úthrópa skal mín røddin klár
lof þinna leyndardóma.

7. — Jesú, réttlætis sólin sæt,
— — — — — — —

„þad skalltu epter hafa, mijn Saal, Ad lijka sem Christur j sinne Neyd og Angist kallade til sijns Himneska Fødurs, so skalltu og kalla j allre þinne Neyd. —“

8. — gjørvøll þá heimsins gleðin dvín,
guð minn, ég hrópa vil til þín;
— — — — — — — — —

Men det er unødvendigt at understrege, at der i disse almindelige Smaabemærkninger kun findes forholdsvis svage Tilknytninger for disse Salmer.[2]) Og Hallgríms Digteraand har gjort alle disse Sætninger levende og ny, ikke mindst da for XLI. Et typisk Eksempel paa, hvordan hans Kunstnerhaand har givet Liv til en Lerklump, er det skønne V. 6 deri.

[1]) Fra Malak. 4, cit. i *Diarium. Rettlætis sunna* allerede i *Geisli.*
[2]) Se ogsaa Smlg. m. Jón Magnússon S. 169.

Med XLII er Forholdet igen et andet. Det hedder i *Eintal* under „*Þad fimta Orded Christi Mig þyster:* Drotten Jesu, Hefur þu ecke sialfur skapad Sioen og alla Vats brunna? Nu þyste þig og varst ørmegna a Krossenum. Þad er ad sønnu naatturlegt, ad allar adframm komnar Manneskiur þyste. Enn þo þig þyst hafe j meira lage, þa voru þad eingen Vndur, þu varst sannur Madur, fanst Hungur og Þosta, sem huør annar, Þar ad auk hafder þu aadur vm Nottena j Alldingardenum sueitst þeim bloduga Sueita, varst þar fangen o. s. v. — Enn huad gafu þeir þa mijnum Lausnara ad drecka? Þu Giæskufulle Jesu, Þu pryder Ared med þijnum Gooda, og sedur allar lifande Skiepnur med Føgnude. Enn i þinne sijdustu Neyd hielldu þeir þig ej verdan eins gods þosta Dryckiar".

Jfr. XLII 3. Forundrast má
mín sál þar á,
maðurinn hver þess gætir,
að hann, sem ráð
hefir með dáð
á himni og láð,
hørmung þvílíkri mætir.

4. Hann, sá sem vín
af valdi sín
úr vatni sætt til reiddi,
með sorgar skikk
fékk súrt edikk
fyrir svaladrykk,
þá sárt hann þorstinn neyddi.

9. Af stríði því,
sem stóð hann í,
styrkleiki manns náttúru
þreytast mjøg vann,
því þyrsti hann,
þáði vøkvann
þó af ediki súru.

Man ser, hvorledes Hallgrímur har de samme Tanker som *Eintal* om Modsætningen mellem Jesu Guddomsmagt og hans Afmagt paa Korset, om Forklaringen af hans Tørst som naturlig for Mennesket i Herrens sidste Lidelse og om Modsætningen mellem Herrens Gavmildhed og den sure Drik. Men alt dette er levendegjort og fæstnet ved Versekunsten, og Skemaet er anskueliggjort bl. a. ved Indførelsen af Undergerningen.

Endnu mere skylder Hallgrímur dog *Eintal* for den anden Del af Salmen, hvor han i V. 10 begynder paa den allegoriske Forkla-

ring af Jesu Tørst „í annan stað". Det hedder nemlig ganske tilsvarende hertil videre hos Moller: „Enn Drotten þyste ecke ad eins Lijkamlega, Helldur þyste hans Hiarta epter þier eirnen. Hann þyste epter þinne Tru, og langade epter þinne Saaluhialp. Hann þyste epter þier, þui laat þig þysta epter hønum. Kom til hans og dreck, og suala þijnu Hiarta, þa þier þiker strangur vera Motgangur j þijnum Sottum og Freistingum og Daudans Neyd."[1]) Overensstemmelsen er jo slaaende:

Jfr. 10. Í annan stað
merk, maður, það
og minzt þess hverju sinni,
að herrann Krist
hefir mest þyrst
af ást og lyst
eftir sáluhjálp þinni.

11. Ó maður, nú
þenk þar um þú,
þinn hugur blygðast skyldi,
guð þyrstir hér
að hjálpa þér,
enn hjarta þitt er
óþyrst eftir hans mildi.

12. Heyr þú, sál mín,
talar til þín
trygða brúðguminn góði:
þyrstur ég er
í hrygðum hér,
svo hjálpi' eg þér
úr hættu kvalanna flóði.

Men til denne skønne Omdigtning har Hallgrímur saa føjet sine egne V. 13—16 til, som gør — ikke mindst V. 15: „nema fá tár, trú veik, þó klár" — Salmen til en af hans bedste.

Det følgende Afsnit om „*Þad siøtta Orded. Þad er nu fullkomnad*" — indeholder naturligvis dogmatiske Betragtninger af reneste Vand om Lovens Forbandelse og Jesu fuldkomne Forsoning, som overgaar langt Menneskesynden. De er ikke forskellige fra, hvad

[1]) Jfr. hermed allerede i *Ad Gudz lof meigi ætiid auckazt aa medal Kristinna manna, þa eru hier nockrer Psalmar vtsetter af mier Gilbert Jonsyne aa Islensku 1558* Salmen: *Jesus vpp aa Krossenn stod,* hvori dette Vers: „Þier merckid vel huad þad fimta ord var mig þyrster sagdi hann opinbar, þar skeincktu honum Edick met galle, han þyrste allt eptter vor saalu hialp, Þann drick han drack fyr oss alla."

man den Gang i Almindelighed tænkte derom; og der kunde for saa vidt lige saa godt henvises til lignende Tanker i Sigurður Jónssons ovennævnte Omdigtning af Johann Gerhards *Meditationes* for den temmelig dogmatiske Salme XLIII.

Enkelte Udtryk fra *Eintal* klinger dog maaske igennem i Salmen, saaledes: „Þetta siøtta Ord er hid mesta Fagnadar og huggunar Ord —“:

Jfr. 2. Orð þíns herra með ást og trú
athuga skyldir, sál mín, þú,
ef þeirra grundvøll sannan sér
sæta huggun þau gefa þér.

Og: „Allt hefur hann þad aptur feinged, sem Adam og Efa høfdu glatad, Allt hefur hann þad bætt, huøriu þu og adrer med Syndonum spilltu — Þu hefur sætt oss vid Føðurinn, hans Rejde j Blessun snued — Løgmaalsins Bøluan burt teked —“.

Jfr. hermed Udviklingen i V. 7—11, især

7. Enginn maður frá Adam fyrst
eftir þann tíma hann syndgaðist
fullnægju gat því gjørt til sanns,
gengur það langt yfir eðli manns.

11. Enn svo að synda sektin skeð
sannlega yrði forlíkt með
og bølvan løgmálsins burtu máð,
beiska kvøl leið og dauðans háð.

Men for XLIV synes det at gælde, at den til Dels er at regne for en glimrende Udførelse af antydede Tanker i *Eintals* Afsnit „*Þad siøunda Orded Christi Fader j þijnar Hendur fel eg minn Anda*“. Det hedder saaledes der: „Haf j Minne Saal mijn, ad þa Drotten þinn Lausnare aatte ad giefa vpp Aundena, þa tok hann huggunar Ord af Heilagre Ritningu, og sofnade so vtaf — O Drotten minn Jesu, Hallt mier jafnan vid þitt Heilaga Ord, so eg lære gudlega ad lifa, og christelega ad deyia, Amen.“ Hertil svarer aabenbart Salmens tredje Hovedtanke, som „vækker Opmærksomhed“ hos Hallgrímur.

Jfr. 16. Eftirtekt mér það einninn jók,
er ég þess gæta kunni,
andláts bæn sína sjálfur tók
son guðs af Davíðs munni.

17. Bæn þína aldrei bygðu fast
á brjóstvit náttúru þinnar,
í guðs orði skal hún grundvallast,
það gefur styrk trúarinnar.

18. Vér vitum ei hvers biðja ber,
blindleikinn holds því veldur,
orð guðs sýnir þann sannleik þér,
sæll er sá þar við heldur.

22. Minn Jesú, andláts orðið þitt
í mínu hjarta' eg geymi,
sé það og líka síðast mitt,
þá sofna' eg burt úr heimi.

Salmens anden Hovedtanke begynder med:

7. Einninn sýna þér orð hans klár
ódauðleik sálarennar,
þó kroppurinn verði kaldur nár,
krenkist ei lífið hennar.

8. Hvar hún finnur sinn hvíldarstað
herrann sýnir þér líka,
hønd guðs þíns føður heitir það;
hugsa um ræðu slíka.

Hertil svarer en efterfølgende Betragtning hos Moller: „Enn þinn Lausnare hefur miøg huggunarsamlega talad vm Dauda og Afgang sinna Vina af þessum Heime — Huør hann sefur nu, sa er ei daudur, helldur huijlest hann af sijnu Erfide, Þar fyrer skalltu ei ottast Daudann, Þui þo hann sie sa sijdste vor Ovinur og Ofsoknare, þa orkar hann ecke meira, enn skilia Saalena vid Lijkamann — Enn Saalen er j Hende Drottens aan Kualar, og huijler j Sælu."

Og Salmens første Hovedtanke:

4. Herrann vill kenna þar með þér
— — — — — — — — — —

5. Fyrir Jesúm þú fullvel mátt
føður þinn drottin kalla.
— — — — — — — —

findes tilsvarende til sidst — altsaa i omvendt Orden — hos Moller: „giør sem þinn Lausnare þier kient hefur, Akalla þu hann, so sem hann sinn Fødur akallade."

Meget smukt gentager og sammenfatter Hallgrímur til sidst Salmens Hovedtanker i de sidste fire Vers, begyndende med det berømte

19. Vertu, guð faðir, faðir minn,
í frelsarans Jesú nafni,

hønd þín leiði mig út og inn,
svo allri synd ég hafni.

Med

21. Dauðans stríð af þín heiløg hønd
hjálpi mér vel að þreyja,
meðtak þá, faðir, mína ønd,
mun ég svo glaður deyja. —

kan endelig sammenholdes et Vers[1]), som slutter dette lille Afsnit i *Eintal:*

Hiedan j burt med Fride eg fer,
feigen og gladur j Gude,
Huggad nu vel mitt Hiartad er,
og horfen allur Kuijde,
Eins og Gud hefur heited mier,
Huijldarsuefn minn er Daude.

Det kan maaske ogsaa have haft sin Betydning for Rytmen i denne Hallgríms dejlige Salme.

Endnu kan fra dette Kapitel XVIII sammenholdes nogle Sætninger med Salme XLV. (Det gælder iøvrigt om denne Salme om Jesu Død, der væsentlig er didaktisk ligesom XLIII, at ogsaa den kan minde om Gerhards Meditationes og lige saa godt kan være paavirket derfra for Udtryk og Tankegange med Hensyn til de ypperlige Smaavers, hvori Hallgrímur her katekiserer i Spørgsmaal og Svar.) Det hedder hos Moller: „Daude, huar er þinn Broddur? Heluijte, huar er þinn Sigur?“

Jfr. 11. — dauði, hvar er nú broddur þinn?
— — — — — — — — — —

Mere end dette Citat fra Kor. 15,55 vejer dog Ligheden mellem *Eintal:* „Lijkaman leggur hann nidur til huildar j hans Suefnhws sem er Grøfen. Enn Saalen er j Hende Drottens aan Kualar og huijler j Sælu —“ og

12. — holdið legst í sinn hvíldarstað,
hans makt nær ekki lengra' enn það;
sálin af øllu fári frí
flutt verður himna sælu í.

Ogsaa: „Þinn Daude er mitt Lijf, mitt Riettlæte, mijn Huggun, mijn Hialpar Von og eilijfur Fridur —“

[1]) Fra *Psb.* af *1589* efter Luther.

Jfr. 13. Í þínum dauða, ó Jesú,
er mín lífgjøf og huggun trú
— — — — — — — — —

13.

Fra Kap. XIX: „*Vm þau Jardteikn sem skiedu, þa Herran Christur gaf vpp sinn Anda*“ kan anføres til Sammenligning med Salme XLVI: „Siaa þar mijn Saal, huørnen Skiepnunne allre vard vid Dauda þess Riettlata, — Enn su synduga auma Manneskia, fyrer huøria þu so pijndur varst, hun tok þad sijst til Hiarta — Vegna þijns Sakleysis klofnudu Biørgen og Klettarner, kliuf þu eirnen mitt steinharda Hiarta, so ad eg med Glede medtake Krapt og Verkan þijns Dauda og þinnar Pijnu“. Her i denne Allegori har Hallgrímur atter fundet en mærkelig „Lærdom“:

Jfr. 3. Hvað hér historían hermir rétt,
hygg að því, sál mín mæta,
þér til lærdóms er það fram sett,
þess áttu vel að gæta;
jørðin sjálf þegar Jesús dó,
jafnvel þeir hørðu klettar þó,
sýndu meðaumkun sæta.

4. Steini harðara' er hjartað það,
sem heyrir um Jesú pínu,
gefur sig þó þar ekki að,
ann meir gjálífi sínu;
— — — — — — —

5. — holdið þó ei né hjartað manns,
hryggist við pínu skaparans,
sem hans þó hlaut að gjalda.

Det er tydeligt, at den smukke Antitese i disse Vers lige til mange af de enkelte Udtryk blot er en ypperlig Omskrivning paa Vers af Citatet fra *Eintal*.

Ogsaa med et Udtryk i V. 7 kan de følgende Ord i *Eintal* jævnføres: „O Jesu minn Saaluhialpare, Vegna huørs Dauda Fortialld Musterisins rifnade j sundur, og þad allra Helgasta giørdest oped fyrer huørium Manne —“

Jfr. 7. — enn fyrir Jesú dýrstan deyð
drottinn til bjó oss opna leið
héðan upp til himnanna.

Det kan vel siges, at de citerede Vers rummer det ejendommeligste af denne Salme.

Det følgende Afsnit „*Vm Herrans Christi Vine, sem stodu langt fra, og a þetta allt horfdu, huad framm for*“ indeholder ganske langtrukne Klagemaal over Verden i Almindelighed, der er himmelvidt fjernede fra den menneskeligt fine og kristeligt inderlige Salme XLVII.

Atter her har Hallgrímur skrevet en Salme, der kan kaldes for „Variationer over et opgivet Tema“. Det er maaske i saadanne Salmer, han naar højest i Kompositionens Helhed. Og den tunge Rytme er saa malende.

14.

Kapitel XX: „*Þeir brutu eckert Bein Herrans Christi, Enn løgdu j giegnum hans Sijdu med Spiote, huar ed vt rann Vatn og Blod*“. Hermed er vi i Lidelseshistorien naaet til et Sted, der fra gammel Tid og til den nyeste katolske Nutid har været en Guldgrube for Kirkens allegoriske Fortolkning og mystiske Inderlighed.[1]) Man venter derfor paa Forhaand netop her at finde et Hovedsted for Mødet mellem Hallgríms Salmedigtning og den kirkelige, allegoriske Tradition. Og man bliver heller ikke skuffet ved en Sammenligning med Salme XLVIII.

Allerede i det lille Afsnit: „*Vm þad þeir brutu eckert Bein Herrans Christi*“ har Hallgrímur fundet en brugelig Allegori i følgende: „O Drottenn minn, Huad næsta gooda Huggun hefur mijn Saal af þessu, þui so muntu og mijn Bein foruara, ad þau brotne ecke“. Herefter følger der en Række Citater fra Skriften, som Hallgrímur som sædvanlig klogelig lader ligge, men det ovenfor citerede gaar igen i det lille Vers:

4. Um hugað er einum drotni
allra sinna barna lík;
í jørðu hér þó holdið rotni,
huggun traust mig gleður slík,
hann vill ei týnist bein né brotni;
blessuð sé sú elskan rík.

Og i den næste Betragtning: „*Su opnada Sijdan Christi er huijldar Stadur allra Harmþrunginna syndugra Manna*“ er der Genklang fra Udtrykket: „hlaup þu strax og fel þig j þeim Sijdu Fylsnum þijns Lausnara“ i

17. — í þessi inn mig fylgsnin fel eg.

— — — — — — — — —

[1]) Jfr. paa Islandsk allerede *Líknarbraut.*

Men først med det Afsnit, der er overskrevet: „*Vatn og Blod rann af Sijdu Lausnarans*“, bliver en Sammenligning saa karakteristisk, at det maa citeres in extenso. Det hedder her: „Merk hier Saal mijn, ad þinn Lausnare er sa, sem komen er fyrer Vatn og Blod, ei med einsømlu Vatne, helldur med Vatne og Blode, so hann vtuegade sier eigenlegan Søfnud, med sijnu eigen Blode, og hann hreinan giørde med Vats bade j Ordenu. Þuiad so sem sa fyrste Madur Adam sofnade j Paradis, og Gud tok eitt af hans Rifium, og Gud skapade Euam þar af, sem þar fyrer var Holld af hans Hollde, og Bein af hans Beinum. So hefur þu og sofnad minn Lausnare, sem ert sa annar Adam, Herran Himins og Jardar. Þu sofnader vm stundar saker vt af a Krossenum, og lietst opna þijna Sijdu, og hleypter þar vt Blode og Vatne, sem þu huørttueggia hefur bunded jnn j þijnu Heilaga Orde og Sacramentis, og skapar þier þar af þijna elskulega Brwdur, sem erum vier þijn Christne, þinn Søfnudur, huørn þu hefur med þijnu raudlitada Blode endurleyst og helgad. Vndu þier nu Saal mijn vid þennan lijknar Brunnen, sem er Sijdan Herrans Christi, huør oss stendur open fyrer, ad hreinsa og þuo vorar Synder og Saurinde, af huørium Brunne ad Vpp sprettur Vatn og Blod. Siaa, þetta er Blod hins nyia Testamentis, sem er vthellt fyrer þijnar Synder, sem þig bæde hreinsad og helgad hefur, og riettlata giørt, og þar med enn j Dag endurnærer þijna Saal j þeirre Heiløgu Kuølldmaaltijd Drottins.

Sia og skoda mijn Saal, huad dyrmæt þu ert j Auglite Drottins. Þu ert ecke endurleyst med Gulle eda Silfre, Helldur med þui dyrmæta Blode Jesu Christi, þess saklausa Lambsins Drottins. Þar fyrer, þott þijnar Synder sieu myklar og hrædelegar, þa øruinlast ecke, Þui þu ert med dyru Verde keypt, og hefur æfenlega Endurlausn j þessu Blodenu Christi. Þad alleina giører þig hreinan af øllum þijnum Syndum og Saurindum, þad frelsar þig fra Heluijte huar jnne eingen Lijkn nie Huggun er.

O minn Himneske Fader, eilijfe Gud reidstu mier ecke vegna mijkeleika minna Synda. Siaa þu, þijns Sonar dyra Blod hefur bætt mitt Brot, og mig aptur vid þig sætt, þad er þad adreifingar Blod, sem betra seiger enn Abels Blod, þui Sonar þijns Blod hropar, og bidur þig fyrer mier aumum Syndara, Jaa, þad hropar j mijnu Hiarta, og bodar mier þijna skiæra Naad og Syndanna fyrergiefning.

Gief lijka gaum ad, Saal mijn, Vatnenu þui sem af Herrans Sijdu vt rann Þui þad er þad Lijfsins Vatn, med huøriu þu bæde j Skijrnenne þueigen varst og hreinsud, og so enn nu Daglega þitt

þysta Hiarta j Trunne nærer, lijfgar og huggar. Drottenn Jesu, þu ert su rietta Hella sem Moses slo j Eydemørkunne, af huørre Vatsstraumur rann, so ad allt Israels Folk drack þar af. Hia þier Drottenn er sa lifande vpp sprettu Brunnur, þu giefur øllum þystum Hiørtum lijfsins Vatn ad drecka, okeypis, fyrer eckert, af þijnum lifanda Brunne. Huør þar af dreckur mun ecke þysta ad eilijfu, O Drotten gief minne Saalu og eirnen þuilijkt Vatn, sem er Vatn Huggunar ad endurnæra sig med Fride og Føgnude, so hun ecke ørmegnest.

Kom hier mijn Saal, og aus med føgnude Vatned med þijnum Munne, Aus þu þitt Hiartakier barmafullt med rietta Tru, so þu fagner og æfinlega glediest. Hallt mier til þessa Brunnsins Drotten Jesu, og vernda mig avallt fyrer aullu ødru Vatne og Brunnum Veralldarennar og Diøfulsins, sem Huggunarlauser eru, og minnar Saalar þosta ei kunna ad slockua".

Arngríms Fortale (se ovenfor) viser, hvorledes dette Afsnit om „Naadebrønden" er faldet i Tidens Smag. Der behøves da heller ingen detaillereret Paavisning ved Citater fra Salme XLVIII for at bevise, at Hallgrímur maa have skrevet denne Salme med dette Afsnit foran sig. Enhver kan ved at sammenligne det med V. 5—7[1]) og 15—18 se, at disse Vers er en omhyggelig Omdigtning deraf — ofte med de samme Ord —, hvor blot ikke „Abels Blod" er kommet med, og Nadveren ikke bliver særlig omtalt (men derimod Daaben, som Hallgrímur ogsaa ellers i *Pass.* og andetsteds, f. Eks. i sine smaa Opbyggelsesskrifter, gerne fremhæver).

5. Guð drottinn með gæzku ráði
gjørði Adams síðu af
fríða kvinnu fyrst á láði,
fast hann þó á meðan svaf,
vaknaður þess að vísu gáði
og veglegt henni nafnið gaf.

6. Sofnaður á sinni síðu
sárið drottinn Jesús bar
svo af vatni' og blóði' hans blíðu
bygðist heiløg kristnin þar,
náði hún eðla nafni fríðu,
nær til himna stiginn var.

7. Skoðaðu hverninn skírnin hreina
skiljast nú með réttu á,
að vísu jafnan vatnið eina
vor líkamleg augu sjá,
enn trúar sjónin, svo skal greina,
sonar guðs blóð þar lítur hjá.

[1]) Jfr. Citatet fra *Diarium* S. 85.

15. Guðs var máttug mildin prúða
Móyses þá steininn sló,
út til allra Ísraels búða
ágætt svalavatnið dró,
hresti þyrsta, þjáða, lúða,
þeim svo nýja krafta bjó.

16. Þá sjálfur guð á sonarins hjarta
sínum reiði-sprota slær,
um heimsins áttar alla parta
út rann svala-lindin skær,
sálin við þann brunninn bjarta
blessun og nýja krafta fær.

17. Við þennan brunninn þyrstur dvel eg,
þar mun ég nýja krafta fá,
í þessi inn mig fylgsnin fel eg,
fargar engin sorg mér þá,
sælan mig fyrir trúna tel eg,
hún tekur svo drottins benjum á.

18. Hjartað mitt er, herrann góði,
hryggilega saurgað mjeg,
þvo þú það með þínu blóði,
þess af auðmýkt beiði ég,
vinni mér bót á mæðu' og móði
miskunnsemin guðdómleg.

Man forundres derfor over ikke at finde noget tilsvarende i *Eintal* til V. 8—14. Herom senere[1]).

[1]) Som det nedenfor skal berøres, er en saadan Afhængighed for en Salme ingenlunde ensbetydende med at frakende den Værdi. Og det maa specielt her erindres, at det drejer sig om ældgamle faststaaende Allegorier, som er kommet til Hallgrímur gennem denne tyske Opbyggelsesbog. Men det kan netop for denne Salme være paa sin Plads her som et tarveligt Modstykke til hans Omdigtning at citere Pétur Einarssons slaviske Gengivelse af det samme Afsnit i hans *Eintal Salarennar* Kap. X:

„*Vatn og Blood rann af Sijdu Lausnarans.* Ton, Dagur j Austre øllu.

Jesus Christus er komenn, kiær fyrer Vatn og Blod, af þui vm allann Heimenn, vtvegar marga Þiod, med Vatns bade j Orde, allvel Lyd hreinsar hann, fullnad þui fyrer oss giørde, Frelsaran dyrkum þann.

Adam suaf Evu skapte, af hans Rife vor Gud, Holld af hans Hollde hrepte, hefur eins Jesu Naad, sofnad a sijnum Krosse, Sijda var opnud hans, best j þeim Benia fosse, Blod og Vatn er til sans.

Orded og Sacramente, j huørutueggiu batt, elsku Brwdur sem vnte, af þui sier skapar hratt, þad er sa þinn Søfnudur, þitt Blod Endurleyste, sa Brunnur Giæskugodur, Gladuærd mijns Hiarta sie.

Vid þa Lind eg mier vne, vt rann af Sijdu hans, Vatn og Blod af þui bene, blessad rennur til sans, sønn hreinsun Synda minna, sannarlega þad er, hialp mun eg holla finna, Herrann Jesus j þier. —“

Citatet kan være tilstrækkeligt til at bekræfte den gamle Sandhed: „Duo cum faciunt idem, non est idem“.

15.

Kapitel XXI: „*Lijkamen Christi var teken af Krossenum, og grafen, og Vardhalldsmenn tilsetter sem hann skylldu geyma*".

Pass. XLIX bestaar — efter „Historien" — af tre Smaabetragtninger, der ikke staar i nogen videre indre Forbindelse med hinanden og derfor ogsaa — som ofte ellers i Salmerne — indledes med „for det andet", „for det tredje". Dette hænger sammen med, at Hallgrímur har hentet dem andetsteds fra. Den mellemste Betragtning om en „hæderlig Begravelse" V. 14—19 skal jeg senere komme nærmere ind paa; den første og den sidste holder sig nær op ad Mollers Udtryk.

Det hedder nemlig her i Stykket „*Huad vel Josepho af Arimathia og Nicodemo var vid Christum, og hueria Rækt þeir høfdu vid hann Daudan:* Og þo þeirra Tru være fyrst um sinn veyk, og þeir være nu og ottaslegner, þa slocknade hun ecke samt, helldur lifnade j goodan tijma, liomade skiær og giørdest augsyneleg. — Drottenn minn Jesu, hialpa mier, Styr mier og stiorna med þijnum Heilaga Anda, so ad eg sie þinn trur Þræll og Læresueinn, sem Joseph, og aluarlega a þig true sem Nicodemus — Giør mig reidubwenn j øllum goodum Verkum — Laat mig af Hiarta elska þig sem Joseph, og feigensamlega þier þiona sem Nicodemus, Lat ønguan Voda hræda mig fra þier".

Overensstemmelsen — ofte Ord til andet — ses her let med V. 9—13.

9. Við Jesú greftran ég fæ séð
Jósep og Nikodemum með;
áður þorðu þeir ekki Krist
opinberlega að játa fyrst.

10. Nú fá þeir næsta nýjan dug,
nóga djørfung og styrkan hug,
augljóslega svo allir sjá
elsku, sem drotni høfðu á.

11. Rjúkandi trúar hørinn hér
helgur andi svo viðnærer,
ljómandi þar af ljósið skín,
lífgar hann alt með krafti sín.

12. Huggist þeir nú, sem hjartað deigt
hafa og trúar megnið veikt,
biðji um styrk og støðugt geð,
stundi og læri guðs orð með.

13. Veittu Jesú, að veik trú mín
vaxi daglega' og elskan þín
eflist svo með mér innvortess
ytra góð sjáist merki þess.

Og Betragtningen i V. 20—22 har deres om muligt endnu tydeligere Forbillede i det følgende Afsnit: „*Vm Greptran og Jardan Herrans Christi*“, hvor det hedder: „Saal mijn, hrædstu ecke þijna Grøf, þar þu aatt ad liggia, Huxa med þier, ad Drotten hefur vijgt hana og giørt hana þier ad Suefnhwse. Þar fyrer, nær þijn Stund kiemur, þa skalltu gladlega ganga j þitt Suefnhws, og loka Dyrunum epter þier, og fela þig þar vm stundar saker, a medan Reide Drottens lijdur hia. — Þinn Daude er ecke annad enn sætur Suefn. — Drottenn minn Jesu, sem ert daenn minna Synda vegna og hefur med þijnum Heilaga Lijkama helgad mijna Grøf. —“

Jfr. 20. Í þriðja lagi huggun hrein
hér veitist mér á alla grein;
guðs sonar hold því greftrað var
greftrun minni til virðingar.

21. Helgum guðs børnum herrans hold
helgaði bæði jørð og mold;
grøfin því er vort svefnhús sætt,
svo má ei granda reiðin hætt.

Men Slutningsbønnen i det sidste fine og inderlige Vers 22 er helt Hallgríms egen.

Ogsaa for *Pass.* L kommer dette samme Afsnit i *Eintal* i Betragtning. Det hedder nemlig forinden her: „Eg þacka þier Drotten minn Jesu, af mijnum Hiartans grunne, fyrer þijna Heiløgu Greptran, huar med þu ei ad eins audsynder, ad þu eflaust værer daen fyrer mijnar Synder, Helldur og eirnen hef eg hier eina veglega og gledelega Huggun, ad þu allar mijnar Synder, sem þier af þijnum Fødur voru a Herdar lagder, hafer med þier j Grøfena lagt og sannarlega stillt þijns Fødurs Reide. Þuiad so sem Stormen og Storsioen stillte, strax þa Jonas Spamanne var kastad vtbyrdis, og Hualuren hafde gleypt hann. So er nu sa Stormur þijns Himneska Fødurs grimdar Reide sannlega stilltur, jafnsnøgt sem þu varst sliten wr Lande Lifendra, og þa þu varst sem Bøluan og hreinsunar Offur j Grøfena lagdur.“

Hermed kan sammenlignes et Par Vers i den anden Halvdel af L, hvor Hallgrímur til sidst atter dvæler ved Herrens „greftran“:

11. Hvíli' eg nú síðast huga minn,
herra Jesú, við legstað þinn;
þegar eg gæti' að greftran þín,
gleðst sála mín,
skelfing og ótti dauðans dvín.

12. Sektir mínar og syndir barst
sjálfur þegar þú píndur varst,
upp á það dóstu, drottinn kær,
að kvittuðust þær
hjartað því nýjan føgnuð fær.

13. Þú grófst þær niður í grøf með þér
gafst þitt réttlæti aftur mér
í hafsins djúp, sem fyrir spáð finst,
þeim fleygðir inst,
um eilífð verður ei á þær minzt.

Det skal imidlertid nedenfor vises, at *Pass.* sikkert ogsaa gennem Mellemled her er afhængig af *Eintal,* og at Profetien, som der hentydes til i V. 13, næppe — som det laa nær at antage — direkte er Jonastegnet.

For Salmens første Halvdel skal der henvises til et Par Sætninger i den sidste Betragtning hos Moller: „*Vm Phariseana, sem med vondre Samuisku vm Vardhallds menn bidia, til ad sitia yfer Grøfenne.*“ Det hedder her bl. a.: „Þeirra Hreckuijst Hiarta liet sier ecke nægia ad þeir høfdu fordæmt og aflijfad Christum, helldur auka þeir a hann Lytum og Smaanum allt j Grøfena, og kalla hann Suikara.“

Jfr. 5. Gyðinga hørð var heiftin beisk,
hjartans blindleiki' og villan treisk;
þeim kunni' ei nægjast kvøl og bann,
sem Kristur fann,
líka dauðan þeir lasta hann.

Dertil har Hallgrímur selv føjet V. 6 med den gamle Klang:

— sá dauði hefir sinn dóm með sér,
— — — — — — — — — —

Og V. 7—9 er vist ikke uden Sammenhæng med følgende: „Eg helld ad sønnu, ad ydar Hreckuijse hafe maklega leiked ydur wt, Þui huar med þier hugdud ad hindra mijns Lausnara Vpprisu, þar med vard hun hellst og mest openber, og ad hann være a þridia Deige vpp risen fra Daudum, sem han sagdt hafde.“

Jfr. 7. Gyðingar vildu veita rýrð
vors lausnara upprisu dýrð,
enn drottins vald og vísdóms ráð
þess vel fékk gáð,
verk sitt framkvæmdi víst með dáð.

8. Hefði ei vaktin geymt og gætt
grafarinnar, sem nú var rætt,

orsøk var meiri' að efast þá,
hvort upp réð stá
drottinn vor Jesús dauðum frá.

9. Enn þeir sjálfir, og er það víst,
upprisu drottins hafa lýst,
þó kennimenn Júða' af kaldri stygð,
kvaldir í blygð,
keyptu þá til að bera lygð.

Endelig er sikkert V. 16—17 i nogen Grad foranlediget ved Træsnittet af Jesu Gravlæggelse, hvor Jesus efter den almindelige Fremstilling i Tidens Træsnit bliver gravlagt i sit Jordelin, ikke i en Klippegrav, men i en Sarkofag eller rettere Stenkiste, hvad der her kaldes „Steinþró"; og bagved staar Kvinder med Salve. Dette Tidens naive Billede af Jesu Gravlæggelse har da været med til at fremkalde den inderlige Bøn i V. 17.[1])

Jfr. 16. Steinþró míns hjarta' út høggvin sést,
heilagur andi vann það bezt,
líndúk trúar ég læt í té,
minn lausnare,
ilmandi smyrsl iðrunin sé.

17. Svo finni' eg hæga hvíld í þér,
hvíldu, Jesú, í brjósti mér;
innsigli heilagur andi nú
með ást og trú
hjarta mitt, svo þar hvílist þú.

16.

Naar man gennemgaar de Vers af *Pass.*, hvor Hallgrímur gengiver Lidelseshistorien, finder man en Del Ord, der afviger fra Teksten i *Gudspiøll og Pistlar*, men er i Overensstemmelse med *Eintals* Tekst til „Historian".

Jeg skal bl. a. fremhæve: *Pass.* V 1 (skriðbyttur); VII 5 (slíðra); XXII 5 (morðingjann); XXXII (visnaða og græna); L 4 (settu innsigli á).

[1]) Jfr. S. 171. — Som et Kuriosum skal det anføres, at C. Rosenberg derfor gør sig for dybsindige Vanskeligheder, naar han (Anf. Værk. III. S. 499) skriver: „Ved „Sten Trug" i Str. 16 sigtes til de Ligkister af Sten, som brugtes i den første kristne Tid og stundom nævnes med samme Ord paa de ældste kristne Runestene; Ordet er mærkeligt i en Salme fra det 17de Aarhdr., da det tyder paa levende Erindring hos Menigheden om en for Aarhundreder siden aflagt Gravskik."

Jeg tør ikke sige noget om Runestenene; men Ordet er saamænd ikke saa mærkeligt her, naar man blot ikke vil tage det som Tegn paa en „levende Erindring hos Menigheden", men ganske simpelt nøjes med at kaste et Blik paa Træsnittet i *Eintal* og andre af Tidens Opbyggelsesbøger.

Naar *Eintal* for en Del Udtryk afviger fra den gængse Tekst til Lidelseshistorien, som maa have været Arngrímur bekendt fra *Historia Pinunnar* af 1558, og som blev optrykt et Par Aar efter hans Oversættelsesarbejde i Udg. af 1596, kan det hænge sammen med, at Arngrímur, hvis han har oversat den i København, maaske ikke der har haft Lidelseshistorien hos sig, saa at han kunde nøjes med at gengive Teksten dèr, hvad der jo ellers havde været det naturligste. Det kan ogsaa skyldes Ændringer med Forsæt, maaske i Sammenhæng med Teksten i Evangelierne i *Guðbrandsbiblen.*

Som mange Udtryk viser, har Hallgrímur sikkert haft den ham fra *Gudspiøll og Pistlar* velkendte Tekst for Lidelseshistorien til Grundlag for sine Versifikationer deraf; men de ovennævnte Steder viser, at ogsaa *Eintals* Tekst har staaet for hans Øje eller Erindring, specielt Udtryk som „skriðbyttur" og „visnaða og græna", der heller ikke findes i Guðbrandsbiblens Evangeliekapitler. Og selv hvor et Særudtryk fra *Eintals* Tekst ogsaa kan findes i Biblen, er det vel naturligst at antage, at det er kommet *direkte* til Hallgrímur fra *Eintal*, som han jo ellers har haft saa stadigt for Øje. Saaledes specielt Udtrykket i L 4: „settu innsigli steininn á", hvor *Gudspiøll og Pistlar* har: „mørkudu Steinen", mens *Eintal* og Guðbrandsbiblen har: „jnnsigludu Steinen". Og dette Udtryk har jo faaet Betydning for hele Tankegangen i Salmen, jfr. V. 14 og 17.

Det kan dog tilføjes, at i en Versifikation af Lidelseshistorien efter de fire Evangelier i *Psb.* af *1589* findes baade Udtrykkene „slíðra" og „Insiglum merktur Steinn".

5. KAPITEL

Passionssalmerne sammenlignet med Oddur Einarssons, Jón Magnússons og Guðmundur Erlendssons Passionsskrifter.

1.

Før jeg sammenfatter de Resultater for *Pass.*, som min Undersøgelse maa føre til, skal jeg endnu omtale et Par Smaaskrifter, der viser Afhængighed af *Eintal* og Paavirkning paa *Pass.*

Først Biskop Oddur Einarssons *Passio* af 1620 (se S. 103).

Fremstillingen i disse Prædikener er gennemgaaende ret tarvelig og uejendommelig baade af Indhold og Form. Bispen har formodentlig haft mere Forstand paa Himlens Stjærner end paa Menneskenes Hjærter.

Efter Fortalen er det givet, at disse syv Prædikener — særlig over Lidelseshistorien fra Matt. — maa have gjort god Brug af „su agiæta Bok SOLILOQUIA". Og det er paa Forhaand utænkeligt, at Hallgrímur ikke skulde have taget ærbødigt mod den Sjæleføde, som en Biskop i hans Stift har tiltænkt sine Præster, selv om han maaske — ligesom vi — gennemgaaende kan have fundet den noget mager.

En Gennemlæsning af *Passio* bekræfter begge Dele og frembyder flere karakteristiske Ting til Sammenligning med *Pass.*

I den *første Prædiken* hedder det: „Þier skulud [seiger Postulen] kunngiøra Dauda Drottins þangad til hann kiemur, 1 Cor. 11." Man ser, at det er ikke tilfældigt, at dette Citat ogsaa staar paa Titelbladet til *Pass.* 1. Udg. af 1666.[1])

Det hedder videre her: „Oss til Lærdoms — Til Bords og fra skulum vier ecke ganga aan fyrer farande og efter fylgiande Bænar og Þackargiørdar, so sem ad vier siaum hann hefur allstadar giørt, og j fyrstu beded." Det er maaske i Sammenhæng med dette Citat, at Hallgrímur straks i *Pass.* I netop griber denne Tanke fra *Eintal.*

Ligeledes er den fælles Afhængighed tydelig for *Pass.* I 26 og dette følgende Citat fra den samme Prædiken: „Item ad vier skulum ecke hafa neitt oftraust a sialfum oss, Qui stat, videat ne cadat."

Men lige saa karakteristisk er den Forskel, der er mellem Odds og Hallgríms Benyttelse af *Eintal.* Oddur dvæler gerne ved de gammeltestamentlige Citater, ikke mindst Citaterne fra Højsangen efter Tidens Smag, som heldigvis ikke har været Hallgríms Smag, f. Eks. følgende: „Hier er vppfylld orden su kløgun þeirra truhiortudu Hindar sem aarla var jøgud."

I den *anden Prædiken* findes naturligvis ogsaa den gamle Sammenligning mellem vore første Forældres Synd i Haven og Genoprettelsen i Haven (maaske den *samme* Have, antyder Oddur [!]), jfr. *Pass.* II 2.

Fra den *tredje Prædiken* kan der nævnes nogle Steder, som direkte synes at have paavirket *Pass.* uden for det fælles Forhold til *Eintal.* Det hedder saaledes: „Hann liet sig grijpa og handtaka vppa þad, ad vier mættum verda lauser og liduger, Hann liet sig binda so ad vier skylldum ecke verda bundner med þeim eilijfu fiøtrum Myrkranna."

[1]) Jfr. S. 112.

Jfr. VI 12. Guðs son var gripinn høndum,
gefinn svo yrði' eg frí;
hann reyrðist hørðum bøndum,
hlaut ég miskunn af því;
fjøtur þung og fangelsi
frekt lá, minn herra, á þér,
dauðans og djøfuls helsi,
duttu því laus af mér. —

13. — — laus og liðugur andi,
— — — — — —

Og fra et Afsnit „*Vm fall Petri*“ kan følgende Sætning: „Og ad vier skulum sia, ad mijkels haattar Menn kunna og ad falla a sinne list“ maaske jævnføres med *Pass.* XI 16.

I hvert Fald genkender man fra denne Sætning i *Passio:* „Gud giefe sijna Naad þar til, ad vier fyrer Hanagal Løgmalsins, vøkum og vidurkiennum vorar Synder“ — Billedet fra

XII 12. Løgmál guðs hrópar hátt
hanagal annað,
— — — —

en Salme, der ellers synes lidet paavirket af *Eintal.*

Og til Grund for *Passio:* „Þad skulu aller þeir vel merkia, sem vilia verma sig hia Papistønum og ødrum Guds Ords ovinum —“ ligger den samme Forestilling som i

XI 11. Koleldi kveyktum jafnast
kitlandi veraldar prjál;
þrælar syndanna safnast
saman við losta bál;
— — — — — —

Men her, som andetsteds, benytter Oddur, paa reformatorisk Vis, Lejligheden til et kraftigt Angreb paa „Papisterne“ (og „Kalvinisterne“) — atter til Forskel fra Hallgrímur, hvor Papisten er gaaet ganske ud af Sagaen som Prügelknabe.

I den *fjerde Prædiken* „af Passiunne“ hedder det: „Hinn Helage Hieronymus seiger, Eirnen þa vorer Fiandmen verka nockud gott, þa skulu Menn hallda þui a lopt og virda þad vel. — Þar fyrer vilium vier hier heyra huad gott eda Illt þesse Heidne Landsdomare hafe j framme haft.“ Og svarende hertil digter Hallgrímur:

XVIII 4. Lát þér ei vera afmán að,
ef þú vilt frómur heita,
af Pílató ljóst að læra það,
sem loflegt er eftir að breyta;

ranglætið hans,
þess heiðna manns,
halt þér mínkun tvefalda;
þeim miður fer
enn honum hér,
hver vill þann kristinn halda?

Og om Overskriften paa Korset i de tre Sprog skriver Oddur, at det er, fordi „þesse Herra hefde ecke slijkt lided, alleinasta eins Folks vegna, helldur vegna allrar Veralldarennar —"

Jfr. XXXV 8. Í þrennslags tungum var þetta skráð,
því að vor herrann mildi
vildi sín elska, ást og náð
allri þjóð boðast skyldi;
— — — — — — —

Det fortjener ogsaa at bemærkes, at de fleste af Træsnittene fra *Eintal* ogsaa findes her i *Passio*.

Den *sjette Prædiken* er en saare mager Gennemgang af Jesu syv Ord paa Korset; men den *syvende Prædiken* giver lange Forklaringer over Tegnene ved Jesu Død, der kan minde om den Lærdom, som vi møder hos Hallgrímur i hans opbyggelige Prosa. Vi træffer ogsaa her hos Oddur den gængse Sammenstilling: „so sem þær fyrstu Manneskiur syndgudu j Paradijsar Alldengarde — So hefur vor Forlijkunarmadur og Medalgangare, viliande vppbyriad og endad sijna Pijnu og fullnadar boot j einum Grasgarde".

For de to sidste Passionssalmer er følgende Citater af Interesse: „Hann hefur vorar Synder med sier nidur lagt j Grøfena, og huled þær, og so sem Spamaduren Micheas seiger, 2 Cap. Kastad þeim j Hafsins Diwp, so ad þeirra skule alldrei ad eilijfu endurminst verda." Heraf har vi en tydelig Versifikation i

L 13. Þú grófst þær niður í grøf með þér,
gafst þitt réttlæti aftur mér,
í hafsins djúp, sem fyrir spáð finst,
þeim fleygðir inst,
um eilífð verður ei á þær minzt.

Dette Vers viser sig altsaa — som ovenfor nævnt — at være i endnu mere direkte Afhængighed af *Passio* end af *Eintal*, og Profeten, som nævnes, er Mika.[1])

[1]) Det er hermed forklaret, hvorfor — som Finnur Jónsson meget rigtig bemærker i Artiklen i *Skírnir* 1915. S. 346 — „Hjer er í þessu v. reyndar farið út yfir aðalhugsunina, er høf. lætur Krist *líka* fleygja syndunum í „hafsins djúp" —".

Videre hedder det: „I þridia lage hefur Christur med sinne heiløgu Greftran, so helgad vorar oheilagar og syndugar eda andstyggelegar Grafer — Ad sijdustu lærum vier hier eirnen, ad vier skulum ærlega fara med vorn Guds Akur, og virdelega greptra vora framlidna, og giøra væn Monumenta eda Leide til minnis hia þeirra Grøfum."

Her i dette „I þridia lage" har vi den Hovedtanke fra *Eintal,* som ogsaa i *Pass.* XLIX 20 indføres „Í þriðja lagi"; medens Salmens anden Hovedtanke om en „hæderlig Begravelse" V. 14—19, hvorfor der — som ovenfor nævnt — intet forbilledligt fandtes i *Eintal,* tydeligt nok er hentet fra Odds „Ad sijdustu lærum vier —".

Jfr. især 14. Annað þú líka minnast mátt,
mislíkar drotni' á øngvan hátt,
þó heiðarleg sé hér á jørð
holdi útvaldra líkfør gjørð.

Men en Sammenligning viser ogsaa, hvor levende og praktisk Hallgrímur har tilegnet sig denne Tanke, og hvordan han har forvandlet den fra et Begravelsesritual til et indtrængende *memento mori.*

Men i sin Tilblivelse er Salmen et slaaende Eksempel paa, hvordan Hallgrímur helt igennem har bygget den op paa Tanker, hentede forskellige Steder fra.

Endelig fortjener det at nævnes, at Oddur siger: „Þar til þiena fagrar Figurur Mynder eda Maalverk, so sem Gregoui [!] seiger riettelega, Quod legentibus est Scriptura, hoc idiotis est Pictura." Disse Ord skulde faa en skønnere Opfyldelse, end Oddur kunde tænke sig, dengang Hallgrímur forvandlede Lidelseshistorien til en *legfolks biblia* for Islands Folk, saa at det i sand kunstnerisk Forstand kom til at gælde om nogle af disse tarvelige Træsnit: „hoc idiotis est pictura".

2.

Det andet Skrift er „*Pijslar Psalltare* Þad er Siø Himnar Vt af Pijslum Drottens vors Jesu Christi, Sorgfullum Hiørtum til Huggunar. Orter af S. Jone Magnus Syne ad Laufaase". De er udgivet sammen med en Del Salmer af Sigurður Jónsson, bl. a. ovennævnte Udg. af *Þær Fimmtiiu Heilogu Meditationes,* og er altsaa fra samme Aar: „*Hólum 1655*".[1]) Men desuden fremgaar det af en Gennemgang af Salmerne selv, at de ikke blot er gaaet forud for

[1]) Jfr S. 38.

Pass., men at de er afhængige af *Eintal*, og at de ikke har været uden Betydning for *Pass.*

De er alle skrevet i samme firlinjede Versemaal, og gennemgaaende staar hvert Vers alene for sig selv i Tankeudviklingen, saaledes at det i Reglen bestaar af et eller andet Udtyk fra Kristi Lidelse, hvortil vort Udbytte deraf modsættes. Undertiden er det gjort ganske rammende.

Der findes en hel Del Lighed med Hallgrímur, navnlig i de mange Udtryk for Kristi stedfortrædende Lidelse. Men som Helhed er de matte og ufuldkomne i Sammenligning med hans store Psalter med de længere og anderledes gennemførte Salmer. Hans stærke Formaninger, indtrængende Raad, Billedskønhed og hjærtelige Inderlighed findes her kun i ganske rudimentær Form. Helt bortset fra at han er en anderledes fin Kunstner i Versekunst, Form og Friskhed. Og det gennemførte historiske Tilbageblik mangler. Der skal anføres nogle Eksempler til Sammenligning.

Salme I:

Þig langade til ad lijda Kuøl,
liest hryggua verda þijna Saal,
Hiartans angur ad hugga mitt,
heydrest Blèssada Nafned þitt.

(Jfr. *Pass.* I 2 og 3.)

I Alldengarde Adam braut,
af þui komstu j soddan Þraut,
Audsueipne Jesu ilmsæt þijn,
Ohlydne bætte hans og mijn.

(Jfr. *Pass.* II 2.)

Salme II:

Forraaden varst af følskum Vin,
forlykader so Hræsne mijn,
øll Suikræde þier eru kunn,
fra Otru geym mitt Hiarta og Munn.

Oviner løgdu a þig Hønd,
og þig saklausann færdu j Bønd,
so Fjandans sliter Fjøtur af mier,
vr Fangelse hans eg laus nu er.

(Jfr. *Pass.* VI 6—7 og 12—13.)

Fra þier burt flwde sier huør Sueirn,
so varstu førlitinn [!] alleirn,
ad Einglar þijner a Andlaatz stund,
ecke forlaate mijna Ond.

(Jfr. *Pass.* IX 5.)

Salme III:

Raudan kirtil varst klæddur j,
Klædleise *Adams olle þui,*
so varstu Drottenn suivirtur,
ad Syndenne eg yrde afklæddur.

Jfr. *Pass.* XXIV:

1. — — purpuraklæðis forna flík,
fást mátti varla háðung slík,
yfir hans benjar breiddu.

2. Helgunar klæðið hafði' eg mist,
hlaut því nakinn að standa;
Adam olli því allra fyrst,
arf lét mér þann til handa;
syndanna flík ég færðist í,
forsmán og minkun hlauzt af því
með hverskyns háska' og vanda.

3. Burt tók Jesús þá blygðun hér,
beran því lét sig pína,
réttlætis klæðnað keypti mér,
kann sá fagurt að skína;
athvarf mitt jafnan er til sanns
undir purpurakápu hans;
þar hyl ég misgjørð mína.

Det synes utvivlsomt, at Hallgrímur her maa være blevet opmærksom paa denne Allegori (jfr. de fremhævede Ord ovenfor), hvortil der intet tilsvarende findes i *Eintal* paa dette Sted. Men hvor vidunderligt benytter han den ikke, især i det positive Modbillede i V. 3.

Salme IV:

Þitt særda hlaut ad bera Bak,
sem Brennevid fordum Isaac,
Krossenn sem hanga aatter a,
a þier so þungt mijn hørmung la.

(Jfr. *Pass.* XXX 8, cit. ovfr.; den fælles Afhængighed af *Eintal* er her tydelig, og det er lige saa let at se, hvem af de to der har udnyttet Billedet bedst.)

Salme V:

Maria sierhuør Eckia er,
Angrud sem Þoler skaprauner,
— — — — — — — — —

(Jfr. *Pass.* XXXVII 5, som synes at hvile herpaa, foruden — som ovenfor víst — paa *Eintal.*)

Eilijfur Gud þa yfergaf þig,
þui ad sier villde hann taka mig,
ofbaud þier istu Myrkra Mein,
mitt ad stilla Samvisku Kuein.

Yfergief Drottenn alldrei mig,
þo Eymd þessa Lijfs sie margvijsleg,
laat mig þa liggur mest a mier,
miuka Huggun finna j þier.

(Jfr. *Pass.* XLI 5 og 9, citeret ovfr. Atter her synes det, som om Hallgrímur for V. 9 især er i Afhængighed af disse Vers, foruden i Almindelighed af *Eintal.*)

Salme VI (der er meget bred i Udmalingen af Herrens Sidesaar):

Adam fieck Mein a Sijdu sijn,
þa suikenn var Eva Moder mijn,
af mijnu Hiarta illu hier,
vondar frammkoma huxaner.

Moder lifendra christnen klaar,
kuiknud er fyrer þad Sijdu saar,
j skijrn og Berging Teiknum tueim,
er taka uppraas vr Brunne þeim.

Þessa Vatnsins lifande Lind,
sem lagade af þinne Hiarta Vnd,
huggar saal a Hørmungar Tijd,
sem Hellunnar Vatn Israels Lijd.

I Floode Synda førgudust þeir,
sem foru ecke jnn vm Sijdu Dyr,
a Noa Ork, so nær þeim Pijn,
sem nema ej skiool j Sijdu þijn.

Giegnum þann Himna glugg eg sie,
Guds jnn i Naadar jnnifle,
af Hiarta er honum til mijn saart,
þui Hiartad hans var fyrer mig sært.

Adreifing Presta einka god,
aadur skiede fyrer Vatn og Blood,
Dyrdlegast Offur draup af þier,
Drotten Jesu til Fridar mier.

—

Saal mijn gief smacke sætleik þinn,
sætaste Blodbrwdgume minn
— — — — — — — — —

Det er i flere Henseender lærerigt at sammenligne denne Salme med den tilsvarende *Pass.* XLVIII.

Det ses for det første, at Jón Magnússon er direkte afhængig af *Eintal* og bruger Udtryk og Billeder derfra, som Hallgrímur senere forbigaar (*Hellunar* i Overenss. med *Eintals Hella, Pass.* har *steininn; Adreifing* og Tanken dermed er forbigaaet af Hallgrímur; sml. Citatet fra *Eintal* ovenfor).

Endvidere har vi her de to Allegorier over Døren og Gluggen paa Noas Ark, som findes ganske anderledes udført i *Pass.* XLVIII 11—14, og som der — som ovenfor nævnt — intet tilsvarende findes til i *Eintal:*

11. Opnar dyr á arkar síðu
inn um gengu skepnurnar,
sem sjálfur drottinn bauð með blíðu,
bjargast skyldu inni þar
fyrir vatnsins flóði stríðu,
frelsi' og líf þeim gefið var.

12. Lífsins dyr á síðu sinni
setur Jesús opnar hér,
svo angruð sála aðstoð finni
øll þá mannleg hjálpin þver,
hver sem hefir þar athvarf inni
frá eilífum dauða leystur er.

13. Nói um sinn arkar glugga
upp til himins litið fékk,
haldinn dimmum hrygðar skugga,
hátt þá vatnsins flóðið gekk,
svo hann mátti' um síðir hugga
sólarljóma birtan þekk.

14. Gegn um Jesú helgast hjarta
í himininn upp ég líta má,
guðs míns ástar birtu bjarta
bæði fæ ég að reyna' og sjá,
hrygðarmyrkrið sorgar svarta
sálu minni hverfur þá.

Endelig lægger man Mærke til, hvor forunderligt Billedet i det først citerede Vers af Salme VI her er anvendt, og hvor sødladent „tysk" de to sidste Linjer om „Blodbrudgommen" klinger — en Tone, der heldigvis aldrig klinger igen hos Hallgrímur.

Salme VII:

I grasgarde kaust þier Greptrar stad,
Guds Akur sierhuørn helgar þad —

(Jfr. *Pass.* XLIX og det tilsvarende Citat fra *Passio.*)

Samviska Mansins huijt og hrein,
heyta ma sønn Lijkblæa þijn.
— — — — — — — — —

Þroenn steinsins sem þu laast j,
þier var vtføren fersk og ny,
su aatte Niung sæl ad skie,
Suefn Hws yrde vr Grøfenne.

—

Til Idrunar Jesu vppuek mig,
so ofann take eg af Krosse þig,
sueipe og smyrie Saarenn þijn,
j sæt ilmande Hlydne mijn.

—

Bid eg huijle j Brioste mijn,
Blessud Greptrunar minning þijn,
Hiarta mitt sie þijn Huijldar Grøf,
Hønd og Tunga þitt mykle Lof.

Jfr. *Pass.* L 11, 16—17; det ses heraf, i Forbindelse med Citatet fra *Passio* ovenfor, hvorledes Hallgrímur har sammenarbejdet Slutningen af denne Salme væsentlig ved Udførelse af Billede- og Udtryk fra begge disse sine Forgængere, sammen med Reminiscenser fra *Eintals* Tekst og det vedføjede Træsnit. Denne Salme er da det bedste Eksempel i *Pass.* paa, hvor mange Bække smaa, der her har skullet til for at gøre en stor Aa.

Man kunde fristes til at kalde disse Salmer for et første famlende Forsøg paa at drage Nytte af „su agiæta bok SOLILOQUIA" til Passionssalmer og lade „Sjælen" komme til Orde; og det synes ikke altfor dumdristigt at fremsætte den Hypotese, at Jón Magnússons *Pijslar Psalltare* har været en Tilskyndelse for Hallgrímur til at vise, hvor højt han kunde svinge sig som Passionsdigter ud fra det samme Udgangspunkt.

Ja, man tør vist gaa videre endnu. Naar man husker paa, at Hallgrímur slutter Arbejdet paa *Samuelssalmerne* 1656 (efter Fortalen i Udg. af 1747[1]), hvorimod der ikke ses noget at indvende), ligger det saa ikke nær at antage, at den Bog fra det foregaaende Aar, som indeholdt baade Sigurður Jónssons og Jón Magnússons Salmer, er kommet ham i Hænde paa den Tid og har faaet tredobbelt Betydning for hans Digtning? Den har gjort ham utilfreds med den religiøse Rimedigtning, og han har derfor ladet Samuelssalmerne *ufuldendt.* Men den har samtidig (ved Sigurður Jónssons Salmer) vist ham hen til den nye didaktiske Digtning paa Grund-

[1]) *Sálmar og Kvæði* I. S. 386.

lag af en tysk Opbyggelsesbog; og den har (ved Jón Magnússons Salmer) vist ham hen til det specielle Stof og til den tyske Opbyggelsesbog, som han skulde knytte sin nye Digtning til.[1])

3.

I denne Sammenhæng bør endnu som et Slags Modstykke til *Pijslar Psalltare* nævnes det Tvillingskrift, der — som ovenfor nævnt — har Titelblad tilfælles med *Pass.* 1. Udg. af 1666: *Guðmundur Erlendssons syv Passionssalmer.* De er nemlig Passionssalmer af den gamle Slags, som for saa vidt godt kunde have staaet i *Psb.* af *1589* — netop som Titelbladet siger: „Historia Pijnunnar og Daudans Drottins vors Jesu Christi epter Textans einfalldre Hliodan yferfaren“ blot „i Saungvijsur snuenn“. Og det er gennemgaaende ret tarvelige Versifikationer over Lidelseshistorien, der ikke fortjener at fremhæves frem for saa mange andre af samme Slags.

Her er da et godt Eksempel paa, at Tvillingbrødre kan være meget forskellige. Thi ikke alene er disse to Salmesamlinger af vidt forskellig Værdi; men her mødes ogsaa paa samme Titelblad det gamle med det ny — den gamle objektive, historiske Digtart med den nye subjektive, lyrisk-didaktiske. Dette er vel ogsaa antydet paa Titelbladet, naar det om Hallgríms Salmer hedder, at Lidelseshistorien her er „stuttlega og einfalldlega vtþydd, med sijnum sierlegustu Lærdomsgreinum“.

Men foruden at Guðmundur har sat sig for trofast — vi vilde ofte mene: slavisk — at gengive „Historian“, som han sikkert har fundet den i *Gudspiøll og Pistlar*, for saa vidt han kunde faa den med i sine syv Salmer, har han ogsaa ligesom følt Trang til at synge ud med sit eget Næb i et eller to Slutningsvers i hver Salme, der giver hans Bøn til sidst. Og her er det, som han er ved at nynne paa den nye Salmetone. Saaledes som han jo ogsaa ellers har kunnet synge frit, f. Eks. i de to Nytaarsviser, der slutter Bogen, hvoraf fra den anden dette naive, men, naar man mindes Datidens Forhold og en anden Salmedigter, ganske rørende Vers skal nævnes:

Vær sem ad biggium litla Lood,
Lamba Flockur þinn yste,
Hafstorma lijdum, Frost og Flood,
framar bidium þig Christe,

[1]) Det kan ogsaa anføres, at *Pass.* I er skrevet i det samme Versemaal som disse Salmer.

Bloodþyrsta Menn j burtu drijf,
sem Bana Christnum vinna,
þa þegar finna,
vær berum huørke Byssur nie Hlijf,
j Bæn til þijn laat oss vinna.

Et Par af disse Slutningsvers skal citeres paa Grund af den Lighed, de har med Vers i *Pass.* Saaledes Slutningsverset af den *tredje Salme:*

Motvitne røng og Høgginn hørd,
hier sem þu Jesus leidst a Jørd,
Sara Kløgun Samuiskunnar,
semia best til Forlijkunar,
Verølld su Ambaat vielar mig,
vijsa sem Petre mier a þig.

(Hermed kan sammenlignes de to *Pass.* om Peter, der begge har Udtryk tilfælles med dette Vers, nemlig XI 12 og XII 8. Særlig lægger man Mærke til det første Sted, hvor den samme Fortolkning gives af „Ambátt" som „Verølld".)

Og Slutningsversene i den *femte Salme:*

Kongur Jesus j Kuøl þu varst,
Kongur þegar þu hingad barst,
eirn Kongur muntu koma,
af Þyrnekoronu þa þu skarst,
Þreyngder þu mier til Soma.

Laat þitt Andlit j Kuijda og Kuøl,
kuitta og frelsa mijna Saal,
fra Riette Guds og Reide,
þijn heiløg Pijsl yfer Heliar baal,
j Himna vist mig leide.

Det første Vers genkalder i Erindringen det berømte Vers i *Pass.* XXVII:

9. Víst ertu, Jesú, kóngur klár,
kóngur dýrðar um eilíf ár,
kóngur englanna, kóngur vór,
kóngur almættis tignarstór.

Dette Vers er af en uforlignelig straalende Glans; men man glemmer heller ikke saa let den dybe Malmklang i Guðmunds Vers. Man kunde næsten fristes til at tro, at de har villet kappes med hinanden.

Og det er vel ogsaa, hvad der nu kan siges om Ligheden mel-

lem disse Smaavers og *Pass.*, som her findes Side om Side, at den kunde tyde paa en Kappestrid mellem de to Digtere, uden at man ellers kan afgøre noget om Afhængigheden.

6. KAPITEL

Anden islandsk Passionslitteratur.

1.

Hallgrímur kan naturligvis have modtaget Paavirkning andetstedsfra i Datidens opbyggelige Litteratur. En Gennemgang af den øvrige Passionsprosa paa Islandsk efter Reformationen har dog givet mig en negativ Bekræftelse paa hans Afhængighed af de foran anførte Kilder. Jeg skal i det følgende nævne de vigtigste af de øvrige Betragtninger over Lidelseshistorien, — alle oversatte — som findes paa Islandsk til kort efter Hallgríms Død. Man ser ved at gennemgaa denne nu ganske glemte Litteratur, hvorledes Lidelseshistorien — ligesom i Middelalderens religiøse Kvad — giver Stof til ny Behandling efter Tidens forskellige Behov. Og i nogle Tilfælde kan der nævnes Paralleler til Tanker eller Billeder i *Pass.*, som der intet forbilledligt har kunnet findes for i de foregaaende Kilder.

„*Passio, þat er Pining vors Herra Jesv Christi, j sex Predikaner vt skipt af Antonio Coruino.*“ Disse bekendte Prædikener over Lidelseshistorien udgivet til Hjælp for „arme Pfarherrn“ ved deres Prædikener til den stille Uge udkom første Gang paa Tysk i Wittenberg 1537. Det eneste eksisterende Eksemplar af den islandske Oversættelse (paa Universitetsbiblioteket i København) mangler Titelblad og noget af den sidste Prædiken. Man antager imidlertid, at Bogen er trykt 1559 paa Island og saaledes er den første islandske Bog, der er trykt paa Island[1]). *Oddur Gottskálksson* antages at være Oversætteren.[2])

De fem Prædikener er taget af Johs. 18—19, den sjette (til Skærtorsdag) af Matt. 26 (Nadverindstiftelsen).

Naar bortses fra de indstrøede Bemærkninger i *Historia Pinunnar og vpprisu Drottins* af 1558 (se ovenfor) har vi altsaa her de første trykte protestantiske Betragtninger paa Islandsk over Lidel-

[1]) Næppe altsaa Ólafur Hjaltasons *Guðspjallabók*, som Jón Þorkelsson kalder „den ældste i *Island trykte* Bog“ (Anf. Skr. S. 15).

[2]) *Islandica IX*, S. 14—15.

seshistorien. De kommer atter og atter tilbage til de lutherske Forsonings-Retfærdiggørelses- og Nadverlærer, som de særlig belyser ud fra Romerbrevet. Der drives ivrig Polemik mod Papisterne, som stadig indsættes i Stedet for Jøderne.

I Langfredagsprædikenen hedder det: „Jesus Christur þa hann var nu ad andlatinu kominn, þa hafdi hann þo skyn og ahyggiu fyrer sinne modur, og fol hana a hendi þeim Joanne ed han elskadi miøg. Og er slikt eitt epterdæmi sina forelldra at heidra.

Christum Jesum hann þyrste, suo at þu viter hann mannliga natturu hafa. Enn hann þyrste epter mannkynsins saluhialp, hverja hann vitnade sig eirnin fullkomnat hafa, þa ed hann gaf Gudi Fødur sinn anda, og suo sagdi, Fullkomnat er.“

Sammenligningen med de tilsvarende Steder i *Eintal* og *Pass.* giver sig selv.

2.

„*Passionall Piisl og Piina vors Herra Jesu Christi*, samanlesen af þeim fiorum Gudspialla Mønnum, Med føgrum Figurum, og Hiartnæmum Gudlegum Bænum. Vngdomenum og þeim einfølldu til Gagns og Gooda. Prentad a Holum. Anno M.D.XC.VIII.“

Da der intet Eksemplar findes paa de københavnske Biblioteker, har jeg ikke kunnet undersøge Bogen[1]). Fortalen er af Luther. Ogsaa Teksten tilskrives i Almindelighed ham, Oversættelsen Biskop Guðbrandur[2]).

Formodentlig falder den nogenlunde sammen med den ovenfor (S. 90) omtalte *Passiebog* i *Een ny Bedebog*[3]). Og den har sikkert Interesse for Kendskabet til Illustrationerne til Lidelseshistorien.[4])

3.

„*Passio Þad er. Historian Pijnunnar og Daudans vors Frelsara Jesu Christi.* Sundur skipt I þrettan Predikaner. Vtløgd a Islensku af Gudmunde Einars Syne. — Þryckt a Holum Anno M.D.C.“

Dette er en Oversættelse af Luthers bekendte Prædikener over

[1]) Biskop Jón Helgason har undersøgt Ekspl. paa Landsbókasafn, men ikke fundet Paralleler til *Pass.* deri.

[2]) *Islandica IX.* S. 57.

[3]) *Islandica IX.* S. 57: „The title of the work is somewhat misleading as it contains a great deal more than the Story of the Passion“ — kunde saaledes tale derfor.

[4]) Biskop Jón Helgason skriver i Brev: „I typografisk Henseende er Bogen et lille Mesterværk, og Illustrationerne gennemgaaende fortræffelige.“

Lidelseshistorien, som første Gang findes i hans *Hauszpostill* af 1545 (og dernæst trykt for sig selv 1546).[1])

Af Biskop Guðbrands Fortale og Efterskrift skal der her citeres — som lige karakteristisk for hans eget djærve Sprog og for Udviklingen af den opbyggelige Passionsbetragtning paa Island — følgende; „Marger af Prestønum hafa jduglega þad klagad, ad þeir giæte ecke predikad Passiuna fyrer þeirra Tilheyrendum, þuiad þeir feinge ecke þær Bækur huar af þeir kunne Predikaner ad taka, og fyrer Folked framm ad setia. Enn Gud giæfe þetta sie ecke Vidbaarur (eg þore ecke ad seigia Hræsne). Menn leita stundum þess sem þeir hirda ecke ad finna. Nu so ad eingen þurfe þessu hier epter vid ad beria, þa hef eg laated vtleggia þessar Passiu Predikaner wr Hwspostillu Doct. Martini Lutheri, huørt helldur þær eru sialfs Lutheri, ellegar Viti Theodori, laatum vier eins gillda, Vier gietum þar ecke ad sinne wr greitt.“ Og han tilføjer følgende NB til de islandske Præster: „Enn soddan Predikaner verda Menn ad setia framm med hugarlaatlegre tillockan vid Almugan, og med røksemd og Skynseme, ecke so sem sumer Prestar (eg vil ecke seigia Drussar) giørt hafa, Ad annad huørt hnyta þeir saman tueimur Predikonum j eina, ellegar þeir sioda heillre Passiu Predikun ofan a Gudspiallsins Vtlegging, þikiast þar med forkunnar vel og j sijnu Embætte standa, ef þeir giøra sem leingstar Predikaner, huad þo so fer, ad huørke vita þeir sialfer huad þeir seigia, enn sijdur Almugen, og so giøra þeir þetta langt og leidinlegt, ad Menn fa Olyst og leida til Guds Ords, læra og eckert nie gieta lært þar af. Vid slijku vakte fromer Prestar sig“.

Og Efterskriften giver karakteristisk nok den forklarende Tilføjelse, at de voldsomme Angreb paa Paven og Kætterne gælder Luthers Tid og tilføjer yderligere: „So skulu nu Menn vita, ad þetta og annad þuilijkt sem hier verdur vm talad vijda j þessum Predikonum, þad hefur ecke vid bored j þessu Lande, helldur j Þyskalande og annarstadar. Þetta er sagt vegna þeirra Fafrodu og Einnfølldu“.

Det er næsten, som om Biskop Guðbrandur har haft en Følelse af, at der var en Del i disse Reformatorens Passionsprædikener, som ikke havde rigtig Ærinde til Nutiden. I hvert Fald havde han været med til Aaret i Forvejen at føre en mere „moderne“ Passionsbetragtning frem for islandske Læsere, da han lod *Eintal* trykke.

Utvivlsomt har disse Reformatorens berømte Prædikener været

[1]) *Islandica IX.* S. 66.

kendt af Hallgrímur. Jeg har dog ikke lagt Mærke til saa slaaende Ligheder med *Pass.*, at der kan tales om ligefrem Benyttelse. Det er derfor umuligt at afgøre, om det er fra disse Prædikener eller andetstedsfra, at Hallgrímur har taget Anledning til Allegorien i *Pass.* XVII (hvortil intet tilsvarende i *Eintal*). Det hedder i Slutningen af den *sjette Prædiken:* „Borgarar j Jerusaalem og þeir sem þar aattu heima þeir høfdu sinn eigen Legstad, Þeir sem vegfarande voru (so sem vier siaum hier) þeir høfdu ønguann. Þegar nu vær athugum þa riettu Jerusaalem, þa christelegu Kirkiu, þa eru Gydingarner Guds Folk so sem þar stendur Psalm. 147. Gud hann kunngiører Jacob sitt Ord. Vær Heidingiarner erum Vegfarendur og framande — Enn þesser þriatijge Silfur peningar fyrer huøria vor Herra vard selldur, þeir vtuega Vegfarendum og so Legstad edur Kirkiuleg. Þad er, fyrer Christi saklausa Dauda og Pijnu, þa komum vær Heidingiar og so j Von vm eilijft Lijf o. s. v.“

Som et Eksempel blandt mange paa de gængse allegoriske Fortolkningers Allestedsnærværelse i den Tids Passionsbetragtninger skal her endnu blot anføres til Jævnførelse med *Pass.* XXXII følgende af den *niende Prædiken:* „Nu skulum vær laata þessa Aminning ganga oss og so til Hiarta, þuiad vær meigum aller, huør med ødrum medkienna, ad vær erum vegna Syndarennar, so sem auaxtarlaust Trie og visned o. s. v.“

Hvis ikke Salmen saa tydeligt røbede sit Slægtskab med *Eintal*, vilde man maaske nok kunde finde noget her. Maaske der ogsaa er mere end tilfældig Lighed til Stede med:

9. Þú skalt vita, að visnað tré
var mannkyn alt á jarðríke,
ofan að rótum uppþornað,
ávøxt ranglætis færði það.

4.

Hálfdan Einarsson nævner[1]) *Hammeri Passionale*, oversat af Arngrímur Jónsson, Hólum 1618. Bogen findes ikke paa de københavnske Biblioteker, men Biskop Jón Helgason har vist mig den Elskværdighed at undersøge Ekspl. paa Landsbókasafn og meddeler, at Titlen er: *Sjø Krossgøngur Herrans Jesu Kristi, þad er: Utskýring Pínunnar og Dauðans vors Herra Jesu Kristi*, og at Indholdet er otte Prædikener. Han citerer følgende Stykke: „Og sem hann var nú svo fallinn, liggur han marflatur á jørðu og þó heldur ókyrt — Sjá *hvar nú liggur skapari himins og jarðar* í mannlegu

[1]) Anf. Værk. S. 226.

holdi og blóði —". Muligvis har Hallgrímur fra de fremhævede Ord faaet Anledning til

II 14. — því Jesús það føðursins orðið er,
sem alt með sínum krafti ber;
flatur hlaut þó að falla þar,
— — — — — — — —

5.

I denne Sammenhæng kan ogsaa en anden Oversættelse af Arngrímur finde Omtale. Det er „*Krosskuediur þess Heilaga Kiennefaudurs Bernhardi*, med huørium hann heilsar og kuedur, Jesu Christi blessada Lijkama, siøsinnum a hans heilaga Krosse. Anno M.C.LXVIII. Vr Latinu wtlagt. Anno 1618. A. J." [1])

Denne Oversættelse af de berømte latinske Vers er et yderligere Vidnesbyrd om Arngríms Beskæftigelse med Passionsbetragtninger. Jeg skal anføre af Versene *Ad Latvs:*

Salve latus salvatoris
In quo latet mel dulcoris,
In quo patet vis amoris,
Ex quo scatet fons cruoris,
Qui corda lavat sordida.

Arngrímur gør et forgæves Forsøg paa at gengive denne rolige Højhed i *Sijdu Kuedian:*

Frelsarans Sijdu kiem eg kuedia,
Kienne eg seims er mig ma gledia,
I henne opnast elsku Kraptur,
Eirnen brunnur til þess skaptur,
Ad hreinsa saurug Hiørtun vor.

Det er ovenfor vist, hvorledes *Pass.* XLVIII er sammenarbejdet. Man kunde fristes til at høre en Genklang af ovenstaaende (maaske baade af den latinske og den islandske Tekst) i dette Vers (som der maaske intet tilsvarende kan paavises til i de anførte Kilder):

18. Hjartað mitt er, herrann góði,
hryggilega saurgað mjeg,
þvo þú það með þínu blóði
— — — — — — — —

[1]) *Jón Þorkelsson* paastaar (Anf. Værk. S. 473): „Den første Udgave findes ikke i de københavnske biblioteker". Dette er en Fejltagelse. Jeg har gennemgaaet den paa det kgl. Bibl.

Naar det i det foregaaende Vers hedder:

17. Við þennan brunninn þyrstur dvel ég,
þar mun ég nýja krafta fá,
í þessi inn mig fylgsnin fel ég,
fargar engin sorg mér þá,
sælan mig fyrir trúna tel ég,
hún tekur svo drottins benjum á.

er det derimod umuligt at afgøre, hvilken Forbindelse i det enkelte disse Linjer staar i med *Eintal*, *Passio* af 1620 og følgende Vers *herfra:*

In hac fossa me reconde,
Infer meum cor profunde,
Vbi latens incalescat,
Et in pace conquiescat,
Nec prorsus quenquam timeat;

eller med Arngríms ubehjælpsomme Gengivelse deraf:

Fel mig diupt j fylsnum Sijdu,
Þa fyrrest Hiartad alla Kuijdu,
Vijst þar ønguum Voda sæter,
Vænstu blijdu þinnar giæter,
Ottandist þa alldrei neirn.

Man maa nøjes med at fastslaa, at der er — direkte eller indirekte — Genklang i Hallgríms Salmer af Middelalderens berømte *Passions-Salve.*

6.

Der kan ogsaa være Anledning til her at nævne *Johann Gerhards Meditationes*, som allerede forelaa oversatte til Islandsk i „*Fimtiu Heilagar Hugvekiur, edur Vmþeinckingar — Johanne Gerhardi.* Enn aa Islendsku wtlagdar af H. Thorlake Skwla syne, Og prentadar aa Hoolum j Hialltadal. Anno M.DC.XXXIV.“

Denne Bog, der blev en saa yndet Opbyggelsesbog paa Island, har sikkert øvet Indflydelse paa Hallgríms kristelige Tankegang paa mange Maader. Men særlig kan der — til Sammenligning med *Stilen* paa forskellige Steder i *Pass.* — være Grund til at citere af den syvende Betragtning *Vm Auøgst pijnunnar Christi:*

„So opt sem eg þeinke vm Pijnuna Christi, þa kann eg ecke annars enn ad vera sterkustu Vonar vm Guds Elsku vid mig, og minna Synda Fyrergiefning. Hann hneyger nidur Høfuded j sinne blessudu Pijnu til ad kyssa oss. Hann vtbreider baada Arma til ad fadma oss. Hann vplykur Høndunum til ad vtdeila oss sijnum

Gaafum. Hann lætur opna sijna Sijdu til þess ad syna oss jnn j þad heita elsku Hiartad sitt sem hann hefur til vor. — Gøngum þui jnn vm hans opnudu Saar, og skodum hans Hiartalag, sem hann hefur til vor. —

Eins gieck þad til j Pijnunne Herrans Christi, hans blezadur Lijkame pressadest, vnder ofurþunga vorra Synda, og gudlegrar Reide — Þegar Abraham villde offra sijnum Syne j Brenneforn — Elskuþel Guds, vid oss þar af, ad hann villde frammselia sinn elskulegan Son j Daudan fyrer oss.

Yfervegdu nu Saala mijn þad margfallda Gagn og goda sem Pijnan Herrans Jesu christi [!] færer þier. Christus sueittest fyrer þig Blodugum Sueita, so ad sa kallde Daudans Sueite skyllde ecke ofbioda þier j þijnu Andlaate. Hann strijdde vid Daudan, so ad vier feingium lijka vel stadest j sialfum Daudanum. Hanns Saal var hrygg og kualdest allt j Daudann. So ad þu feinger þa eilijfu Gledena a Himnum. —

Hann villde af Gydingum fangadur verda og bunden vppa þad, hann leyste oss, sem j Synda Fiøtrum bundner laaum, og aattum ad vtkastast j eilijfa Fordæming. Hann villde j Grasgardenum skyllde sijn Kuøl og Pijna birtast so hann bætte fyrer Syndena sem j Paradijsaralldengarde, tok sitt vpphaf. —

Hann var fordæmdur hier a Jørdunne, so ad vier yrdum Saklauser vrskurdader a Himnum. —

Hann villde verda afklæddur sijnum Klædum, so ad vier feingium aptur þad rietta Klæded Sakleysesins, sem vier høfum mist fyrer Syndena. — Hann klagar yfer ad hann sie yfergiefen af Gude so oss yrde þad ecke tilreiknad, ad vier yfergafum sialfan Gud, og so vier skylldum af vorum Gude alldrei verda yfergiefner nie vtsnarader. — Hann var dæmdur, so hann frijade oss fra Guds stranga Dome. Hann var sakfelldur so ad vier sem Seker erum skylldum dæmast saklauser. — Þijnar Synder hafa ad sønnu Straffed forþient, enn þad Straff er Gud bwen alla reidu ad leggia vppa sinn Hiartans Son. — o. s. v."

I øvrigt er *Pass.*'s formelle Overensstemmelse med *Meditationes* næppe saa haandgribelige, at der bestemt kan paavises Benyttelse enten af den prosaiske eller den poetiske Tekst.[1])

7.

I denne Sammenhæng vil jeg ogsaa nævne en anden oversat Bog af *Johann Gerhard*, skønt den ikke hører til den egentlige

[1]) Jfr. S. 41.

Passionslitteratur. Det er „*Enchiridion þad er Handbokarkorn*, I huøriu ad framm settar verda Hugganer þær sem Menn skulu setia j mote Daudanum, og þeim Freistingum sem Mannenn kunna ad astrijda a Dauda Deigenum, þegar Ønd og Lijkame adskiliast. Saman skrifad af þeim goda og Haattvpplysta Doctor D. Johanne Gerhardi. Enn a Norrænu wtlagdt, af þeim virduglega Herra. H. Thorlake Skwla S. Hoolum j Hiallta Dal Anno M.D.C.L.VI."

Jeg har ikke fundet egentlige Paralleler til *Pass.* deri, men det er vel tænkeligt, at denne Bog, som er udkommet paa en Tid, der var af afgørende Betydning for Hallgríms Digtning, og hvor han mere og mere blev optaget af Tanker paa Døden og paa Korset, kan have givet ham yderligere Tilskyndelser i den Retning.

8.

Der skal endnu nævnes to Prædikensamlinger over Lidelseshistorien, som er udkommet kort efter Hallgríms Død. Jeg har undersøgt dem, fordi det vel var tænkeligt, at han kunde have kendt de tyske Originaler og have modtaget Paavirkning deraf — især af den sidste, som er forfattet af den berømte Johann Arndt († 1621) og oversat af Hallgríms Eftermand i Saurbær.

Den første er „*Passio Christi þad er. Historia Pijnunnar og Daudans, Drottins vors Jesu Christi, j aatta nytsamlegum Predikunum jnnefalenn.* Þrycktar a Hoolum j Hiallta Dal, Anno M.D.C.L.XXVIII."

Det er Prædikener af *Johann Forster*, oversatte af Sira *Jón Arason.*

Man træffer ved en Gennemlæsning mange af de kendte Billeder og Anvendelser fra *Eintal.* Her begyndes saaledes ganske paa samme Maade med Opfordringen ud fra Jesu Lovsang til at sige Tak og med Forklaringen af Kedron. At *Eintal* kan have været benyttet af Forfatteren, vil ogsaa kun være naturligt, hvis da den sidste Prædiken oprindelig har hørt med. Den er nemlig overskrevet: „Predikun a Føstudagenn Langa, Vm Nytseme og Gagn af Pijnunne Herrans Christi, af Martino Mollero". I alt Fald er den et nyt Vidnesbyrd om *Eintals* Yndest. Thi Prædikenen er taget ud af Fortalen dertil.

Forklaringerne er gennemgaaende mere kortfattede, Stilen mere nøgtern, og Allegorierne spiller ikke slet saa stor en Rolle.

Hallgrímur kan maaske være blevet paavirket af et Sted som dette i den *anden Prædiken:* „Epterdæme þar til, huørnenn Eyrun verda vanbrwkud, giefur oss Malchus, sem aan alls efa hefur vered

vondur Tilheyrare, þegar hann hefur þo godfwslega aat ad hlijda Predikun Christi — Vier eigum so ad brwka Eyrun Gude til þægdar, ad vier heyrum hans Ord."

Jfr. VII 12. Malkus, sem misti eyra,
merkir þá alla frí,
sem orð guðs ekki heyra,
eiga þó kost á því;
— — — — — —

Eller af dette ligeefter følgende: „Lære nu hier af, bæde Yfervalldsmennerner og vndergiefner. Yfervallded, ad þad laate Suerded ganga yfer þa, sem Suerded tooku — Þeir Vndergiefnu eiga og so hier ad læra, ad þeir take ecke Suerded med þeim Huga, ad hefna sijn sialfer —"

Jfr. hermed i det hele *Pass.* VII. 9—11. Ligheden er dog for almindelig, til at man tør paastaa noget bestemt om direkte Benyttelse. Men den — ligesom meget andet af samme Slags — viser i hvert Fald, hvor almindelige disse Anvendelser har været i Datidens Passionslitteratur.

Det samme gælder en Sætning som denne af den *sjette Prædiken:* „Vier vilium og enda þann fyrsta Part Predikunarennar, med Ordum hins heilaga Dionijsij, O sæte Jesu christe[!], þitt sijdasta Ord a þijnum Krosse sie vort sijdasta ord j þessu lijfe og þegar eg kann ecke leingur ad tala, þa heyrdu sijdasta Andvarp mijns Hiarta —."

Jfr. XLIV 22. Minn Jesú, andláts orðið þitt
í mínu hjarta' eg geymi,
sé það og líka síðast mitt,
þá sofna' eg burt úr heimi.

I den *syvende Prædiken: Vm Greftran* genfindes de ovenfor andetsteds paaviste Hovedtanker fra *Pass.* XLIX (de tre Punkter) og L 1—10. Den ender saaledes: „Og vilium nu þui binda Endahnwt hier a, med þessum Einglanna Lofsaung, Apoc. 5. Verdugt er Lambed sem Lijflaated er, ad medtaka krapt, Rijkdom Visku og Styrk, Dyrd Heidur og Lofgiørd. Hønum sie Lofgiørd, Dyrd og Heidur, vm Allder Allda, ad eilijfu, Amen, Amen."

Heller ikke her tør jeg, trods Ligheden, paastaa, at der har fundet en ligefrem Benyttelse Sted; men jeg mener i hvert Fald, det fremgaar heraf, at det berømte Slutningsvers i *Pass.*, direkte eller gennem et eller andet Mellemled, er fremgaaet af Apoc. V 12—14:

L 18. Dýrð, vald, virðing og vegsemd hæst,
vizka, makt, speki' og lofgjørð stærst
sé þér, ó Jesú, herra hár,
og heiður klár,
amen, amen, um eilíf ár.

9.

Den anden Prædikensamling er „*Nockrar Predikaner wt af Pijnu og Dauda Drottins vors Jesu Christi, Samannskrifadar j Þysku maale, Af þeim Merkelega Læremeistara. D. Johanne Arndt, Superintendente til Lyneborg.* Enn a Islendsku wtlagdar, Af S. Hannese Biørns Syne, Soknar Preste, Ad Saur Bæ a Hualfiardarstrønd. Þrycktar a Hoolum j Hiallta Dal. Anno M.D.C.L.XXXIII."

Ogsaa her er jeg — til Trods for de mange Ligheder — mest tilbøjelig til at mene, at der ikke har fundet nogen ligefrem Benyttelse Sted. Karakteristisk er det saaledes, at der her findes mange Allegorier fra det gamle Testamente, som der intet tilsvarende er til i *Pass.* Straks i Begyndelsen af *første Prædiken* nævnes Jesu Bøn i Getsemane som Forbillede, mens Lovsangen er forbigaaet. Dette i Forbindelse f. Eks. med en Sammenligning mellem Betragtningerne over „Jesu Sidesaar" viser tydeligt, at det er *Eintals* Betragtninger, som Hallgrímur følger. I alt Fald de fleste Ligheder kan vist forklares som Fællesstof i Datidens Passionslitteratur. Saaledes for de „syv Ord paa Korset".

Arndt kommer næsten paa hver Side tilbage til Sammenligningen mellem Jesus og Adam. Der kan maaske hist og her være Tale om Benyttelse af denne her meget ensformige Maade at indskærpe Forsoningslæren paa. Eller f. Eks. af følgende Betragtninger.

I den *tredje Prædiken:* „Þad þiker ad sønnu mørgum mykels verdt ad hafa Hille Veralldarennar, og Skiemtun af goodum og Gladværum Selskap j Heimenum — Huad þo heiter med riettu ad verma sig vid þeirra Kolaelld. Enn þetta er ad sønnu miøg Haaskasamlegt —":

Jfr. XI 11. Koleldi kveyktum jafnast
kitlandi veraldar prjál;
þrælar syndanna safnast
saman við losta bál;
— — — — — —

14. Hægt er hverjum að stofna
í hættu' og vanda spil,
— — — — — — —

I den *femte Prædiken:* „I annann Maata, er þad hier gaumgiæfande, Huørs ills su skadlega Agirne orkar Manneskiunne — suo er Agrindenn[!] eirninn Root alls jlls —“.

Jfr. XVI 8. Undirrót allra lasta
ágirndin kølluð er;
— — — — — —

(men det er jo et Citat fra 1 Tim. VI 10.) Maaske kan Hallgrímur ogsaa i denne Prædiken have fundet Tilskyndelse til sin Allegorisering over *leirpottarans akur* i *Pass.* XVII. (Smlg. hermed det ovenfor bemærkede til Luthers Passionsprædikener.)

Eller i den *niende Prædiken:* „So hefur Jesu Christi Nafne og hans Tignar Title vered yferlyst openberlega, j sierhuøriu Tungumaale, og þar epter kunngiørt og predikad aa medal allra Þiooda, fyrer øllu Foolke, af þeim heiløgu Postulum Drottins — —“.

Jfr. XXXV 8. Í þrennslags tungum var þetta skráð,
því að vor Herrann mildi
vildi sín elska, ást og náð
allri þjóð boðast skyldi;
hvert tungumál
með huga' og sál
heiðri þig, Jesú góði,
— — — — — —

En Gennemgang af disse to Prædikensamlinger bekræfter Indtrykket ovenfor ved Gennemgangen af *Eintal*, at Hallgrímur er mest uafhængig for den midterste Tredjedel af *Pass.*'s Vedkommende.

Det almindelige Resultat af en Undersøgelse af hele denne Passionslitteratur bliver, at det staar klarere, hvor meget Fællesstof i Betragtninger, Billeder og Anvendelser — til Dels meget gammelt — der opereres med.[1]) Og heraf har Hallgrímur sikkert sin Del i mange Tilfælde, hvor det ikke er muligt bestemt at nævne Kilden. Men hvor der er fælles Lighed, har det ogsaa gennemgaaende vist sig, at *Pass.* har mest formel Overensstemmelse med *Eintals* Udtryk.

Saaledes har denne Undersøgelse negativt givet en Støtte for den Thesis, at *Eintal* er en Hovedkilde for *Pass.*

[1]) Jfr. *Althaus*'s anf. Skr. og den Paavisning, han giver af den gennemførte Afhængighed (ofte ved simpel Afskriven), som Tidens Andagtsbøger staar i til hinanden — ogsaa protestantiske til katolske og omvendt.

7. KAPITEL

Karakteristik af Passionssalmerne.

1.

Denne udførlige Gennemgang har ikke blot været nødvendig for at slaa en Række nye Kendsgerninger fast angaaende *Pass.*, men har ogsaa været berettiget for det nye Lys, der herudfra vil vise sig at falde over dette berømte islandske Salmeværk. Her skal da — under Henvisning til en Række Enkeltheder i de foregaaende Undersøgelser — fastslaas Hovedresultaterne af disse.

Først skal *Pass.*'s Plads i den samtidige kristelige Digtning bestemmes. Man har over for det 16de Aarhundredes tyske Digtning som „den kristelige Tros Bekendelsessalme" karakteriseret Salmedigtningen fra 1618—1675 som „Vidnesbyrdet om det kristelige Liv"[1]). En Sammenligning mellem *Psb.* af *1589* og *Pass.* viser let, at Hallgríms Passionsdigtning i Almindelighed falder ind under denne Modsætning og er blevet til for at føre det samme Vidnesbyrd som Samtiden.

Paa lignende Maade er *Pass.* ogsaa et ægtefødt Barn af Tiden, naar ses hen til, hvorledes den talende i Salmerne ikke mere — som i Reglen i det foregaaende Aarhundredes Salmer — siger „vi", altsaa taler paa Menighedens Vegne, men „jeg", altsaa taler paa „Sjælens", paa den enkeltes Vegne. Det er *for saa vidt* rigtigt at modstille det 16. Aarhundredes Digtning (spec. Luthers, der jo er det kraftigste Udtryk derfor) som „objektiv" over for det 17de Aarhundredes som „subjektiv" [2]), eller endnu bedre som Festsalmernes Menighedsdigtning over for Husandagtssalmens Meditation. Efter ovenstaaende Paavisning af *Pass.*'s Forhold til et Skrift, som ved sin Titel: *Eintal Salarennar vid sialfa sig* saa tydeligt røber sine „subjektive" Hensigter, er det unødvendigt at give nogen nærmere Paavisning af, at *Pass.* fra første Udbrud: „Upp, upp, mín sál" bekender sig som hørende til denne nye „subjektive" Retning, hvor „Sjælen" — ikke „Menigheden" — som Regel fører Ordet. Det kan i denne Sammenhæng ogsaa anføres, at Hallgrímur jo — som en Slags egenhændig Tilstaaelse heraf — kalder sit lille Opbyggelsesskrift: *Siø Gudrækelegar Umþeinkingar, Edur Eintal Christens Manns vid sialfan sig —.*

Hermed kan man imidlertid ikke lade sig nøje, naar man vil karakterisere *Pass.*'s Samhørighed med sin Tid til Bunds. Saa lidt som ved med Rosenberg (se ovenfor) at sige, at i *Pass.* har vi

[1]) *Nelle:* Anf. Værk. S. 96.
[2]) Jfr. *Althaus's* Udtryk S. 94.

den historiske, lyriske og didaktiske Sang ikke sammenstillede, „men *sammenvoksede til organisk Enhed*".

Alt dette kan i og for sig være rigtigt nok, men er endnu blot formelle Bestemmelser. *Pass.*'s Modermærke er deres „*Jesusliebe*", den nye Salmetone, som Philipp Nicolais „Morgensternlied" af 1598 stærkest og inderligst anslaar[1]). Denne „Jesusliebe", som ogsaa klinger saa stærkt igennem Mollers ovenfor nævnede Gengivelse af *Jesu dulcis memoria.* Det er denne dulcis memoria, som Hallgrímur 3 Gange i de første 4 Vers i *Pass.* opstiller som Programmet for sin Digtning, og som han tredje Gang ydmygt erklærer om:

ofsjaldan hefi' ég minzt á það.

Og hans Passionsdigtning er da en storslaaet Bod herfor og tillige en Genfødelse af *Jesu dulcis memoria* i islandsk Salmedigtning. Man behøver blot at sammenligne den svage Efterklang af de gamle Toner i Salmen *Jhesus dulcis Memoria — Jhesu Minning miøg sæt er* i *Psb.* af *1589* med Forspillet til *Pass.* for at høre, hvordan den nye Inderlighed har sin egen Tone.

Naar Moller har givet sin Salme til Overskrift: „Ein Trostgebet, damit ein betrübet Herze in allerlei Kreuz und Anfechtung dieser letzten mühseligen Zeit sich ganz lieblich trösten und an dem süszen Namen Jesu Christi sehnlich ergötzen kann," saa falder dette ganske sammen med de Hensigter, som Hallgrímur bekender sig til baade paa Titelbladet, i Fortalen og Forspillet til *Pass.* Og der vindes saaledes en ganske interessant Parallel mellem *Pass.* og *Lilja.* Der gaar Veje fra det franske Fromhedsliv paa Korstogstiden og den hellige Bernhards Dage, saaledes som det fik sit klassiske Udtryk i *Jesu dulcis memoria*, til *Liljas* korsfæstede Frelser[2]); og paa Ny er Forbindelsen her sluttet i *Pass.* med Inderligheden i den tyske Gendigtning af den berømte Salme og den nye „Jesusliebe", der har faaet sit Udtryk deri. Og det gør ikke Parallelen mindre interessant, at det jo, som ovenfor omtalt[3]), i Virkeligheden kan siges for en stor Del at være den gamle „Jesusliebe" fra Middelalderens mystiske Inderlighed, der — bl. a. gennem Paavirkning fra Tidens katolske Andagtslitteratur — er blevet vakt til Live igen.

2.

Ogsaa for Passionssalmernes Tilblivelse kan der med Rimelighed sluttes en Del af Undersøgelserne ovenfor. Det kan, som

[1]) *Nelle:* Anf. Værk. S. 78.
[2]) Se *Paasche:* Anf. Værker.
[3]) Jfr. S. 94—96.

nævnt, være meget sandsynligt, at Hallgrímur allerede som Dreng har været kendt med Arngríms Oversættelse, der sikkert har været meget yndet i Kredse, hvor han har bevæget sig. Navnlig hvis man tør lægge nogen Vægt paa Fortællingen om, at en af de Bispedøtre, til hvem *Eintal* er dediceret, skal have taget sig af den livlige — efter Godtfolks Mening dengang maaske for livlige — Dreng.

I alt Fald: Hvis hans livlige Barnefantasi har været optaget af denne nymodens tyske inderlige Dvælen ved Jesu Passion i „su agiæta bok“, er det ogsaa her gaaet i Opfyldelse, at Barnemindet er langt.

Om Hallgríms Ungdom, spec. de Studier, han kan have drevet, og den Paavirkning, han kan have været under i København, er Efterretningerne altfor sparsomme og usikre, til at der kan bygges noget derpaa. Ellers kunde det — i Anledning af hvad der fortælles om hans Skolegang i Frue Skole — være fristende at dvæle ved den bekendte Skolemand og Præst ved Frue Kirke Jens Dinesen Jersin[1]) og den Vækkelse, som han ved sin inderlige Forkyndelse havde fremkaldt kort før Hallgríms Ankomst til København, og hans bekendte Opbyggelsesbøger, der udkom samtidig dermed.

Sikkert har imidlertid hans aabne poetiske Sind optaget Indtryk fra den nye religiøse Poesi og fra Tidens kristelige Liv i det hele og den Forkærlighed, hvormed den opbyggelige Litteratur beskæftigede sig med Meditationer over Lidelseshistorien og Præparationer til Døden. Det kan godt være baade med Henblik paa sin Barndom og sin Ungdom, at Hallgrímur „hilser den gudfrygtige Læser“ af *Pass.* med Citatet: „Það verður dýrast, sem lengi hefir geymt verið, og gefur tvefaldan ávøxt í hentugan tíma fram borið.“ Selv fortolker han jo Citatet: „Og með því ég hefi hennar langvaranlega íhugun mér í brjósti geymt — þá ber ég hana nú loksins fram opinberlega í þessum sálmum fyrir øll upp á Jesúm lítandi augu og Jesúm elskandi hjørtu, svo mikið sem ég kann og ég get í þau fáorðu sálmavers innbundið“. Og han bruger Udtryk til sin Samtid, der synes at gemme Mindet om de „Jesúm elskandi hjørtu“, der dengang gav hans Hjærte Sans for den nye „Jesusliebe“.

Og da Øjeblikket saa synes ham kommet til at bære frem „í hentugan tíma“, hvad der længe har været hans Hjærtes dyrebare Eje, saa gaar han ud fra den ham saa velkendte Tekst i *Gudspiøll*

[1]) I *Dansk biografisk Leksikon* VIII S. 460 karakteriserer Gjellerup ham saaledes: „Ejendommeligt for ham som Prædikant er hans dybe psykologiske Blik, der støtter sig paa en rig Selverfaring.“ (Det kunde lige saa godt have staaet om Hallgrímur.) Hans Skrifter har, som bekendt, været meget yndede paa Island.

og Pistlar, men har samtidig „su agiæta bok“ ved Haanden. (Har man maaske Lov til i Udtrykket overfor „þau fáorðu sálmavers“ at høre Hallgríms beskedne Indrømmelse af, at han ikke har „faaet alt med“ i *Eintal?* I saa Fald har han her i virkelig Forstand gjort en Dyd af Nødvendigheden!) Den har jo staaet for ham som for mange af hans samtidige som et Slags Evangelium for den nye *Meditatio* eller, som han siger, „Umþenking guðrækileg herrans Jesú pínu og dauða“. Herfra har han hentet Inspiration, Tilskyndelser, Tanker og Udtryk, især, som vist, ved Begyndelsen og Slutningen af Værket. Den har været den Springstav, hvorved Hallgrímur har kunnet svinge sig over i sin egen fromme Fantasis Rige. Uden den ses det ikke, hvordan det skulde have lykkedes for ham at skabe sit Salmeværk — det klassiske Udtryk for den nye Salmedigtning, hvor Historien, Belæringen, Formaningen og den fromme Inderlighed er sammensmeltet til ét. Saa stort er Springet fra det forrige Slægtleds rent historiske eller rent katekiserende Salmer i *Psb.* af *1589.*

Man kan da have Lov til at sige, at Arngrímur har faaet en rigere „skrifara laun“ end den, han i Fortalen (se ovenfor) betingede sig — den Tak nemlig, som islandske Hjærter skal vide ham, fordi hans „islandske Soliloquia“ har fremkaldt deres mest elskede Bog. Det Ord har virkelig faaet en langt rigere Opfyldelse, end han kunde drømme om, da han skrev det, at „Aast mune fylgia Aums giøfum“.

Og Arngrímur kunde ogsaa nok for sin „lijtelmotlega Omak“ med den „hiartnæmi Bæklingur“ have fortjent, at Hallgrímur skulde have efterladt sig et stærkere Udtryk for Erkendtlighed ved Siden af det bekendte Vers: *Eins og forinn feitur* — hvis det da gælder ham.

Ved Siden heraf har Hallgrímur — som ovenfor vist — ogsaa modtaget Tilskyndelser og Hjælp fra samtidige islandske Kirkemænd og oversatte Opbyggelsesskrifter[1]). Og sandsynligvis kunde der gives — og kan maaske ogsaa findes — flere Eksempler derpaa, end jeg har fundet. Men dette betyder jo blot, at det under en fælles Stræben i Tiden mod samme Maal kun er lykkedes ham at vinde Prisen. Thi ogsaa om *Pass.* har det gældt: „Ved I ikke, at de, som løber paa Banen, løber vel alle, men kun een faar Prisen?“

[1]) Man kan ogsaa — som Matthías Jochumsson har fremhævet det i sin Artikel i *Skírnir* 1914 — tale om den Betydning, som „den islandske Renæssance“ i videre Forstand (han nævner især Bibeloversættelsen og Studierne af Oldlitteraturen) har haft for Hallgrímur.

Det viser sig saaledes, at islandsk evangelisk Passionsdigtning har udviklet sig efter lignende Linjer, som det er paavist af Paasche for den middelalderlige katolske Digtning: „Den norrøne middelalders indre historie er for en væsentlig del fortællingen om europæiske linjers overførelse til vore lande —". „Paafaldende kraftig gaar den europæiske utviklingslinje og de europæiske detaljer igjen i de norrøne lande. Og paafaldende raskt tar vi det fremmede ind til os."

De oversatte Opbyggelsesskrifter har været den Jordbund, hvoraf Passionssalmerne er groet op; de har spillet en lignende Rolle som Homilierne og Legenderne for den middelalderlige religiøse Poesi. Og det skal ikke glemmes, hvilken Betydning Biskop Guðbrands mægtige Personlighed indirekte har haft for denne Digtning. Han har ved den Nidkærhed, hvormed han søgte at fremme sit Folks kristelige Vækkelse ved de nye tyske Andagtsbøger, som han selv satte saa højt, skabt Betingelser paa flere end én Maade for Hallgríms Salmer.

Men lige saa meget er der Grund til ogsaa her at bruge Paasches Ord: „Det er ikke en sjælløs overførelse, der her er tale om. Overalt er den europæiske symbolik og legende klart opfattet og gjendigtet med levende følelse. Det er ikke bare fortællingens skaller, vi optager. Vi griper ogsaa dens aand"[1]).

Det Resultat, som nærværende Undersøgelse maa føre til, nemlig at ogsaa Hallgrímur for sit Værk har maattet bygge paa andres Arbejder, var egentlig paa Forhaand selvfølgeligt. Om al Salmedigtning gælder det, at den arbejder med et stort Fællesstof, og at den baade for Indhold og Form i høj Grad er afhængig af den kirkelige Tradition. Især gør dette sig gældende, hvor der, som ved *Pass.*, er Tale om gamle allegoriske Fortolkninger af Optrin eller Udtryk fra Lidelseshistorien.

Disse gængse Allegorier fra Kirkefædrene har Hallgrímur naturligvis overtaget. Han kan have mødt dem andre Steder end i *Eintal:* I de ovenfor nævnte Skrifter, eller f. Eks. ogsaa i Bugenhagens Bemærkninger i *Historia Pinunnar*, i Gilberts *Psalmar*, i *Psb.* af *1589*[2]) eller i *Summaria* af 1589. Men her har han haft de fleste af dem samlet og mødt dem, efterhaanden som han er

[1]) *Paasche:* Kristendom og Kvad. Kristiania 1914. S. 4, 67, 172.

[2]) Jfr. Vers som disse i *Enn annarr Lofsøngur om Pinuna:* „Hann eirn gieck inn i Helgedom, Haar Prestur vor og Fornen from, Vann nog fyrer oss eitt sinn þar, sem Isaach Tre sialfur bar. — Það merker Steinn sem Moses slo, med þui lifande Vatn vtdro, Fylger þad Vatn i Fridarstad, Fiølde Truadra dreckur þad."

kommet frem under Udarbejdelsen, og der er Enkeltheder nok, der viser, at han har overtaget de fleste herfra[1]).

Til denne Afhængighed i det hele af *Eintal* skal jeg som en karakteristisk Parallel anføre, at den tyske Salmedigter *Johann Heermann* har taget nogle af sine Kærnesalmer fra Martin Mollers *Meditationes sanctorum patrum*, saa at de ligefrem kan defineres som digteriske Behandlinger af Anselms Taler, Bernhards Prædikener eller af Taulers Tanker[2]). Og deri er han kun et Barn af sin Tid. Ogsaa om Hallgríms store samtidige *Paul Gerhardt* gælder det, at han har efterdigtet Bernhard, ja endog Bønner i *Johann Arndts* Paradiesgärtlein. Man regner, at omtrent Halvdelen af hans Digte kan mere eller mindre kaldes for Efterdigtninger efter Biblen eller opbyggelige Skrifter[3]).

Og dette er kun enkelte Eksempler paa et Afhængighedsforhold, som i stor Udtrækning vil vise sig at gælde for Tidens Salmedigtning. Thi Undersøgelser af lignende Art, som her er sket for Kilderne til Passionssalmerne, staar endnu væsentlig tilbage for den evangeliske Salmedigtning. For atter her at citere *Althaus*[4]): „So viel Ausgezeichnetes auch in neuerer Zeit an wissenschaftlichen Arbeiten über das evangelische Kirchenlied geleistet ist, eine systematische Untersuchung seiner Quellen ist noch nicht in Angriff genommen. Diese Quellen liegen vor allem in der zeitgenössischen Gebetslitteratur." Og han fortsætter: „In wie ausgedehntem Masze die geistliche Liederdichtung von den Gebeten Gebrauch gemacht hat, darüber kann erst eine planmäszige und umfassende Durchmusterung der Gebetslitteratur Aufschlusz geben. Sie wird den Nachweis führen, dasz nicht nur Joh. Heermann und Angelus Silesius, sondern auch ein Simon Dach, Joh. Rist, Gerh. Tersteegen, Benjamin Schmolck, Homburg u. a. in ihren dichterischen Erzeugnissen fast durchgängig von der jeweiligen Erbauungslitteratur beeinfluszt sind, wenn auch in verschiedenem Grade. Das Gebetbuch Joh. Habermanns, die Geistlichen Andachten Philipp Kegels, die Meditationes s. Patrum Martin Mollers, die Meditationes sacrae Johann Gerhards, das Paradiesgärtlein Arndts bilden schier unerschöpfliche Fundgruben, deren sich die religiöse Dicht-

[1]) Saaledes de Allegorier, som ogsaa findes i de lige citerede Vers af *Psb.* af *1589.* Og saaledes findes i *Summaria* f. Eks. i Anl. af „Sidesaaret" den gamle Allegori, men uden Omtale af Dødssøvnen paa Korset og Sammenligningen med Eva, saaledes som *Eintal* og *Pass.* er fælles derom. Derimod kunde maaske det deri hyppigt forekommende „Minn liufe lausnari" have paavirket Hallgríms Stil.

[2]) Jfr. S. 140.

[3]) *Nelle:* Anf. Skr. S. 105, 158.

[4]) Anf. Skr. S. 2 f.

kunst in ausgiebigster Weise bedient hat. Ihre Gebete kehren in Liedern wieder, die uns teilweise noch heute besonders geläufig sind und zu dem Kern unserer Gesangbuchslieder gehören."

Som Eksempel paa de Overraskelser, saadanne Kildeundersøgelser vil kunne berede, nævner Althaus den ovenfor anførte Missionssalme af Joh. Heermann: *O Jesu Christe, wahres Licht*, der altsaa viser sig at være en digterisk Gengivelse af en jesuitisk Bøn af Petrus Michaelis *Für die Unglaübigen und Verführten*, som Digteren har fundet i Philipp Kegels evangeliske Bønnebog uden at ane noget om, at den egentlig handlede om protestantiske „Kættere".

Pass.'s Tilblivelse og litterære Afhængighedsforhold er altsaa fra den Side set i god Overensstemmelse med den tyske evangeliske Salmedigtnings, saaledes som en systematisk Undersøgelse af denne vil lægge det klart for Dagen.

3.

Naar Talen er om Salmers Afhængighed, er der i øvrigt mange forskellige Grader, lige fra rene Oversættelser og Versifikationer og til blotte Inspirationer ud fra et Ord eller en Tanke. Det afgørende vil i det hele være, om vi staar over for en selvstændigt tilegnet Efterdigtning eller blot en udvendig Gengivelse, over for en Omsmeltning eller en Efterligning.

Saaledes findes der jo f. Eks. i Grundtvigs Salmeværk — saa vel som hos Brorson — mange Salmer, som mere eller mindre gaar tilbage til Forbilleder mange Steder fra, og deriblandt nogle af hans allervidunderligste, ja ofte Oversættelser, som staar langt over Originalen i Kraft og Skønhed[1]).

Det afgørende for en Salmedigtnings Værdi bliver da ikke først og fremmest, hvor meget kirkeligt Fællesstof der er overtaget, men med hvilken personlig og folkelig-kristelig Selvstændighed det er tilegnet og gendigtet. Og her har der under de foregaaende Undersøgelser allerede for flere Enkeltheder i *Pass.* været Anledning til at gøre opmærksom paa, hvor frit og selvstændigt Hallgrímur gennemgaaende staar over for det tyske Forbillede, og hvorledes der der, hvor der kan vises Afhængighed, langt mere kan tales om Genfødelse og Gendigtning end om Gengivelser.

Allerede en Sammenligning mellem Dedikationerne i den tyske

[1]) Jfr. for Grundtvigs Arbejdsmetode en interessant Art. af Carl Koch i *Højskolebladet* 1920 Nr. 52 om seks forskellige Digte af Grundtvig ud fra Verset: *„Jeg gik mig ud en Sommerdag at høre."*

(og den danske) og den islandske *Soliloquia* viser karakteristiske Træk. I den tyske med sit „Dem Edlen Gestrengen, Ehrenvhesten vnd Wolbenampten Herren“ staar den tyske Riddersmand der stiv og strunk i Panser og Plade med sin „Ehrentugendreiche“ Frue som et selvfølgeligt Appendix ved Siden, omtrent som paa en af de gamle Ligsten. Man forstaar, at Bogen i disse Lande vandt Udbredelse „sonderlich vnter denen vom Adel“, skønt den var beregnet paa „einfeltige Leyen“ i Almindelighed.

Hvor jævnt og hjærteligt og hjemligt[1]) klinger det ikke, naar Arngrímur skriver, at han har siddet og tænkt paa to islandske Søstre, som ogsaa er hans „kære Søstre i Herren“, mens han har oversat denne lille Bog, som „lofar sig sialfur“. Det er da i Dedikationens Aand, naar ikke alene *Eintal* blev en yndet Andagtsbog i Fastetiden for det jævne Folk paa Island (ja brugtes endnu somme Steder af ældre Folk lige til Aaret 1840[2]), men naar først og fremmest *Pass.* som den hjemmefødte dejlige Genfødelse deraf blev en Hjemmets Bog i hvert Hjem paa Island[3]), hvis Salmer „Islands Børn har inddrukket med Modermælken“ (Matthías Jochumsson).

Og det er et kønt Symbol paa hele Biskop Guðbrands virksomme Protektorat for den nye Inderlighedsretning i Opbyggelseslitteraturen (ikke mindst for Mollers Skrifter jfr. S. 102), at han gennem sine Døtre ogsaa staar i et Slags Patriarkatsforhold til *Pass.*

Naar man ser paa selve Udførelsen i *Pass.*, da bør det først nævnes, hvorledes Hallgrímur gennemfører den historiske Orden og den klare Disposition baade i sit Værk som Helhed og i de enkelte Salmer. Mens *Eintals* Betragtninger ofte er meget tilfældige og løseligt paahængte efter „Historien“, staar vi paa Ny i hver af Hallgríms Salmer over for Historien som et Memento om at bevare den ædruelige Saglighed under „Meditationen“.

Dette at hver enkelt Salme er en Sammensmeltning af Historie og Betragtning er da ogsaa en Hovedgrund til, at *Pass.* er levende, anskuelig og konkret, mens *Eintal* gennemgaaende er tør, langtrukken og abstrakt. Og svarende dertil har Hallgrímur heldigvis (men maaske undertiden med et Suk! jfr. ovenfor) opgivet at

[1]) Jfr. Biskop Guðbrands Ord i hans Fortale til hans egen Oversættelse af Mollers *Meditationes sanctorum patrum:* „Nu er þad Vijsa og Vane annarstadar j Løndum, ad dedicera og til skrifa þuilijka agiæta Bæklinga Herrum og Høfdingium, eda ødrum fromum Mønnum, enn sa Sidur er ecke j þessu Lande, Þar fyrer vil eg þessar Meditationes dedicerat og til skrifad hafa Fromum og Gudhræddum Leikum og Lærdum —“

[2]) *Jón Borgfirðingur:* Stutt Rithøfundatal á Íslandi 1400—1882. Reykjavìk 1884. S. 6.

[3]) Jfr. Citaterne S. 110 f. af Hallgríms egen lignende Dedikation til de to Kvinder i Udg. 1727 af *Pass.*

kappes i sin Digtning med Moller, naar han i Fortalen sætter det som sit Maal „sich schwingen in die Schrifften der heiligen Propheten vnd Aposteln“. Hans Salmer er derved blevet noget ganske andet end en Dynge Citater fra Skriften og fra Kirkefædrene.

Tydeligst tegner Hallgrímur sig vel dog i sin nordiske, spec. islandske Selvstændighed over for den tyske Tænke- og Følemaade. Moller synes os ofte bred og smagløs i sine Udmalinger, Hallgríms naive Enfold har bevaret ham derfor; hans Stil er prægnant, hans Tone fin[1]).

Der er vel ikke et Stænk af tysk Overfølsomhed og Jesuforelskelse i *Pass.;* det vilde ogsaa have staaet ilde til den folkelige Djærvhed og Kraft deri.

Og hele den dengang moderne Hyrdepoesi, som ikke er uden Sammenhæng med den religiøse Stemnings Forkærlighed for *Højsangen*[2]), synes ogsaa at have været for luftig for Hallgrímur. Ovenfor er der nævnt Eksempler fra *Eintal* paa, hvilke Lækkerbidskener Hallgrímur har ladet ligge som ufordøjelige.

Slet saa kræsen var ikke den ellers saa udmærkede *Johann Heermann*, naar han, som ovenfor nævnt, ligesom Hallgrímur fordybede sig i Mollers Skrifter og der bl. a. fandt Stof til en Salme om „Jesus, das purpurrote Blutwürmlein“. For ikke at tale om Hallgríms berømte samtidige *Johann Scheffler*, der rigtig traf Tidens Smag (men ikke vor) i sine „Geistlichen Hirtenlieder der in ihren Jesum verliebten Psyche“. Naar man læser, hvorledes Scheffler kan blive ved med at nynne paa dette Ønskeomkvæd: „Lasz meine Seel ein Bienelein auf deinen Rosenwunden sein“[3]), glæder man sig dobbelt over den kyske Inderlighed i et Vers som det ovenfor S. 88 citerede. Hallgrímur bliver aldrig intim med eller forelsket i Frelseren:

Enn þeir sem Jesúm elska af rót,
undir krossinum standa,
herrans blóðfaðmi horfa’ á mót,
hvern þeir líta í anda,
trúar og vonar sjónin sett
sár hans og benjar skoðar rétt;
það mýkir mein og vanda.
(*Pass.* XXXVII 8.) [4])

[1]) Der gælder her ganske det samme, som naar Paasche siger om „den norrøne legende-digtning“, at den „er enklere og mindre fantastisk — derfor ikke etisk eller æstetisk af ringere værd — end den europæiske“. (*Kristendom og Kvad*, S. 3.)

[2]) Jfr. *Illustreret dansk Litteraturhistorie* ved Carl S. Petersen I. S. 539.

[3]) *Nelle:* Anf. Skr. S. 171.

[4]) Det kan ogsaa nævnes, hvor selvstændig og „evangelisk“ Hallgrímur staar over for den middelalderlige Mystik, som — efter *Althaus* — gennem katolske Skrifter kom ind i Datidens protestantiske Andagtsbøger.

Dette Indtryk forstærkes, naar man mindes, hvor ofte Tidens danske Salmedigtere har taget ved Lære af den tyske Skoles Overdrivelser, Smagløsheder og hule Patos. Thi der er jo ikke alene at nævne saadanne Uhyrligheder som *Naurs*, naar han f. Eks. kan skrive om Jesu Saar:

Hans blodige Saar jeg affvasker
med Taare af Øye-Vand-Flasker;
de blodige Ribler jeg kysser,
dem inderlig elsker og grysser.[1])

Dette er ikke mindre smagløst end Scheffler, blot mere kluntet. Men ogsaa Kingo kan komme for Skade at bruge altfor mange Ord, ikke mindst naar han rigtig vil vække Medlidenhed for Jesu Lidelser, som f. Eks. i den ovenfor (Side 114) citerede Salme om Jesus i Getsemane:

See, hvor skielver Jesu Lemmer,
See, hvor ryster Gud og Mand,
Tænk, hvor Syndsens Byrde klemmer,
Døden stormer Livsens Land,
Trænger sig i Jesu Blood,
Kniber ved hans Hierte-Rood,
Slider, saver, skiær og stinger,
Som ti tusind gifftig Klinger.[2])

Han opnaar — i hvert Fald med os — kun det modsatte af, hvad han tilsigter.

Og for den islandske samtidige Litteratur er der ovenfor blevet givet Eksempler paa, at den moderne tyske Stil nok kunde falde i andre Islændinges Smag[3]). (Jfr. hvad der er fremført om *Passio*, *Pijslar Psalltare*, Sigurður Jónssons Omdigtning af Johann Gerhards *Meditationes*, for ikke at tale om *Pétur Einarssons* Produktion.)

Der er da gyldig Grund til, baade naar man ser *Pass.* over for samtidig udenlandsk og samtidig islandsk Digtning, at hævde, at deres folkelig-kristelige Betydning er den, at de er et selvstændigt, dybt ejendommeligt Udtryk for den lutherske „subjektive“ Salmedigtning, mens det forrige Aarhundredes „objektive“ og mere kirkelige Salmesang ikke naaede at blive levende tilegnet og om-

[1]) *Rosenberg:* Anf. Skr. III S. 548.
[2]) *Brandt og Helveg.* Den danske Psalmedigtning I, S. 433.
[3]) Endog i den djærve Biskop Guðbrands. Jfr. Omtalen af hans Vurdering af *Mysterium Magnum* ovenfor S. 102.

plantet paa islandsk Jordbund, men maatte nøjes med de trofaste Gengivelser, som Oversættelserne i *Psb.* af *1589* giver.

Den Karakteristik, som er givet af islandsk religiøs Poesi i Middelalderen: „en blomstrende religiøs digtning, i fuldt national form, bærer bud om, at fælleskatolsk tankegang og stemning har faat magt over det norrøne sjæleliv“[1]) kan bruges her Ord til andet, naar der i Stedet for „fælleskatolsk“ indsættes „fællesevangelisk“.

4.

En Gennemgang af *Pass.* viser, hvor forskelligt Hallgrímur er gaaet til Værks under Udarbejdelsen af de enkelte Salmer. Almindeligst er det, at han i Løbet af en Salme drager flere Ord eller Træk af Lidelseshistorien frem og dertil hver for sig føjer den Betragtning, Formaning, Trøst eller Bøn, som hvert Ord giver Anledning til. Salmerne har Karakter af stykkevise Betragtninger paa Vers. Sammenligningen ovenfor med *Eintal* o. a. vil ofte kaste Lys over, hvorfor Hallgrímur i de enkelte Tilfælde er gaaet netop saadan frem, og hvordan han har sammenarbejdet Dele enten derfra eller fra andre Kilder.

Man kan om disse Salmer for saa vidt ogsaa sige, at de har Karakter af Fortolkninger eller Parafraser. De findes navnlig i den første Del af *Pass.* Naturligt nok faldt det lettest for Hallgrímur at anvende denne Fremgangsmaade i Begyndelsen, da han gik i Gang med sit nye Salmeværk, især hvis han har haft *Eintal* o. a. ved Siden. Det var det nærmestliggende Trin i Udviklingen fra de gamle blot historiske (man sammenligne hans egne Samuelssalmer) eller kateketiske Salmer, stadig at holde sig omhyggeligt paa Siden af det historiske og foretage den nye Sammensmeltning af det historiske, didaktiske og lyriske stykkevis.

Andre Salmer har nærmere Karakter af versificerede Prædikener over en opgiven Tekst. Typisk er VIII, Salmen om „Kristi Prædiken for Jøderne“. Den er leddelt i fire „Punkter“, hvor efterhaanden de forskellige Stykker af Teksten kommer til Behandling, ganske ligesom i den Slags Prædikener. Paa lignende Maade f. Eks. ogsaa III 1—7, XLIV og XLIX. De fremtræder efter deres Form og gennemgaaende ogsaa efter Indholdet overvejende som belærende.

Jo længere man kommer frem i *Pass.*, des flere Salmer bliver der, som kan henregnes til friere Digtning, hvor det lyriske har

[1]) *Paasche:* Kristendom og Kvad. Kristiania 1914. S. 5.

Overvægten. Saadanne Salmer som XII, XVII, XXIX, XXXII, flere af Salmerne om „de syv Ord paa Korset“ og XLVIII, der nærmest fremtræder som selvstændige Udførelser af en Hovedtanke eller en Allegori. Eller andre, der maaske bedst kan kaldes Variationer over et Tema, et enkelt Udtryk eller et Ord.

Af Hallgríms opbyggelige Prosa ses det, hvordan han har yndet at „variere“, at gennemføre Tankegangen ved at se et Billede fra alle Sider. Han er en Mester i denne legende Kunst og opnaar tidt stor Virkning ved dette Gentagelsens Middel. Som f. Eks. V („Ég em hann“), XV („Árla“), XLVII („Langt frá“) og XLII („mig þyrstir“) giver Vidnesbyrd om.

I denne sidste friere Art af Digtning kan Hallgrimur nærme sig Kingos Passionsdigtning[1]). I Kingos Salmer er jo som Regel den historiske Versifikation opgivet; Digteren har valgt enkelte Optrin, som han med sit bevægede og manende Foredrag søger at faa os til at „se“.

Men lige saa forskellige som de to Digtersjæle er, er ogsaa deres Kunst inderst inde. Hos Kingo ildfuld Begejstring og høj Patos, hos Hallgrímur stille Inderlighed og dyb Alvor; her gribende Stemning, der kalder andre til Deltagelse ved at male, hvad den ser, dér Sjælens Skriftemaal, der vækker til Eftertanke og Selvprøvelse ved prøvet Erfaring og ubestikkelig Tankegang.

Den sidste Art af Salmer vil ved deres mere helstøbte Præg som Helhed staa højest for os som Kunst. Men det afgørende er jo baade for Helhed og for Enkeltheder, om Digteraanden har faaet sat sit personlige Stempel derpaa. Og her vilde en Gennemgang i det enkelte kunne finde mange Grader af Kunst lige fra naive Versifikationer, som den samtidige islandske Digtning er saa rig paa, og til fin selvstændig Digtning. Og det maa ikke glemmes, at mange af de uforglemmeligste Enkeltvers findes strøet som Perler rundt omkring i den første Slags Salmer.

I øvrigt vilde en saadan Inddeling af *Pass.* i forskellige Arter efter Arbejdsmetoden ikke kunne gennemføres stringent for hver Salme, fordi de forskellige Arter gaar over i hinanden og ofte findes sammen i den samme Salme[2]).

Som ovenfor vist vil der kunne findes tydelig Afhængighed af

[1]) Jfr. fra Kingos øvrige Salmedigtning som et karakteristisk Udtryk for den samme „Varieren“ *Den tredie Morgen-Suck:* „Nat, Søvn og Slum og Seng far vel“. — Som saa ofte i Hallgríms Poesi og Prosa er det her Billedet af *Lyset*, der varieres.

[2]) F. Eks. III (1—7 — katekiserende Prædiken i tre „Punkter“; 8 — enkeltstaaende Parafrase; 9—14 — lyrisk Variation i friere Digtning over Jesu Blodsved; 15—17 — kortere formanende „Lærdom“ (hentet fra *Eintal*); 18 — Slutningstaksigelse)

Eintal o. a. i alle de nævnte Slags Salmer. Som slaaende Eksempler fra hver af de tre Grupper skal her blot henvises til I, XLVIII og XLIX. Kun en nærmere Undersøgelse og Sammenligning som ovenfor kan afgøre, om de overtagne Tanker og Tilskyndelser er levende genfødt og tilegnet eller mere upersonligt gengivet. Det er víst, at oftest er det første Tilfældet. Saadanne Salmer f. Eks. som XLII og XLIV maa kaldes helt ejendommelig og selvstændig Digtning, skønt det er let at paavise, hvorledes Hovedtanker og til Dels Udtryk er overtaget.

Om en Salme som den berømte XLVIII gælder det vel derimod, at Meningerne[1]) maa taale at modificeres, naar det er gjort klart, at den bestaar af traditionelt allegorisk Stof, hentet forskellige Steder fra og — til Trods for smukke Enkeltheder — noget udvortes sammenstillet. Til Gengæld kan man maaske sige, at der nu kommer til at ligge en vis gammeldags Patina over den som over en antik Mosaik.

Anderledes med L Slutning. Her har Digterens blide Inderlighed besjælet det fremmede Stof og griber saa stilfærdigt, at den kan faa os til at glemme, at der er overtaget meget andetstedsfra[2]).

Man finder, som nævnt, gennemgaaende mindst Afhængighed af *Eintal* i den midterste Tredjedel af *Pass.* Dette kunde maaske hænge sammen med, at den allegoriske Tradition ikke er saa frodig her. Men dertil kommer, at disse Salmer er fulde af Rettergangsscener. Hallgrímur finder derfor Anledning til stadig at komme tilbage til Retsspørgsmaal og til Forholdet mellem over- og underordnede og til at rette mange alvorlige Formaninger især til de første, til Embedsmænd, Dommere og rige.

Man finder intet tilsvarende i *Eintal* til denne udprægede Retssans. Moller indskrænker sig til Udraab og Forbandelser over Jøderne eller til almindelige Bønner. Hallgrímur anvender hele Rettergangen praktisk paa sig selv og sin Samtid. Specielt imod Overgreb fra de styrende. Der er Frimandstale i *Pass.* mere end al-

[1]) F. Eks. Matthías Jochumssons i *Skírnir* 1914. S. 199 eller Grímur Thomsens i Fortalen til *Sálmar og Kvæði* I. S. XXIII: „sem máske auk líksøngssálmsins *Alteins og blómstrið eina* er hans fagrasti sálmur".

[2]) Jfr. Finnur Jónssons Analyse af Salmen í *Skírnir* 1915. Men efter ovenstaaende Undersøgelser maa en saadan Udtalelse af ham der (S. 348) modificeres: „Þegar nú litið er yfir allan sálminn, er hann ein og óslitin hugsunarrjett heild, —". Og ligeledes naar han i det følgende angaaende Spørgsmaalet om Originaliteten — efter et forsigtigt Forbehold — dog er tilbøjeligst til at holde derpaa: „Mér er því næst að halda, að alt efnið í sálminum eftir 4. v. sje frumlegt og komið úr brjósti Hallgríms sjálfs. — Alt það, sem hjer hefir verið sagt, má víst segja um alla sálmana, hvern í sínu lagi og með sínu móti".

mindeligt paa denne Enevældens Tid[1]). En saadan Prædiken, som den Hallgrímur holder om „*Mørkets Magt*“ i *Pass.* VIII, høres tydeligt at være talt lige ud af hans Hjærte. Det er med en Voldsomhed, der sikkert let har kunnet maale sig med Mester Ole Vinds Prædiken, han her — efter truende at have løftet Pegefingeren: „merkið það, valdstjórnendur!“ — siger bl. a.:

20. Minztu að myrkra maktin þver,
þá myrkur dauðans skalt kanna;
í yztu myrkrum og enginn sér
aðgreining høfðingjanna.

Han taler her som den Mand af Folket, han var, men ogsaa ud fra den islandske stærke Retsbevidsthed[2]) over for Overgreb i disse magtesløse Tider[3]). Men derfor har han ogsaa ikke mindst her talt ud fra sit Folks Hjærte.

Mod Slutningen af sit Værk er Hallgrímur atter i stigende Grad tyet til *Eintal* og andre Kilder, vel sagtens dels fordi Traditionen var mere overmægtig i disse Afsnit af Lidelseshistorien,

[1]) Jfr. som Modsætning den samtidige Jón Magnússon i hans *Oeconomia Christiana Edur Huss Tabla,* udgivet 1734, der f. Eks. kan skrive i sine meget langtrukne Betragtninger over *Þegnskylda* (S. 139 og 148):

„Saa Undergiefne sem Oriettenn leid, fyrer ædstum Drottne maa klaga siina Neyd, enn hverke foragta Herradoms Stiett, nie Høfdingium stofna Meingiørd nie Prett; þad stendur til Guds ad stietta þeim ef stioorna oriett.

Lijdurenn maa ei leggia neinn Doom, a Lofdanna Breitne, hvert vond er eda froom; þvi Undergiefenn hefur þar ei Ummbod til; eru þad riettu Guds Løgskil. Oskipad setiast i annars Embætte er Apaspil.

Þo laate sier Høfdingiar leifast þad, sem Landsens Alþiidu er forbannad, og þo oss Þegnum þike þad straangt, þaa er omøgulegt ad kalla þad raangt; þvi margur hefur fyrer Minne Saker høggvist og haangt. [!] —

Aumka þu Gud minn þann Oædra Lijd, sem Oked dregur a hverre Tijd, og umber stundum Oløg og Raan, og af illum Herrum Pinting og Smaan! Ofþreytast laat alldrei Ærlegann Underdaan.

Gief oss þijna Naad og gooda Lund! so gietum afþreyd Þiaaningar stund, allt þar til Christur endar vora Pijn, og afhender Rijked Fødur sijn; so einn Gud sie allt i øllum, hvers alldrei Æran dviin“.

I Sandhed, der var ikke lyse Udsigter for den „ærlige Underdan“ paa Island i saadanne Tider efter denne „Hustavles“ Folkeret. Han kunde nok have Grund til at længes efter Enden, naar hans eneste Trøst var den, at han endnu ikke var hængt!

[2]) Er det et Tilfælde, eller tyder det paa Aandsslægtskab, at ogsaa i Jón Arasons *Píslargrátr* tager Fremstillingen af Rettergangen en forholdsvis stor Plads i Lidelseshistorien? (Se Udg. ved Finnur Jónsson 1918).

[3]) Hallgríms Stil er sikkert ogsaa her farvet af personlig Erfaring. Efter *Sýslumannaæfir* IV. B. S. 125 har han maattet føle Sysselmand Torfi Erlendssons Uvenskab. (Biskop Jón Helgason meddeler mig, at denne, efter Traditionen i en gammel Degnebog fra Hvalsnes, skal have faaet Hallgrímur suspenderet en kortere Tid paa Grund af et Uheld ved Nadveren; jfr. *Gest. Vestf.* S. 68).

dels maaske ogsaa fordi han under det lange Arbejde har følt Trang til at hente Impulser og Indtryk andetstedsfra.

En nærmere Gennemgang af *Pass.*'s Kunst vilde føre for vidt her og maatte kræve Plads i en hel lille Kommentar. (En saadan kunde i øvrigt være paa sin Plads over for *Pass.*) Jo mere man fordyber sig i disse Salmer, des mere overraskes man atter og atter over deres „Teknik", i Rytmer eller Rim, i fast Prægnans eller blid Ynde, i tung Alvor eller straalende Højhed[1]).

Der er ovenfor lejlighedsvis gjort opmærksom paa nogle enkelte af de berømte Smaavers, hvoraf mange er blevet Ordsprog for Folket. Lad mig af denne Overflod blot fremdrage — som Eksempel paa hans ordsproglige Prægnans — XI 15 (fire Sætninger, som hver udgør et Ordsprog):

Oft má af máli þekkja
manninn, hver helzt hann er;
sig mun fyrst sjálfan blekkja,
sá með lastmælgi fer;
góður af geði hreinu
góðorður reynist víst,
fullur af illu einu
illyrðin sparir sízt. —

som Eksempel paa hans tunge Kraft — XVIII 10 (det høres som Domsbasunen):

Drottinn Jesú, sem dæmdur vart,
dómari kemur þú aftur snart;
dómsmenn láttu til dýrðar þér
dómana vanda rétt sem ber;
þvo þú vor hjørtu' og hendur með,
hrein trú varðveiti rósamt geð;
þitt blóð flekklaust, sem flóði' á kross,
frelsi það børnin vor og oss. —

som Eksempel paa hans sublime Barnlighed[2]) — det berømte XLIV 19.

Vertu, guð faðir, faðir minn,
í frelsarans Jesú nafni,
hønd þín leiði mig út og inn,
svo allri synd ég hafni. —

[1]) Ingen kan tale herom med større Vægt end Matthías Jochumsson. Han siger: „Þar sést bezt *listamaðurinn*, sem aldrei fer þó hærra en svo, að hann svíður ekki vængina á fluginum, né lendir í ógøngum rímleysu, íburðar eða myrkurs." (*Skírnir*. 1914. S. 198).

[2]) Matthías Jochumsson har sagt herom (*Skírnir* 1914. S. 199): „„Vertu Guð faðir faðir minn", segir barnið, og svo á að biðja Guð."

og, sidst men ikke mindst, som Eksempel paa hans Bøns hjærtegribende Inderlighed — det blide XVII 27.

Hveitikorn þektu þitt,
þá upprís holdið mitt;
í bindini barna þinna
blessun láttu mig finna. —

Hvor usigelig en Ynde i Billede, Bogstavrim og Tone[1]).

5.

Efter disse Bemærkninger til Formen i *Pass.* skal her kort fremsættes nogle Hovedsynspunkter angaaende Indholdet.

Hallgrímur bekender i I 1—4, hvad der har drevet ham til Værket, og hvad der er det egentlige Formaal dermed: Jesu dulcis memoria. I den anden Del af Prologen I 5—8 giver han et klart Program for sit Arbejde og fastslaar det Hovedudbytte for Kristenlivet, som han med Aandens Hjælp venter at naa derved.

Det kan sammenfattes saaledes: Gudfaders Kærlighed aabenbarer sig tydeligst i Jesu Kors. Frelsen ved Korset kan ses fra tre Hovedsynspunkter: Jesus har som Forsoneren forligt os med Gud; hans Kors hjælper os til at bære vort Kors, ved Korset er Trøst og Fred i Sorg og Modgang; han er som den korsfæstede vort Forbillede, hans „blodige Billede“ er den bedste Formaning til at drage os op af Synden.

Dette Program har han ogsaa gennemført. Hovedindholdet af *Pass.* kan sammenfattes deri, at Digteren følger Jesus paa hans Korsgang fra Getsemane til Graven, idet han benytter hver Anledning til stadig paa Ny skiftevis at søge at levendegøre Jesu Forsonergerning for Tanken, bringe Hjærtet Trøst og Tak ved Jesu Kors og rette alvorlige Formaninger til den kristnes Viljesliv ved Jesu manende Forbillede.

Det teologiske Tankeindhold af *Pass.* samler sig da — som det var at vente — hovedsagelig om den lutherske Forsoningslære. Og det vilde være at stille altfor ubeskedne Fordringer, som Hallgrímur sikkert slet ikke har ønsket at svare til, om man ventede at finde en betydelig Teolog i Salmedigteren. Han lever paa „den rene Læres“ Tid, og han ønsker ikke andet end at gengive den uforfalsket, som han selv har faaet den overleveret, „frá allri villu

[1]) Jeg ser, at Finnur Jónsson (Skírnir 1915. S. 350) kalder dette Vers „líklega hið fallegasta og hjartnæmasta vess, sem ort er á voru máli“. Det er stærke, næsten forelskede Ord. Men jeg forstaar denne Forelskelse og vover at dele den.

klárt og kvitt", XXXV 9. Og han erklærer selv meget ydmygt i XLII, at han har:

15. — — — nema fá tár,
trú veik, þó klár
— — — — —

men det er ogsaa nok for ham, naar Opgaven er:

13. — — orðin hans hrein
á alla grein
fyrir utan mein
óbrjáluð láttu standa.

Det kunde se ud til, at han for det teologiske Lærestof i det hele i *Pass.* har benyttet Johann Gerhards *Meditationes* flittigt, en Bog, som han sikkert har kendt baade i Originalen og i Sigurður Jónssons Gendigtning. Og det er víst, fra hvilke Kilder han har faaet de fleste af sine Allegorier, som jo især bruges som Illustration til Forsoningslæren.

Det bør dog fremhæves, at skønt den strænge lutherske Forsoningslære har faaet den Plads i *Pass.*, som den efter Tidens Tankegang maatte kræve, overskygger den ikke den kristelige Inderlighed. Det er jo ikke for „Lærens" Skyld i og for sig, den fremføres. Og ikke mindst om disse Dele af *Pass.* gælder det, naar man sammenligner dem med saa mange andre af Tidens brede eller smagløse Betragtninger over Forsoningslæren, at „hvad de ej gider hørt paa Prosa, det siger han dem snildt sub rosa". Skønt vi da ofte ikke kan dele Hallgríms eller hans Samtids Glæde over de Udtryk eller Billeder, der bruges for at indskærpe Forsoningslæren, kan vi dog godt endnu føle med den ægte kristelige Inderlighed og det bevægede Digterhjærte, der har givet sig saa mange ophøjede Udtryk netop her ved Jesu Kors. F. Eks. dette i II:

14. Mér virðist svo sem mín misgjørð
sé meiri' að þyngd enn himinn og jørð;
því Jesús það føðursins orðið er,
sem alt með sínum krafti ber;
flatur hlaut þó að falla þar,
þá fyrir mig bar hann syndirnar.

Ja vi maa endog beundre den Følgestrenghed, hvormed en Allegori som den om „Pottemagermarken" i XVII er gennemført fra først til sidst, og de fine Blomster, han finder baade paa denne

magre Mark eller paa de tørre Grene paa „det visne og det grønne Træ" i XXXII.[1])

Men det maa fastholdes, at det er ganske fejlagtigt at fordybe sig i *Pass.* for at lede efter teologisk Lærdom. Naar det f. Eks. er sagt[2]): „Þegar farið er yfir sálma Hallgríms Péturssonar, verða fljótt fyrir manni svo margar skýrar og lærdómsríkar trúarsetningar, að manni kemur ósjálfrátt til hugar að spyrja sjálfan sig, hvort hann hafi verið svo lærður guðfræðingur, að hann hafi af eigin efnum getað fléttað alla þá kransa af kjarnyrðum, spakmælum og trúarhugsjónaperlum —" og naar det synes, at Tavsheden i den følgende Undersøgelse nærmest giver sit Samtykke til Spørgsmaalet, da har Undersøgelserne i denne Bog brudt Tavsheden, og der kan ikke mere gives et samtykkende Svar paa dette Spørgsmaal. Hallgrímur har ikke været nogen lærd Teolog[3]), som vel i øvrigt meget faa af hans samtidige paa Island kan kaldes, som — for at tage et nærliggende Eksempel — efter *Passio* at dømme heller ikke Biskop Oddur Einarsson har været det[4]) Men han har endnu mindre skrevet *Pass.* for at prange med nogen Lærdom.

Ogsaa en Udtalelse som følgende af *Rosenberg*[5]): „Ingensteds aabenbarer sig finere dette Dybsind, som altid opdager ny hidtil skjult Mening i Æmnet, ingensteds rigere denne Indbildningskraft, som idelig finder nye baade tankevækkende og Samvittigheden gribende Billeder," maa modificeres derhen, at, mens Hallgríms „Dybsind" og „Indbildningskraft" stadig er lige uomtvistelige, taget i sand enfoldig Forstand, saa kan „Meningen" ikke længer kaldes „ny hidtil skjult", og „Billederne" ikke „nye" i den Forstand, som Rosenberg tager det, nu da vi ved, hvor Hall-

[1]) Jfr. Matthías Jochumssons stærke Ord om denne Salme (*Skírnir*. 1914. S. 198): „Þar eins og í øðrum sálmum skýrir skáldið gløgt og skýrt frá rétttrúnaði aldar sinnar, en í þessum sálmi sýnir hann í niðurlagi sálmsins einna bezt sína mildu og hjartnæmu andríkisgáfu, sem verpur guðlegum náðargeislum yfir hina hørðu trúfræði, þá er hann kveður: „Visnað tré eg að vísu er", og svo á enda sálmsins. Hvar er sá deyjandi maður, sem ekki fær hægra andlát, ef guðhræddur kennimaður syngur honum slíka ljóðaljóð?"

[2]) *Almanak hins ísl. Þjóðvinafélags*. 1914. S. 53.

[3]) Havde han været det, havde *Pass.* sikkert aldrig set Lyset, saa det vilde være en dyrekøbt Titel. — Han har jo for øvrigt næppe haft Anledning i sin Ungdom til at drive selvstændige Studier.

[4]) Det her udviklede er i god Overensstemmelse med, hvad *Paasche* udvikler for den norrøne Middelalder: „I vor omfattende teologiske litteratur er det paafaldende, at sikre spor av en selvstændig religiøs spekulation mangler. Grunden tør ligge i avsondringen, ensomheten." (*Kristendom og Kvad*. Kristiania 1914. S. 3).

[5]) Anf. Værk. III, S. 489—90.

grímur har hentet mange af disse Billeder fra, og at Meningen i mange Tilfælde i Virkeligheden hviler paa gammel allegorisk Fortolkning.

Til Gengæld kan Ansvaret nu paa flere Punkter tages fra Hallgríms Skuldre, naar man vedblivende maa give Rosenberg Ret i en Udtalelse i samme Sammenhæng: „Thi vel kan man stundom støde paa noget tvungne Anvendelser af Ordet, eller noget spidsfindige Paafund —". Og det føles som en Vinding, at meget af denne for os fremmedartede og tvungne Allegoriseren nu kan henlægges som traditionelt Fællesstof fra Datiden.

Ogsaa *Jón Helgasons* Udtalelse (i Art. om H. P. i Dansk biografisk Leksikon): „Den hellige Skrifts store Salmist er Digterens eneste Forbillede", maa nu rettes til, at han ogsaa har øst af mindre og nærmere Kildevæld end Davids Salmer. Derimod vil det altid blive ved at gælde, naar det sammesteds hedder: „I alle H. P.'s Salmer møder Læseren en i Livets og Modgangens Skole lutret Digtersjæl, et ydmygt gudhengivent Sindelag og en gennem svære indre Kampe erhvervet Troserfaring."

Og det er ogsaa derfor, at Hallgríms Salmer taler stærkest til os (ligesom de dog vel ogsaa har gjort det til hans Samtid), naar han taler Trøst eller Tak ved Jesu Kors til Kristenhjærtet eller retter sin alvorsfulde Formaning til Kristenviljen i Frelserens Spor. Thi dér synger han af hele sit Hjærte; dér er hans Salmetone inderligst, personligst.

Saaledes viser ogsaa hans opbyggelige Prosasmaaskrifter os ham — ikke som en lærd Teolog, men netop som den fromme og erfarne Mand, saaledes som Jón Helgasons Citat ovenfor karakteriserer ham. Og derfor har han Slægt efter Slægt kunnet faa sit Folk i Tale, naar han ud fra Jesu gode Forbillede eller i Modsætning til Jødernes eller Disciplenes daarlige Forbillede giver sine alvorligt indtrængende Raad, Formaninger eller Advarsler, eller naar han ved Korsets Fod saa usigelig mildt lægger det sorgfulde og angste Menneskehjærte Suk og Bøn, Trøst og Tak paa Læben.

Der er ikke givet nogen Maalestok for, hvad Hallgríms Salmer saaledes har givet af Styrke til Folkekarakteren og af Trøst til knuste Hjærter. Og atter her vil kun en Kommentar kunne redegøre for den Sum af kristelig Livserfaring og Frelsens Trøst, som er udmøntet i Vers efter Vers. Det vil være lige haabløst her at begynde paa at citere af Hallgríms djærve Raad og af hans fine Takkevers.

Kun én Ting skal fremhæves. Det er — efter Programmet — „herrans Jesú blóðug mynd“, som allevegne ser ud imod os fra disse Salmer. Det er dette Frelserens Aasyn, som fører sin stille formanende Tale til Sjælen om Tak og Bøn, om Ydmyghed og Sagtmodighed i Frelserens Spor under alle Livets Kaar. Men ved Siden af denne dybe kristelige Livserfaring, hentet fra Korset, taler der ogsaa en folkelig Livsvisdom, lige saa djærv som besindig, ud fra disse Salmer, sammensmeltet med hin anden. Det er herigennem, Hallgrímur staar i mest direkte Forbindelse med det islandske Folkesind fra gammel som fra ny Tid. Det er derfor, man med god Ret kan tale om, at *Pass.* ogsaa er blevet en ny kristelig Hávamál for Folket. Og det er naturligt nok, at Hallgríms Tonefald og Ordføjning er mest nordisk, naar han taler ud af denne folkelige Livsvisdom. Den viser bedst, hvilken ægte Folkets Mand han var. Atter og atter faar hans Vers Ordsprogets Fynd, Hávamáls djærve, knappe Form, som der ovenfor lejlighedsvis er givet Eksempler paa.

Men det maa stadig huskes, at Hallgrímur ikke ønsker at give nogen „human Moral“, heller ikke den mest ægte islandske. Der har fundet en saa inderlig Sammensmeltning af det kristelige og det folkelige Sted i hans Salmer, at det ene ikke kan leve sit Liv løsrevet fra det andet. Og det er hans inderlige Kristentro, der har gjort hans „Formaninger“, hans *heilræði*, til noget helt andet end tør Moraliseren, der har givet dem den dybe, indtrængende Alvor. Undertonen er altid:

— undan gekk Jesús, eftir ég
á þann að feta rauna veg. (I 16) —

stærkere moralsk Tilskyndelse kender Hallgrímur ikke; eller:

— Guðs vegna að þér gáðu,
gef honum ei koss með vél.
— — — — — — — — — (VI 9) —

stærkere Advarsel har han ikke.

Det er da kun, naar man understreger Adjektivet, at man kan have Lov til at definere *Pass.*'s Livsvisdom som en „kristelig Hávamál“. Thi af Indhold er den jo i mange Henseender ganske forskellig fra denne hedenske Klogskabslære.

Saaledes forstaaet kan man maaske sige, at der i *Pass.*'s lutherske Etik foreligger fuldt udført den kristelige Hávamál, som

vi har et første Tilløb til i den katolsk-asketiske Etik i *Sólarljóð*[1]), indrammet som den der staar af apokalyptiske Syner.

6.

Nogen Paavirkning i det enkelte af middelalderlig islandsk religiøs Digtning for Udtryksform og Billeder vil man vist næppe kunne paavise. Flere af de paagældende Digte har Hallgrímur sikkert ikke kendt. Havde han kendt den rige Korssymbolik fra *Líknarbraut*[2]), synes det umuligt andet, end at han maatte have grebet dertil og ladet mange af *Eintals* Allegorier ligge.

Rimeligt vil det være at lede efter Ligheder med *Lilja* (som Hallgrímur maa have kendt i hvert Fald fra *Vísnabók*). Finnur Jónsson sammenligner et Par Vers[3]) uden dog at bygge noget afgørende derpaa. Det kan man sikkert heller ikke. Dertil forekommer lignende Udtryk altfor hyppigt andetsteds. (Og nærmere vilde det maaske ligge at anføre tilsvarende Udtryk fra *Líknarbraut*, som han jo dog næppe har kendt.)

Desuden tager Lidelseshistorien kun ringe Plads op i *Lilja*. *Pass.* kan derfor i visse Henseender kaldes for mere beslægtet — af Æmne og Aand — baade med *Sólarljóð*, *Harmsól* og især *Líknarbraut*, end med *Lilja*, der ganske træffende er kaldt vor „kristelige Vøluspá“[4]). Udviklingslinjen er da den, at „Meditationen over Kristi lidelse vender tilbake i yngre norrøn poesi og gaar stadig dypere“[5]) — allerdybest i „Sjælens Enetale“ i *Pass.*

Hertil kommer endelig, at der ikke er stor Sandsynlighed for at finde formel Overensstemmelse og Paavirkning længere tilbage i Tiden, naar en saadan for *Pass.* ikke synes at foreligge i nævneværdig Grad paa nærmest Hold, nemlig i Passionsdigtningen i *Salmebogen af 1589* og i *Vísnabók*.

Det er især *Jón Arasons* Digtning i sidstnævnte Bog, som her kommer i Betragtning. Hallgrímur maa jo have kendt den, lige saa vel som *Lilja*, derfra. Men nogen formel Paavirkning af *Pass.* synes jeg ikke, man finder der.

[1]) „Homiliernes tankegang, stundom ogsaa deres sprog, sejrer over Hávamáls“, siger *Paasche* om Sólarljóð (*Krd. og Kvad.* S. 148). —

„Í þeim gimsteini brotna ljósøldur útlendrar og innlendrar menningar, því að skáldið stendur með annan fótinn í kenningum kirkjunnar enn hinn í Hávamálum. „Røddin er Jakobs, enn hendurnar Esaús“. — Nú, í Sólarljóðum, tekur kirkjan Eddukveðskapinn í þjónustu sína, því að Sólarljóð eru kristilegt Eddukvæði, kristileg Hávamál —“. (*Sólarljóð* gefin út af Birni M. Ólsen. Rvk. 1915. S. 73.)

[2]) Jfr. *Paasche:* Krd. og Kvad. S. 129 f.

[3]) *Skírnir* 1915. S. 349.

[4–5]) *Paasche:* Anf. Værk. S. 174, 117.

Finnur Jónsson har i sin Udgave af hans religiøse Digte givet en Række Eksempler paa deres tydelige Afhængighed af *Lilja*. Som han udtrykker det (S. 24): „— hvor ringe en afstand der er mellem Eysteinn o. 1340 og Jón o. 1540. Både hvad form og indhold angår kunde de være omtrent samtidige, og, hvad sproget selv angår, er forskellen meget ringe". En ganske anden Afstand er der mellem Jón og Hallgrímur, thi „den sidste halvdel af 16. århundrede betegner så atter en overgang til det nye og nyeste".

Der kan derfor maaske nok tales om enkelte Ligheder mellem „Historien" i *Pass.* og Jón Arasons Passionsdigtning, der jo væsentlig er historisk fortællende. Saaledes kan man bedre jævnføre det staaende Udtryk, f. Eks. fra *Píslargrátr:*

28. Þyrnikórónu þangað færa,
þrengja og spenna að Jesú enni,
broddar þeir með beiskum gøddum
bein og hold í gegnum skeina;
— — — — — — — — — —

end det tilsvarende fra *Lilja:*

49. Fjandans børnin þrøngum þyrni
þessum spenna um blessað ennið,
— — — — — — — — — —

med *Pass.* XVI:

3. Þyrnikórónu þungri þeir
þrengdu að herrans enni,
báleldi heitum brendu meir
broddar svíðandi í henni;
— — — — — — — —

(Til Gengæld kan det f. Eks. ogsaa nævnes, hvor ganske anderledes Jón udfører Tanken om „Livets Træ" i *Krossvísur*, hvor han (V. 36) synger om Jesus paa Korsets Træ, end Hallgrímur, naar han i *Pass.* II 2 taler om Jesus som „Livets Træ" i Getsemane. Denne følger jo — som víst — *Eintal* her, mens han lige saa lidt har optaget Allegorier fra Jón Arason som f. Eks. fra *Líknarbraut*).

Det kunde ogsaa nævnes, at vi i *Píslargrátr:*

45. Því gjørða eg íslensk orðin
óglósuð í máli ljósu,
að greiðara hugða eg gefast til náða
góðviljugum, það allir skilja;
en þjer bæri að ofra tárum,
øndin mín, firir Jesú pínu.
Píslargrátur plagi að heita
pentað vess um dýrðir þessar.

har den samme „forståelse af at udbrede kendskab til Kristi lidelse i modersmaalet“ [1]), som har faaet sit berømte Udtryk i *Pass.* XXXV:

9. Gefðu að móðurmálið mitt,
minn Jesú, þess ég beiði,
frá allri villu klárt og kvitt
krossins orð þitt út breiði
um landið hér
til heiðurs þér,
helzt mun það blessun valda,
meðan þín náð
lætur vort láð
lýði og bygðum halda.

Men jeg maa regne det for altfor stærke Udtryk, naar Finnur Jónsson i Anledning af *Dávíðsdiktr* (som ogsaa jeg synes er Jón Arasons bedste Digt, sagtens fordi det hviler paa Davids Salme 51) skriver[2]): „Tonen og behandlingen minder i høj Grad om Hallgrímur Pjeturssons Passionssalmer; bægge er indbyrdes nærbeslægtede, og det kan ikke betragtes som unaturligt eller urimeligt, om Dávíðsdiktr havde været et slags forbillede for Hallgríms salmer“. Det Slægtskab, som for saa vidt kan siges at være mellem dem, er nemlig kun det, at Jón Arason her viser sig at være paavirket af den „evangeliske“ Aand, som denne Reformatorernes Yndlingssalme er fuld af; og Forbilledet for Hallgrímur er den dybe Syndserkendelse i *Davids* Salme. (Jfr. Gengivelserne fra *Psb. 1589.* S. 23).

7.

En nærmere Sammenligning med anden samtidig islandsk Salmedigtning vilde fremhæve *Pass.*'s store Fortrin baade i Form og Indhold.

Ved Korsets Fod finder Hallgrímur den uudtømmelige Kilde, hvor han af hele sit Sind kan søge Vederkvægelse:

Við þennan brunninn þyrstur dvel ég,
þar mun ég nýja krafta fá — (XLVIII 17).

Herover staar Fantasiens blaanende Himmel hvælvet, og en gylden Stjærnehær af Allegorier i Billede efter Billede vinker og

[1]) *Jón Arasons religiøse digte* Kbh. 1918. S. 19.

[2]) Samme Værk S. 21. — Mine Bemærkninger ovenfor gælder da ogsaa den Tilslutning, som Páll Eggert Ólason har givet Finnur Jónssons Ord i sin Bog om *Jón Arason.* Rvk. 1919. S. 418. Der er næppe heller nogen særlig Grund til at fremhæve Paavirkn. fra *Niðurstigningsvísur* 12—23 paa *Pass.* — Mere Udbytte vilde det vist give at undersøge Ligheder mellem deres *verdslige* Digtning. Men det ligger uden for Sammenhængen.

drager til Beskuelse og Tilbedelse. Her har Tanken fuldt op at gøre, historisk erindrende, dogmatisk forklarende, følgestrengt fremstillende hvert enkelt Billede fra alle Sider, betænksomt disponerende over Formen i Sange og Vers, i Stil og Sprog. Her henter Viljen stadig paa Ny Tilskyndelser og Advarsler, og Følelsen faar Udbrud i ydmyg Syndsbekendelse, inderlig Bøn og høj Lovprisning for Syndsforladelsen og finder Trøst og Fred.

Men alle Undersøgelser og Sammenligninger vil ende med det ganske simple og ganske selvfølgelige, at *Pass.*'s inderste Hemmelighed er den, at de er skrevet af en Digter af Guds Naade, som i dette Æmne fandt det Ler, som netop hans Kunstnerhaand var anlagt paa at danne. Uden dette vilde hans dybe kristelige Fromhed dog ikke have kunnet vedblive at øve sin stille Magt over Slægterne. Det ses bedst ved en Sammenligning med hans egne opbyggelige Smaaskrifter Ogsaa her gælder det dog i det hele — i alt Fald for os — til Trods for smukke Enkeltheder og hjærtelig Følelse: „Hvad ingen gider hørt paa Prosa, det siger han dem snildt sub rosa". Og naar *Pass.* ubestridt er Hallgríms fuldendteste Digtning, der som Værk rager op over alle hans andre skønne Digte, da er det, fordi han her paa Golgathas Banke har hørt sit: Hic Rhodus, hic salta!

Men dertil maa altsaa føjes, at denne Digter af Guds Naade ogsaa var en i Sandhed af Folket kaaren, en ægte folkelig Mand, hvis Sjæl havde dybe Rødder i Folkesjælen og var i inderlig Forbindelse med gammelt islandsk Aandsliv. Derved er han blevet saa mærkelig forskaanet for at efterabe det fremmede, som han dog har modtaget saa megen Paavirkning fra; han har kunnet lade sit eget Aandsliv befrugte deraf og har tilegnet sig det bedste deraf frit og personligt for hele Folket.

Og dette har taget derimod og fordybet sig af ganske Hjærte, Sjæl og Sind i den Digtning, hvori han havde nedlagt sin Sjæls mangfoldige Kræfter. Det har modtaget de samme mangfoldige Indtryk for hele det menneskelige Bevidsthedsliv: Skønhed og Klarhed, Selverkendelse og Selvbeherskelse, Trøst og Fred. Ej sært, at denne Messiade er blevet en Folkehelligdom; der er vel ikke i al Enfold digtet nogen mærkeligere, i alt Fald næppe nogen folkeligere.

Den nære Afhængighed af gammel kirkelig Tradition og af det nye lutherske Fromhedsliv, som denne Afhandling har paavist for *Pass.*, forklarer, hvorfor denne udpræget islandske Digtning dog af Sprog og Stil og Verseform fremtræder i det ydre mindre præget af Slægtskabet med den katolske islandske Digtning (spec. *Lilja*)

og den oldislandske Digtning, end man skulde vente efter den Fortrolighed, som Hallgrímur sikkert har haft dermed. Thi der er Vidnesbyrd for, at han, som ikke har Krav paa noget Navn som lærd Teolog, har for sin Tid været en Kender af sit Folks klassiske Digtning. Ellers vilde ikke saadanne Mænd som Biskop Brynjólfur og Þormóður Torfason have bedt om hans Hjælp, den sidste endog angaaende Tydningen af Vøluspá.[1])

Herom vidner ogsaa den kraftige nordiske Klang, der er over meget af hans verdslige Digtning (ikke mindst hans *Aldarháttur*, med dens næsten romantiske Forgudelse af Fortiden). Og hans egen Sammenligning i Brevet til Þormóður Torfason mellem det rene Sprog i den gamle Digtning og hans eget og hans Samtids („með skaða og niðrun vors ágæta og auðuga móðurmáls").

Maaske Hallgrímur selv især har følt Afstanden fra *Liljas* Sprog med dets Skønhed og Kraft.[2]) De nye Versemaal,[3]) de nye religiøse Udtryk, de langt flere fremmede Ord virker jo altsammen hen til, at der her ingen Sammenligning kan være. Og dog er denne Digtning ikke mindre islandsk af Aand, i ikke mindre levende Aandsslægtskab med den gamle Digtning.

Jeg kan for saa vidt — efter fornyet Undersøgelse — henholde mig til en tidligere Udtalelse[4]): „Han er saglig som Sagaen, dybsindig som Eddaen, erfaren som Hávamál og inderlig som Folkevisen. Og det er denne Firklang, der klinger saa sødt gennem hans Salmer for hans Landsmænds Hjærter." Kun at jeg dertil nu maa tilføje, at han har overtaget meget af det dybsindige allegoriske Billedstof andetstedsfra, og at hans Sind er mest i Slægt med Hávamál. Ligesom han, i Modsætning til Tidens overvættes Forkærlighed for *Højsangen*, sikkert har følt sig mere hjemme i de gammeltestamentlige *Ordsprog*.

Hallgrímur har da givet sit Folk den virkelige *islandske soliloquia animæ*, som den lærde Arngrímur mente at have skaffet det ved en Oversættelse af en yndet tysk Passionsbetragtning (se hans Fortale). Kan man ønske sig en mere aaben Bekendelse til

[1]) Se *Andvari* XXXVIII S. 134—37, 56—60. Ligesaa beskedent som Hallgrímur udtaler sig om sit Kendskab til Vøluspá: „minnar bernskulegar meiningar í stuttu og einføldu máli, hvað mér sýnist um hennar sérlegasta innihald", ligesaa ædrueligt tager han gennemgaaende paa de vanskelige Spørgsmaal.

[2]) Ingen Digter har dog vel haft mere Ret til det gamle Ønske: „Øll skáld vildu Lilju kveðit hafa."

[3]) Anderledes i Middelalderen: „Da kristendommen kom til de norrøne lande, fandt den en digtning med fast utdannet form og uttryksvis, og den gik ind i den form og stil, som forelaa, uten endog at forsøke paa at utvikle en ny digtart." *Paasche:* Kristendom og kvad, S. 35.

[4]) *Island,* Strejflys over Land og Folk. Kbh. 1917. S. 132.

den nye evangeliske Digtnings „Jesusliebe“ end denne Enetale med Jesus i *Pass.* V:

10. Ég segi á móti: „Ég er hann,
Jesú, sem þér af hjarta ann,
orð þitt lát vera eins við mig“;
„elska ég“, seg þú, „líka þig“;
eilíft það samtal okkar sé
uppbyrjað hér á jørðunne.
Amen, ég bið svo skyldi ske.

Og det blev til noget mere end blot en Oversættelse af en fremmed Enetale. Det blev til Islands Folks „Samtale“ med Frelseren paa Modersmaalet, „uppbyrjað á jørðunne“. Thi Folket selv har ført denne Samtale efter Hallgríms Hjærtes „Fortale“. Slægt efter Slægt har det gentaget sig, at islandske Sjæle har fundet den bedste Hjælp til at faa talt ud med sig selv og med Gud i denne gamle Enetale med Jesus.

Men det maa understreges, at denne Samtale mellem Folket og Frelseren er blevet ført i en Række Enetaler, i Meditationer af Enkeltmand. Thi Hallgrímur har ikke givet — og ikke tænkt paa at give — sit Folk egentlig Kirkesang, men, som det meget rigtigt er sagt, en „Hus-Andags-Messiade“ [1]. I god Overensstemmelse med islandske Forhold og islandsk Folkelynne. Og derfor kan det vel være berettiget at fremhæve den Betydning, som Melodierne og Hallgríms Melodivalg har haft for at Passionssalmerne kunde blive sunget ind i Folket; [2]) men det har mere været som Støtte for den enkelte til at tilegne sig Teksten, ikke som direkte Udtryk for Fællestilbedelse, saaledes som den virkelige Menighedssangs Toner er det. [3])

8.

Lad mig til sidst kort sammenfatte Resultaterne for *Pass.* af denne Undersøgelse.

Hallgrímur har sikkert i første Omgang haft et didaktisk Formaal med Digtningen af Passionssalmerne. Han har ønsket at give islandske Læsere Adgang til den Tids „rene Lære“ om *Korsets Ord* ved en Fortolkning af Lidelseshistorien. Derfor hedder det i 1. Udg. som Overgang fra Guðmundur Erlendssons Passionssalmer til Hallgríms: „Epterfylgia þeir Fimmtiju Passiu Psalmar (S. Hallgrijms Peturssonar) Med Textans Vtskijringu og Lærdomum.“ Og derfor synger han i XXXV:

[1]) *Rosenberg:* Anf. Værk. III S. 490.
[2]) F. Eks. Matthías Jochumsson i *Skírnir* 1914, S. 195.
[3]) Se hertil i det hele *Thomas Laub:* Musik og Kirke. Kbh. 1920.

9. Gefðu að móðurmálið mitt,
minn Jesú, þess ég beiði,
frá allri villu klárt og kvitt
krossins orð þitt út breiði
— — — — — — — —

Og under dette Arbejde som Fortolker, hvor Hallgrímur vel oprindelig har tænkt sig at fuldføre Værket, saaledes som han begynder det, nemlig som en versificeret Fortolkning af Lidelseshistorien Vers for Vers, har han naturligvis opereret med den Tids Dogmer, især Forsoningslæren, og de gammelkendte Allegorier.

Men den Paavirkning, han har faaet gennem Andagtsbøgernes *Meditatio*, har gjort, at han fra første Færd sigter mod noget praktisk og noget psykologisk ud over Belæringen, mod Paavirkning af Viljen, mod Sindets Fordybelse og Samling, mod Sjælens Enetale. Han vil ikke blot give „Vtskijring", men ogsaa „Lærdomar". Og det enestaaende historiske Stof, han har grebet, bliver i hans Haand forvandlet til Islændingenes klassiske *hellige Rímur.*

Thi til alle disse ydre Forudsætninger, som han har overtaget for sit Arbejde fra sin Tid og fra Æmnet selv, kommer de personlige Betingelser, som han gennem sit Liv er blevet udviklet til: Hans Folkelighed, hans Retsbevidsthed, hans gennem Trængsler prøvede Kristendom, frem for alt hans ejendommelige Digterevner.

Og det er kun, hver Gang Digteren tager Magten fra den mediterende Fortolker og taler sit eget naivt sublime Hjærtes Maal, han faar os til at glemme alt andet for at lytte til denne Stemme.

Thi han har sin egen Røst. Der har været talt i stærkere Salmetunger, ogsaa i Norden; men ingen har sunget mere barnligt rent

Hallgríms Salmetone hedder *sancta simplicitas.*

Det er med ejendommelige Følelser, man tager første Udgave af *Pass.* i Haanden. Paa det fælles Titelblad staar Guðmundur Erlendssons Navn først; hans ganske almindelige Rim over Lidelseshistorien har man altsaa regnet for værdige til at staa foran Hallgríms Salmer, og disse har intet særskilt Titelblad faaet. Og ved at blade den lille Bog igennem faar man Lejlighed til at beundre den Sparsommelighed, hvormed de sidste Par Blade er udnyttede til at give Plads for endnu et Par Salmer af Guðmundur. Man har ikke den Gang haft nogen Følelse af, at *Pass.* var noget enestaaende.

Men Eftertiden skulde hurtig lære at gøre Forskel. Thi Aarhundredet var ikke ude, før *Pass.* var optrykt fire Gange. Og mens

Guðmunds Salmer snart gik ganske i Glemme, er Hallgríms blevet udgivet i Slægt efter Slægt — Udgaven 1907 bærer Tallet 43. Udg.

Man kunde derfor næsten fristes til at tro, at Hallgríms Ord ovenfor:

Eilíft það okkar samtal sé
— — — — — — — —

skal gaa helt bogstavelig i Opfyldelse om det islandske Folks Brug af Passionssalmerne. I alt Fald: Indtil nu er denne „Samtale“ ikke død hen paa Folkets Tunge. Og her har det passet: Vox populi, vox Dei.
